

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DİNİM İSLÂM KİTABI'NIN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BETÜL TORUN

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. NURULLAH AYDENİZ

BİLECİK, 2026

10672304

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DİNİM İSLÂM KİTABI'NIN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BETÜL TORUN

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. NURULLAH AYDENİZ

BİLECİK, 2026

10672304

BEYAN

Dinim İslâm Kitabı'nın Din Eğitimi Açısından İncelenmesi başlıklı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazım aşamasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, [Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Faaliyetlerinde Üretken Yapay Zekâ Kullanımına Dair Etik Rehberine](#) uygun olarak tez/dönem projemi hazırladığımı, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel etik kurallarına uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, çalışmamın herhangi bir kısmının başka bir tez/dönem projesi olarak sunulmadığını, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Betül Torun

.././2026

İmza:

ÖN SÖZ

Din eğitimi, bireyin manevî gelişimini destekleyen ve öğrenenin ihtiyaçlarına uygun öğretim materyallerinin titizlikle değerlendirilmesini gerektiren çok yönlü bir disiplindir. Bu tez çalışması, “Dinim İslâm” adlı temel öğretim kaynağını din eğitimi açısından incelemek ve söz konusu eseri İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programı bağlamında değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Araştırma sürecinde, kitabın öğrenci merkezli yaklaşımlara ne ölçüde cevap verdiği, içeriğinin pedagojik ilkelerle uyumu, din eğitiminin hedeflediği, bilişsel, duyuşsal ve davranışsal kazanımları destekleme kapasitesi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bunun yanında, İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programı’nın yaklaşımları dikkate alınarak kitabın programdaki kazanımlarla, öğretim süreçleriyle ve öğrenen ihtiyaçlarıyla olan uyumu sistematik bir biçimde değerlendirilmiştir.

Bu araştırmanın ortaya çıkmasında kıymetli yönlendirmeleri ve değerlendirmeleriyle katkı sağlayan saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Nurullah Aydeniz’e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Çalışmamda destekleriyle yanımda olan meslektaşım ve kardeşim Selma Derin’e, dualarını üzerimden eksik etmeyen değerli eşim Nafiz Torun’a, oğullarıma, kardeşlerime, yeğenlerime ve manevî desteklerini her daim hissettiren tüm öğrencilerime, ayrıca din eğitimi alanında nitelikli çalışmaların gelişmesi için emek veren tüm araştırmacılara teşekkürü borç bilirim. Çalışmanın, ileride yapılacak akademik araştırmalara ve uygulamalı öğretim çalışmalarına katkı sunmasını temenni ederim.

Betül TORUN

2026

ÖZET

Yaygın din eğitimi, bireylerin farklı yaşam evrelerinde ortaya çıkan dinî bilgi, beceri ve tutum ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan esnek ve kapsayıcı bir öğrenme alanı olarak, Türkiye'nin din eğitimi politikalarında önemli bir yer edinmiştir. Bu eğitim türü, özellikle yetişkinlerin dini öğrenme taleplerine uygun biçimde geliştirilen programlar ve materyaller aracılığıyla hem bireysel dinî gelişimi desteklemekte hem de toplumsal dinî bilinç ve farkındalığın güçlendirilmesine katkı sunmaktadır. Bu bağlamda, yetişkinlere yönelik İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları'nda kullanılan ders materyallerinin, içerik ve yapı bakımından bilimsel ölçütlere göre değerlendirilmesi; yaygın din eğitimi uygulamalarının niteliğini belirleme açısından önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen yaygın din eğitimi faaliyetleri içinde yer alan yetişkinlere yönelik İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları'nda kullanılan "Dinim İslâm" kitabını, din eğitimi çerçevesinde ele almaktadır. Yetişkinlere yönelik din eğitiminin temel materyallerinden biri olarak kullanılan bu kitabın, İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı'yla ilişkisinin sistematik biçimde incelenmemiş olması, literatürdeki belirgin bir boşluğa işaret etmektedir. Bu yönüyle çalışma hem program-kitap uyumunun hem de yetişkin din eğitimi materyallerinin nitelikleri üzerine kapsamlı bir değerlendirme sunma amacı taşımaktadır. İnceleme sürecinde kitabın içerik düzeni, benimsediği yaklaşım ve ilkeleri, öğretim yaklaşımı, kazanımlarının işlenişi ve kullandığı dil-üslup yapısı; İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı'nın ilgili öğrenme alanlarıyla karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Analiz, "Dinim İslâm" ders kitabı ile İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı'nın Temel Öğretim Dini Bilgiler Öğrenme Alanı konuları (itikat, ibadet, ahlak, siyer) ile sınırlı tutulmuştur. Çalışma nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda yürütülmüş; program ve ders kitabı, bağlamsal bütünlük dikkate alınarak doküman analizi tekniğiyle incelenmiştir. Elde edilen bulgular, kitabın genel anlamda programın amaçladığı pedagojik yönelimle örtüşüğünü, ancak kitabın; içerik derinliği ve etkinliklerin çeşitliliği açısından geliştirilmesi gereken noktalar taşıdığını göstermektedir. Bu bütüncül değerlendirmenin, İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları'nda kullanılan temel ders materyalinin niteliğine ilişkin kapsamlı bir perspektif sunarak hem mevcut literatürdeki boşluğu doldurması hem de yetişkin din eğitimi materyallerinin geliştirilmesine yönelik bir temellendirme ortaya koyması öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi, Dinim İslâm kitabı, İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu, İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programı, Yaygın Din Eğitimi.

ABSTRACT

Non-formal religious education has gained a significant position within Türkiye's religious education policies as a flexible and inclusive learning domain designed to meet individuals' religious knowledge, skills, and attitudinal needs that emerge at various stages of life. This type of education supports both individual religious development and the strengthening of societal religious awareness through programs and materials specifically developed to address adults' religious learning demands. In this context, evaluating the instructional materials used in adult-oriented Needs-Based Qur'an Courses in terms of their content and structure according to scientific criteria represents a key requirement for determining the quality of non-formal religious education practices. This study examines the "Dinim İslâm" textbook -one of the primary materials used in adult religious education within the Needs-Based Qur'an Courses conducted under the Presidency of Religious Affairs in Türkiye- within the framework of religious education. Within this framework, the study aims to provide a comprehensive evaluation of both the alignment between the curriculum and the textbook and the characteristics of adult religious education materials. During the review process, the organization of the book's content, the approaches and principles it adopts, its instructional approach, the manner in which learning outcomes are addressed, and its language and stylistic structure were evaluated through comparison with the relevant learning domains of the Needs-Based Qur'an Courses Curriculum. The analysis was limited to the topics of the Basic Religious Education Learning Domain (belief, worship, morality, and the life of the Prophet) within the "Dinim İslâm" textbook and the Needs-Based Qur'an Courses Curriculum. The study was conducted in line with a qualitative research approach; the curriculum and the textbook were examined through document analysis, with careful attention to contextual coherence. The findings indicate that, in general terms, the book is consistent with the pedagogical orientation intended by the curriculum; however, they also demonstrate that the book contains aspects requiring further development, particularly with regard to the depth of content and the diversity of instructional activities. It is anticipated that this holistic evaluation will offer a comprehensive perspective on the quality of the primary instructional material used in Needs-Based Qur'an Courses, thereby both addressing a gap in the existing literature and providing a foundational framework for the development of adult religious education materials.

Keywords: Religious education, Dinim İslâm textbook, Needs-Based Qur'an Course, Needs-Based Qur'an Courses Curriculum, Non-Formal Religious Education.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖN SÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ	vii
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	1
2. Araştırmanın Amacı	2
3. Araştırmanın Yöntemi.....	2
4. Literatür	3

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL KURAMSAL ÇERÇEVE

1. Eğitim.....	6
2. Din Eğitimi.....	8
3. Örgün Din Eğitimi.....	10
4. Yaygın Din Eğitimi	11
5. Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı	12
6. Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı Olarak Açılan Kur'an Kursları	13
6.1. 4-6 Yaş Kur'an Kursları	15
6.2. 7-10 Yaş Kur'an Kursları	17
6.3. 11-14 Yaş Kur'an Kursları	18
6.4. Hafızlık Kur'an Kursları.....	19
6.5. İşitme Engelliler Kur'an Kursları	21
6.6. Görme Engelliler Kur'an Kursları.....	22
6.7. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

İHTİYAÇ ODAKLI KUR'AN KURSLARI ÖĞRETİM PROGRAMI

1. Programın Temel Yaklaşımı	27
2. Programın Genel Amaçları.....	27
3. Programın Genel Yapısı, Uygulama İlke ve Esasları.....	28
4. Programın Temel Öğretim Programı.....	28
5. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları'nda Yer Alan Dersler ve Programlar	29

5.1. Cuma Dersleri Öğretim Programı.....	29
5.2. Akaid Öğretim Programı	30
5.3. İlmihal Öğretim Programı	30
5.4. Tefsir Öğretim Programı	31
5.5. Hadis Öğretim Programı.....	32
5.6. Siyer Öğretim Programı.....	32
5.7. Hafta Sonu Öğretim Programı.....	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İHTİYAÇ ODAKLI KUR'AN KURLARI İÇİN HAZIRLANAN BİR DERS KİTABI OLARAK DİNİM İSLÂM

1. Dinim İslâm Kitabının Genel Tanıtımı	35
2. Dinim İslâm Kitabına Hâkim Olan Eğitim Yaklaşımı ve Önerdiği Yöntem ve İlkeler	37
3. Dinim İslâm Kitabında Yaygın Olarak Kullanılan Etkinlikler	42
4. Dinim İslâm Kitabında Yer Alan Kurlar ve Üniteler	43
4.1. İtikat.....	45
4.1.1. İnsan Din ve İman	46
4.1.2. Allah'a İman.....	48
4.1.3. Meleklerle İman.....	50
4.1.4. Kitaplara İman	53
4.1.5. Peygamberlere İman.....	54
4.1.6. Ahirete İman.....	57
4.1.7. Kader ve Kazaya İman	58
4.2. İbadet	60
4.2.1. İbadet ve Mükellef.....	60
4.2.2. Temizlik.....	62
4.2.3. Namaz.....	64
4.2.4. Oruç	68
4.2.5. Zekat ve Sadaka.....	70
4.2.6. Hac ve Kurban.....	72
4.2.7. Dua ve Tövbe	74
4.3. Ahlak	77
4.3.1. İslâm'da Ahlak	77
4.3.2. İslâm Ahlakının Öngördüğü Model İnsan.....	79
4.3.3. İslâm'ın Temel Haklara Yaklaşımı	81
4.3.4. Görev ve Sorumluluklarımız	83

4.4. Siyer.....	85
4.4.1. Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed.....	86
4.4.2. Mekke Dönemi	88
4.4.3. Medine Dönemi	91
4.4.4. Hz. Muhammed'in Kişiliği ve Örnekliliği.....	93
4.4.5. Hz. Peygamber'in Davranış Örnekleri	94
5. Dinim İslâm Kitabı ile İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının Bir Karşılaştırması.....	96
SONUÇ VE ÖNERİLER	131
KAYNAKÇA	134

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

Çev.: Çeviren

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

Ed.: Editör

Hız.: Hazreti

İOKK: İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları

s.a.v.: Sallallâhu aleyhi vesellem

t.y.: Tarih yok

TDV: Türk Diyanet Vakfı

TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Türkiye’de dinî hizmetlerin yürütülmesi görevini üstlenen ve anayasal bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), ibadet hizmetlerinin organizasyonunda merkezî bir konumdadır. DİB, yaygın din eğitimi ve dinî rehberlik çalışmalarından sorumludur. Bu bağlamda DİB, laik bir devlet yapısı içerisinde, din hizmetlerini kamu otoritesi altında yürütme prensibine bağlı kalarak, halkın manevî ihtiyaçlarına yanıt verme ve ahlâkî gelişimini destekleme amacı gütmektedir. DİB, bu sorumluluğunu yerine getirmek amacıyla hutbe, vaaz vb. irşat faaliyetlerinin yanı sıra farklı yaş ve eğitim düzeyindeki Müslüman bireylere hitap eden çeşitli Kur’an kursları açmaktadır. Bu kurslarda; okul öncesi çocuklardan gençlere, yetişkinlerden dezavantajlı gruplara hatta mültecilere yönelik yaygın din eğitimi yapılmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2025b).

DİB yaygın din eğitimi faaliyetleriyle halkın her kesimine ulaşmayı hedeflemesi dolayısıyla Başkanlığa bağlı olarak hizmet veren Kur’an kursları çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Uzun süreli Kur’an kursları 32 hafta sürmekte ve öğrencilere Kur’an okuma, tecvit, dua ve ibadet bilgileri öğretilmektedir. Yaz Kur’an kurslarında da okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim çağındaki çocuklara yaz tatillerinde temel dinî eğitim verilmektedir. Hafızlık eğitimi ise Kur’an-ı Kerim’in tamamını ezberlemek isteyen öğrencilere yönelik olan, uzun ve yoğun bir süreçtir. Bunun yanı sıra İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları da (İOKK) farklı yaş gruplarından bireylerin dini eğitim ihtiyaçlarına göre şekillendirilen kurslardır. İşitme ve görme engellilere yönelik Kur’an kursları, okul öncesi 4-6 yaş grubu (yarım gün ve tam gün şeklinde) Kur’an kursları, mültecilere yönelik Kur’an kursları, camilerde hafta sonu Kur’an öğretimi, 7-10 yaş grubu, 11-14 yaş ve gençler için Kur’an öğretimi faaliyetleriyle kurslarda Kur’an öğrenmenin yanı sıra dinî bilgilerin verilmesi ve ahlaklı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca uzaktan eğitim şeklinde “Haydi Türkiye Evden Kur’an Öğrenmeye” programıyla, çalışan veya çeşitli sebeplerle kurslara gelemeyenlere Kur’an-ı Kerim öğretilmesi hedeflenmektedir. Bu platformlarda online ve ücretsiz olarak Kur’an eğitimiyle beraber yeterli talep oluşması halinde siyer, tefsir, ilmihal, hadis gibi derslere katılım imkânı da sunulmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2024a).

Dolayısıyla DİB’in farklı eğitim düzeyine ve sosyo-kültürel birikime sahip her yaş grubundan vatandaşa yönelik çeşitli öğretim programları düzenlediği görülmektedir. Bu programların en önemlilerinden biri, “İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programları” adı altında toplanan programlardır. Bu kapsamda yer alan “Temel Öğretim Programı” ise vatandaşların Kur’an-ı Kerim ve dinî bilgiler konusundaki temel bilgi, becerilerini geliştirmeyi ve sağlıklı bir dinî ve ahlâkî gelişim göstermelerine katkı sağlamayı hedeflemektedir. İOKK’da dinî

bilgiler dersinde temel kaynak olarak ise “Dinim İslâm” adlı kitap okutulmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı, 2019: 2-10).

Bu tez çalışmasında “Dinim İslâm” kitabı ve İhtiyaç Odaklı Kuran Kursları Öğretim Programı; yaklaşım, ilke, yöntem, ele alınan konular, kazanımlar, öne çıkan değerler, yer verilen etkinlikler ve değerlendirme soruları ile dil ve üslup bakımından inceleme konusu yapılacaktır. Yetişkinlere yönelik yaygın din eğitimi kapsamında faaliyet gösteren İOKK'ya devam eden orta yaş ve üzeri kadın kursiyerlere ilişkin çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte, bu kurslarda dini bilgiler dersinde temel kaynak olarak kullanılan “Dinim İslâm” kitabına yönelik herhangi bütüncül bir çalışma yapılmamıştır. Bu yönüyle araştırmanın, alanyazındaki boşluğu doldurması öngörülmektedir.

2. Araştırmanın Amacı

Araştırmada hem “Dinim İslâm” kitabı hem de İOKK Öğretim Programının; ele alınan konular, kazanımlar, yaklaşım, ilke, yöntem, öne çıkarılan değerler, yer verilen etkinlikler ve değerlendirme soruları bakımından ele alınarak dil ve üslup bakımından inceleme konusu yapılması amaçlanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranacaktır:

- “Dinim İslâm” ders kitabının içeriğiyle (itikat, ibadet, ahlak, siyer) İOKK Öğretim Programı'nın ilgili konu alanları arasında bir uyum bulunmakta mıdır?
- “Dinim İslâm” kitabında kullanılan dil ve anlatım biçimi, öğretim yöntemleri ve etkinlikler, İOKK Öğretim Programı'nın yaklaşımlarıyla ne ölçüde örtüşmektedir?
- “Dinim İslâm” kitabı; itikat, ibadet, ahlak, siyer konularını ele alırken İslâm'ın temel kaynaklarına dayanmakta mıdır?

Ortaya konacak çalışmada yapılan analiz, "Dinim İslâm" ders kitabı ile İOKK Öğretim Programı'nın yalnızca Temel Öğretim Dini Bilgiler Öğrenme Alanı konuları (itikat, ibadet, ahlak, siyer) ile sınırlandırılmıştır. İlgili bölümler (itikat, ibadet, ahlak, siyer) içerik ve anlatım tarzı bakımından değerlendirilecektir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışması, nitel araştırma yöntemi kapsamında doküman incelemesi tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi, araştırma kapsamında ele alınan olgu ya da olgulara ilişkin bilgi barındıran yazılı kaynakların sistematik olarak çözümlenmesini içerir.

Araştırma konusuyla ilgili mevcut yazılı, dijital veya görsel materyallerin sistematik biçimde incelenmesini ve yorumlanmasını içeren bir veri toplama tekniğidir. Bu teknik, araştırmacıya doğrudan gözlem veya görüşme yapmadan, var olan belgeler üzerinden olguların anlamını, bağlamını ve içeriğini analiz etme imkânı sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2021:189).

Çalışmada “Dinim İslâm” kitabının, içeriği, benimsediği öğretim yaklaşımı ve ilkeleri, kazanımlarının işlenişi ve kullandığı dil-üslup yapısı; İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programı’nın ilgili öğrenme alanlarıyla karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Bu analiz yapılırken literatür kapsamında yapılan çalışmalar incelenerek; din eğitimi kitaplarından, eğitim kitaplarından, makalelerden, din eğitimi kapsamında yazılan tez çalışmalarından, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yazılı ve dijital kaynaklarından, İslâm’ın temel iki kaynağı olan ayet ve hadislerden istifade edilmiştir.

4. Literatür

Türkiye’de din eğitimi alanı hem örgün hem de yaygın eğitim kurumları açısından oldukça zengin bir akademik literatüre sahiptir. Bu literatürün önemli bir bölümü, din eğitimi biliminin teorik temelleri, felsefesi ve yöntemsel yaklaşımları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bölümde İOKK Öğretim Programı, Kur’an kursları, yetişkin din eğitimi ve “Dinim İslâm” kitabı özelinde yapılan çalışmalarla ilgili literatüre yer verilecektir.

Hasan Dam’ın “Yetişkinlerin Din Eğitimi” (2002) başlıklı doktora tezi, doğrudan bu çalışmanın da odaklandığı yetişkin kitlelerinin dinî öğrenme ihtiyaçlarına ve psikolojik özelliklerine dikkat çeken temel kaynaklardan biridir. Yaygın din eğitimi literatürü ise ağırlıklı olarak DİB’in kurumsal faaliyetleri üzerine odaklanmaktadır. Mehmet Bulut “Yaygın Din Eğitimi” (1993) başlıklı çalışması, DİB’in bu alandaki misyonunu ve karşılaşılan temel sorunları teorik düzeyde tartışmaktadır. M. Emin Ay, “Problem ve Beklentileriyle Türkiye’de Kur’an Kursları” (1994) isimli araştırmasında, Kur’an kursu öğrencilerinin ve öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlar ile beklentileri kapsamlı biçimde incelenmektedir. Mehmet Bulut “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri” (1997) doktora tezinde ise; DİB’in toplumun dini konularda aydınlatılması yönündeki hizmetleri kapsamlı biçimde değerlendirilmektedir. Cahit Baltacı’nın “Cumhuriyet Döneminde Kur’an Kursları” (1999) adlı makalesi, Kur’an kurslarının tarihsel gelişimini ele alırken; Ayşegül Gün “Yaygın Din Eğitimi Kapsamında Kadının Eğitimi” (2011) isimli doktora tezinde nicel araştırma sonuçlarını yorumlayarak değerlendirmektedir.

Ramazan Buyrukçu’nun “Kur’an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma (Göller Bölgesi Örneği)” (2001) adlı eseri, bu kurumlarda verilen eğitimin etkinliğini ve sahadaki problemleri kapsamlı biçimde incelemektedir. Ali Ünal’ın “Yetişkinlerde

Din Olgusu ve Kur'an Kurslarında Öğretim (Ankara İli Örneğinde Bir Alan Araştırması)" (2008) başlıklı doktora tezinde; yetişkinlerde din olgusuna ve dini öğrenmeye ilişkin teorik bir çerçeve oluşturulmaktadır. Mevcut Kur'an kursu öğretim programının yetişkinlerin din algısı ve öğrenme özelliklerine uygunluğu Ankara ili örneğinde yürütülen alan çalışmasıyla incelenmektedir. Ayşe Özyurt'un "Kur'an Kurslarında Kadınlara Yönelik Din Eğitimi (Kartal Örneği)" (2009) isimli yüksek lisans tezinde ise Kur'an kurslarındaki genel problemlerle beraber kadınlara yönelik kurslardaki problemlere değinilmektedir. Bunun yanında Elif Erkul'un "Kur'an Kursları'nda Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi Yöntem ve Teknikleri" (2010) adlı yüksek lisans tezinde de yetişkin eğitimi kavramı ile yetişkin eğitiminde kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin bilgiler sunulmaktadır. Bu çalışmada İstanbul ilinde görev yapan Kur'an kursu öğreticilerine uygulanan anket aracılığıyla elde edilen veriler analiz edilerek değerlendirilmektedir. Selma Çınar "Kur'an Kurslarında Bayanlara Yönelik Din Eğitimi (Samsun Örneği)" (2012) başlıklı yüksek lisans tezinde ise Samsun ve ilçeleri özelinde anket formu kullanılarak şartları değişen Kur'an kurslarının mevcut durumları tespit edilip verimli bir din eğitimi için yapılması gerekenlere değinilmektedir. "Kur'an Kursları Öğretim Programının Eğitimde Program Geliştirme İlkelerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi" (2014) isimli yüksek lisans tezinde Hatice Kocaoğlu, İhtiyaç Odaklı Programın temelini teşkil eden Kur'an Kursları Öğretim Programını, eğitim ve program geliştirme ilkeleri çerçevesinde değerlendirmektedir Benzer biçimde Serap Yardımcı ve Yakup Çoştur "Kadınların Dini Sosyalleşme Sürecinde Kur'an Kurslarının Rolü" (2022) isimli çalışmalarında Kırıkkale örneği üzerinden kursların psikolojik ve sosyal yönlerine odaklanmaktadır.

Literatür incelendiğinde İOKK Öğretim Programı üzerine de çeşitli akademik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Meryem Karataş, "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarında Hz. Muhammed İmajı – Dinim İslâm Kitabı Özelinde" (2020) adlı makalesinde, 2012 programı ile bu programa bağlı ders kitabındaki Hz. Muhammed tasvirini doküman analizi yöntemiyle incelemektedir. Benzer şekilde İrfan Sevinç, "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Öğretim Programının Öğretici Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi" (2023) başlıklı çalışmasında, öğretici görüşlerinden hareketle programın uygulanabilirliğini değerlendirmektedir. Zeynep Yazıcı'nın "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarının (2019) Eğitimde Program Geliştirme İlkeleri ve Öğretici Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi" (2024) adlı yüksek lisans tezi, 2019 tarihli İhtiyaç Odaklı Kuran Kursları Öğretim Programı'nı, program geliştirme ilkeleri ve öğretici görüşleri doğrultusunda inceleyerek söz konusu kursların eğitim kalitesini artırmaya yönelik çözüm ve öneriler geliştirmeyi amaçlayan bir araştırmadır.

"Dinim İslâm" kitabı özelinde ele alınan çalışmalar ise oldukça azdır. Kitabın siyer

konularıyla ilgili olarak Seda Türkoğlu'nun "Dinim İslâm Temel Bilgiler Ders Kitabı Siyer Bölümünün Siyer Yazıcılığı Açısından İncelenmesi ve Değerlendirilmesi" (2024) isimli yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Araştırmacı çalışmasında "Dinim İslâm" kitabını tarihsel süreçte ortaya çıkan farklı peygamber anlayışları çerçevesinde incelemektedir. Ayrıca tez, kitabın Hz. Muhammed'in (s.a.v.) örnek alınmasına katkı sağlayıp sağlamadığını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda Afyonkarahisar'ın ilçelerine bağlı Kur'an kurslarında görev yapan öğreticiler ve kurs öğrencileriyle görüşmeler gerçekleştirilmiş, bulgular ders kitabının Kur'an merkezli bir peygamber anlayışı kazandırma çabasında olduğunu ancak bazı yönlerden eksiklikler barındırdığını ortaya koymuştur. Yapılan bir diğer çalışma Betül Torun ve Nurullah Aydeniz tarafından 2025 yılında ortaya konmuştur. "Dinim İslâm Kitabı'nın İçerdiği İtikat Konularının Din Eğitimi Açısından İncelenmesi" başlıklı kitap bölümünde "Dinim İslâm" kitabının iman, itikat konularının din eğitimi açısından analizi yapılmaktadır. Çalışmada "Dinim İslâm" kitabına hâkim olan yaklaşımın yapılandırmacı yaklaşım olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Kur'an merkeze alınarak bir öğretimin söz konusu olduğu da ilgili bölümde belirtilmektedir. "Dinim İslâm" kitabının itikat konularının işleniş dili, etkinliklerin yeterli olup olmadığı vb. hususlar yetişkinlere yönelik yaygın eğitim veren İOKK'nın öğrenci profili göz önünde bulundurularak değerlendirilmektedir.

Genel olarak bakıldığında, yaygın din eğitimi ve Kur'an kursları literatürünün belirli temalarda yoğunlaştığı görülmektedir. Mevcut çalışmalar; din eğitimi alanının teorik ve kavramsal temellerini, Türkiye'de din eğitimi alanı ve tarihsel sürecini, Kur'an kurslarının tarihsel gelişimini, DİB yaygın din eğitimi faaliyetlerini, kurslara katılan kadınların sosyolojik ve psikolojik motivasyonlarını, İOKK Öğretim Programı'nın öğretici görüşlerine dayalı yansımalarını, yetişkinlere yönelik Kur'an kurslarında verilen din eğitimi ve verimliliği, DİB'in farklı yaş gruplarına yönelik öğretim materyallerini ele almaktadır.

Bununla birlikte, DİB'in yetişkinlere yönelik yaygın din eğitiminde temel kaynak olarak kullandığı "Dinim İslâm" adlı ders kitabı bağlamında sadece siyer konularıyla ilgili çalışmalar bulunmaktadır. "Dinim İslâm" kitabının, İOKK Öğretim Programını doküman analizi yöntemiyle inceleyen karşılaştırmalı bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu tez, tam da bu boşluğu doldurmayı amaçlamakta; program değerlendirme ve ders materyali analizini bir araya getirerek "Dinim İslâm" kitabının içerik, pedagojik yapı ve programla uyum düzeyini inceleyerek alana özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu araştırmada kullanılan bazı temel kavramların, çalışmanın içeriğine uygun ve işlevsel biçimde tanımlanması gereklidir. Tanımlar, terimlerin teorik karşılıklarını vermenin ötesinde, araştırmanın sınırlarını ve bağlamını açıkça belirlemeye yardımcı olmaktadır.

1. Eğitim

Eğitim, insanın kendini ve dünyayı anlamlandırma sürecinin temel biçimlerinden biridir. İnsan yaşarken öğrenmekte; öğrendikçe kendisini ve içinde yaşadığı toplumu dönüştürmektedir. Bu bağlamda eğitim, öğretim etkinliğini aşan bir anlama sahiptir; insanın varoluşuna yön veren bir düşünme ve değer kurma alanı olarak var olmaktadır. Nitekim, toplumların bilgiye, ahlaka ve kültüre yüklediği anlamlar, eğitimin kapsamının tarih boyunca yeniden biçimlendiğini göstermektedir. Bununla birlikte, kavram hem evrensel değerini korumakta hem de her dönemde yeni yorumlar kazanmaktadır (Çelikkaya, 1991:73–74).

Kavramsal köken bakımından eğitim terimi, Latince “educare” ve “educere” fiillerine dayandırılmaktadır. Educare, bireyin toplumsal yaşam için gerekli becerileri edinmesine; educere ise içsel potansiyelin görünür kılınmasına işaret etmektedir. Bu nedenle, iki yön birlikte düşünüldüğünde eğitim, topluma katılımı mümkün kılan bir süreç ve kişinin benlik inşasını derinleştiren bir iç yolculuktur. Billington (2021: 417–424) da bu çift yönlü yapının insan gelişimini dıșsal ve içsel boyutlarıyla kavradığını ve eğitimin amacının bireyin anlam dünyasını derinleştirmek olduğunu vurgulamaktadır.

Eğitim tarihsel düzlemde incelendiğinde, Osmanlı düşüncesinde “maarif” üst kavramı altında iki eksen öne çıkmaktadır: talim ve terbiye. Talim, bilgi ve alışkanlık kazandırma sürecini; terbiye ise karakter oluşumu ve kültürel değerlerin içselleştirilmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda, Cumhuriyet’le birlikte “eğitim” kavramının talim ve terbiye boyutlarını kapsayan bütüncül bir çatıya dönüştüğü; kültürel süreklilik ile bireysel gelişimin aynı zamanda aynı kavramsal alan içinde bulunduğu söylenebilir (Gündüz, 2022: 1–3). Öğrenme, bireyin yaşamla kurduğu ilişkiyi yeniden yapılandıran dinamik bir süreçtir. Kişi bilgiyi almakta, yorumlamakta, yeniden üretmekte ve kendi düşünsel yapısına katmaktadır. Dolayısıyla, öğretmen bilgi aktaran bir figürden çok, öğrenme sürecine eşlik eden bir rehberdir. Eğitim ortamı ise düşünmenin olgunlaştığı; duygusal ve ahlâkî yönün beslendiği bir zemin oluşturmaktadır. Böyle bir zeminde öğrenilenler kalıcı hâle gelmekte ve bireyin kimlik inşasına doğrudan katkı sağlamaktadır (Billington, 2021: 417-424).

Toplumların kültürel sürekliliği ise, büyük ölçüde eğitim aracılığıyla inşa edilmektedir. Toplum, değerlerini, inançlarını ve yaşam biçimlerini eğitim yoluyla yeni kuşaklara taşımaktadır. Gündüz (2022: 45-46) eğitimi, birey ile toplum arasında bir etkileşim alanı olarak tanımlamakta; bu etkileşim, kültürün sürekliliğini mümkün kılarak bireyin bu yapı içinde kimliğini kurmasına imkân vermektedir. Ek olarak, modern dönemde eğitimin giderek planlı ve programlı bir sistem hâline geldiği; kamusal denetim ve kurumsal yapı içinde “iyi vatandaş” yetiştirme hedefiyle ön plana çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla, eğitim bireysel gelişiminin yanı sıra, toplumsal düzenin ve ekonomik devamlılığın da stratejik bir aracı hâline gelmektedir (Gündüz, 2022: 1-4).

Eğitimde davranış dönüşümü, zorlamadan ziyade benimseme ve ikna yoluyla gerçekleşmekte; böylece insan baskı altında değil, anlam vererek olgunlaşmaktadır. Bu süreçte, öğretmen-öğrenci bağı temel önemdedir. Bu bağlamda, Çelikkaya'nın (1991: 79-80) vurguladığı üzere, her öğretmen eğitimci değildir; bununla birlikte, eğitimcilik, öğrencinin kişilik ve değer dünyasına rehberlik edebilen bir niteliği gerektirmektedir. Bu noktada, teorik yönlendirmelerin pratiğe yansımaları, eğitimin kalıcılığını belirleyen bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu süreç, eğitimin uygulama ve alıştırma yoluyla pekiştirildiğini göstermektedir. Bir başka deyişle, uygulama kuramsal bilginin yaşama aktarılması; alıştırma ise öğrenilenin pekiştirilmesidir. Ayrıca, bu iki süreç, öğrenmenin kalıcılığını ve davranışa dönüşmesini sağlamaktadır. Özellikle sanat, spor ve teknik alanlarda pratik, bilginin eylemle bütünleştiği bir düzlem sunmakta; böylece, kişi zihinsel düzeyde öğrendiğini eylem içinde de somutlaştırmaktadır (Çelikkaya, 1991: 78-79). Bütün bu temeller birlikte düşünüldüğünde eğitim, bireyin potansiyelini fark etmesiyle toplumun kültürel sürekliliği arasında bir denge kurmaktadır. Educare bireyin topluma katkısını; educere içsel gelişimi temsil etmektedir. İki boyut bir araya geldiğinde eğitim hem kendini gerçekleştirmeyi hem de ortak değerler üzerinde yaşamı anlamlandırmayı mümkün kılmaktadır. Özetle eğitim, bilgi kazandırmanın ötesinde yön, amaç ve kimlik inşasına katkı veren; insanın kendisiyle, toplumla ve yaşamla kurduğu derin bağlardan biridir (Billington, 2021; Gündüz, 2022; Çelikkaya, 1991).

Eğitim, genel olarak örgün ve yaygın eğitim olarak ikiye ayrılmaktadır. Örgün eğitim belirli yaş gruplarına yönelik olarak okullarda planlı ve programlı biçimde yürütülürken yaygın eğitim örgün eğitime katılmamış ya da eğitimini tamamlamış bireylere hayat boyu öğrenme fırsatları sunmaktadır. Tarihsel süreçte örgün eğitimin, bireysel gelişimden toplumsal kalkınma ve kültürel aktarım işlemine evrildiği; Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte sosyal ve pozitif bilimlerin de kapsamına dahil edildiği söylenebilir. Türkiye’de yaygın eğitim Cumhuriyet’in ilk yıllarında halk eğitimi olarak başlatılmıştır. 1960’lardan itibaren “yaygın eğitim” ve günümüzde “hayat boyu öğrenme” kavramı çerçevesinde sürdürülmektedir. Bu çalışmalar Millî Eğitim

Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü koordinasyonunda yürütülmekte olup küresel düzeyde “öğrenen toplum” ve “okuryazar dünya” hedeflerine katkı sağlamaktadır (Güneş, t.y.).

2. Din Eğitimi

Din eğitimi; inanç, ibadet, ahlak ve yaşam biçimi gibi dinî içeriklerin bireylere aktarılmasını ve bu bilgilerin kişinin tutum ve davranışlarına yansımaları hedefleyen bir öğretim sürecidir (Yılmaz, 2003: 69-70). Din eğitiminin, bireylerin mensubu oldukları dini öğrenme ve sonraki nesillere aktarma ihtiyacından doğduğu ifade edilebilir. Tarih boyunca değişen yaşam koşulları doğrultusunda çeşitli şekillerde uygulanmıştır. Başlangıçta daha çok yetişkinlere yönelik ve yaygın eğitim faaliyetleri olarak görülen din eğitimi, eğitim kurumlarının oluşmasıyla birlikte farklı boyutlar kazanarak modern anlamda kurumsal bir yapıya bürünmüştür (Çapcıoğlu, 2006: 1).

Din eğitimi, bireyin inanç dünyasını keşfetmesine, anlamlandırmasına ve bu inançları yaşam pratiğine dönüştürmesine olanak tanıyan çok boyutlu bir eğitim sürecidir. Bu süreç, bireyin manevî yönünün geliştirilmesini ve toplumsal değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını hedeflemektedir. Bu yönüyle din eğitimi, kuru bir bilgi aktarımı olmaktan çok; bireyin düşünce yapısını, ahlâkî duruşunu ve duygusal gelişimini şekillendiren bütüncül bir işlev görmektedir (Kaymakcan ve Meydan, 2011: 31).

Kavramsal çerçevede, din eğitimi ile din öğretimi arasında bir ayrım yapılması gerekmektedir. Din öğretimi daha çok bilgiye dayalı ve bilişsel alanla sınırlı bir aktarımı ifade ederken; din eğitimi, bireyin değer yargılarını, duygularını ve davranışlarını da içine alan daha kapsamlı bir süreci ifade etmektedir (Akyürek, 2004: 17-18). Bu noktada din eğitimi ile dinî eğitim arasında farktan kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. “Dinî eğitim” kavramı; uygulanan eğitimin dinî karakterde olduğu yani eğitimin bütünüyle dinî özellik taşıdığı anlamına gelmektedir. “Din eğitimi” kavramında ise örgün ya da yaygın eğitimlerin içinde dinle ilgili kısımlar kastedilmektedir (Tosun, 2005: 25).

Bireysel gelişim açısından değerlendirildiğinde, din eğitimi bireyin kimlik inşasında ve aidiyet duygusunun oluşmasında kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle erken yaşlarda verilen nitelikli bir din eğitimi, çocuğun kendi inanç dünyasıyla sağlıklı bir ilişki kurmasına imkân tanımaktadır. Bu durum bireyin içsel bir ahlâkî yönelim geliştirmesine, doğru ile yanlış ayırt etmesine ve değer temelli kararlar almasına yardımcı olmaktadır (Gündüz, 2020: 1103). Ayrıca farklı inanç ve kültürel yapılarla karşılaşma süreçlerinde bireyin daha hoşgörülü ve anlayışlı bir bakış açısı geliştirmesi, din eğitiminin önemli kazanımlarından biri olmaktadır. Tüm bu açıklamalar ışığında, din eğitiminin zihinsel, ruhsal ve ahlâkî bir inşayı içeren çok yönlü bir yapıya

sahip olduğu söylenebilir. Toplumsal düzeyde ise din eğitimi, bireylerin ortak değerler etrafında buluşmasını sağlayarak sosyal bütünlüğün güçlenmesine katkıda bulunmaktadır (Okumuş, 2015: 214). Ayrıca bireyin ahlâkî düşünme düzeyi; içinde bulunduğu sosyal çevre, yaşantıları ve toplumsal etkileşimleriyle gelişmektedir. Din eğitimi bu gelişim sürecini yapılandırıcı biçimde etkileyebilmekte; bireyin empati kurma, adalet duygusu geliştirme ve sorumluluk alma gibi değerleri edinmesine katkı sağlayabilmektedir (Gürses ve Kılavuz, 2016: 104).

Türkiye bağlamında bakıldığında, din eğitimi hem örgün eğitim sistemi içerisinde hem de yaygın eğitim kurumları aracılığıyla verilmektedir. Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın organize ettiği Kur'an kursları ve İhtiyaç Odaklı Eğitim Programları, farklı yaş gruplarına yönelik din eğitiminin planlı temellere dayalı biçimde yürütülmesini amaçlamaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı, 2019:10-11). Bu programlarda, bireylerin yaş ve gelişim özellikleri dikkate alınarak hem bilgi hem de pratik beceriler kazandırılmakta; böylece dinî bilgiler, hayata geçirilebilir ve anlamlı hale gelmektedir (Büyüköztürk vd., 2018: 39).

Din eğitimi, bireyin inançla ilgili bilgisini artırmakla kalmayıp, bu bilgiyi davranışa dönüştürmesini sağlayan kapsamlı bir süreçtir. Çağın gerektirdiği birey odaklı yaklaşımlarla desteklendiğinde hem bireysel gelişime katkı sağlayan hem de toplumsal uyuma yardımcı olan bir araç haline gelmektedir. Dolayısıyla din eğitimi, kişilik inşasına katkı sağlayan temel bir yaşam rehberidir. Din eğitiminin bireyin gelişim özelliklerini dikkate alan yöntemlerle yürütülmesi önem arz etmektedir. Özellikle bireysel farklılıkları, öğrenme biçimlerini ve yaş dönemlerine özgü ihtiyaçları merkeze alan çağdaş eğitim yaklaşımları, din eğitiminin de içeriğini ve yöntemlerini dönüştürmektedir (Gül ve Soysal, 2025: 7-13). Ayrıca din eğitimi, bireyin bilgi kazanımının yanı sıra ahlâkî gelişimini de hedeflemektedir. Bu noktada Lawrence Kohlberg'in ahlak gelişimi kuramı, din eğitiminin pedagojik yönünü destekleyen önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Bireyin ahlâkî düşünme düzeyi, içinde bulunduğu sosyal çevre, yaşantıları ve toplumsal etkileşimleriyle gelişmektedir. Din eğitimi bu gelişim sürecini yapılandırıcı biçimde etkileyebilmekte; bireyin empati kurma, adalet duygusu geliştirme ve sorumluluk alma gibi değerleri edinmesine katkı sağlamaktadır (Gürses ve Kılavuz, 2016: 104).

Eğitimde üç temel yaklaşımdan (davranışçı yaklaşım, bilişsel yaklaşım, yapılandırmacı yaklaşım) biri olan yapılandırmacı yaklaşım, din eğitimi açısından önemli olanaklar sunmaktadır. Söz konusu yaklaşım, bireyin bilgiyi edilgen biçimde alma yerine, kendi zihinsel süreçleri aracılığıyla yeniden inşa etmesini esas almaktadır. Öğrencinin önceki bilgi ve deneyimlerini dikkate alan bu anlayış, öğrenmeyi bireysel ve yaşantıya dayalı bir süreç olarak tanımlamaktadır (Ceylan, 2023: 79). 2000'li yıllardan itibaren Türk eğitim sisteminde yer alan öğretim programları

da bu bağlamda kapsamlı biçimde yenilenmekte, bu süreçte yapılandırmacı anlayış öğrenci merkezli öğrenme ve çoklu zekâ kuramı gibi öğrenci odaklı yaklaşımlar belirgin biçimde öne çıkmaktadır (Aydeniz, 2017:329).

3. Örgün Din Eğitimi

Örgün eğitim, belirli yaş gruplarına yönelik olarak okullarda planlı ve programlı biçimde yürütüldüğünden (Güneş, t.y.), örgün din eğitimi de bu çerçevede, okul ortamında uygulanan planlı ve programlı din eğitimi olarak tanımlanabilir. Örgün din eğitimi daha çok bilgiye dayalıdır ve öğrenenin bilişsel alanına hitap ederek sınırlı bir aktarımı ifade etmektedir (Akyürek, 2004: 17-18).

Örgün din eğitimi, bireyin bilgi edinmesinin yanı sıra inanç, değer ve davranış bütünlüğünü geliştirmesini amaçlayan planlı ve sistematik bir süreçtir. Dinle ilgili davranış değişikliğini kasıtlı ve programlı biçimde gerçekleştiren bu eğitim biçimi, rastlantısal veya kulaktan dolma öğrenmelerin aksine, bireye dini bilgileri doğru kaynaklardan, pedagojik ilkeler çerçevesinde kazandırmaktadır. Okul ortamında yürütülen din eğitimi, bireyin bilişsel, duyuşsal ve ahlâkî gelişimini destekleyerek kişilik bütünlüğünü güçlendirmekte; aynı zamanda toplumsal barışın, kültürel sürekliliğin ve ortak değer bilincinin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu süreçte birey, kendisini, çevresini ve yaratıcısını anlamlandırma fırsatı bulmakta; yaşamına yön veren anlamı keşfetmektedir. Ayrıca örgün din eğitimi, bireyin inanç ve vicdan özgürlüğünü koruma işleviyle insan hakları çerçevesinde de bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir (Doğan ve Ege, 2017: 87-108).

Tarihsel bağlamda incelendiğinde, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte din eğitimi politikalarının köklü bir dönüşüm sürecine girdiği görülmektedir. 1924'te yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitim kurumlarını tek çatı altında toplayarak dinî öğretimi devlet denetimine almış; görünürde eğitimde birlik hedeflenmiş olsa da din eğitimi fiilen kamusal alandan çekilmiştir. 1930'lu yıllarda uygulanan katı laiklik politikaları, dinî bilgilerin aktarımını sınırlandırmış; buna karşın halkın din eğitimi talebi aile içinde ve gayri resmî ortamlarda sürdürülmüştür (Altaş, 2016: 219-222). Bu gelişmelerin ardından, çok partili hayata geçiş süreciyle birlikte 1940'ların sonlarından itibaren din öğretimine yönelik talepler yeniden gündeme gelmiştir. 1949'da ilkokullarda din derslerinin seçmeli olarak okutulması ve 1951'de İmam Hatip Okullarının açılması, din eğitiminin yeniden kamusal alanda yer almasının ilk adımları olmuştur. Bu süreç, halkın dinî ihtiyaçlarının siyasal sistem tarafından fark edilip karşılanmaya başlandığı bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir (Altaş, 2016: 224-225; Kaya vd., 2020: 81-82).

1960'lardan itibaren ise din eğitimi, toplumsal talepler ve devlet politikaları arasındaki

dengein kurumsal bir yapıya dönüşmesiyle güçlenmiştir. Ortaöğretim kurumlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin yer alması, din eğitiminin programlı bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Aynı dönemde İmam Hatip okullarının yaygınlaşmasıyla din eğitimi, sistemin kalıcı bir unsuru hâline gelmiştir. Bu yılların, hem devletin din politikalarıyla toplumsal talepler arasında uzlaşma çabalarının hem de din eğitiminin kurumsal kimliğini oluşturma sürecinin belirginleştiği bir dönem olduğu söylenebilir (Altaş, 2016: 226-229). Din eğitiminin hem yasal hem pedagojik açıdan daha sistematik bir yapıya kavuşması ise, 1980 sonrasında yapılan düzenlemelerle sağlanmıştır. 1982 Anayasası ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi zorunlu hâle getirilmiş, böylece din eğitimi modern eğitim sisteminde kalıcı bir yer edinmiştir. Bu düzenleme yalnızca müfredat genişlemesi anlamına gelmemiş, aynı zamanda din eğitiminin bilimsel ve pedagojik temellere oturtulmasına da katkı sağlamıştır (Doğan & Ege, 2017: 145-146).

3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla Maarif Vekâleti'ne, yüksek din uzmanları yetiştirmek üzere Darülfünun bünyesinde bir İlahiyat Fakültesi kurma ve imam-hatip yetiştirmek için ayrı okullar açma görevi verilmiştir. Böylece din eğitimi, medrese sisteminden alınarak devletin denetiminde akademik bir yapıya kavuşturulmuştur. Ancak kurulan Darülfünun İlahiyat Fakültesi, yeterli ilgiyi görememiş ve 1933 Üniversite Reformu'yla kapatılmıştır. 1930'lu yıllarda din derslerinin kaldırılmasıyla örgün din eğitimi sona ermiş, bu boşluk 1949'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin açılmasıyla giderilmeye çalışılmıştır. Böylece dinî bilgi yeniden akademik bir zeminde ele alınmıştır. İlerleyen yıllarda İmam-Hatip Okulu mezunlarına yükseköğrenim imkânı sağlamak amacıyla ilk Yüksek İslâm Enstitüsü 1959'da İstanbul'da kurulmuştur. Ardından farklı illerde açılan enstitüler hem öğretmen hem din görevlisi yetiştirmeyi hedeflemiştir. Bu kurumlar, yüksek din eğitiminin yaygınlaşmasında önemli rol oynamıştır (Doğan & Ege, 2017: 175-180).

Kısacası Türkiye'de İlahiyat Fakülteleri tarihsel süreç boyunca din eğitiminin akademik ve kurumsal temellerini güçlendirmiştir. Bu kurumlar, dinî bilginin bilimsel yöntemlerle ele alınmasında, toplumsal ihtiyaçlara cevap veren bir eğitim anlayışının oluşmasında ve din eğitiminin modernleşmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.

4. Yaygın Din Eğitimi

Eğitim insan yaşamının tüm evrelerine yayılan kesintisiz bir süreçtir. “Kitle eğitimi”, “halk eğitimi”, “yığın eğitimi”, “toplum eğitimi” ve “sosyal eğitim” gibi çeşitli adlarla anılan yaygın eğitim faaliyetleri temelde yetişkinlere ve örgün eğitim dışında kalan bireylere yönelik planlı, düzenli ve örgütlü bir öğrenme süreci olarak ifade edilmektedir (Kılıç, 1981: 6-10). Dolayısıyla yaygın din eğitimi, örgün eğitim dışında her yaş grubuna sunulan, bireylerin dini bilgi ve

değerlerle donatılmasını amaçlayan bir eğitim biçimidir. Bu tür eğitim, bireyleri dini yaşantıya yönlendirmekte ancak onlara mesleki bir unvan kazandırmamaktadır (Bulut, 1993: 33–34).

İslâm eğitim anlayışına bakıldığında “beşikten mezara kadar öğrenme” ilkesi, yaygın eğitimin önemini vurgulamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) hem Mekke hem de Medine döneminde ilme ve eğitime büyük önem vererek erdemli bir toplum oluşturmayı hedeflemiştir (Yıldız, 1998; Yılmaz, 2012). Ayrıca mescitler hem ibadet hem de eğitim mekânı olarak kullanılmış, bu gelenek sonraki dönemlerde de sürdürülmüştür (Bayraktar, 1984: 90–94). Türkiye’de ise Cumhuriyet döneminde cami ve mescitlerde yürütülen din hizmetleri, 1924’te kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı’na verilmiştir. Diyanet bu bağlamda; müftü, vaiz ve imam-hatipler aracılığıyla camilerde, Kur’an kurslarında ve medya üzerinden yaygın din eğitimi faaliyetlerini yürütmektedir (Bulut, 1993: 36-37). Yaygın din eğitimi, resmî eğitim kurumlarının dışında gerçekleştirilen, büyük ölçüde gönüllülük ilkesine dayalı ve farklı yaş gruplarındaki bireyleri kapsayan dinî bilgilendirme faaliyetlerini içerdiği kabul edildiğinde (Karataş, 2022: 13), bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı denetiminde hem camilerde hem de cami dışı mekânlarda yürütülen çalışmalar, yaygın din eğitiminin kapsamına dâhil edilebilecek niteliktedir (Cebeci, 2005: 209-224).

5. Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı

DİB 633 sayılı Kanun’un kendisine verdiği yetki ve sorumluluk gereği toplumu din konusunda bilgilendirme görevini yerine getirmektedir. Bu çerçevede faaliyet gösteren DİB İrşad Hizmetleri Daire Başkanlığı cami içi ve cami dışı ortamlarda yürütülen vaaz, hutbe ve dini rehberlik faaliyetlerinin planlanması, uygulanması ve koordinasyonundan sorumludur. Ayrıca konferans, seminer, panel vb. ilmi etkinlikleri organize etmektedir. Hutbe metinlerinin incelenmesi, ihtida eden kişilere ilişkin işlemlerin yürütülmesi ve Mevlid-i Nebi Haftası etkinliklerinin düzenlenmesi görev alanına girmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Görevleri, t.y.).

Diyanet’in din eğitimi konusundaki yaklaşımı ise temel olarak anayasal sınırlar içinde şekillendirilmiş olup öğretici bir kurum olma iddiasından çok, rehberlik sağlayan bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Kurum, özellikle örgün eğitimin dışında kalan bireylere yönelik yürüttüğü yaygın din eğitimi faaliyetleri kapsamında; Kur’an kursları, cami içi sohbetler, hutbeler ve Aile-Dinî Rehberlik Büroları gibi irşat ve manevî destek hizmetleriyle, bireylerin dini yaşantılarını desteklemektedir (Karataş, 2022: 13). Bu yönüyle Diyanet’in din eğitimine dair yaklaşımı, dogmatik bilgi aktarmaktan ziyade bireylerin bilinç düzeyini artırmayı ve manevî farkındalık geliştirmeyi hedefleyen bir yapıdadır.

Kurumun bu alandaki rolü, Türkiye'nin tarihsel dönüşüm süreçleriyle doğrudan bağlantılıdır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren laiklik ilkesinin gereği olarak din eğitimi yeniden tanımlanmış, bu çerçevede DİB hem din hizmetlerinin düzenlenmesi hem de halkın dini beklentilerinin karşılanması bakımından devlet eliyle kontrol edilen bir yapı olarak inşa edilmiştir (Uçar ve Sayın, 2017: 293). Özellikle 1980 sonrasında Kur'an kurslarının artışı ve dinî rehberlik hizmetlerinin çeşitlenmesi, bu yaklaşımın pratik yansımalarından biri olmuştur. Dolayısıyla, DİB'in din eğitimine yaklaşımı bireysel inanç taleplerine yanıt verirken toplumsal düzenin ve birliğin korunmasını da öncelemektedir (İnce, 2017: 122).

DİB'in bu sürece dair tutumunda bir diğer dikkat çekici boyutu ise, sunulan din eğitimi içeriklerinin güvenilirliğidir. Kurum, eğitim programlarında bilimsel doğruluk, toplumsal hassasiyet ve pedagojik yeterlilik gibi kriterleri ön planda tutmaktadır. Kur'an kurslarının müfredatı bu esaslar çerçevesinde oluşturulmakta, öğretmenlerin mesleki ve pedagojik donanımı gözetilmekte, eğitim faaliyetleri ise denetime tabi tutulmaktadır (Koçoğlu, 2024: 377).

Son dönemde DİB'in din eğitimi alanındaki faaliyetleri, dijital dönüşümle birlikte çeşitlenmiştir. Geleneksel yöntemlerin yanı sıra internet siteleri, mobil uygulamalar, sosyal medya platformları ve televizyon yayınları gibi araçlarla geniş kitlelere hitap eden kurum, dijitalleşen dünyaya ayak uydurarak dinî bilgiyi daha erişilebilir hale getirmiştir. Bu gelişme, DİB'in klasik yöntemlerle sınırlı kalmayan, çağın iletişim olanaklarını etkin kullanan din eğitimi anlayışına sahip olduğunu göstermektedir (Çuhadar, 2025: 1313-1316). Ayrıca, din eğitimi süreçlerinde bireylerin sosyal, kültürel ve biyolojik farklılıklarını gözetererek özel programlar geliştirildiği de görülmektedir. Kadınlar, gençler, çocuklar ve yaşlılar için hazırlanan özel içerikler; aile içi ilişkiler, ahlâkî gelişim, kişisel değer eğitimi gibi başlıkları da içermektedir. Bu, DİB'in din eğitimini bireyin yaşamına bütüncül şekilde temas eden bir yapı olarak ele aldığını göstermektedir (Nas, 2023: 180).

DİB'in din eğitimine yönelik bakışı, bireylerin manevî gelişimini ve toplumsal uyumu önceleyen çok yönlü bir perspektifi yansıtmaktadır. Kurumun bu yaklaşımı, laik bir devlette dinî hassasiyetlerin nasıl kurumsal çerçevede ele alındığını ortaya koymasından önem arz etmektedir. Bilimsel doğruluk, pedagojik yeterlilik ve toplumsal fayda ilkeleriyle şekillenen bu bakış açısı, Türkiye'de din eğitimi politikalarının şekillenmesinde belirleyici bir rol üstlenmektedir (Çinemre, 2023).

6. Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı Olarak Açılan Kur'an Kursları

Türkiye'de yaygın din eğitiminin en temel ayaklarından biri olan Kur'an kursları hem toplumsal karşılığı hem de tarihsel süreçte geçirdiği dönüşüm açısından dikkat çekici bir

konumdadır. Örgün eğitim sistemi dışında bireylere, özellikle de çocuklara, gençlere, kadınlara ve yaşlılara dinî bilgi sunmayı amaçlayan bu kurslar, bireysel inanç gelişimini desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal dinî bilinçlenmenin yaygınlaşmasına da katkı sunmaktadır (Zengin, 2011: 2).

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, eğitimde bir birlik sağlama amacıyla çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924) kapsamında, medreseler kapatılmış ve din eğitimi devlet kontrolüne alınmıştır. Ancak halkın dinî bilgi talebi tamamen ortadan kalkmadığı için, zamanla bu talebi karşılayacak yeni yapılar oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, 1949 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı denetiminde ilk resmi Kur'an kursları faaliyete geçmiştir (Kaymakcan ve Arslan, 2011: 121). Bu kurumlar, Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğretmenin yanı sıra, temel ibadet bilgileri, ahlâkî değerler ve İslâm'ın temel prensipleri gibi konularda da eğitim sunmayı hedeflemiştir (Koç ve Özkan, 2019: 189).

Zamanla Kur'an kurslarının yapısal ve içeriksel olarak geliştiği görülmektedir. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren bu kurslara olan talep artmış, çocuklar için yaz dönemlerinde açılan kurslar yaygınlaşmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise DİB hem öğretici niteliklerinin artırılması hem de eğitimin standart hale getirilmesi adına çeşitli düzenlemeler yapmıştır (Zengin, 2011: 20). Bu gelişmeler doğrultusunda, Kur'an kursları daha sistematik ve pedagojik ilkelere uygun bir biçimde yapılandırılmıştır. Özellikle 4-6 yaş grubuna yönelik açılan kurslar, din eğitiminin erken yaşta bilimsel temellere dayalı olarak verilmesine olanak tanımaktadır (Korkmaz, 2020: 240).

Yaygın din eğitimi, fiziksel kurs merkezleriyle sınırlı kalmamakta; günümüzde televizyon, radyo, internet ve sosyal medya gibi dijital platformlar aracılığıyla da geniş halk kitlelerine ulaşmaktadır. Özellikle dijitalleşen çağda bireylerin dini bilgiye erişimi çok daha kolay ve hızlı hale gelmiş; bu da birey merkezli bir öğrenme sürecini beraberinde getirmiştir (Şimşek, 2024: 250). Ancak bu durum, içerik denetiminin zayıflığı sebebiyle bilgi kirliliğini de neden olmaktadır. Bu sebeple, DİB gibi resmî kurumların rehberliğinde yürütülen çalışmalar, doğru ve güvenilir bilgi sunumu açısından önem arz etmektedir (Maşalı, 2019: 6).

Dolayısıyla günümüzde Kur'an öğretimi DİB'in yürüttüğü yaygın din eğitimi faaliyetleri kapsamında açılan Kur'an kursları aracılığıyla sürdürülmektedir. Bu kurslar; 4-6 yaş grubu yaz dönemi ve ihtiyaç odaklı hafızlık programları gibi farklı uygulamalarla, toplumun her yaş ve kesimden bireylere Kur'an-ı Kerim'in doğru okunması ve temel dini bilgilerin kazandırılmasını amaçlamaktadır. Bu eğitim faaliyetleri toplumsal dayanışmayı güçlendirme, milli birlik ve beraberlik duygusunu pekiştirme, sorumluluk bilinci oluşturma gibi hedefleri de içermektedir. Bunun yanında sevgi, saygı, hoşgörü ve dostluk gibi manevî değerlerin yaygınlaştırılması ile

vatan, millet, bayrak, şehitlik ve gazilik bilincinin güçlendirilmesi de bu eğitimlerin temel amaçları arasında yer almaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2024b: 4).

Bu çalışmada, DİB'e bağlı olarak yürütülen Kur'an kursları; 4-6 Yaş Kur'an Kursları, 7-10 Yaş Kur'an Kursları, 11-14 Yaş Kur'an Kursları, Hafızlık Kur'an Kursları, İşitme Engelliler Kur'an Kursları, Görme Engelliler Kur'an Kursları ve İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları olmak üzere yedi başlık altında ele alınacaktır.

6.1. 4-6 Yaş Kur'an Kursları

Din eğitimi anne karnında başlayan ailede devam eden bir eğitimidir. Çocuk doğduğunda kulağına ezan okunması ve ona güzel isim verilmesi vb. faaliyetlerle din eğitiminin, bireyin ömrü boyunca farklı ortamlarda ve farklı şekillerde devam ettiği ifade edilebilir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022: 4). Alanyazın çocukların yaklaşık 3-4 yaşlarından itibaren din olgusuna yönelik bilişsel ve duyuşsal bir farkındalık geliştirdiklerini, dini kavramlara ilişkin sorular sorduklarını ve çevrelerindeki dini pratiklere anlam verme çabası gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Erken çocukluk dönemi dini gelişiminin temellerinin atıldığı kritik bir evre olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle söz konusu yaş grubunun hem gelişim özelliklerinin hem de dini gelişime özgü eğilimlerinin bilinmesi; etkili ve çocuğun ihtiyaçlarına uygun din eğitimi uygulamalarının planlanması açısından önemli bir gereklilik teşkil etmektedir (Tosun ve Çapcıoğlu, 2015: 706)

Okul öncesi dönemin tüm gelişim alanlarıyla birlikte bireyin ileriki yaşamını derinden etkilediği genel kabul gören bir yaklaşımdır. Bu bağlamda erken çocukluk dönemindeki dini gelişim hem din eğitimi disiplini hem de gelişim psikolojisi alanında özel bir önem taşımaktadır. Nitekim bireyin dini tutum ve davranışlarına zemin oluşturan dini duygunun oluşumu ve gelişimi, özellikle son yıllarda psikoloji biliminin yoğunlaştığı araştırma konularından biri haline gelmiştir (Oruç, 2010: 75).

Yaygın din eğitimi kapsamında yaş sınırlamasının kaldırılmasının ardından DİB, okul öncesi döneme yönelik özel bir Kur'an kursu öğretim programı geliştirmiştir. Bu programın uygulamasına 2013-2014 eğitim-öğretim yılında başlanmış olup ilk aşamada 10 ilde pilot uygulamalar gerçekleştirilmiştir (Tosun ve Çapcıoğlu, 2015: 706). 4-6 yaş grubuna yönelik Kur'an Kursları Öğretim Programının geliştirilmesi, İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları'na katılan kadınların önemli bir bölümünün okul öncesi dönemde çocuklara sahip olmalarıdır. Annelerin, kendilerinin kurslarda bulunduğu süre içerisinde, çocuklarının dini ve ahlâkî değerler eğitimi almasına yönelik yoğun talep göstermesi doğrultusunda gündeme gelmiştir. Söz konusu uygulama hayata geçirilmesinin ardından kısa sürede geniş bir toplumsal ilgiyle karşılanmış ve DİB'in yaygın din eğitimi faaliyetleri içinde dikkat çekici ve etkili hizmet alanlarından biri haline

gelmiştir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022: 4).

Programın, yarım gün eğitim sunan kurslarda haftalık 25-30 saat, tam gün eğitim sunan kurslarda ise 60 saat olacak şekilde uygulanması öngörülmektedir. İlk iki hafta kursa uyum sürecidir. Dini Bilgiler Alanı, Değerler Eğitimi Alanı, Kur'an-ı Kerim Alanı, Tamamlayıcı Kazanımlar Alanı, Beslenme ve Temizlik Alanı, ders ve etkinlik alanları olarak haftalık uygulanmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022: 10-11). Temel Dinî Bilgiler alanında iman, ibadet, ahlak ve temel erdemler, adab-ı muâşeret, milli-manevî değerler öğretilmesi planlanmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022: 13-28).

Kur'an-ı Kerim öğretimine ilişkin ilke ve yöntemler, "sevilen bir Kur'an" anlayışını merkeze alarak çocukların bilişsel gelişim özelliklerine uygun, bireyselliği önceleyen ve yarışmacı ortamlardan uzak bir eğitim yaklaşımını öngörmektedir. Bu çerçevede, okuma becerisinin kolaylıkla kazanılabileceğine dair olumlu bir dil kullanılması, elif-ba ve yüzüne okumada öğrencinin kendi öğrenme hızının gözetilmesi, harflerin doğru telaffuzuna özen gösterilmesi ve aşırı düzeltme ya da tekrarlardan kaçınılması bıkınlığın önlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Öğretimde metinlerin görsel ve işitsel sunumu, örnek okumalar, bireysel tekrarlar ve koro hâlindeki uygulamaların dengeli biçimde kullanılması önerilmekte; ezber çalışmalarında bilinenden bilinmeyene ve kolaydan zora doğru ilerleyen bir yöntem izlenmesi, kelime ve cümle tekrarlarının kademeli olarak yapılması, ayrıca ezberlenecek dua ve sûrelerin anlamlarının çocuk seviyesine uygun biçimde açıklanması tavsiye edilmektedir. Öğrencilerin motivasyonunu artırmak amacıyla bireysel gelişimlerinin ön plana çıkarıldığı sade kutlama etkinliklerinin düzenlenmesi ve bu etkinliklerde çocukların gösterdikleri ilerlemenin özenle vurgulanması da sürecin önemli unsurları arasında görülmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022: 29-36).

Tamamlayıcı kazanımlar alanına ilişkin öğretim yaklaşımı, 4-6 Yaş Grubu Öğretim Programı'nın çocuklara Kur'an-ı Kerim'i yaş ve gelişim düzeylerine uygun biçimde tanıtmaya, temel dinî bilgi ve değerleri kazandırma amacını destekleyen bir yapıdadır. Bu alan, çocukların bilişsel, motor, sosyal-duygusal ve dil gelişim süreçlerine katkı sağlayarak onların günlük yaşam becerilerini geliştirmeyi ve çocukların hayata hazırlanmasını hedeflemektedir. Öğretim sürecinde kavramların yaş grubuna uygun etkinlikler aracılığıyla, tek bir hedef doğrultusunda, bireysel farklılıklara saygı gösterilerek ve öğrenciyi zorlamadan kademeli biçimde öğretilmesi esastır. Kavramların peş peşe değil, çocukların anlamlandırma ve pekiştirme ihtiyaçları gözetilerek uygun aralıklarla sunulması; eşleştirme, grupta ve karşılaştırma gibi etkinliklerin kavram öğretiminin ilk aşamalarında kullanılması; basitten karmaşığa ilerleyen bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca öğreticilerin doğru örnekleri çocuklara model olarak göstermesi, ancak

aşırı düzeltme ve ısrarcı tutumlardan kaçınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu esaslar, çocukların bilişsel yükünü artırmadan öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirmelerini ve programın hedeflediği kazanımlara doğal bir öğrenme süreci içinde ulaşmalarını amaçlamaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022: 37-45).

Beslenme ve temizlik alanı ise çocukların sağlıklı biçimde büyüebilmeleri için hijyen ve doğru beslenme alışkanlıklarının erken yaşlarda kazandırılmasını amaçlayan temel bir öğretim boyutudur. Temizliğin hem bireysel hem toplumsal sağlık açısından taşıdığı önem, günlük yaşamda karşılaşılan basit uygulamalar üzerinden açıklanmakta ve bu becerilerin çocuklarda kalıcı bir davranış hâline gelmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda program, çocukların fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimlerini destekleyecek şekilde düzenlenmiş etkinlikler aracılığıyla sağlıklı yaşam bilincinin temellerini atmayı amaçlamaktadır. Temizlik ve beslenme konularında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) örneğinden yararlanılması programın genel ilkeleri arasında yer almaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2022: 46-47).

4-6 yaş öğretim programında, kurslarda görev yapacak öğretmenlerin de yeterli bilgiye sahip olması istenmektedir. Bu doğrultuda, Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü ile yürütülen iş birliği kapsamında geliştirilen 4-6 yaş çocuk eğitimi ve etkinlikleri modüler programı, öğretmenlerin çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda gerekli pedagojik donanımına sahip olmalarını ayrıca bu yaş grubuna yönelik etkinlikleri bilinçli ve nitelikli biçimde uygulayabilecek formasyonu kazanmalarını hedeflemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2018: 42).

6.2. 7-10 Yaş Kur'an Kursları

DİB'in yaptığı çeşitli ihtiyaç analizleri sonucunda örgün eğitime devam eden ilkokul çağındaki öğrencilerin Kur'an-ı Kerim ve temel dini bilgilere yönelik eğitim taleplerinde önemli bir artış gözlemlenmiştir. DİB'e iletilen bu talepler ilkokul düzeyindeki öğrencilerin yaz kuran kurslarına yoğun katılım gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ancak söz konusu kursların kısa süreli olması ve iki dönem arasındaki zamanın uzunluğu öğrencilerin kazandıkları bilgi ve becerileri unutmasına yol açmaktadır. Ayrıca 4-6 yaş grubu eğitim programlarının devamlılığını sağlama ve erken yaşta kazanılan dini bilgi ve değerleri koruyup geliştirme ihtiyacı 7-10 yaş aralığına yönelik yeni bir öğretim programının hazırlanmasını gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda yaygın din eğitimi faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, örgün eğitim sürecindeki öğrencilerin beklentilerinin karşılanması ve Kur'an kurslarıyla olan etkileşimlerinin sürdürülmesi amacıyla 01.08.2024 tarihinde Başkanlık onayıyla 7-10 yaş grubu Kur'an kursları öğretim programı oluşturulmuştur. Bu programın en güzel yönü yaygın din eğitimi faaliyetlerinin sekteye uğramadan yıl boyunca

devam etmesidir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2024b: 2-4).

7- 10 yaş Kur'an kursları programı, farklı süre alternatifleriyle düzenlenmiş olup öğreticilere öğrenci grubunun ilgi, ihtiyaç ve beklentilerine uygun seçeneği uygulama esnekliğini sunmaktadır. Program kapsamındaki konular öğrencilerin seviyeleri ve genel öğretim ilkeleri doğrultusunda işlenmektedir. Bu süreçte Başkanlık tarafından belirlenen tavsiye kitap listesinden öğrencilerin düzeylerine uygun kaynaklar seçilerek okuma ve değerlendirme etkinlikleri yürütülmektedir. Sınıf düzenlemelerinde öğrencilerin yaş aralığı, öğrenim durumu ve hazırbulunuşluk düzeyleri dikkate alınmaktadır. Öğretim sürecinde kolaydan zora, somuttan soyuta, yakından uzağa ilkeleri temel alınarak ilerlenmektedir. Özellikle Kur'an-ı Kerim dersleri ve ezber çalışmalarında bireysel öğretim yöntemleri kullanılmakta; böylece öğrencilerin kişisel öğrenme hızları ve ihtiyaçları gözetilerek daha etkili bir öğretim ortamı sağlanmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2024b: 5-6).

Program, Kur'an-ı Kerim, dini bilgiler, değerler eğitimi ve sosyal etkinlik eksenlerinde yapılandırılmıştır. Kur'an'ı doğru okuma ve anlama becerisi, temel itikadî/ibadî bilgi ve tutumların kazandırılması, milli-manevî değerlerin içselleştirilmesi ve yaş aralığına uygun sosyal duygusal gelişiminin desteklenmesi programın genel amaçlarındandır. Program çocuk merkezlilik, yaş gelişimine uygunluk, etkin/oyunlaştırılmış öğrenme, güvenli sınıf ortamı, rehberlik ve veli iş birliği gibi esaslara dayanmaktadır. Ders bazında öğretim ilke ve esaslarının ayrıştırıldığı, her ders için kazanım odaklı, etkinlik temelli öğretim yaklaşımı önerildiği görülmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2024b: 9-28).

Ek olarak 7-10 yaş Kur'an kurslarının daha çok yeni uygulama sahasına katılmış olması sebebiyle, bu alanda görev alan öğreticilere yönelik sertifika programları ve seminerler düzenlendiğini söylemek mümkündür (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi, t.y.).

6.3. 11-14 Yaş Kur'an Kursları

11-14 yaş grubu Kur'an kursları, DİB tarafından ergenlik dönemine geçişteki çocukların dinî, ahlâkî ve sosyal gelişimlerini desteklemek amacıyla açılmıştır. Bu yaş grubu, kimlik ve değer oluşumunun belirginleştiği bir dönemdir. Dolayısıyla bu kursların temel açılma nedeni, çocukların Kur'an-ı Kerim'i doğru okuyabilme, temel dini bilgileri öğrenme ve İslâm ahlakını içselleştirme süreçlerini sistemli bir eğitimle desteklemektir. Programın Kur'an Kurslarında uygulanması 05.08.2025 tarihinde onaylanmıştır. Yani daha yeni uygulanmaya başlanmış bir kurs çeşididir. Program, yaz kurslarına katılan öğrencilerin dinî eğitimlerini yıl boyunca sürdürmelerini sağlamak amacıyla, hafta içi okul çıkışı veya hafta sonu Kur'an kurslarına devam etmelerini öngörmektedir.

Program, öğrencilerin yaş düzeyi, ilgi alanı ve gelişim özelliklerine göre esnek bir yapıdadır. Öğreticiye dersi haftada 4, 6, 8 ya da 10 saat olacak şekilde açma konusunda alternatif sunulmaktadır. Öğrencilerin yaş özelliklerine uygun şekilde iman, ibadet ve ahlak boyutlarını kapsayan temel dini bilgileri kazanmaları hedeflenmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2025a: 27).

Bu çerçevede, öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'i doğru, güzel ve anlamını kavrayarak okumaları, kısa sûreleri ezberlemeleri ve tecvit çalışmaları yapmaları; ayrıca iman ve ibadet konuları, fıkıh ve sosyal hayat bilgileri ile adap, nezaket, sevgi ve merhamet gibi değerler eğitimi ile mahremiyet, israf, tasarruf, aile ve milli değerler gibi önemli konuların yıl boyunca öğretilmesi amaçlanmaktadır. Öğrencinin dinî yaşantıyı içselleştirmesine yardımcı olacak uygulamalara da yer verilmekte; sosyal etkinlik (seminer-konferans), sportif faaliyetler, geleneksel ve eğitsel oyunlar da programda yer almaktadır. Aynı zamanda edebiyat, kültür, bilim, sanat, müzik faaliyetleri, alan gezileri ve çeşitli yarışmalar da programda mevcuttur. Değerlendirme süreci salt bilgiden ziyade, öğrencinin tutum ve davranışlarına odaklanmaktadır. Program öğrencilerin dinî bilgilerle birlikte duygusal, bilişsel ve sosyal becerilerini de geliştirmeyi hedeflemektedir. Böylece dinî eğitim, değer eğitimi odaklı bir kişilik gelişim süreci olarak ele alınmaktadır. Öğretim süreci, öğrenci merkezli yaklaşımla yürütülmekte; etkinlik temelli öğrenme, drama, hikâye, örnek olay ve soru-cevap gibi yöntemlerden yararlanılmaktadır. Eğitim ortamı, öğrencinin aktif katılımını teşvik edecek biçimde düzenlenmekte; ayrıca eğitimcilerin pedagojik formasyon sahibi olmaları ve öğrenciyle etkileşimi güçlendirmeleri önemsenmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2025a: 8-28).

6.4. Hafızlık Kur'an Kursları

Kur'an-ı Kerim'i bütünüyle ezberleyen kimseye "hafız" ya da "hafızu'l Kur'an" adı verilirken ezberleme eylemi literatürde "hıfz" veya "hıfzu'l-Kur'an" şeklinde ifade edilmektedir. Hafızlık eğitimi ilk defa Hz. Muhammed (s.a.v.) ile başlamıştır. Hz. Peygambere gelen ayetleri yazı bilen sahabeler önce yazıp sonra da ezberleyerek süreci yürütmüşlerdir. Yazı malzemesi bulamayan sahabeler ve yazı yazmayı bilmeyenler bizzat Hz. Peygamberden Kur'an-ı Kerim'i dinleyerek ezberlemeye çalışmışlardır (Demirci, 2015: 110).

Türkiye'de de uzun bir geçmişe sahip olan hafızlık eğitimi, DİB tarafından güncel ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden düzenlenerek daha sistemli bir yapıya kavuşturulmuştur. Hazırlanan Hafızlık Eğitim Programı; eğitim sürecinin standartlaşmasını, bilimsel yöntemlerle desteklenmesini ve takip-değerlendirme süreçlerinin güçlendirilmesini amaçlamaktadır. Öğrencilerin akademik ve sosyal gelişimleri gözetilerek tasarlanan bu yapı, sahadan elde edilen veriler ışığında sürekli olarak geliştirilmesi gereken yönleriyle de ortaya konmaktadır. Program

hafızlık eğitimini çağdaş pedagojik ilkeler doğrultusunda standartlaştırmayı, öğrencilerin bireysel kapasitesine uygun etkin bir öğrenme süreci oluşturmayı ve Kur'an'ı ezberlemenin yanı sıra dinî ahlâkî ve sosyal gelişimi destekleyen bütüncül bir eğitim ortamı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu yapı modern öğretim yöntemleri ve güncel materyallerle zenginleştirilmiş öğrenci merkezli bir yaklaşımı esas almaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2024c: 3-4).

Hafızlık Eğitim Programı, öğrencilerin Kur'an ezber sürecini sistemli ve ilerlemeye dayalı bir yaklaşımla yürütmelerini hedeflemektedir. Program iki aşamalı bir yapıda tasarlanmış olup ilk üç dönemde oluşan hazırlık evresi ile bunu takip eden altı dönemlik ezber evresinden meydana gelmektedir. Eğitim süreci Kur'an-ı Kerim öğretimi, temel dini bilgiler, sosyal etkinlikler (sportif ve kültürel faaliyetler) ve rehberlik çalışmalarını kapsayan üç ana öğrenme alanı üzerine inşa edilmiştir. Hazırlık aşaması, öğrencinin Kur'an harflerini doğru telaffuz edebilmesi, temel kıraat kurallarını kavrayabilmesi ve ezbere uygun bir çalışma disiplini içselleştirmesini amaçlamaktadır. Bu aşamada bireyin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimine bütüncül biçimde katkı sağlayacak pedagojik uygulamalara önem verilmektedir. Yanlış telaffuzların ve hatalı okumaların önüne geçmek için öğretim süreci titizlikle yapılandırılmakta; öğrenciye model olma, düzeltici geri bildirim verme ve uygulamalı çalışmalar yürütme gibi yöntemler kullanılmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2024c: 5-6).

Öğrenme ortamları, beceri temelli uygulamaları ve doğru ses algısını destekleyen çalışmalarla zenginleştirilmektedir. Böylece öğrencinin Kur'an kelimelerini doğru tanınması ve ses-anlam ilişkisini daha sağlıklı kurması hedeflenmektedir. Ezber bölümünde ise öğrencinin hafızlık sürecini planlı, kontrollü ve düzenli bir biçimde ilerletmesi esastır. Program, öğrencinin ezber kapasitesini güçlendirmeye, düzenli tekrar alışkanlığı kazandırmaya ve öğrenmeyi sürdürülebilir hâle getirmeye yönelik çeşitli yöntem ve teknikler içermektedir. Bu bağlamda, öğrenme hızına ve bireysel farklılıklara duyarlı bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir. Ayrıca, öğrencinin öz güveninin, iletişim becerilerinin ve sosyal katılımının gelişmesi de eğitimin tamamlayıcı bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2024c:7-9).

DİB bünyesinde yürütülen hafızlık eğitimi, 2014 yılında DİB ile Millî Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan protokol ile kurumsal açıdan yeni bir aşamaya taşınmıştır. Bu protokol, hafızlık çalışmalarının örgün eğitim süreçleriyle uyumlu biçimde yürütülmesine imkân tanımış ve eğitimin niteliğinin artırılmasına yönelik önemli bir adım olmuştur. Ayrıca 2021 yılından itibaren Yükseköğretim Kurulu tarafından hafız öğrencilere İlahiyat ve İslâmî İlimler fakültelerinde %10 ek kontenjan tanınması, hafızlık eğitiminin yükseköğretim düzeyinde de teşvik edildiğini göstermektedir. Bu gelişmeler, hafızlık eğitime örgün eğitim kurumları bağlamında da stratejik

bir önem atfedildiğini ve programın daha geniş bir yaygınlık kazanması için desteklendiğini ortaya koymaktadır (Yağcı, 2024: xv).

6.5. İşitme Engelliler Kur'an Kursları

Engellilik bireyin doğuştan ya da sonradan meydana gelen çeşitli etkenler sonucunda bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal veya sosyal olarak belirli düzeylerde yetersizlik yaşaması ve bu durumun bireyin toplumsal yaşama katılımını uyum becerilerini ve günlük gereksinimlerini karşılama yeterliliğini kısıtlaması durumu olarak tanımlanmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2005; Dünya Sağlık Örgütü, 2011; Türkiye İstatistik Kurumu, t.y.). İşitme engelli bireyin bir ya da iki kulağında kısmen veya tamamında duyma kaybı oluşmaktadır. Doğuştan ya da sonradan oluşan bu duruma işitme engelliliği denilmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2002).

İslâm dininde engelli bireyler yaratılış itibariyle diğer insanlarla eşit kabul edilmektedir. İbadet, eğitim ve toplumsal hayata katılım noktasında değer bakımından herhangi bir ayırım gözetilmemektedir. Engelliliğin bireyi değersizleştiren bir unsur olmadığı aksine sabır, şükür ve tevekkül gibi ahlâkî erdemleri güçlendiren bir imkân vesilesi olduğu vurgulanmaktadır (Kutluer, 2012: 138).

İslâm dinini Müslüman bireylere yaygın din eğitimiyle öğretme görev ve sorumluluğunu üstlenmiş olan DİB, işitme ve görme engelli bireyler için de Kur'an Kursu açarak öğretim programı oluşturmuştur (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021:4). DİB, engelli bireyler ile ailelerinin manevî ihtiyaçlarına yönelik kurumsal hizmetlerin geliştirilmesi amacıyla 2003 yılında önemli adımlar atmıştır. Bu kapsamda düzenlenen “Engelliler Gerçeği ve İslâm: Sorunlar ve Çözüm Önerileri” sempozyumu, konunun akademik temelde ele alınmasına katkı sağlamıştır. Aynı yıl oluşturulan “Engellilere Yönelik Din Hizmetleri Komisyonu” ile görme ve işitme engellilere yönelik eğitim programları ve materyaller geliştirilmiş; camilerde erişilebilirlik çalışmaları yapılmış, hutbelerin işaret diliyle sunulması gibi uygulamalar başlatılmıştır. Ayrıca din görevlilerinin engellilik alanında hizmet verebilmeleri için eğitim programları düzenlenmiş ve talep eden engelli bireyler için hac ve umre organizasyonları planlanmıştır (Karagöz, 2003: 5).

DİB tarafından 2021 yılında yayımlanan İşitme Engellilere Yönelik Kur'an Kursları Özel Öğretim Programı, işitme engelli bireylerin Kur'an-ı Kerim'i doğru biçimde okuyup telaffuz etmelerini ve temel dinî bilgileri kavramalarını hedeflemektedir. Program, kolaylık ilkesine dayalı olarak hazırlanmıştır. Öğrenme sürecinde somutlaştırma, görsel destek ve duyu bütünlüğünü esas alan bir yaklaşım benimsenmektedir. Özellikle kavram haritaları, tablo ve ağaç diyagramları gibi görsel araçlar aracılığıyla soyut dinî kavramların anlaşılabilir hâle getirilmesi amaçlanmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021: 6-7). Öğretim sürecinde öğrencilerin hazırbulunuşluk

düzeylerinin belirlenmesi amacıyla ön değerlendirme, öğrenme ilerlemesini izlemek için süreç içi değerlendirme ve gelişim takibine yönelik izleme değerlendirmesi önerilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021: 7-8).

Programda öğretim süreci, işitme engelli bireylerin öğrenme özellikleri göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. Kısa ve açık cümlelerin kullanımı somut örneklerle desteklenmiştir. Anlatımda, görsel materyaller ve etkinlik köşeleri bu bağlamda öne çıkan yöntemlerdir. İşaret dili, özellikle konuların anlaşılmasını kolaylaştıran bir araç olarak değerlendirilirken; sözel yöntem telaffuzun geliştirilmesi için tamamlayıcı bir unsur olarak kullanılmaktadır. Ayrıca dudak okuma kolaylığı sağlaması açısından öğrencide işitme cihazı kullanımı teşvik edilmekte, yüz yüze iletişim ortamlarının oluşturulması ve yankısız sınıf düzeninin sağlanması önerilmektedir. Öğrenme sürecinin kalıcılığını artırmak amacıyla aile eğitimi ve kaynaştırma uygulamaları da önemli görülmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2021: 8-9).

6.6. Görme Engelliler Kur'an Kursları

Görme engellilere yönelik din eğitiminde öğretim süreci, programın genel amaç ve kazanımlarına uygun biçimde yürütülmektedir. Öğrenciler sürecin başında hedefler hakkında bilgilendirilmekte, kurs ortamı tanıtılarak güvenli öğrenme koşulları sağlanmaktadır. Eğitimde bireysel farklılıklar dikkate alınarak kolaydan zora ilkesine göre öğretim yapılmakta ve gelişim düzenli biçimde değerlendirilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2023: 5-6).

Kur'an-ı Kerim'in Braille alfabesiyle doğru okunması kursun temel hedeflerinden biridir. Eğitim süreci, işitsel ve dokunsal materyallerle desteklenmekte; canlandırma, grup çalışmaları ve soru-cevap gibi etkin yöntemler kullanılmaktadır. Aile eğitimi, öğrencilerin gelişimi ve dinî değerlerin kalıcılığı açısından önemli bir bileşen olarak görülmektedir. Ayrıca birlik, kardeşlik, sevgi ve milli değerlere vurgu yapılarak sosyal uyum ve toplumsal katılımın güçlendirilmesi amaçlanmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2023: 6-7).

Kur'an öğretiminde öğrencilerin yaş ve seviyelerine uygun, çoklu duyulara dayalı bir yaklaşım benimsenmektedir. Öğrencilerin Kur'an'ı farklı okuma biçimleriyle tanımaları teşvik edilmekte görsel ve işitsel materyallerle öğrenme desteklenmektedir. Öğretici, model okuma yoluyla süreci başlatmakta ardından bireysel okumaları değerlendirerek öğrencilerin gelişimini sistemli biçimde izlemektedir. Dua ve sûrelerin öğretimi kolaydan zora doğru tekrar temelli bir yöntemle gerçekleştirilmektedir. Gerekli durumlarda içerik sırası esnek biçimde düzenlenmektedir. Tecvit ve mahreç kuralları ise açıklamanın ardından uygulamalı olarak pekiştirilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2023: 9).

Dini Bilgiler dersi öğretiminde öğrencilerin seviyesine uygun, anlaşılır ve somuttan soyuta ilerleyen bir yaklaşım benimsenmektedir. Ders içeriği, öğrencilerin günlük hayatla ilişki kurmalarını sağlayacak şekilde yapılandırılmakta; dini kavramların yaşantı, örnek durumlar ve ahlâkî meseleler üzerinden somutlaştırılması hedeflenmektedir. Öğretimde görsel ve işitsel materyallerden yararlanılarak ilgi çekme, anlamlandırma ve pekiştirme süreçleri desteklenmektedir. Dini konular, basitten karmaşığa ve kolaydan zora doğru kademeli biçimde ele alınmakta; özellikle iman, ibadet ve ahlak esasları sade bir dille açıklanmaktadır. Peygamber kıssaları ve örnek şahsiyetler üzerinden değer aktarımı yapılmakta; sabır, azim, sorumluluk ve doğru davranış gibi temel ilkeler öğrencilerin hayatlarıyla ilişkilendirilmektedir. Ayrıca öğrencilerin karşılaşılabileceği zorluklar, imtihan anlayışı ve insanın özgür iradesi gibi temel dini konular yaşa uygun biçimde açıklanmaktadır. Öğretimde engelli öğrencilerin durumlarına duyarlılık gösterilmekte ve içerik buna göre uyarlanabilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2023: 16).

Ders kapsamında ibadetlerin bireye kazandırdığı manevî güç, toplumsal dayanışma ve kişisel iyilik hâli gibi olumlu etkiler öne çıkarılmakta; ibadetlerin hem ruhsal hem sosyal yönleri öğrencilerin anlayabileceği biçimde açıklanmaktadır. Dua, zorluklarla baş etme ve Allah'a sığınma bilincinin geliştirilmesine katkı sağlayan bir ibadet olarak ele alınmaktadır. Peygamberlerin hayatı aktarılırken kronolojik bilgi vermekten ziyade, onların örnek davranışları ve ahlâkî mesajlarının öğrencilerin hayatına uyarlanabilir yönlerine odaklanılmaktadır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) engellilere yönelik merhamet ve destekleyici tutumu, öğrencilerde farkındalık oluşturmak amacıyla özel olarak vurgulanmaktadır. Ahlak konuları somut örneklerle ilişkilendirilerek öğrencilerin günlük yaşamlarında karşılaşılabilecekleri durumlara uygulanabilir hâle getirilmektedir. Bu çerçevede paylaşma, yardımlaşma, dayanışma, empati ve sosyal sorumluluk gibi değerler, bireyin toplumsal hayatını sürdürülebilir kılan temel ilkeler olarak sunulmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2023: 17).

Engelli bireylerin ilgi alanları, ihtiyaçları, beklentileri ve bireysel özellikleri dikkate alınarak yürütülecek eğitim faaliyetlerinin niteliğini artırmak ve bu alandaki standartları geliştirmek amacıyla DİB tarafından çeşitli eğitim materyalleri hazırlanmıştır. Ayrıca bu alanda görev yapacak personelin mesleki yeterliliklerini güçlendirmek amacıyla eğitici eğitimleri, hizmet içi eğitim faaliyetleri ve sertifika programları düzenlenmiştir. Böylece engelli bireylere yönelik din hizmetlerinin daha etkin, sistematik ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması hedeflenmiştir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2023: 4).

6.7. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları

Kur'an kursları ve yaygın din eğitimi Türkiye'nin dinî ve toplumsal yapısında derin izler bırakmış kurumlardır. Bu kurumlar sayesinde bireylerin dinî bilgiye ulaşmaları kolaylaşmakta; ahlâkî ve manevî gelişimleri desteklenmektedir. Bununla birlikte, çağın gereklerine uygun olarak bu kursların içerik ve yöntem açısından sürekli güncellenmesi, nitelikli öğretici kadrolarla desteklenmesi ve katılımcı merkezli yaklaşımlarla zenginleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. DİB'in yaygın din eğitimi verilen İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları; yetişkinlere yönelik yaygın din eğitimi, gençlere yönelik yaygın din eğitimi, engellilere yönelik yaygın din eğitimi, uzaktan yaygın din eğitimi faaliyetleri şeklinde sıralanabilir. 4-6 yaş grubuna yönelik yaygın din eğitimi, 7-10 yaş grubuna yönelik yaygın din eğitimi, 11-14 yaş grubuna yönelik yaygın din eğitimi ise çocuklara yönelik yaygın din eğitimi verilen Kur'an kursları kapsamındadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2025b: 2).

Yetişkinlere yönelik yaygın din eğitimi verilen Kur'an kursları önemli bir işlev görmektedir. Pek çok birey, örgün eğitim sürecinde erişemedikleri dinî bilgiye bu kurslar aracılığıyla ulaşmakta ve dini kimliklerini bu kurumlar sayesinde yeniden inşa etmektedir. Bu yönüyle Kur'an kursları, bilgi öğretme işlevinin yanı sıra, bireylerin manevî dünyalarının şekillenmesinde de etkin rol oynamaktadır. Özellikle kadınların bu kurslara aktif katılımı hem bireysel gelişimi hem de aile ve toplum yapısındaki dinî değerlerin aktarımını desteklemektedir (Yardımcı ve Çoştı, 2022: 125-146).

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2022-2023 eğitim-öğretim yılı sonunda yaygın din eğitimi veren kursları bitiren kursiyerlerin istatistik bilgilerine göre Türkiye genelinde toplam 747.424 kursiyerin 598.563'ünü kadınların oluşturduğu görülmektedir. 23-44 yaş arası kadın kursiyer sayısı 184.528 iken, 45 yaş üzeri 204.905 kadın kursiyer bulunmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, t.y.). Bu durumda yaygın din eğitimine katılan kursiyerlerin çoğunluğunu orta yaş ve üstü kadınların oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Abdullah İnce'nin "Türkiye'de Yetişkinlere Yönelik Kur'an Kursları Politika ve Uygulama Önerileri Raporu"nda, yetişkin kadınların Kur'an kurslarına katılım gerekçeleri incelendiğinde, dinî bilgi edinme, ibadet pratiklerini geliştirme ve manevî destek arayışı gibi motivasyonların öne çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte Kur'an kursları, kadınların sosyal etkileşim ihtiyacına cevap veren, psikolojik rahatlama sağlayan ve günlük yaşamın yüklerinden uzaklaşmalarına imkân tanıyan bir ortam olarak da işlev görmektedir. Özellikle sosyal çevresi sınırlı olan ev hanımları ve yalnız yaşayan kadınlar için bu kurslar, boş zamanın anlamlı biçimde değerlendirildiği güvenli bir mekân niteliği taşımaktadır. Ayrıca kursiyerlerin ailevi ve psikolojik sorunlarını paylaşarak çözüm arayabilmeleri, Kur'an kurslarının dinî eğitimin ötesinde

danışmanlık ve rehberlik sunan bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (SETA, 2017: 14). Dolayısıyla bu bulgular, Kur'an kurslarının yetişkin kadınların dinî, sosyal ve psikolojik gereksinimlerini bütüncül biçimde karşılayan çok yönlü kurumlar olarak önemini ortaya koymaktadır.

Kur'an kursları ve yaygın din eğitimi Türkiye'nin dinî ve toplumsal yapısında derin izler bırakmış kurumlardır. Bu kurumlar sayesinde bireylerin dinî bilgiye ulaşmaları kolaylaşmakta; ahlâkî ve manevî gelişimleri desteklenmektedir. Bununla birlikte, çağın gereklerine uygun olarak bu kursların içerik ve yöntem açısından sürekli güncellenmesi, nitelikli öğretici kadrolarla desteklenmesi ve katılımcı merkezli yaklaşımlarla zenginleştirilmesi büyük önem taşımaktadır (Korkmaz, 2013: ii).

İKİNCİ BÖLÜM

İHTİYAÇ ODAKLI KUR'AN KURSLARI ÖĞRETİM PROGRAMI

Kur'an kursları, Türkiye'de din eğitiminin yaygın biçimde gerçekleştiği temel mekanlardan biri olarak önemli bir yere sahiptir. Bu kursların öğretim programlarının; katılımcıların yaş grubu, mevcut bilgi düzeyi, öğrenme biçimleri ve sosyal çevre gibi bireysel farklılıklar göz önünde bulundurularak tasarlanması, eğitim sürecinin başarısı açısından kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda ihtiyaç odaklı programlar, din eğitiminin daha etkili, anlamlı ve öğrenci merkezli biçimde gerçekleşmesini sağlamayı amaçlamaktadır (Önder, 2008: 277).

Konuyla ilgili Yusuf Kaplan (2014), geleneksel Kur'an kursu eğitim modellerinin ötesine geçerek, ihtiyaç analizlerine dayalı, bireysel öğrenci profiline uygun programların geliştirilmesinin gerekliliğini savunmaktadır. Kaplan'a göre, Kur'an eğitimi metinsel bilgi aktarımıyla sınırlı kalmamalı; bireyin manevî gelişimini desteklemeli ve yaşamın anlamı üzerine farkındalık oluşturacak bir nitelik taşımalıdır. Bu perspektif, ihtiyaç odaklı programların esneklik kazanarak, somut ve ölçülebilir öğrenme hedefleri belirlemesini zorunlu kılmaktadır.

Günümüz eğitim bilimlerinin ışığında, din eğitimiyle pedagojik yaklaşımların kesiştiği noktada, yapılandırmacı öğrenme kuramının Kur'an kursu programlarına entegrasyonu giderek önem kazanmaktadır (Ceylan, 2023: 76). Bu anlayışa göre, öğrenme süreci öğrencinin aktif katılımıyla şekillenmektedir. Tartışmalar, uygulamalı etkinlikler ve problem çözme süreçleri müfredatın ayrılmaz parçaları haline gelmektedir. Böylece, bireysel farklılıklar dikkate alınarak hazırlanan programlar, bilginin hayatla ilişkilendirilerek anlamlandırılmasını desteklemektedir. Kur'an kurslarında karşılaşılan temel sorunlardan biri, katılımcıların yaş ve bilgi seviyelerindeki heterojenliktir. Bu durumu aşmak adına modüler program yapıları önerilmektedir. Modüler yapı, kursiyerlerin kendi ihtiyaçlarına uygun bölümleri seçip ilerleyebilmelerine olanak tanımakta; böylelikle çocuklar ve yetişkinler aynı ortamda, farklı seviyelerde eğitim alma imkânı bulmaktadır (Karacelil, 2013: 274).

Ziya Gökalp'in eğitim ve toplum görüşleri de bu noktada, ihtiyaç odaklı öğretim programlarının toplumsal işlevini anlamak açısından kült bir kaynak teşkil etmektedir. Gökalp, eğitimin bireyi toplumsal hayata faydalı kılacak şekilde, bireysel farklılıkları gözeterek düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir (Adanalı, 2004: 59). Bu yaklaşım, Kur'an kurslarının da bireylerin farklı özelliklerine göre esnek programlarla yapılandırılması gerektiğini destekler niteliktedir.

DİB'in 2019 yılında yayımladığı İOKK Öğretim Programı, Türkiye'de yaygın din eğitiminin kapsamını yeniden ele alarak daha planlı, hedefe yönelik ve bireysel farklılıklara duyarlı bir anlayışla yapılandırmıştır. Bu program, özellikle yetişkin bireylerin yaş, bilgi düzeyi

ve öğrenme beklentilerine uygun içerik sunma amacı taşımaktadır. Öğretim süreci, Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuyabilme becerisini kazandırmayı hedeflemenin ötesinde, temel dini bilgileri öğretmeyi, bireyin inanç ve ibadet konularında bilinç geliştirmesini, ahlâkî tutum ve davranışlarını geliştirmesini amaçlamaktadır. Bu yönüyle program, klasik öğretim kalıplarından farklı olarak bireysel öğrenme sürecine duyarlı, katılımcı merkezli ve ihtiyaç temelli bir anlayışı benimsemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 5-6).

İOKK Öğretim Programı, değişen sosyo-kültürel koşullar ile hedef kitlenin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerindeki farklılaşmalar dikkate alınarak yeniden yapılandırılmıştır. Yaygın eğitim alanının kendine özgü niteliklerinden kaynaklanan ve öğretim sürecini doğrudan etkileyen unsurlar göz önünde bulundurulmuş; ilgili komisyon ve birimlerin çalışmaları sonucunda akaid, ilmihal, tefsir, hadis ve siyer gibi alanlara yönelik programlar güncellenerek yeni öğretim içerikleri geliştirilmiştir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 5).

1. Programın Temel Yaklaşımı

İOKK Öğretim Programı'nın temel yaklaşımı, öğrenen kitlenin değişen sosyo-kültürel şartlar içerisindeki ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini merkeze alan esnek ve dinamik bir öğretim anlayışına dayanmaktadır. Programlar, yaygın eğitimin kendine özgü yapısından kaynaklanan koşulları dikkate alarak bireyin dinî bilgi ve becerilerini geliştirmeyi, bunu yaparken de öğrenme sürecini doğrudan etkileyen pedagojik, sosyal ve kültürel faktörleri bütüncül bir çerçevede değerlendirme ilkesini esas almaktadır. Bu doğrultuda program, bireyin dini bilgi ve pratiğini güçlendirmeye, değer temelli bir yaşam anlayışı kazandırmaya, Kur'an merkezli bir dinî bilinç inşa etmeye ve toplumla sağlıklı ilişkiler kurabilen, sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmeye yönelik bütüncül bir yaklaşım benimsemektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda çeşitli alanlara (akaid, ilmihal, tefsir, hadis, siyer vb.) yönelik öğretim içerikleri güncellenmiş; bireyin gerçek ihtiyaçlarına cevap verebilen, uygulanabilirliği yüksek ve çağın değişen şartlarına uyum sağlayan program modelleri geliştirilmiştir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6).

2. Programın Genel Amaçları

İOKK Öğretim Programı'nın genel amacı, bireylerin temel dinî bilgi, bilinç ve değerlerini sistemli biçimde geliştirmeyi; Kur'an-ı Kerim'i doğru okuma, anlama ve günlük hayata aktarma becerisini güçlendirmeyi sağlamaktır. Program, farklı yaş ve eğitim düzeylerinden katılımcıların dinî öğrenme ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte düzenlenmiş olup, onların İslâm'ın inanç, ibadet ve ahlak esaslarını sahih kaynaklar doğrultusunda kavramalarını hedeflemektedir. Ayrıca öğrenenlerin kişisel ve sosyal gelişimini destekleyerek din eğitiminin günlük yaşamla bağıni güçlendirmek, programın temel amaçları arasında yer almaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019:

6-7).

3. Programın Genel Yapısı, Uygulama İlke ve Esasları

İOKK Öğretim Programı, farklı yaş ve öğrenim düzeylerinden bireylerin din eğitimi ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde esnek, uygulanabilir ve bütüncül bir yapıda tasarlanmıştır. Program, öğrenme sürecini bireyin ilgi, hazırbulunuşluk ve öğrenme hızına göre şekillendirmeyi esas almaktadır. Konular kolaydan zora, yakından uzağa, somuttan soyuta gibi ilkelerle işlenmektedir. Uygulama sürecinde ise pedagojik ilkelere, sahih dinî bilgiye dayalı içeriklere ve öğrenen merkezli yaklaşıma öncelik verilmektedir. Öğretim faaliyetleri, Kur'an-ı Kerim'in doğru okunması, anlaşılması ve yaşama aktarılması hedefi etrafında yapılandırılmıştır. Ders ortamlarının düzenlenmesi, materyal kullanımı ve öğretim yöntemlerinin seçimi programın belirlediği esaslar çerçevesinde yürütülmektedir. Ayrıca program, öğrencilerin rehberlik rolünü güçlendirerek öğrenme sürecini destekleyici bir iletişim ve etkileşim ortamı oluşturmayı amaçlamakta; değerlendirme süreçlerinde ise bilgi ölçümünden ziyade öğrenme gelişimini izlemeye ve bireysel ilerlemeyi teşvik etmeye dayalı ilkeleri benimsemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 7-8).

4. Programın Temel Öğretim Programı

İOKK Temel Öğretim Programı; bireylerin Kur'an-ı Kerim'i doğru bir şekilde okuyup anlamalarını sağlamak ve temel dini bilgileri, ibadet bilincini ve ahlâkî değerleri kazandırmak amacıyla hazırlanmıştır. Program, toplumun farklı kesimlerine ulaşmayı hedefleyen Kur'an kurslarının güncel ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilmiş bir bileşendir. Kur'an-ı Kerim'in usulüne uygun okunması, temel dini bilgiler ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatına dair bilinç oluşturulması, ibadetlerin doğru biçimde yerine getirilmesini sağlayacak bilgi ve becerilerin kazandırılması, sağlıklı bir dini-ahlâkî gelişimin desteklenmesi, İslâm ahlakını yansıtan davranışların geliştirilmesi, programın genel amaçlarıdır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 10).

Uygulama ilkeleri, derslerin Kur'an-ı Kerim ve temel dini bilgiler arasında dengeli bir şekilde planlanmasını öngörmektedir. Öğretimde öğrencinin seviyesine uygun, kademeli ve anlam merkezli bir yöntem benimsenmektedir. Yüzünden okuma çalışmalarında bireysel hazırbulunuşluk dikkate alınmakta; toplu okuma, tekrar ve değerlendirme teknikleri düzenli olarak kullanılmaktadır. Program, iman ve ahlak konularının sade, tartışmasız ve öğrencinin günlük yaşamıyla ilişkilendirilen bir tarzda ele alınmasını önemsemektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) örnekliği, sünnetin doğru anlaşılmasına katkı sağlayacak şekilde öğrencilere model olarak sunulmaktadır. Genel olarak program, Kur'an eğitimini, temel dini bilgi ve ahlâkî gelişimle bütünlükten, anlam ve davranış odaklı bir din eğitimi yaklaşımı sunmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11).

Temel öğretim programı, öğretici tarafından haftalık 18 saat olarak planlanmışsa 12 saat Kur'an-ı Kerim, 6 saat Dini Bilgiler (2 saat itikat, 2 saat ibadet, 1 saat ahlak ve 1 saat siyer) dersi işlenmektedir. Öğretim haftalık 12 saat olacaksa 8 saat Kur'an-ı Kerim birer saat Dini Bilgiler derslerine (itikat, ibadet, ahlak, siyer) zaman ayrılmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11).

5. İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları'nda Yer Alan Dersler ve Programlar

İOKK Öğretim Programı'nda Temel Öğretim (Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler Öğrenme Alanları) dışında öğretici ders saatini en az 24 saate tamamlamak durumunda olduğu için Kısa Süreli Program olarak adlandırılan Cuma dersi, Akaid dersi, İlmihal dersi, Tefsir dersi, Hadis dersi, Siyer dersi veya hafta sonu derslerinden ya da 7-10 yaş ve 11-14 yaş grubuna yönelik derslerden açabilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2025c: 5).

5.1. Cuma Dersleri Öğretim Programı

İOKK Cuma Dersleri Öğretim Programı, DİB'in topluma yönelik din hizmetlerini yaygınlaştırma sorumluluğu çerçevesinde hazırlanmış bir öğretim modelidir. Kur'an kurslarının sahil kaynaklara dayalı din eğitimi sunma, sosyal dayanışma duygularını geliştirme ve toplumsal birlik ve beraberliğe katkı sağlama işlevi programın temel zeminini oluşturmaktadır. Cuma günlerinin manevî atmosferi ve toplumsal duyarlılığı artırıcı niteliği dikkate alınarak bu zaman diliminin Kur'an kursu programlarıyla değerlendirilmesi amaçlanmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 31-32).

Program, dinî bilgi ve bilinç kazandırmanın yanı sıra öğrencilerin manevî duygu ve değerlerini güçlendirmeyi, İslâm'ın temel inanç, ibadet ve ahlak esasları hakkında farkındalık oluşturmayı hedeflemektedir. Bunun yanında cuma gününün toplumsal dayanışma açısından öneminin anlaşılmasına katkı sağlama, nitelikli zaman geçirme, dini bilgilerin güvenilir kaynaklardan öğrenilmesi ve İslâm tarihinden örnek şahsiyetlerin tanıtılması programın temel amaçları arasındadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 32).

Uygulama esaslarına göre program haftada iki saat olmak üzere toplam otuz dört hafta yürütülmekte ve dersler cuma günleri uygun zamanlarda uygulanmaktadır. Konuların işlenişinde ayet, hadis, kıssa, şiir ve mesellerden yararlanılması; konuların Kur'an ve sünnet bütünlüğü içinde, sade, anlaşılır ve birleştirici bir dille sunulması önem taşımaktadır. Öğreticilerin programdaki kaynakları esas alarak derse hazırlıklı gelmesi, öğrencilerin düzeyine uygun yöntemlerin seçilmesi ve kazanımların günlük hayatla ilişkilendirilmesi esastır. Öğrencilerin seviyeleri, ilgi ve ihtiyaçları dikkate alınarak içeriklerin belirlenmesi ve öğretimin buna göre şekillendirilmesi özellikle vurgulanmaktadır. Eğitim sürecinde, öğrencilerin insanı değerli kılan davranışlara yönelik farkındalık kazanmalarını destekleyen bir yaklaşım benimsenmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı,

2019: 33-34).

5.2. Akaid Öğretim Programı

Akaid öğretim programı, İslâm dininin bireyin dünya ve ahiret mutluluğunu hedefleyen kapsamlı yapısı içinde şekillenmiş inanç esaslarını öğretmeyi amaçlamaktadır. İslâm'ın ferdî hayatın tüm alanlarını düzenleyen bir nizam sunduğu, bu çerçevede inanç, ibadet ve ahlak gibi temel esasları konu edinen ilim dallarından birinin de akaid olduğu belirtilmektedir. Akaid alanının merkezini Allah'a iman oluşturmakta; meleklerle, kitaplara, peygamberlere, ahirete, kadere ve kazaya iman bu temel ilkenin içinde anlam kazanmaktadır. Program, İslâm akaidi hakkında doğru, tevhit merkezli, hurafe ve batıl inanışlardan uzak bilgiler sunmayı hedeflemektedir. Sağlam bilgiye dayalı inancın bireyin motivasyonu, karakteri ve sosyal hayatı üzerinde belirleyici bir rol oynadığı, metodolojiden uzak inanç anlayışlarının ise olumsuz sonuçlara yol açabileceği vurgulanmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 41-42).

Genel amaçlar arasında; öğrencilerin İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları hakkında bilgi ve bilinç kazanmaları, İslâm akaidine dair temel düzeyde bilgi edinmeleri, İslâm medeniyetinin düşünce mirasını tanımaları, sahih dini bilgilerin önemini kavramaları ve güncel inanç problemleri hakkında farkındalık geliştirmeleri yer almaktadır. Uygulama ilkelerinde ise konuların Kur'an ve sünnet bütünlüğü içinde işlenmesi, öğreticinin farklı kaynaklardan yararlanarak derse hazırlıklı gelmesi, öğrencilerin seviyelerine uygun kavram bilgisinin verilmesi ve tarih boyunca yanlış itikadî tartışmaların derslere taşınmamasına dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ek olarak, İslâm'a yönelik olumsuz düşünce oluşturan hareketler hakkında bilgilendirme yapılması ve inançla ilgili sorular üzerine durulması programın önemli esasları arasında sayılmaktadır. Son olarak akaid dersinin haftada 2 saat olarak uygulanması planlandığı söylenebilir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 42-44).

5.3. İlmihal Öğretim Programı

İlmihal öğretim programı, bireyin dünya ve ahiret hayatını düzenleyen ibadet, ahlak ve muamelat konularına ilişkin temel dini bilgileri öğretmeyi amaçlamaktadır. Programda; fıkıh ilminin tarihsel gelişiminin, bireyin hayatına yön veren pratik meseleleri konu edindiğinin, bu çerçevede İslâm'ın ibadet ve muamelat hükümlerine dair bilgilerinin sistematik biçimde ele alındığı belirtilmektedir. Ayrıca, fikhî ihtilaflardan kaçınılarak sahih kaynaklara dayalı, sade ve anlaşılır bilgilere yer verildiği ifade edilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 47).

Program, farklı sosyo-kültürel düzeylerdeki vatandaşların Kur'an kurslarından etkin biçimde faydalanması amacıyla hazırlanmış olup, ilmihal alanındaki temel bilgilerin güvenilir kaynaklardan aktarılmasını hedeflemektedir. Bu doğrultuda öğrencilerin ibadetle ilgili

meselelerde bilinç kazanmaları, İslâmi yaşamın gerektirdiği yükümlülükleri kavramaları ve günlük hayatta karşılaşılan meselelerde Kur'an ve sünnete dayalı bilgiye ulaşmaları amaçlanmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 47-48).

Uygulama ilkelerinde ise konuların Kur'an ve sünnet bütünlüğünde işlenmesi, farklı kaynaklardan yararlanılması, temel kavramların kursiyer seviyesine uygun biçimde sunulması ve ibadetlerin hikmet boyutuna dikkat çekilmesi vurgulanmaktadır. Mezhepler arasındaki görüş farklılıklarına açıklık getirilmesi, günlük hayatla doğrudan ilişkili ilmihal konularının somutlaştırılması ve öğrencilerin ibadet hayatını geliştirmesine katkı sağlanması programın önemli esasları arasında yer almaktadır. Son olarak ilmihal dersinin haftada 2 saat olarak uygulanmasının planlandığı ifade edilebilir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 48-49).

5.4. Tefsir Öğretim Programı

Tefsir öğretim programı, Kur'an'ın anlaşılmasını Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tebliğ ve açıklamaları çerçevesinde ele almakta; sahabenin doğrudan Peygamber'den (s.a.v.) öğrendiği dini bilgilerin, onun vefatından sonra artan ihtiyaçlar doğrultusunda sistemli bir tefsir faaliyetini gerekli kıldığını vurgulamaktadır. Program, İslâm toplumunun değişen şartları, farklı kültür ve coğrafyalarla etkileşimi ve ortaya çıkan dini meseleler sebebiyle Kur'an'ın doğru anlaşılmasına yönelik ilmî bir rehberlik sunmayı amaçlamaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 53).

Kur'an kurslarının farklı sosyo-kültürel kesimlerden gelen vatandaşlara yönelik çeşitli programlarla hizmet verdiği, bu kapsamda hazırlanan Tefsir Öğretim Programı'nın ise Kur'an'ın anlamını sahih kaynaklara dayalı olarak öğretmeyi ve bireylerin manevî hayatlarının güçlendirilmesine katkı sağlamayı hedeflediği ifade edilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 54). Program; öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'in insan hayatındaki yerini ve anlam dünyasını kavramalarını, temel konularını ve mesajlarını öğrenmelerini hedeflemektedir. Ayrıca Kur'an'ı anlayarak okuma becerisi kazanmaları, ibadetlerde sıkça okunan sûrelerin anlamlarını bilmeleri ve dua-özel sûrelerin anlamlarını içselleştirmeleri amaçlanmaktadır. Öğrencilerin tefsir bilgisi edinerek ibadetlerini ve günlük hayatlarını daha bilinçli bir şekilde sürdürebilmeleri de programın önemli hedefleri arasındadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 54).

Programın uygulama ilkeleri, derslerin Kur'an ve sünnet bütünlüğü çerçevesinde sahih bilgiye dayalı olarak işlenmesini ve farklı kaynaklardan yararlanılarak gerekli hazırlığın yapılmasını öngörmektedir. Öğreticinin öğrencileri derse hazırlıklı gelmeleri konusunda bilgilendirmesi, temel kavramların ilk hafta sade biçimde aktarılması ve konuların muhatapların seviyesine göre düzenlenmesi esas alınmaktadır. Ayrıca ayetlerin tefsirinin öğrencilerin düşünme ve yorum yapma becerilerini geliştirecek şekilde ele alınması ve derslerde işlenen sûrelerin evrensel mesajlarına dikkat çekilmesi hedeflenmektedir. Ek olarak tefsir dersinin haftada 2 saat

olarak uygulanmasının planlandığı söylenebilir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 54-56).

5.5. Hadis Öğretim Programı

Hadis öğretim programı, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vahyi hayata aktaran örnekliliği ve sünnetinin dini bilginin ikinci temel kaynağı oluşundan hareketle şekillendirilmiştir. İslâm'ın erken döneminden itibaren sözlü ve yazılı kültür içinde muhafaza edilen hadislerin, Müslüman bireyin inanç, ibadet ve ahlâkî gelişiminde önemli bir işlev gördüğü kabul edilmektedir. Bu doğrultuda program, hadislerin taşıdığı temel mesajların anlaşılmasını ve bireyin dinî hayatıyla ilişkilendirilmesini hedefleyen bir öğretim yaklaşımı sunmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 59).

Programın hazırlanmasında hedef kitlenin ihtiyaçları, öğrenme özellikleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaygın din eğitimi stratejileri dikkate alınmıştır. Öğrenci merkezli yöntem ve teknikleri önceleyen, kavramsal sadeleşmeye önem veren ve hadis öğretimini çağdaş pedagojik ilkelerle uyumlu hale getiren esnek bir yapı benimsenmiştir. Program, temel hadis kültürünün kazandırılmasını, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) örnek hayatına dair farkındalık oluşturulmasını ve hadis-sünnet bütünlüğünün İslâm düşüncesindeki yeri hakkında bilinç geliştirilmesini amaçlamaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 60).

Uygulama ilkeleri ise Kur'an ve sünnet bütünlüğünü esas alan bir içerik aktarımını, hadis metinlerinin Arapça aslının ardından anlaşılabilirliği artıran tercüme ve açıklamalarla sunulmasını ve öğrencilerin düşünme-sorma becerilerini destekleyen etkinliklere yer verilmesini kapsamaktadır. Derslerde hadislerin bağlamı, temel mesajı ve ahlâkî vurguları ön plana çıkarılırken, peygamber sevgisini ve dini hayatta sünnet bilincini güçlendirmeye yönelik bir anlayış benimsenmektedir. Böylece program, hadisleri hem bilgi hem de değer boyutunda bireyin hayatına rehberlik eden dinamik bir eğitim kaynağı haline getirmeyi hedeflemektedir. Son olarak hadis dersinin haftada 2 saat olarak uygulanmasının planlandığı ifade edilebilir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 60-62).

5.6. Siyer Öğretim Programı

Siyer öğretim programı, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatını kronolojik bütünlük, sebep-sonuç ilişkisi ve tarihsel bağlam çerçevesinde ele alan klasik siyer geleneğinin temel ilkelerine dayanmakla birlikte, bu birikimi modern pedagojik yaklaşımlarla uyumlu şekilde yorumlamayı amaçlamaktadır. Programın çıkış noktasını, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatının yalnızca tarihsel bir anlatı değil, aynı zamanda Müslümanların dinî, ahlâkî ve toplumsal yaşamını şekillendiren örnek bir rehber olduğu gerçeği oluşturmaktadır. Bu doğrultuda siyerin öğretiminde sade, anlaşılır, merak uyandıran ve öğrenciyi öğrenmeye teşvik eden bir üslup benimsenmiş; Hz. Peygamber'in (s.a.v.) örnek şahsiyetini, yaşadığı çevreyi ve karşılaştığı tecrübeleri çok yönlü bir bakışla ele alma

hedefi öne çıkarılmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 67).

Kur'an kurslarının eğitim programlarıyla uyum içinde tasarlanan bu program, farklı yaş ve sosyo-kültürel gruplardan öğrenenlerin ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran esnek bir yapıya sahiptir. Kur'an eğitimi yanında değerler eğitimi, ibadet bilinci, İslâm ahlakı ve rol model kavramı gibi alanlara katkı sağlayan siyer öğretimi; öğrencilerin Hz. Peygamber'i (s.a.v.) tanımalarını, O'nu gündelik yaşamlarında örnek almalarını ve İslâm'ın temel mesajlarını doğru bir perspektiften kavramalarını desteklemektedir. Programın hazırlanmasında DİB'in din eğitimi stratejileri, uygulamada karşılaşılan geri bildirimler ve alan uzmanlarının değerlendirmeleri dikkate alınarak çağdaş, öğrenci merkezli ve beceri odaklı bir yaklaşım benimsenmiştir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 67-68).

Programın uygulama ilkeleri; Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatının yalnızca bir kronolojik aktarımı yerine, öğrencilerin değer üretmelerini, düşüncelerini ve model alabilecekleri örnek olaylarla tanışmalarını sağlayacak yöntemlerle öğretilmesini hedeflemektedir. Bu kapsamda derslerde farklı kaynaklardan yararlanılmakta, temel kavramlar açık bir dille sunulmakta, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tebliğ stratejisi, ahlâkî örnekliliği ve farklı toplumsal rollerini yansıtan davranışları üzerinde durulmaktadır. Öğrencilerin Hz. Peygamber (s.a.v.) sevgisini geliştirmeleri, O'nun insanlığa rahmet oluşunun farkına varmaları ve İslâm'ın barış ve merhamet merkezli mesajını doğru anlamaları programın temel kazanımları arasındadır. Böylece siyer öğretim programı hem bilgi hem de değer boyutunu bütünleştiren kapsamlı bir din eğitimi yaklaşımı ortaya koymaktadır. Ek olarak siyer dersinin haftada 2 saat olarak uygulanmasının planlandığından söz edilebilir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 68-70).

5.7. Hafta Sonu Öğretim Programı

İOKK Hafta Sonu Öğretim Programı, Kur'an-ı Kerim'in doğru okunması, süre ve duaların anlam merkezli olarak kavranması, temel dinî bilgilerin edinilmesi ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) örnek şahsiyetinin tanınması gibi temel kazanımları merkeze almaktadır. Bu yönüyle program hem bilişsel hem de duyuşsal alanı kapsayan, din eğitiminin bilgi-değer bütünlüğünü gözetken bir çerçeve sunmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 75).

Programın pedagojik yapısı, öğrenenlerin yaş, ilgi ve hazırbulunuşluk düzeylerini dikkate alan esnek bir öğrenme tasarımı üzerine kurulmuştur. Kur'an eğitimi değerler eğitimiyle bütünleştiren bu yapı; iman, ibadet ve ahlak esaslarının birbirini tamamlayan unsurlar olarak ele alınmasını öngörmektedir. Öğrencilerin Kur'an'ı sadece telaffuz boyutunda değil, içerdiği temel mesajlar, değerler ve davranış ilkeleri açısından da içselleştirmeleri amaçlanmaktadır. Ayrıca program, bireylerin dinî bilgi ve pratiği sağlıklı bir şekilde yorumlayabilmelerini, toplumsal ilişkilerinde sahil ve dengeli bir dindarlık anlayışı geliştirmelerini destekleyecek biçimde

kurgulanmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 75).

Programın uygulama ilkeleri, modern din eğitimi yaklaşımlarına uygun biçimde, anlamlandırmayı, model davranış geliştirmeyi ve öğrenci motivasyonunu güçlendirmeyi öncelemektedir. Derslerde harflerin doğru telaffuzuna, sûrelerin anlam ve mesajlarının işlenmesine, ezber süreçlerinin takip edilmesine ve öğrencilerin ibadet bilincini destekleyici etkinliklere yer verilmektedir. Bunun yanında iman, ibadet ve ahlak konularının soyut tartışmalardan uzak, öğrencilerin günlük hayatlarıyla ilişkilendirilebilecek örneklerle somutlaştırılması programın temel eğitim stratejisidir. Sonuç olarak program, hem dinî bilginin akademik doğrulukla aktarılmasını hem de manevî değerlerin öğrenciler tarafından benimsenmesini amaçlayan bütüncül bir din eğitimi modeli ortaya koymaktadır. Ek olarak hafta sonu öğretim programının derslerinin; 2 saat Kur'an-ı Kerim dersi, 2 saat Dinî Bilgiler dersi olacak şekilde haftada toplam 4 saat olarak uygulanması planlandığı söylenebilir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 76-77).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İHTİYAÇ ODAKLI KUR'AN KURSLARI İÇİN HAZIRLANAN BİR DERS KİTABI OLARAK DİNİM İSLÂM

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan “Dinim İslâm” kitabı, Kur'an kurslarında temel kaynak olarak kullanılmaktadır. Araştırmanın ana materyali olan bu kitap; İslâm'ın inanç esaslarını, ibadetlerini, ahlâkî değerlerini ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatını sade ve sistemli bir biçimde sunmayı hedefleyen bir öğretim aracıdır (Durmuş vd., 2022). Bu bölümde ilk olarak, kitabın genel tanıtımı yapılacak ardından kitabın eğitim yaklaşımı, önerdiği yöntem ve ilkeler ele alınacaktır. Kitapta yaygın olarak kullanılan etkinliklerden bahsedildikten sonra kitabın içeriğindeki İtikat, İbadet, Ahlak ve Siyer konuları detaylı bir biçimde üniteler bazında ele alınarak, her bir başlığın öğretim sürecindeki yerine değinilecektir. Son olarak bu bölümde, “Dinim İslâm” kitabının İOKK Öğretim Programıyla olan uyumu analiz edilerek değerlendirilecektir.

1. Dinim İslâm Kitabının Genel Tanıtımı

“Dinim İslâm” adlı eser, DİB'in din eğitimi alanındaki köklü birikiminin ve çağdaş eğitim yaklaşımlarının senteziyle ortaya konmuş önemli bir çalışmadır. “Dinim İslâm” kitabı, Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün rehberliğinde, Program Geliştirme Daire Başkanlığı'nın doğrudan koordinasyonunda hayata geçirilmiştir. Editörlüğünü Prof. Dr. Muhammet Şevki Aydın'ın üstlendiği bu eserin yazar kadrosu hem akademik formasyona sahip isimlerden hem de sahada aktif olarak görev yapan din eğitimcilerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda Alpaslan Durmuş, Hatice Işılak Durmuş, Dudu Ekinci Demir, İlyas Aslan, Adem Kandemir, Neriman Karatekin ve Veli Karataş gibi alan uzmanları projeye katkı sağlamıştır (Durmuş vd., 2022: 2).

Din eğitimi, bireyin manevî gelişimini desteklemenin yanı sıra toplumsal dayanışma ve ortak değerler etrafında bir arada yaşama kültürünü de pekiştiren temel bir eğitim alanıdır. Bu kapsamda hazırlanan “Dinim İslâm” kitabı, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Kur'an kurslarında yaygın din eğitimi amacıyla hazırlanmıştır. Kitap, itikat, ibadet, ahlak ve siyer olmak üzere dört temel başlığa odaklanmakta ve bu başlıkları farklı düzeylerde sunarak içerik açısından bütüncül bir öğretim sistemi ortaya koymaktadır. Bu noktada; “Dinim İslâm” kitabının oluşturulma sürecinde dikkat çeken en önemli unsur, farklı yaş ve eğitim düzeyine sahip bireyleri ortak bir zeminde buluşturabilme amacıdır. Bu bağlamda kitap; sahil dini bilgiyi merkeze alan, bireysel öğrenme sürecini önceleyen ve yapılandırmacı yaklaşımla tasarlanmış bir ders materyali niteliğindedir. Öğrenciyi pasif bir alıcı değil, öğrenme sürecinin etkin bir öznesi olarak gören bu anlayış, eleştirel düşünmeyi, anlam kurmayı ve kişisel yorum geliştirmeyi de teşvik etmektedir

(Durmuş vd., 2022: 5).

Dört kurda hazırlanan içerik, öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun olarak yapılandırılmış; pedagojik yaklaşımlarda sıkça kullanılan “kolaydan zora, somuttan soyuta” ilkeleri doğrultusunda planlanmıştır. “Dinim İslâm” kitabı, salt bilgi aktarmanın ötesine geçerek öğrencinin yaşantısıyla kurduğu ilişkiyi merkeze alan bir öğrenme anlayışı benimsemektedir. Kitapta yer alan ayetler, hadisler, şiirler ve özlü sözler aracılığıyla öğrencinin duygu dünyasına hitap edilirken; dinî bilgilerin onun günlük yaşamına nüfuz edebilmesi amaçlanmaktadır. Bu yaklaşım öğretim sürecini, klasik materyallerle sınırlamaktan ziyade öğrencinin aktif katılımını teşvik eden, analiz ve değerlendirme becerilerini geliştirmeye yönelik bir yapıya dönüştürmektedir. Böylece öğrenci, dinî bilgiyi doğrudan aktarılan bir içerik olarak değil, kendi düşünsel ve yaşantısal birikimiyle anlamlandırıldığı bir rehberlik süreci içinde deneyimlemektedir (Torun ve Aydeniz, 2025: 71). Dolayısıyla DİB’in 2005 yılında benimsediği yeni din eğitimi vizyonunun bu eserde somut biçimde karşılık bulduğu görülmektedir. Bu vizyon, din eğitiminde ezberci yaklaşımlardan uzaklaşmayı; bilgiye ulaşma, onu anlama ve hayata entegre etme becerilerinin gelişmesini öngörmektedir. “Dinim İslâm” kitabı, öğreticiye bağlı kalmayı önerse de onu bağlayan bir materyal değildir; aksine öğreticiye alan açan, yorum yapma ve içerik geliştirme imkânı sunan bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda “Dinim İslâm” kitabının; öğretmenin, öğrencilerin ilgi, düzey ve ihtiyaçlarına göre içeriği şekillendirmesine olanak tanıyan esnek bir formatta hazırlandığı görülmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 5–8).

“Dinim İslâm” kitabının temel amacı, İslâm inanç esasları, ibadet biçimleri, ahlâkî ilkeler ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hayatı gibi temel dinî temaları açık, sistemli ve eğitsel açıdan anlaşılır biçimde sunmaktır. Bu hedef doğrultusunda kitap, öğrencinin anlam kurma süreçlerine aktif katılımını teşvik etmektedir. Bireyin sadece bilgi edinen bir konumda kalmaması aynı zamanda değer inşası ve davranış yönelimi geliştirmesi sağlanmaktadır. Yapılandırmacı eğitim anlayışına uygun biçimde hazırlanan içerikler, öğreneni merkeze alan bir çerçeve sunmakta ve bireysel farklılıklara duyarlılıkla yaklaşmaktadır (Torun ve Aydeniz, 2025: 71). Dilsel ve anlatımsal açıdan bakıldığında ise “Dinim İslâm” kitabının sade ve anlaşılır bir dil kullanması, farklı yaş gruplarına ve toplumsal kesimlere hitap edebilmesini mümkün kılmaktadır. DİB’in toplumun dinî ve kültürel çeşitliliğini göz önünde bulundurarak yürüttüğü yayın politikası doğrultusunda, bu eserde de kapsayıcı bir yaklaşım benimsenmiş; dildeki sadeleştirme ve görsel desteklerle erişilebilirlik artırılmıştır (Durmuş vd., 2022: 5-7). Bu noktada “Dinim İslâm” kitabının hedef kitlesinin büyük ölçüde yaygın din eğitimi kapsamında kurslara gelen yetişkin kadınlar olduğunu ifade etmek mümkündür (Diyanet İşleri Başkanlığı, t.y).

“Dinim İslâm” kitabının dört kurdan oluşan yapısı; öğrenen bireylerin yaş, bilgi düzeyi ve öğrenme yeterliliklerine göre kademelendirilmiş bir öğretim sunma amacını taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu yapı sayesinde, bireylerin dinî öğrenme süreçlerine adım adım katılması ve her aşamada gelişim göstermesi teşvik edilmektedir (Durmuş vd., 2022: 11-14). Öğrenme açısından incelendiğinde, “Dinim İslâm” kitabının içerikleri yaşantısal öğrenmeyi desteklemeyi de amaçlamaktadır. İlk kurlarda temel dinî kavramlara ve temel inanç esaslarına yer verilirken, daha ileri düzeylerde ibadetlerin pratik yönleri, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hayatından kesitler ve ahlâkî ilkeler daha kapsamlı biçimde ele alınmaktadır. Bu ilerlemeli yapı, öğrencinin hem kavramsal bilgi düzeyini hem de uygulamaya dönük becerilerini geliştirmeye yöneliktir (Gündüz, 2020: 1102).

Dolayısıyla genel olarak bakıldığında, “Dinim İslâm” kitabının, bireyin manevî gelişimini, değer dünyasını ve davranış kalıplarını şekillendirmeye yönelik çok yönlü bir öğrenme deneyimi sunduğu görülmektedir. DİB’in yaygın din eğitimi stratejileriyle uyumlu olarak hazırlanan bu eser hem içerik kurgusu hem de hedef kitlesine yönelik yaklaşımıyla dikkat çekmektedir. Eğitsel bakımdan sistematik ve amaca uygun biçimde yapılandırılan “Dinim İslâm” kitabı, din eğitiminin birey üzerindeki dönüştürücü gücünü merkeze alan modern bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Dinim İslâm Kitabına Hâkim Olan Eğitim Yaklaşımı ve Önerdiği Yöntem ve İlkeler

Din eğitimi, kimlik oluşumunu, değer dünyasının şekillenmesini ve toplumsal aidiyeti de doğrudan etkileyen önemli bir süreçtir. Bu nedenle, dinî öğretim materyallerinin içeriği kadar sunum biçimi de dikkatle değerlendirilmelidir. DİB’in hazırladığı “Dinim İslâm” kitabı da bu noktada öğrencinin bilişsel ve duyuşsal gelişimini gözeten bir yapı içerisinde, İslâm’ın temel ilkelerini sistematik ve anlaşılır biçimde sunmayı hedeflemektedir (Durmuş vd., 2022: 4).

Eğitim alanında öne çıkan 3 temel yaklaşım (davranışçı yaklaşım, yapılandırmacı yaklaşım, bilişsel yaklaşım) arasında yer alan yapılandırmacı yaklaşım, din eğitimi bakımından dikkate değer imkanlar sunmaktadır. Bu yaklaşım bilginin bireye hazır ve değişmez bir biçimde aktarılmasından ziyade kişinin kendi zihinsel işlemleri aracılığıyla bilgiyi yeniden üretmesine odaklanmaktadır. Öğrencinin sahip olduğu önceki yaşantılar ve bilgisel birikimi dikkate alan bu anlayış, öğrenmeyi bireysel özelliklere bağlı deneyime dayalı bir oluşum süreci olarak görmektedir (Ceylan, 2023: 79). “Dinim İslâm” kitabında da özellikle etkinlik ve uygulama bölümleri, yapılandırmacı yaklaşımın temel ilkeleriyle uyumludur. “Sorumluluk ile reenkarnasyon arasında nasıl bir bağ kurulabilir? Arkadaşlarınızla tartışınız”, şeklinde verilen

etkinlikte olduğu gibi bilgi, öğrencinin pasif şekilde aldığı bir öğe olmaktan çıkarılarak bilginin kendi deneyimiyle şekillendirdiği aktif bir süreç hâline getirilmesi istenmektedir (Durmuş vd., 2022: 327). “Dinim İslâm” kitabının temelini oluşturan yaklaşımlardan bir diğeri de öğrenci merkezli öğrenme anlayışıdır. Metinler, kuru bir bilgi aktarımı yerine öğrencinin yaşına, gelişim düzeyine ve günlük hayatla kurduğu ilişkilere uygun şekilde yapılandırılmıştır. Kavramlar sadeleştirilerek sunulmuş, anlatımda didaktik tarzdan kaçınılmıştır (Durmuş vd., 2022: 5). Öğrenmenin kalıcı ve anlamlı olması için metin sonunda “düşün-tartış-paylaş” gibi etkinliklerle öğrencinin sürece aktif katılımı teşvik edilmiştir (Temizkan, 2010: 86-88). Bu yaklaşım, Bloom’un bilişsel alan kuramında öne çıkan “anlama” ve “değerlendirme” düzeylerine doğrudan katkı sunmaktadır (Bloom, 1956: 89-91).

Din eğitimi, bireyin inanç dünyasını şekillendiren, değer kazanımını destekleyen ve dinî bilgiyi anlamlı hale getiren çok yönlü bir süreçtir. Bu sürecin tarihsel gelişimi içerisinde geleneksel ve modern din eğitimi yöntemleri olmak üzere iki temel yaklaşım öne çıkmaktadır. Türkiye’de özellikle yetişkin kadın kursiyerlerin eğitiminde kullanılan “Dinim İslâm” ders kitabı, bu iki yaklaşımın izlerini aynı anda taşıyarak dikkat çekmektedir. Geleneksel din eğitimi anlayışı, tarihsel olarak medrese, cami ve ev ortamlarında şekillenmiş ve çoğunlukla öğreticinin merkezde olduğu bir model benimsemiştir. Bu yöntemde öğretim, büyük ölçüde ezberlemeye dayalıdır; öğrenciden beklenen, dinî bilgileri sorgulayıp anlamlandırmaktan çok, belirli metinleri doğru şekilde öğrenip tekrar etmesidir (Keyifli, 2013: 104). Kur’an’ın yüzünden okunması, sûrelerin ve duaların ezberlenmesi, temel ilmihal bilgilerinin aktarılması gibi uygulamalar, bu yaklaşımın tipik örneklerindedir. “Dinim İslâm” kitabında da bu geleneksel yönelim zaman zaman görülmektedir. Özellikle dua ve namaz sûrelerinin doğrudan ezberletilmesi, geleneksel yöntemin günümüzdeki yansıması olarak değerlendirilebilmektedir (Durmuş vd., 2022: 143-149). Bununla birlikte, bu yöntem öğrencinin dinî kavramları daha derinlemesine anlamasını her zaman desteklememektedir. Soyut dinî kavramların yalnızca ezber yoluyla öğretilmesi, öğrenmenin kalıcılığını ve içselleştirilmesini sınırlayabilmektedir (Kaymakcan ve Meydan, 2011: 36).

Modern din eğitimi anlayışı ise öğrenci merkezli ve yapılandırmacı bir yaklaşıma dayanmaktadır. Bu modelde öğrencinin öğrenme sürecine aktif biçimde katılması, bilgiyi anlamlandırması ve günlük hayatla ilişkilendirmesi beklenmektedir. Etkinlik temelli öğretim, soru-cevap teknikleri, tartışma, rol yapma, değer analizi gibi yöntemler bu anlayışın temel araçları arasında yer almaktadır (Şavaş, 2019: 254-257). “Dinim İslâm” kitabı da özellikle etkinlik sayfaları aracılığıyla modern yöntemlerin uygulandığını göstermektedir. Hikâye anlatımı, değer eğitimi etkinlikleri ve öğrenciyi düşünmeye sevk eden açık uçlu sorular bu yöntemin öne çıkan örneklerindedir. Bu bölümler, öğrencinin hem bireysel hem sosyal düzeyde dinî değerlerle bağ

kurmasına imkân tanımaktadır. Ayrıca görsel öğeler, etkinlik kutucukları ve günlük yaşamla ilişkilendirilen örnekler, öğrenmeyi daha kalıcı ve anlamlı hale getirmektedir. Nitekim “Dinim İslâm” kitabı hem geleneksel hem modern yöntemlerin bir arada kullanıldığı bir yapıya sahiptir. Ezber gerektiren içerikler gelenekten beslenirken, öğrenci katılımını önceleyen etkinlikler modern öğrenme anlayışını yansıtmaktadır. Bununla birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2005 yılında uygulamaya konulan din eğitimi anlayışı öğretim sürecinin ders kitabına mutlak biçimde bağımlı yürütülmesini benimsememektedir. Bu yaklaşımda ders kitabı eğitime yön veren bir kaynak olarak kabul edilmekle birlikte öğretim sürecini sınırlayan ya da tek başına belirleyici bir unsur olarak görülmemektedir. Söz konusu anlayış öğrencilerin ders kitabında yer alan bilgileri sorgulamadan ezberlemelerini ve bu bilgileri aynen tekrar etmelerini başarı ölçütü olarak kabul etmemektedir. Bunun yerine anlamaya yorumlamaya ve bilgiyi etkin biçimde kullanmaya dayalı bir öğrenme sürecini incelemektedir (Durmuş vd., 2022: 5). Dolayısıyla “Dinim İslâm” kitabı, modern eğitim anlayışıyla İslâmî ilkeleri buluşturan, yapılandırmacı, değer odaklı ve öğrenci merkezli bir ders materyali olarak değerlendirilebilmektedir.

Kurlar arasındaki metin yoğunluğunun değişimi de kitabın bilinçli bir yapılandırmaya sahip olduğunu göstermektedir. Kur 1’de daha kısa tanımlar ve giriş açıklamaları yer alırken, Kur 2 ve Kur 3’te hem konuların kapsamı hem de anlatım hacmi artmaktadır. İman esaslarının ayrıntılı biçimde ele alınması (Durmuş vd., 2022: 83-99), ibadet konularının anlam ve uygulama boyutuyla işlenmesi -özellikle namaz- (Durmuş vd., 2022: 113-150) ve toplumsal sorumluluklara ayrılan bölümlerin (Durmuş vd., 2022: 249-263) daha geniş bir yapıya kavuşması bu kademeli ilerleyişi desteklemektedir. Böylece öğrenci, her kurda biraz daha derinleşen bir içerikle karşılaşmakta; bilgi düzeyi doğal biçimde gelişmektedir. Bunun yanı sıra kitapta kullanılan didaktik biçimler de öğrenme sürecine çeşitlilik katmaktadır. Bilgilendirici paragrafların ardından gelen kısa hadisler, dua pasajları, kronolojik siyer anlatıları veya ahlâkî ilke açıklamaları, metne doğal bir ritim kazandırmaktadır. Örneğin siyer bölümleri, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hayatını kronolojik bütünlük içinde sunarken (Durmuş vd., 2022: 67; 191), ahlak ünitelerinde ilke merkezli kısa açıklamalarla daha davranış odaklı bir yaklaşım tercih edilmiştir (Durmuş vd., 2022: 55-151). İbadet ünitelerinde ise dualar, temel hükümler ve uygulama örnekleri gibi pratik bilgilerle öğrenme desteklenmiştir (Durmuş vd., 2022: 146; 227).

Eğitimde kullanılan anlatım teknikleri, öğrenme sürecinin etkinliği ve öğrencilerin bilgiyi anlamlandırması açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle din eğitimi gibi, değerlerin ve inançların temel alındığı alanlarda, soyut kavramların somutlaştırılması ve öğrencilerin bu bilgileri kendi yaşam deneyimleriyle ilişkilendirme gerekliliği öne çıkmaktadır (Özdemir ve Gıynaş, 2022: 1099). Bu bağlamda, hikâyeleştirme yöntemi ve somut örneklerin kullanılması, din

eğitiminin anlaşılmasını kolaylaştıran ve derinleştiren önemli araçlar olarak kabul edilmektedir. Öğretim yöntemleri açısından bakıldığında; “Dinim İslâm” kitabı, ağırlıklı olarak açıklamaya dayalı bir yöntem kullanmakla birlikte, konuyu destekleyen kısa örnekler ve metin parçalarıyla bu yapıyı çeşitlendirmektedir. Paragrafların ardından gelen ayetler, hadisler veya siyer pasajları, bilginin delille temellendirilmesini sağlamakta; özellikle ibadet bölümlerinde yer alan uygulamaya dönük bilgiler, edinilen bilginin hayata aktarılmasını kolaylaştırmaktadır. Namaz dualarının (Durmuş vd., 2022: 143-149), oruç hükümlerinin (Durmuş vd., 2022: 232-233) ve zekâta ilişkin açıklamaların (Durmuş vd., 2022: 238-244) ayrı bloklar hâlinde sunulması bu yönü açıkça desteklemektedir. “Dinim İslâm” kitabında yer alan anlatım teknikleri ise; hikâyeleştirme ve örnekler, soru-cevap ve tartışma teknikleri ile görsel ve yazılı materyallerdir.

Hikâyeleştirme, bilgiyi öykü formatında sunmak anlamına gelmekte ve insan öğrenmesinde doğal ve etkili bir yol olarak değerlendirilmektedir. Zihnimiz, bilgiyi hikâye şeklinde organize ettiğinde, onu daha iyi kavramakta ve belleğinde daha uzun süre tutmaktadır (Özsarı, 2015: 72-73). “Dinim İslâm” kitabında yer alan hikâyeler, değerlerin içselleştirilmesi amacıyla da kullanılmaktadır. Örneğin, peygamberlerin yaşamlarından aktarılan olaylar, öğrencilerin ahlâkî ve dini prensipleri somut bir bağlamda kavramalarına yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra, bu tür hikâyeler öğrencilerin empati geliştirmesine ve farklı bakış açılarını anlamasına da katkı sunmaktadır. Bu yaklaşım, din eğitiminin karakter gelişimini destekleyen yönüne işaret etmektedir.

“Dinim İslâm” kitabında da hikâyeleştirme örnekleri mevcuttur. Kitapta “Elçiler Yılı” başlığıyla Medine’ye farklı kabilelerin geldiği ve peygamberimizle görüşüklerinden söz edilmektedir. Bu hikâyeyle öğrencinin barış, iletişim, sorumluluk ve davet ahlakı gibi değerleri pekiştirmesi beklenmektedir. Benzer şekilde kitapta “Tebük Seferi” anlatılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 305). Buradaki hikâyede sahabenin mallarını infak etmesi örneğinin öğrenciye yardımlaşma değerini öğretmesi öngörülmektedir. Öğrenci sahabe davranışlarını kendi hayatıyla kıyaslayarak içselleştirebilmekte bu şekilde infak kavramı ders düzeyi için anlaşılır kılınmaktadır. Ayrıca “Hudeybiye Anlaşması” hikâyesi ile öğrencinin yakın tarihsel bağlamı yorumlama becerisinin artması ve empati yapması hedeflendiği görülmektedir (Durmuş vd., 2022: 295). Benzer şekilde “Hüzün Yılı” hikâyesiyle öğrencinin Hz. Peygamber’in (s.a.v.) rehberliğini sadece liderlik üzerinden değil insanlık üzerinden pekiştirmesi istendiği göze çarpmaktadır. Taif’e yolculuk hikâyesiyle Hz. Peygamber’in (s.a.v.) yaşadığı sıkıntıları hissederek değerleri özümsemesinin beklenmesi, hikâyeleştirme tekniğinin kullanımına diğer bir örnek olarak verilebilir (Durmuş vd., 2022: 200-201). “Dinim İslâm” kitabındaki hikâyeleştirme ve örnekler, soyut dini kavramların somutlaşmasını ve öğrenmenin kalıcı olmasını destekleyen önemli anlatım

unsurlarıdır. Ancak, bu tekniklerin daha çeşitli yollarla zenginleştirilmesi, kitabın eğitimsel etkisini artıracak, öğrencilerin derse olan ilgisini yükseltecek ve anlamaya dayalı öğrenmeyi güçlendirecektir.

Eğitim sürecinde öğrencilerin aktif katılımını sağlamak ve öğrenmenin kalıcılığını artırmak amacıyla kullanılan yöntemlerden biri olan soru-cevap tekniği, özellikle din eğitimi alanında öğrenme sürecinin etkili kılınmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu yöntem, öğrencilere bilgi vermenin yanı sıra, onları düşünmeye, sorgulamaya ve öğrendiklerini kendi deneyimleri ışığında yorumlamaya yönlendirmektedir. “Dinim İslâm” kitabında, bu teknik sistematik ve planlı bir şekilde kullanılarak öğrencilerin bilişsel süreçlerine katkı sağlanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 6). “Dinim İslâm” kitabında yer alan değerlendirme ve düşünme soruları da öğrencilerin önceki bilgilerle bağlantı kurmasını desteklemekte ve yeni öğrenmelerin pekişmesini kolaylaştırmaktadır. Örneğin, “İnsanın yüklendiği ağır sorumluluk nedir?”, “Razı olmuş ve razı olunmuş kul kimdir?”, gibi sorular öğrencilerin konuyu derinlemesine düşünerek bilgiyi içselleştirmesini sağlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 12). Bu tür sorular, öğrencilerin hem eleştirel düşünme becerilerini geliştirmekte hem de dinî değerlerin günlük yaşamdaki yansımalarını kavramalarına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla “Dinim İslâm” kitabı, öğrenci merkezli öğrenme anlayışını destekleyen soru-cevap ve tartışma tekniklerini etkin bir şekilde bünyesinde barındırmaktadır. Bu yöntemler, öğrencilerin dinî bilgileri anlamlandırmalarını ve kendi yaşamlarıyla ilişkilendirmelerini sağlamaktadır. Kitabın öğretmen rehberliğiyle birlikte doğru biçimde kullanılması, din eğitiminin hem akademik hem de sosyal-duyuşsal boyutlarda başarılı olmasına katkı sunacaktır.

Eğitim uygulamalarında görsel ve yazılı materyallerin kullanımı, öğrenme deneyiminin zenginleşmesinde ve soyut kavramların somut hale getirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Tarihi figürler ve peygamber hayatı anlatımları görsel olarak desteklendiğinde, öğrencilerin soyut bilgileri bağlam içinde kavramaları kolaylaşmaktadır (Doğan ve Aşıkoğlu, 2024: 90). Görsel ağırlıklı içerikler, görsel öğrenmeye yatkın öğrencilerin dikkatini çekerken, metin ağırlıklı bölümler sözel ve okuma-yazma öğrenme stiline sahip bireyler için uygundur (Orkun ve Bayırlı, 2019: 73). Bu çeşitlilik, eğitimin kapsayıcılığını artırmakta ve her öğrencinin kendi öğrenme yoluna uygun destek almasını sağlamaktadır. Dolayısıyla “Dinim İslâm” kitabında yer alan resimler, semboller ve tablolar, dinî kavramların somutlaşmasına katkı sağlamaktadır. Örneğin kitapta bulunan siyer haritası, tarihi olayların adeta resmedilmiş hali olarak sunulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 206-207). Bunun yanı sıra “İlk Vahiy” konusunda Hira mağarasına çıkmış insanların görselinin kullanılması, konuyu öğrencinin zihninde canlandırmasına yardımcı olmaktadır (Durmuş vd., 2022: 192-193). Böylece, görsel materyallerle konu desteklenerek öğrenmenin kalıcılığı artırılmaktadır.

Yazılı materyaller açısından kitap, açık ve sade bir dil kullanarak bilgilerin öğrenciye ulaşmasını amaçlamaktadır. Anahtar kavramlar belirgin başlıklar altında sunulmakta, metin içinde yer alan dinî alıntılar ve örnekler ise konunun akademik güvenilirliğini pekiştirmektedir (Özdemir ve Gıynaş, 2022: 1084). “Dinim İslâm” kitabında bu tür yazılı materyaller oldukça fazladır. Taklidî iman ve tahkikî iman tanımları, zekat ünitesindeki havâic-i asliye tanımı bu metinlere örnek gösterilebilir (Durmuş vd., 2022: 242). Bu yapı, öğrencilerin metni hem anlamasını kolaylaştırmakta hem de bilgilerin sistematik bir şekilde özümsemesine yardımcı olmaktadır.

3. Dinim İslâm Kitabında Yaygın Olarak Kullanılan Etkinlikler

“Dinim İslâm” kitabında yer alan konuların dizilişi, kazanımların işleniş biçimi ve ölçme-değerlendirme uygulamaları, kitabın sistematik bir öğrenme çerçevesi sunduğunu göstermektedir (Durmuş vd., 2022). Etkinlik temelli öğrenme modeli, öğrencilerin bireysel farkındalıklarını, sosyal iletişim becerilerini ve değer geliştirme süreçlerini desteklemeyi amaçlamaktadır. Din eğitimi söz konusu olduğunda, bu yöntem öğrencileri düşündürmekte, sorgulamakta ve yaşam deneyimleriyle dinî değerleri bağdaştırmalarına yardımcı olmaktadır (Aktepe, 2010: 19). “Dinim İslâm” kitabında yer alan etkinlik bölümleri incelendiğinde, bunların öğrencinin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal gelişimini desteklemeyi amaçlayan çeşitli kategoriler altında toplandığı görülmektedir. Aşağıda bu etkinlik türleri sistematik biçimde sınıflandırılarak, her bir kategoriye ilişkin özgün örnekler ve ilgili sayfa numaraları akademik bir çerçevede sunulmuştur.

Düşünme ve tartışma temelli etkinlikler kitapta önemli yer tutan etkinliklerdir. Bu etkinlikler, öğrencinin analitik düşünme, kavramsal yorumlama ve tartışma becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Sorular, çoğunlukla iman, ahlak ve dinî anlayışın temel boyutlarını sorgulayan niteliktedir. Bu kapsamda öğrenciden; “İnsanın yüklenmiş olduğu ağır sorumluluk nedir?”, sorusu üzerine düşünmesi (Durmuş vd., 2022: 12), “Allah’ın isim ve sıfatlarının tezahürleri ifadesinden ne anlıyorsunuz?”, sorusunu yorumlaması (Durmuş vd., 2022: 89), “Tevekkül anlayışı hakkında görüşlerinizi açıklayınız”, yönlendirmesine cevap vermesi (Durmuş vd., 2022: 335-336) beklenmektedir. Bu gibi sorular, öğrenciyi dinî ve ahlâkî kavramların içerdiği anlam katmanlarını sorgulamaya teşvik etmektedir.

Yazma ve cümle tamamlama etkinliklerinde, öğrenciden kavramları kendi ifadeleriyle yeniden kurması, düşüncelerini yazılı anlatıma aktarması veya verilen cümleleri anlam bütünlüğü içinde tamamlaması istenmektedir. “Onlar Şöyle Yaparlar” başlığı altında üç cümle yazılmasının istenmesi, “Sayesinde...” ifadesiyle başlayan cümle tamamlama çalışması (Durmuş vd., 2022: 274-275) yaptırılması bunlara örnek verilebilir. Bu etkinlik çeşidi öğrencinin yazılı ifade becerisini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Benzer şekilde değer ve ahlak analizi etkinlikleri,

öğrencinin ahlâkî değerlere ilişkin derinlikli bir değerlendirme yapmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda ahlakın hem bireysel erdemlere hem de toplumsal boyutlara ilişkin yönleri ele alınmaktadır. “İnsan ahlâkî değerleri kendi içinde nasıl oluşturur?” sorusu, “Güzel ahlakın mîzanda en ağır amel oluşunun” anlamına dair değerlendirme çalışması örnek etkinlik olarak verilebilir (Durmuş vd., 2022: 57). Bu etkinlikler özellikle ahlak psikolojisi ve dinî değerlerle ilişkili kavramların analizini içermektedir. Bunun yanında ayet ve hadis analizine dayalı etkinliklerde de öğrencinin Kur’an ayetleri ve hadisler üzerinde düşünmesi, metinlerden hareketle anlam çıkarma ve yorumlama becerisi geliştirmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede öğrencinin; İsrâ 17/70 ayetinin meali üzerine değerlendirme yapması (Durmuş vd., 2022: 12), Allah’ın sıfatlarını konu alan ayetleri gruplandırması (Durmuş vd., 2022: 89-90) benzeri etkinliklerle, metinsel analiz becerilerini geliştirmesi amaçlanmaktadır.

İbadetlerin bireysel ve toplumsal hayattaki etkilerine odaklanan ibadet bilinci ve davranış değerlendirme etkinlikleri, ibadet pratiğini davranışsal dönüşüm bağlamında ele almaktadır. “Allah’a kulluk bilinciyle yapılan her şey ibadettir” ifadesinin değerlendirilmesi, “Allah’ın bir insanı dost edinmesi” kavramının anlamlandırılması (Durmuş vd., 2022: 27-29) gibi etkinlik örnekleri sunulabilir. Bunun yanı sıra çevre ve sosyal sorumluluk odaklı etkinliklerde öğrencinin hem toplumsal sorumluluklara hem de çevre bilincine dair farkındalık geliştirmesi hedeflenmektedir. “Görev ve sorumluluklarını yerine getiren bireylerin davranışlarını açıklayan üç cümle yazma çalışması” (Durmuş vd., 2022: 274) örnek gösterilebilir. Bu etkinlikler özellikle çevre ahlakı ve toplumsal sorumluluk bilinci açısından önem taşımaktadır. Benzer şekilde kavram öğretimi ve tanımlama etkinlikleri de öğrencinin temel dinî kavramları tanımlama, açıklama ve ilişkilendirme becerilerini geliştirmeye yöneliktir. Bu kapsamda Allah’ın sübûtî sıfatlarının ilgili ayetlerle eşleştirilmesi (Durmuş vd., 2022: 89-90) gibi çalışmalar, kavram öğretimini destekleyen niteliktedir.

Genel olarak bakıldığında “Dinim İslâm” kitabında yer alan etkinliklerin, öğrencilerin dinî bilgi, değer bilinci ve ahlâkî duyarlılıklarını geliştirmek üzere sistematik bir biçimde tasarlandığı görülmektedir. Etkinlik çeşitliliği hem bilişsel hem de davranışsal hedefleri içeren bütüncül bir öğrenme yaklaşımını yansıtmaktadır. Her bir etkinlik kategori hâlinde düzenlenmiş olup ilgili sayfa numaralarıyla birlikte kitabın pedagojik yapısına katkıda bulunmaktadır.

4. Dinim İslâm Kitabında Yer Alan Kurlar ve Üniteler

“Dinim İslâm” kitabı dört kurdan oluşan kapsamlı bir öğretim yapısına sahiptir. Her kur; iman, ibadet, ahlak ve siyer alanlarını farklı derinlik düzeylerinde yeniden ele alacak şekilde düzenlenmiştir. İçindekiler bölümünde de yer verilen (Durmuş vd., 2022: 3-4) konular, her kurda

benzer bir tematik çerçeve içinde korunmakta ancak içerik hacmi, anlatım genişliği ve örneklem düzeyi kademeli olarak artmaktadır. Bu sarmal yapı, öğrencinin dinî bilgileri aşamalı biçimde içselleştirmesini, her kurda daha önce karşılaştığı konuların yeni ayrıntılarla zenginleştirilmesini ve temel anlayışın giderek olgunlaşmasını hedeflemektedir. Kitabın metin düzeni genel olarak kısa açıklamalarla başlayan, ayet ve hadislerle desteklenen, bazı bölümlerde dua metinleri veya uygulama içeriklerine yer veren ve toparlayıcı ifadelerle sonlanan bir yapı göstermektedir. Namaz dualarının Arapça metinleri ve Türkçe anlamlarıyla birlikte sunulması (Durmuş vd., 2022: 143-149) bu metinsel çeşitliliğin belirgin örneklerinden biridir. Ahlak ünitelerinde erdemlerin kısa ve etkili cümlelerle ifade edilmesi (Durmuş vd., 2022: 55; 151), kitabın değer öğretiminde sade ve anlaşılır bir yaklaşımı benimsediğini göstermektedir. Siyer bölümleri ise kronolojik anlatım yapısıyla öne çıkmakta; olayların sebep-sonuç ilişkisi içinde aktarılması öğrencinin tarihî süreci bütünlüklü şekilde kavramasına yardımcı olmaktadır.

Kur 1, dinî kavramlarla ilk kez karşılaşan öğrenci için giriş niteliğinde düzenlenmiştir. İnsan ve Din (Durmuş vd., 2022: 11) başlıklı bölüm, insanın yaratılışı, dinin tanımı ve dinin insan hayatındaki yeri gibi temel bilgileri sunarken; İman ve İnsan (Durmuş vd., 2022: 17) inancın bireysel hayattaki anlamını açıklamaktadır. İbadet ve Mükellef (Durmuş vd., 2022: 25) ibadetin mahiyeti ve sorumluluk bilincine dair ilk temel kavramlarla tanıştırmaktadır. Temizlik (Durmuş vd., 2022: 37) maddî ve manevî temizlik ilkelerinin kısa ve sade bir anlatımla ele alındığı bir bölümdür. Kur 1, İslâm'da Ahlak (Durmuş vd., 2022: 55) ile temel ahlâkî değerleri tanıtmakta ve Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed (s.a.v.) (Durmuş vd., 2022: 67) ile Hz. Peygamber'in (s.a.v.) çocukluk ve gençlik dönemini kronolojik bir çerçevede sunarak tamamlanmaktadır.

Kur 2, iman ve ibadet konularının daha ayrıntılı bir açıklamayla ele alındığı aşamadır. Allah'a İman (Durmuş vd., 2022: 83) ve Meleklerle İman (Durmuş vd., 2022: 99) başlıklı bölümlerde inanç esasları ayetlerle desteklenen açıklamalarla sunulmaktadır. Namaz (Durmuş vd., 2022: 113) bölümü; namazın rükünlerini, farzlarını ve ünite içinde özel bir yer tutan duaları içermektedir (Durmuş vd., 2022: 143–149). Kur 2'nin ahlak bölümü olan İslâm Ahlakının Öngördüğü Model İnsan (Durmuş vd., 2022: 151), farklı erdemleri kısa açıklamalarla tanıtmakta ve davranış modellerini sade bir dille örneklendirmektedir. Kurun son bölümü olan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Peygamberliği: Mekke Dönemi (Durmuş vd., 2022: 191), peygamberlik sürecini gizli davet, açık davet, boykot ve Akabe görüşmeleri gibi tarihî aşamalar çerçevesinde bütünlüklü biçimde ele almaktadır.

Kur 3, ibadetlerin uygulama yönü ile toplumsal hayatı ilgilendiren başlıkların daha geniş şekilde işlendiği bir yapıya sahiptir. Kitaplara İman (Durmuş vd., 2022: 211) ve Peygamberlere

İman (Durmuş vd., 2022: 219) başlıkları, vahiy ve elçilik kavramlarını açıklayan içeriklerden oluşmaktadır. Oruç (Durmuş vd., 2022: 227), Zekât ve Sadaka (Durmuş vd., 2022: 235), ibadetlerinin anlamını, uygulanışını ve bazı özel durumları düzenli bir açıklama akışı içinde sunmaktadır. Toplumsal hayatla ilişkili iki önemli bölüm olan İslâm'ın Temel Haklara Yaklaşımı (Durmuş vd., 2022: 249) ile Görev ve Sorumluluklarımız (Durmuş vd., 2022: 263), bireyin toplum içindeki konumunu belirleyen temel ilke ve sorumlulukları tanıtmaktadır. Kur, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Peygamberliği: Medine Dönemi (Durmuş vd., 2022: 283) ile tamamlanmakta; burada Medine yılları kronolojik bir anlatı bütünlüğü içinde sunulmaktadır.

Kur 4, kitabın en olgun ve kapsamlı konularının ele alındığı aşamadır. Ahirete İman (Durmuş vd., 2022: 321), Kader ve Kazaya İman (Durmuş vd., 2022: 329), iman esaslarının devamını oluşturan bölümler olup bu konular sade ama bütünlüklü açıklamalarla sunulmaktadır. Hac ve Kurban (Durmuş vd., 2022: 337), ibadetlerin hikmeti ve uygulama süreçlerini tanıtıcı bir üslupla işlemektedir. Dua ve Tövbe (Durmuş vd., 2022: 355) ise dua geleneği ve tövbenin anlamını ele almaktadır. Kur 4'ün siyer bölümü de iki ayrı başlıktan oluşmaktadır: Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Kişiliği ve Örnekliliği (Durmuş vd., 2022: 373) ünitesi, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahlâkî kişiliğini tanıtmaktadır. Hz. Peygamber'den (s.a.v.) Davranış Örnekleri (Durmuş vd., 2022: 385) ise günlük hayata dair kısa ve anlaşılır örnek davranışlardan oluşmaktadır. Bu kurun önemli metinlerinden biri, Veda Hutbesi'nin tek parça hâlinde sunulmasıdır (Durmuş vd., 2022: 310); hutbenin bu şekilde verilmesi öğrencinin konuyu metinsel bütünlük içinde kavramasına imkân tanımaktadır.

Genel olarak bakıldığında, “Dinim İslâm” kitabında yer alan tüm üniteler, dört kur boyunca hem tematik açıdan tutarlı hem de içerik yönünden kademeli olarak genişleyen bir yapı sunmaktadır. İman, ibadet, ahlak ve siyer alanlarının her kurda yeniden ele alınması, öğrencinin dinî bilgiyi bütüncül bir çerçevede kavramasına yardımcı olmakta; metin düzeni, açıklama dili ve içerik çeşitliliği kitabın öğretim mantığını belirgin biçimde yansıtmaktadır.

Kısaca bölümlerin yapılarına değinilmesinin ardından bölümler genel hatları ile analiz edilecektir.

4.1. İtikat

“Dinim İslâm” kitabının İtikat¹ konularıyla ilgili üniteleri 4 kura sistematik bir şekilde dağıtılmaktadır. 1. kurun ilk iki ünitesi ‘İnsan ve Din’, ‘İman ve İnsan’ başlıklarıdır. 2. kurda

¹ “Dinim İslâm” kitabının ‘İtikat’ konuları, benzer değerlendirmelerle “Dinim İslâm Kitabı’nın İçerdiği İtikat Konularının Din Eğitimi Açısından İncelenmesi” başlığıyla “Din Eğitimi Alanında Uluslararası Araştırmalar-II” adlı eserde kitap bölümü olarak yayımlanmıştır (Torun ve Aydeniz, 2025: 69-87).

‘Allah’a İman’ ve ‘Meleklerle İman’ üniteleri yer almaktadır. 3. kurda ise ‘Kitaplara İman’, ‘Peygamberlere İman’ üniteleri bulunmaktadır. Son kur olan 4. kurda ‘Ahirete İman’ ve ‘Kader ve Kazaya İman’ üniteleri yer almaktadır. Sırasıyla bu ünitelerin analizi yapılacaktır.

4.1.1. İnsan Din ve İman

İnsan, biyolojik ya da fiziksel bir varlık olmanın ötesinde; akıl, vicdan, irade ve inanç gibi metafiziksel yönlerle de sahip karmaşık bir varlıktır. Bu çok boyutlu yapı, insanın salt maddi doyumlarla yetinmeyip, aynı zamanda anlam ve değer arayışında olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda din, insanın temel varoluşsal sorularına cevap sunan; hayatı anlamlandıran ve yön veren bir referans sistemidir (Karahana, 2012: 166-182). Bu bağlamda “Dinim İslâm” kitabı da dinin insan fitratıyla olan ilişkisini açıklarken, onun yalnızca ahiret hayatını düzenlemekle kalmayıp dünya hayatına da yön veren kapsamlı bir sistem olduğuna dikkat çekmektedir (Durmuş vd., 2022: 57-59). İslâm düşüncesinde din, insanın hem bireysel gelişimini hem de toplumsal düzenle uyumunu sağlayan; onu erdemli bir yaşama sevk eden ve nihai kurtuluşa ulaştırmayı amaçlayan temel bir ilke bütünüdür.

“Dinim İslâm” kitabında 1. kurun ilk üniteleri ‘İnsan ve Din’ ile ‘İman ve İnsan’ başlıklı konulardır. Bu ünitelerde ele alınan içerik, sonraki ünitelerde yer alan iman konularına hazırlık özelliği taşımaktadır. Bu iki ünitenin içeriği öğrencinin hem zihinsel hem de duyuşsal gelişimine hitap eden bütüncül bir yaklaşım sergilemektedir. “Dinim İslâm” kitabının bu bölümlerinde kullanılan dil sade ve anlaşılır olup öğrencinin doğrudan kavrayabileceği bir anlatım tercih edilmektedir. Özellikle evrendeki varlıkların çeşitliliğinden söz edilen giriş kısmı, öğrencinin dikkatini çekmek amacıyla oldukça betimleyici bir yöntem kullanılarak kaleme alınmaktadır. Dağlar, ağaçlar, kuşlar ve diğer canlı-cansız varlıkların zikredilmesiyle öğrencinin somut dünyasına temas edilmekte, ardından insanın bu düzen içindeki özel konumuna geçiş yapılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 12-13). Bu yaklaşım, soyut bir varlık anlayışını doğrudan aktarmak yerine somuttan soyuta bir geçiş sağlayarak pedagojik açıdan etkili bir öğrenme zemini oluşturmaktadır.

İnsanın evrendeki konumunun anlatıldığı bölümde ise akıl ve iradenin diğer tüm varlıklardan farklı olarak insana verilmiş olduğu vurgulanmaktadır. Bununla beraber insana bir sorumluluk yüklediği ifade edilmektedir. Ahzâb Sûresinin 33/72. ayetine yapılan dolaylı gönderme, bu sorumluluğun ilahî temellere dayandığını göstermektedir. Kitap, insanın değerini anlatırken yalnızca açıklayıcı ifadeler kullanmakla yetinmemektedir. İsrâ Sûresinin 17/70. ayet mealini vererek bu değer ilahî bir karşılığı olduğunu da öğrenciye iletmektedir. Bunun ardından, öğrencinin ayet üzerine düşünmesi ve arkadaşlarıyla paylaşması için yönlendirmeler yapılması,

metnin yalnızca bilgi aktaran bir yapıdan çıkıp öğrenciyi düşünme sürecine dahil eden bir niteliğe büründüğünü göstermektedir. Bu yönlendirmeler, yapılandırmacı öğrenme yaklaşımının temel ilkelerinden biri olan öğrenmeye aktif katılımı desteklemektedir.

Din, bireyin kimliğinin inşasında ve toplumsal yapının düzenlenmesinde merkezi bir rol üstlenmektedir (Toprak, 2018: 24-26). Din kavramının işlendiği kısımda, “Dinim İslâm” kitabı birden fazla tanıma yer vererek öğrencinin kavramı çeşitli yönlerden kavrayabilmesine imkân sağlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 13). Bu tanımların sade ve doğrudan olması, öğrencilerin kavramsal farkındalığını artırmaya yönelik bilinçli bir tercih izlenimi vermektedir. Aynı bölümde dinin yalnızca ibadet boyutuna indirgenmeyen bütüncül bir anlam taşıdığı sezdirilmektedir. Dinin insanın merak ettiği temel sorulara cevap verdiği, insana özgürlük duygusu kazandırdığı gibi vurgular kitaptaki din anlayışının psikolojik, sosyolojik ve ahlâkî yönlerini bir araya getiren geniş bir çerçeve sunduğunu göstermektedir (Durmuş vd., 2022: 14-15). İmanın tanımlandığı “İman ve İnsan” bölümünde ise imanın bireye kazandırdığı psikolojik güven, huzur ve hayati anlamlandırma fonksiyonu üzerinde durulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 18-19). İmanın tanımı yapılırken, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) bildirilen hükümlere gönülden inanma vurgusu, metnin temel inanç esaslarını sade bir dille aktarma çabasının bir yansımasıdır. Aynı bağlamda “taklidî iman” ve “tahkikî iman” ayrımlarına yer verilmesi, öğrenciyi inancının gerekçesini kavramaya yönlendiren daha üst düzey bir düşünme biçimine teşvik etmektedir. Bu ayrımın kitapta açık bir şekilde sunulması, öğrencide bilinçli iman kavrayışının temellerini oluşturmanın hedeflendiğini göstermektedir.

Ayet ve hadis kullanımında kitabın genel tutumu, metni delillendirmekten çok onu desteklemek ve anlamı derinleştirmek yönündedir. Ayetler genellikle meal düzeyinde verilmiş olup Arapça metin kullanılmamıştır. Bu durum, öğrencinin okuduğu metni doğrudan anlamasına katkı sağlayan pedagojik bir tercih olarak değerlendirilebilir. Ayet ve hadisler çoğunlukla metnin stratejik noktalarına yerleştirilmiştir. Özellikle fitrat, insanın değeri ve sorumluluğu gibi kavramlar ilahî bağlama oturtulmuştur (Durmuş vd., 2022: 14). Bununla birlikte ayetlerin açıklamaları oldukça sınırlıdır; öğretmen rehberliği olmaksızın ayetlerin bağlamı tam olarak anlaşılabilir. Bu yönüyle kitap, ayet ve hadisleri metne yerleştirme bakımından başarılı olmakla birlikte onları yorumlama kısmında derinlemesine bir açıklama sunmamaktadır.

Etkinlikler açısından bakıldığında ünite; öğrenciyi doğrudan tartışmaya, düşünmeye ve sözlü paylaşımına yönlendiren kısa fakat amaca uygun etkinliklere yer vermektedir. “Arkadaşlarınızla müzakere ediniz” ve “ayet mealî üzerinde düşününüz, arkadaşlarınızla paylaşınız”, gibi yönlendirmeler öğrenciyi pasif dinleyici olmaktan çıkararak öğrenme sürecine aktif olarak dahil etmektedir (Durmuş vd., 2022:13; 22). Bu etkinlikler bilgi düzeyini ölçmekten

ziyade öğrencinin kavramaya dayalı düşünme süreçlerini harekete geçirmeyi amaçlamaktadır. Buna karşın yazılı ve uygulamalı etkinliklerin az olması, öğrenmenin değerlendirilmesi noktasında sınırlılık oluşturmaktadır. Kitap daha çok süreç odaklı, formatif değerlendirme yaklaşımını benimsemiş görünmektedir.

Metnin tamamında belirgin bir mezhebî vurgu yapılmamakta; konular daha çok ortak inanç öğeleri üzerinden ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, farklı bölgelerden ve farklı dini altyapılardan gelen öğrencilere hitap eden kapsayıcı bir eğitim dili oluşturmayı hedeflemektedir. Dinî öğrenmenin bilişsel yönü kadar duyuşsal yönüne de önem verilmektedir. İmanın huzur veren niteliği, insanın anlam arayışı, sorumluluk bilinci ve ahlâkî davranışın önemi sürekli olarak vurgulanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kitap, din eğitiminde hem yapılandırmacı hem de dinî öğrenme yaklaşımını birlikte kullanmaktadır. Öğrencinin bilgiye kendisinin ulaşmasını sağlayan yönlendirmeler, akıl yürütmeye dayalı sorular ve somut örnekler yapılandırmacı yaklaşımın açık göstergeleridir. İmanın ve dinin insan yaşamındaki etkisini psikolojik ve ahlâkî boyutlarıyla birlikte anlatması ise dinî öğrenme yaklaşımının varlığına işaret etmektedir (Torun ve Aydeniz, 2025: 72-73).

Bu bilgiler doğrultusunda “Dinim İslâm” kitabının ‘İnsan ve Din’ ile ‘İman ve İnsan’ konularını ele alış biçimi, pedagojik açıdan dengeli, metne sadık kalan, öğrencinin hem bilişsel hem duyuşsal gelişimine katkı sağlayan bir yapı sergilediği ifade edilebilir. İçerik açısından yalın fakat anlamca derin, ayet ve hadislerle desteklenen fakat onları ezbere yöneltmeyen, öğrenciyi düşünmeye sevk eden fakat aşırı teorik olmayan bir anlatım tercih edilmektedir. Etkinliklerin sınırlı da olsa öğrenci merkezli oluşu konunun içselleştirilmesine katkı sunarken, ayet ve hadislerin bağlam açıklamalarının kısa tutulmuş olması öğretmen rehberliğini gerekli kılan bir unsur olarak görülebilir. Buna rağmen genel bütünlük açısından bakıldığında kitap, din eğitimi literatüründeki modern yaklaşımlarla uyumlu, ölçülü, yaş düzeyine uygun ve akademik açıdan dengeli bir içerik sunmaktadır.

4.1.2. Allah’a İman

İslâm inancının merkezinde yer alan tevhit inancı, Allah’tan başka ilah olmadığını ve tüm varlığın O’nun kudretiyle anlam kazandığını kabul etmektedir. Kur’an-ı Kerim’in “Allah, O’ndan başka ilah yoktur. Diridir, kayyumdur” (Bakara, 2/255) ayeti, bu anlayışı temel bir çerçevede sunmaktadır. Allah’a iman, insanın hayatın anlamına dair sorularına verdiği cevapları şekillendirmektedir. Bu bağlamda Allah’a iman, bireyi edilgen bir teslimiyete değil, bilinçli bir sorumluluk anlayışına yönlendirmektedir. Allah’la sürekli bir ilişki içinde olmak, bireyin etik sorumluluklarını da canlı tutmaktadır (Karşlı, 2019: 54-57).

“Dinim İslâm” kitabında yer alan ‘Allah’a İman’ ünitesi içerik düzenlemesi, üslubu ve pedagojik tasarımı bakımından hem geleneksel İslâmî düşüncüyü hem de modern din eğitimi ilkelerini bir arada barındıran nitelikli bir anlatıma sahiptir. Ünite, Allah’ın varlığı ve birliği, Allah’ın sıfatları ve Allah’ın güzel isimleri olmak üzere üç temel bölümde ele alınmaktadır (Durmuş vd., 2022: 84-97). Böylece öğrencinin önce tevhit inancını kavraması, ardından Allah’ın sıfatlarını tanıması, son aşamada ise esma-i hüsnanın anlam dünyasıyla tanışması hedeflenmektedir. Ünitenin başlangıcında Allah’ın varlığının ve birliğinin insanın iç dünyasından ve evrendeki düzenden kolaylıkla anlaşılabilmesi üzerinde durulmaktadır. Metin, bu noktada okuyucuyu soyut felsefi tartışmaların içine çekmek yerine, herkesin kendi hayatında gözlemleyebileceği yaratılış delilleri üzerinden yürümektedir. İnsan, kendi varlığındaki armoni ve dış dünyadaki düzeni fark ederek yaratıcıya yönelmekte; bu yönelişin insan fitratının doğal bir eğilimi olduğu vurgulanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 84). Bu yaklaşım, tevhit inancını hem akla hem duyguya hitap eden sade bir bütünlük içinde sunmaktadır.

Allah’a imanın sadece teorik bir bilgi olmadığını göstermek amacıyla, kitabın metni iman ile insan psikolojisi arasındaki ilişkiye geniş yer ayırmaktadır. Allah’ın birliğine inanan insanın huzurlu, güvenli ve tutarlı bir kişilik geliştireceği ifade edilmektedir. Burada iman, bireyin hayatını anlamlandıran, ona güven aşıl原因 bir temel ihtiyaç olarak ele alınmaktadır (Durmuş vd., 2022: 85–87). Öğrencinin soyut bir inanç bilincinden ziyade, imanının günlük yaşantısına yansıyan yönlerini fark etmesi amaçlanmaktadır. Bu bölümde yer alan “bebeğin annesine duyduğu güven” örneği (Durmuş vd., 2022: 85), iman-güven ilişkisini somutlaştırarak pedagojik açıdan etkili bir anlatım sunmaktadır. Hikâye ve anekdot kullanılmamakla birlikte, bu tür kısa ve güçlü örneklemeler öğrencinin kavrayışını kolaylaştıracak işlevsel bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Allah’ın sıfatlarının ele alındığı bölümde ise klasik kelâm geleneğinin temel sınıflandırması takip edilmektedir. Zâtî ve sübûtî sıfatlar, terminoloji boğuculuğuna düşmeden, öğrencinin seviyesine uygun açıklamalarla sunulmaktadır. Bu yönüyle metin, Ehl-i Sünnet kelâmının öğretici bir özetini pedagojik bir sadelik içinde aktarmaktadır. Sıfatların açıklanmasında kullanılan ayet mealleri (Durmuş vd., 2022: 88-90) hem kavramları somutlaştırmak hem de öğrenenin zihninde Kur’an merkezli bir anlam çerçevesi oluşturmak için bilinçli bir yöntem olarak dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra ünitenin en geniş kısmı olan esma-i hüsnâ bölümünde (Durmuş vd., 2022: 91–97), Allah’ın her bir isminin kısa ve anlaşılır tanımlarla sunulması, öğrencinin kavramasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca buradaki metnin dili teknik değil öğreticidir. Bu da öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. Bu bölümde yer alan Tirmizî rivayetiyle de (Durmuş vd., 2022: 97), Esmâ-i hüsnânın bilinmesi ve hayata yansıtılmasının manevî önemi vurgulanmaktadır.

Bu sayede ünitenin değer eğitimi boyutu ortaya çıkmaktadır.

Ayet ve hadislerin kullanımında, metnin bilgilendirme amacının ötesinde, okuyucuyu düşünmeye, anlamlandırmaya ve içsel bir farkındalık kazanmaya davet ettiği görülmektedir. Ayet meallerinin (Enbiya Sûresi 22, Ğaşiye Sûresi 17 -26, Hac Sûresi 31, Secde Sûresi 59, Fussilet Sûresi 53, İhlas Sûresi 1-4) ardından yöneltilen sorular (Durmuş vd., 2022: 84-88), yapılandırmacı öğrenme yaklaşımının göstergeleri niteliğindedir. Öğrenci, bilgiyi hazır biçimde almakla kalmamakta; ayetleri yorumlamaya, kavramlar üzerinde düşünmeye ve kendi çıkarımlarını oluşturmaya teşvik edilmektedir. Bu yönüyle ünitenin tamamı, modern din eğitiminin “öğrenci merkezli eğitim” ilkesine güçlü şekilde bağlı görünmektedir. Etkinliklerin işlevleri de bu pedagojik yapıyı bütünüyle destekler niteliktedir. Ayet yorumlama çalışmaları, sıfat-ayet eşleştirme etkinliği, düşünmeye sevk eden kısa değerlendirme soruları, öğrencinin öğrendiği bilgiyi hem kavramsal hem ahlâkî düzeyde pekiştirmesini sağlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 84-89). Bu etkinlikler, bilişsel kazanımı duyuşsal kazanımla buluşturarak öğrenmenin çok yönlü gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Ünitenin kazanımları metinde ayrı bir liste hâlinde verilmemiş olsa da içerikten rahatlıkla çıkarılabilmektedir. Öğrencinin Allah’ın varlığını delilleriyle anlaması, sıfatları tanıması ve esma-i hüsnayı öğrenmesi bilişsel hedefleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla Allah’a güvenme, huzur duygusu geliştirme ve iman bilincinin davranışa yansması ünitenin duyuşsal ve davranışsal hedeflerini meydana getirmektedir. Ünite bu yönüyle hem bilgi hem değer öğretimini dengeli biçimde harmanlayan bir yapı sergilemektedir.

Bu çerçevede “Dinim İslâm” kitabının ‘Allah’a İman’ konusu; Kur’an ve hadis temelli, Sünnî kelâm geleneğiyle uyumlu, yalın fakat derinlikli, öğrenciyi düşünmeye sevk eden ve değer öğretimine güçlü vurgu yapan bütüncül bir öğretim tasarımı olarak değerlendirilebilir. Ünite, hem klasik İslâmî bilgi birikimini pedagojik bir dil ile sunmakta hem de öğrencinin iman kavramını zihnen ve duygusal açıdan anlamlandırmasını hedefleyen çağdaş bir eğitim yaklaşımı ortaya koymaktadır.

4.1.3. Meleklerle İman

İslâm düşüncesinde gayba iman önemli bir yer tutmakta ve bunun temel unsurlarından biri de meleklerle iman olmaktadır. Melekler, fiziksel özelliklerden uzak, nurdan yaratılmış ve irade sahibi olmayan varlıklardır. Allah’ın buyruğu dışında hareket etmeyen bu varlıklar, evrendeki pek çok ilahî işleyişte görev almaktadır (Güneş, 2017: 17). Kur’an-ı Kerim’de meleklerin Allah’tan gelen vahyi, O’nun emriyle insanlara ilettikleri açıkça belirtilmektedir (Nahl, 16/2). “Dinim İslâm” kitabında ‘Meleklerle İman’ konusu 2. kurun 2. ünitesinde işlenmektedir. Öğrencinin bilgi

düzeyi dikkate alınarak sade, konunun anlaşılır ve pedagojik bir çerçevede ele alındığı görülmektedir (Durmuş vd., 2022: 98-111). Ünite, meleklerin mahiyetini, görevlerini ve görünmeyen varlıklar alanına ilişkin temel kavramları tanıtmaktadır. Aynı zamanda ünite, bâtil inanç ve uygulamalara yönelik bilinç kazandırmayı amaçlayan bütüncül bir yaklaşım sergilemektedir.

‘Meleklerle iman’ konusu, öğrencinin konuya dair mevcut bilgi ve algısını harekete geçiren bir hazırlık çalışmasıyla başlamaktadır. Melek gibi insan ifadesinin öğrencilere çağrıştırdığı özellikleri sorgulayan giriş soruları, melek kavramına dair sezgisel bir farkındalık oluşturmaktadır. Böylece öğrencinin kendi deneyiminden hareketle konuya yönelmesi sağlanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 98). Bu yöntem, yapılandırmacı yaklaşımın temel ilkelerinden biri olan ön bilgiyi harekete geçirme stratejisinin ders kitabına yansımalarıdır. Bunun yanı sıra ünite; meleklerin özellikleri aktarılırken dil son derece yalın ve doğrudandır. Metin, meleklerin nurdan yaratılmış olmaları, yeme-içme ve uyuma gibi beşerî özelliklere sahip bulunmamaları, günah işlememe ve Allah’a itaat etme nitelikleri gibi hususları kısa, açık ve sade cümlelerle sunmaktadır (Durmuş vd., 2022: 100). Bu açıklama tarzı, soyut bir inanç esaslı olan melek inancının öğrencinin zihninde daha somut hâle gelmesini amaçlayan pedagojik bir tercihtir. Metinde daha sonra meleklerin görevlerine geçilmekte, Cebrail’in vahiy getirmesi, Azrail’in can alma görevi, Mikail’in rızıkları düzenlemesi, İsrail’in sûra üflemesi gibi temel görevler sade bir anlatımla açıklanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 101). Bunun yanı sıra, Kirâmen Kâtibîn, Münker ve Nekir, Mukarrebûn ve İlliyyûn melekleri gibi diğer melek gruplarının işlevleri de yine aynı sade bir şekilde ortaya konmaktadır. Öğrenci düzeyine uygun şekilde hazırlanan bu açıklamalar, meleklerle ilgili geleneksel İslâmî tasnifi öğretimsel bir dile uyarlamaktadır.

Ünitede ayet ve hadisler hem bilgi aktarımını destekleyici nitelikte hem de öğrencinin metinle manevî bağ kurmasını sağlayacak biçimde kullanılmaktadır. Meleklerin özelliklerini anlatan ayetler (Fâtır 35/1; Nahl 16/49 vb.) ilgili metin bölümlerine doğrudan yerleştirilmektedir. Ayrıca öğrencinin ayet meallerini düşünmesi ve tartışması istenmektedir (Durmuş vd., 2022: 100-101). Hadisler ise özellikle korunma, dua ve davranış eğitimi bağlamında tercih edilmektedir. Felâk ve Nâs sûrelerinin okunması, Âyete’l-kürsî tilaveti veya dua etme gibi dinî pratikler, cin ve şeytan gibi kavramlarla ilgili açıklamalara destekleyici bir unsur olarak eklenmekte; böylece teori-pratik bütünlüğü sağlanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 104).

‘Meleklerle İman’ konusu “Dinim İslâm” kitabında öğretici bir dille aktarılmaktadır. Bununla birlikte öğrencinin ilgisini canlı tutmak amacıyla yer yer kültürel unsurlara da yer verildiği görülmektedir. Ünitenin girişinde kullanılan Yunus Emre’ye ait dördlük, konuya estetik bir açılış sağlamak ve hem kültürel hafızanın hem de tasavvufi geleneğin metne yansıtılmasına

katkıda bulunmaktadır (Durmuş vd., 2022: 98). Bunun dışında, üniteye uzun hikâye, kıssa veya temsili anlatı kullanılmamaktadır. Günlük hayattan örnekler ise özellikle bâtil inançlara ilişkin bölümlerde yoğunlaşmaktadır. Nazar boncuğu, kahve falı, burç yorumları, büyü uygulamaları gibi örnekler, öğrencinin çevresinde sıkça karşılaşılabileceği kültürel pratiklerin dinî açıdan nasıl değerlendirildiğini göstermek üzere ele alınmaktadır (Durmuş vd., 2022: 106–107). Bu yöntem, öğrencinin teorik bilgiyi gündelik yaşantısıyla ilişkilendirmesine yardımcı olan önemli bir pedagojik araçtır.

Ünite boyunca yapılandırmacı yaklaşımı destekleyen etkinliklere yer verilmektedir. Örneğin melek-görev eşleştirme etkinliği, kavram-işlev ilişkisini pekiştirmeye yönelik doğrudan bir uygulamadır (Durmuş vd., 2022: 102). Bâtil inançları sınıflama etkinliği ise öğrencinin ayırt etme, muhakeme ve değerlendirme becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir (Durmuş vd., 2022: 107). Şeytanla ilgili atasözlerinin yorumlanması ise değer eğitimi ve eleştirel düşünme alanlarını bir araya getirerek öğrencinin davranışsal farkındalık geliştirmesine katkı sağlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 109). Bu etkinlikler, üniteye örtük şekilde hedeflenen kazanımlarla uyumludur. Meleklerin özelliklerini ve görevlerini tanıma, bâtil inançları ayırt edebilme, cin ve şeytanla ilgili bağlamları kavrayabilme, olumlu dinî davranışlara yönelme gibi hedeflerin her biri, bu etkinliklerle desteklenmiş biçimdedir. Ünite sonunda klasik bir ölçme değerlendirme bölümüne yer verilmemiş olmakla birlikte, etkinliklerin kendisi biçimlendirici değerlendirme niteliği taşımaktadır.

Metin, melek inancının bireyin davranış ve duygu dünyasına etkisini açıklamaya özel bir bölüm ayırmaktadır. ‘Meleklerin varlığına inanan kişi...’ başlığı altında ifade edilen maddelerde, öğrencinin sorumluluk bilinci, iyiliğe teşvik, yalnızlık duygusunun azalması ve manevî güçlenme gibi temalar işlenmektedir (Durmuş vd., 2022: 103). Bu yaklaşım, inanç öğretiminin bilişsel düzeyin yanı sıra, duyuşsal bir boyutta da ele alındığını göstermektedir. Bunun yanı sıra büyü, falcılık, ruh çağırma ve satanizm gibi konuların ele alınışı, doğrudan gençleri dinî ve ahlâkî açıdan korumayı hedefleyen bir değer eğitimi niteliği taşımaktadır. Bu bölümlerde kullanılan üslup, bilgilendirici olmanın yanında uyarıcı ve farkındalık kazandırıcıdır (Durmuş vd., 2022: 104-111).

Genel olarak bakıldığında “Dinim İslâm” kitabının ‘Meleklerle İman’ ünitesi, sade ve anlaşılır anlatımı, ayet ve hadislerle temellendirilmiş içeriği, öğrenciyi merkeze alan etkinlikleri ve değer eğitimi boyutuyla bütüncül bir dinî öğrenme yaklaşımı ortaya koymaktadır. Ünite, klasik kelâmî bilgileri pedagojik bir dille yeniden yapılandırarak hem bilişsel hem duyuşsal hem de davranışsal kazanımlar sunan dengeli bir öğretim modeli geliştirmiştir. Metnin edebî unsurlardan ziyade öğretimsel netliği önceleyen yapısı, ünitenin öğretim amaçlarına uygunluğunu

yansıtmaktadır.

4.1.4. Kitaplara İman

Kitaplara iman, İslâm inanç sisteminde ilahî mesajın sürekliliğini ve bütünlüğünü sağlayan temel bir ilkedir. Bu inanç, Allah'ın farklı dönemlerde farklı topluluklara rehberlik etmek üzere kitaplar gönderdiğini ve bu kitapların vahyin bir parçası olduğunu kabul etmeyi içermektedir. Kur'an-ı Kerim, bu kitaplar arasında son ve bozulmadan korunan kutsal metin olarak konumlandırılırken; Zebur, Tevrat ve İncil gibi kitaplar ise asli halleriyle ilahî kaynaklı fakat zaman içinde çeşitli tahriflere uğramış kabul edilmektedir (Çelebi, 2018: 22).

“Dinim İslâm” kitabında ‘Kitaplara İman’ 3. kurda 1. ünite olarak yer almaktadır. Kitapta ünite bilgi verici ve pedagojik açıdan yapılandırılmış bir öğretim yaklaşımıyla ele alınmaktadır. Konunun girişinde, vahyin mahiyeti tanımlanmakta ve vahyin insanlık için gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Vahiy kavramı, “Allah’ın peygamberler aracılığıyla insanlara emir ve yasaklarını bildirmesi” şeklinde yalın fakat kavramsal olarak isabetli bir biçimde açıklanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 212). Bu tanımın ardından vahyin, insanlara doğruyu ve güzeli gösteren; hatalı ve zararlı davranışlardan sakındıran bir rehber niteliği taşıdığı vurgulanmaktadır. Metin, vahiy sürecinin tarih boyunca farklı toplumlarda tezahür ettiğini, buna rağmen ilahî mesajların öz itibarıyla birliği koruduğunu belirtmektedir (Durmuş vd., 2022: 212). Bunun yanı sıra Kur'an'da adı geçen kutsal kitaplar ve bu kitapların gönderildiği peygamberler, üniteye sistematik bir sıra içinde sunulmaktadır. Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an; gönderildikleri toplumlar, orijinal dilleri ve günümüzdeki durumları bakımından kısa fakat öğretici açıklamalarla anlatılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 213-214). Bu sunum biçimi, öğrencinin temel kavramları hızlıca anlamasına imkân tanıyan özetleyici bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Aynı bölümde yer alan ayet mealleri aracılığıyla, her bir kitabın niteliği ve ilahî vahiy zinciri içindeki yeri destekleyici şekilde gösterilmektedir. Kur'an dışındaki ilahî kitapların zaman içerisinde insanlar tarafından tahrif edildiği, buna karşılık Kur'an'ın ilahî koruma altında olduğu ve kıyamete kadar geçerliliğini sürdüreceği bilgisi de açık bir biçimde ifade edilmektedir (Durmuş vd., 2022: 213).

‘Kitaplara İman’ konusunda Kur'an'ın yapısal özelliklerine ilişkin teknik kavramlara (ayet, sûre, cüz, aşr/rükû', mushaf, tevid vb.) ayrıntılı şekilde yer verilmekte, bu kavramlar öğretici ve tanımlayıcı bir üslup ile açıklanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 214-215). Ayrıca Kur'an'ın muhtevası başlığı altında inanç, ibadet, muamelat, ahlak, kıssalar, nasihatler ve ilmî hakikatler gibi tematik alanlar özetlenmektedir (Durmuş vd., 2022: 216). Bu bölüm, Kur'an'ın içerik çeşitliliğini kavramsal düzeyde ortaya koyarak öğrenciye genel bir çerçeve sunmaktadır.

Ünite, yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına uygun biçimde öğrenci katılımını teşvik eden

çeşitli etkinlikler içermektedir. Örneğin ünite başındaki ‘Hazırlık Çalışması’ bölümünde öğrenciye, Alak Sûresi’nin ilk ayetlerini okuyarak bunların mesajları üzerine düşünme görevi verilmektedir (Durmuş vd., 2022: 211). Bu uygulama, öğrencinin ön bilgilerini harekete geçirmeyi ve yorum yapmasını amaçlayan yapılandırmacı bir niteliğe sahiptir. Benzer şekilde, Âl-i İmrân 3/84 ayetinin anlamı üzerine düşünmeye yönlendiren soru da öğrencinin metinle etkileşim kurmasını sağlayan önemli bir öğrenme aracıdır (Durmuş vd., 2022: 212). Dolayısıyla ünitelerde yer verilen etkinlikler, bilginin pekiştirilmesi ve öğrenci kazanımlarının ölçümü açısından işlevseldir. İlk etkinlikte öğrencilerden ayet meallerinden hareketle peygamber-kitap ilişkisini doğru biçimde eşleştirmeleri istenmekte, böylece ayet içeriğini analiz ederek çıkarım yapmaları sağlanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 213). Ünitinin sonunda yer alan çoktan seçmeli test soruları ise temel kavram bilgisini ölçmeye yönelik formatif bir değerlendirme niteliği taşımaktadır (Durmuş vd., 2022: 217). Ancak bu etkinlikler, büyük ölçüde hatırlama ve tanımlama düzeyinde kaldığından üst düzey bilişsel becerileri sınırlı ölçüde desteklemektedir. Metinde didaktik amaçlı bir hikâyeye, kıssa veya pedagojik bir anekdot bulunmamakla birlikte, ünitinin başında Yunus Emre’den alınan bir şiirin yer alması (Durmuş vd., 2022: 210), konunun duyuşsal yönünü destekleyen ve kitabın değerler eğitimine katkı sağlayan önemli bir öge olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca “Dinim İslâm” kitabındaki konunun diğer kutsal kitaplara ve peygamberlik olgusuna yaklaşımın belirgin biçimde İslâmî bakış açısıyla ele alındığı görülmektedir. Bu durum, verilen eğitimin mahiyetinin din eğitimi olmasıyla ve DİB’e başvuran bireylerin özellikle İslâm dinine ilişkin bilgileri bizzat İslâm’ın kendi kaynaklarından öğrenme yönündeki beklenti ve tercihleri ile uyumludur. Dolayısıyla içerikteki değerlendirmelerin İslâm merkezli bir çerçevede sunulması hem eğitimin bağlamı hem de hedef kitlenin talebi dikkate alındığında doğal ve yerinde bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir (Torun ve Aydeniz, 2025: 79).

Genel olarak bakıldığında, “Dinim İslâm” kitabının ‘Kitaplara İman’ konusunun; ayet merkezli bir öğretim anlayışıyla hazırlandığı, kavram temelli, sade ve anlaşılır bir anlatımın tercih edildiği ifade edilebilir. İçerik, mezhepler üstü bir dille sunulmakta ve İslâm’ın temel inanç esaslarına ilişkin ortak kabul edilen bilgiler merkeze alınmaktadır. Etkinliklerin, öğrenci katılımını teşvik eden sorular ve değerlendirme araçlarıyla desteklendiği; yapılandırmacı yaklaşım unsurlarıyla uyumlu olduğu, fakat üst düzey yorumlama becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklerin ise sınırlı olduğu görülmektedir.

4.1.5. Peygamberlere İman

İslâm inancının temel taşlarından biri olan peygamberlere iman, Allah tarafından seçilip görevlendirilen elçilerin varlığına ve onların tebliğ ettiği mesaja gönülden bağlanmayı ifade

etmektedir. Bu iman son peygamber Hz. Muhammed’i (s.a.v.) kabul etmenin yanı sıra, Hz. Âdem ile başlayan ve farklı dönemlerde insanlara gönderilen tüm peygamberlere iman etmeyi de kapsamaktadır (Sinanoğlu, 2018: 12). Kur’an-ı Kerim’de yer alan “Biz Allah’ın peygamberleri arasında ayırım yapmayız” (Bakara, 2/285) ayeti, bu evrensel yaklaşımın en net ifadesidir. “Dinim İslâm” kitabı da peygamberlik müessesesini Allah’ın insanlara yönelik bir lütfu olarak ele almaktadır. Bu anlayışa göre peygamberler hem dini hükümleri bildiren kişiler hem de örnek ahlâkî duruşları ve yaşayışlarıyla topluma rehberlik eden şahsiyetlerdir (Durmuş vd., 2019: 220). Bu yönüyle peygamberlere iman, bireyin teorik bilgiye ulaşmasının yanı sıra, davranışsal bir model geliştirmesini de sağlamaktadır (Gündüz ve Kızıltan, 2021: 369).

“Dinim İslâm” kitabında ‘Peygamberlere İman’ konusu, sayfalar arasında sistematik bir akışla sunulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 219–225). Ünitenin en başında “Alan: İtikat, Kur: 3” ibaresiyle konunun program içindeki yeri belirlenmekte; ardından “Peygamberlerin özellikleri, görevleri, mucize-keramet ayırımı ve bazı peygamberlerin hayatlarından sahneleri” içeren bir içerik tasarımı öğrenciye önceden gösterilmektedir (Durmuş vd., 2022: 219). Hemen altındaki “Hazırlık çalışması” bölümünde ise öğrenciden Kur’an’da adı geçen peygamberleri araştırması ve “peygamberlerin olmaması hâlinde insanlığın kaybının ne olacağı” üzerine düşünmesi istenmektedir. Bu bölüm hem ön bilgiyi harekete geçiren hem de peygamberlik kurumunun gerekliliğine yönelik sezgisel bir farkındalık oluşturan yapılandırmacı bir başlangıç niteliğindedir (Durmuş vd., 2022: 219).

Ana anlatım “Peygamberlere İman Ederiz, Çünkü...” başlığıyla başlamakta ve Allah’ın insanları doğru yola iletmek üzere elçiler gönderdiğini sade, anlaşılır bir dille açıklamaktadır (Durmuş vd., 2022: 220). Bu giriş, peygamberlik kurumunun varlık gerekçesini öğrencinin seviyesine uygun biçimde temellendirmektedir. “Peygamberlerin Özellikleri” bölümünde peygamberlerin insan oluşu, seçilmişlikleri, vahiy almaları, güvenilirlikleri, doğru sözlülükleri ve üstün akıl seviyeleri gibi itikadî nitelikler kısa ve açık tanımlarla sunulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 220–221). Bu açıklamalara günlük hayattan alınan küçük betimlemeler eşlik etmekte; peygamberlerin “yemesi, içmesi, aile sahibi olması, çarşı pazarda dolaşması” gibi örnekler, soyut bilgiler yerine öğrencinin ilişki kurabileceği somut sahneler oluşturarak pedagojik etkiyi artırmaktadır (Durmuş vd., 2022: 220).

Bunun yanı sıra ünite boyunca yalnızca Kur’an meallerinin kullanıldığı, hadis rivayetine yer verilmediği görülmektedir. Talâk 65/11 ayeti peygamberlerin ayetleri okuyup insanları karanlıktan aydınlığa çıkarma görevini özetleyen bir çerçevede verilmekte, ayetin ardından gelen tartışma sorusu öğrenciyi yorum yapmaya yönlendirmektedir (Durmuş vd., 2022: 220). Benzer şekilde Bakara 2/213 ayeti insanlığın anlaşmazlıklara düştüğünü ve peygamberlerin bu nedenle

gönderildiğini vurgulayan bir bağlam içinde sunulmakta; ayeti günlük hayatla ilişkilendirerek değerlendirme yapmaya çağırılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 221). Başka bir örnekte peygamberlerin görevleri anlatılırken Bakara 2/151 ayetinin meali verilmekte; böylece tebliğ, öğretim ve arındırma görevleri doğrudan Kur'an merkezli bir temele oturtulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 222). Dolayısıyla ayetler bilgilendirmenin yanı sıra öğrenciyi düşünmeye sevk eden tartışma ve değerlendirme işleviyle kullanılmaktadır.

Ünite, kavramları yalnızca teorik biçimde açıklamakla kalmamakta; anlatımı canlı kılmak için örnekleyici unsurlar da kullanılmaktadır. Peygamberlerin beşer oluşuna dair kullanılan günlük hayat örnekleri anekdot niteliği taşımaktadır (Durmuş vd., 2022: 220–221). “Mûcize” bölümünde tufan, ateşin Hz. İbrahim'i yakmaması, Hz. Yakub'un gözlerinin açılması, denizin yarılması, karıncanın konuşmasının anlaşılması ve Hz. İsa'nın ölüyü diriltmesi gibi olaylar, öğrencinin soyut bir kavramı zihninde canlandırmasını sağlayan kısa olay örnekleri şeklinde sıralanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 223). Kerametın tanımında ise kavram sadeleştirilmekte, gereksiz ayrıntıya girilmeden mucizeden farkı net biçimde açıklanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 223).

Ünitenin sonundaki “Peygamberleri Örnek Almış Biri...” metni, peygamberlerin hayatlarından seçilmiş sahneleri bir müminin bakış açısından sıralayan kısa bir anlatı metni şeklindedir. Hz. İbrahim'in tevhit mücadelesi, Hz. Yunus'un tövbesi, Hz. Eyüp'ün sabrı, Hz. Yusuf'un iffeti, Hz. İsa'nın sevgisi ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hicret yolculuğu, öğrencinin duygusal özdeşim kurabileceği bir yapı içerisinde sunulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 224-225). Böylece ünite, peygamber örnekliliğini soyut bir bilgi alanı olmaktan çıkarmakta ve öğrencinin davranışlarına yön verebilecek bir değer alanına taşımaktadır.

Kazanımlar açısından ünite; peygamberlik kurumunun gerekliliğini kavratmayı, peygamberlerin insan oluşu ve sahip oldukları ahlâkî-ruhi nitelikleri tanıtmayı, peygamberlerin tebliğ ve rehberlik görevlerini öğretmeyi ve mucize-keramet gibi temel kavramları doğru biçimde konumlandırmayı amaçlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 220–223). Ayrıca peygamberlerin örnek davranışlarının öğrencinin kendi hayatıyla ilişkilendirilmesi yoluyla sabır, cesaret, adalet, tövbe ve iffet gibi erdemlerin içselleştirilmesi hedeflenmektedir (Durmuş vd., 2022: 224–225). Bu kazanımlar metinde açık bir başlık olarak verilmemiş olsa da metnin yapısı, örnekleri ve soruları bu hedefleri işaret etmektedir. Nitekim ünite içindeki etkinlikler hem bilişsel hem de duyuşsal alanı desteklemektedir. Girişteki araştırma ve tartışma görevi ön bilgi aktivasyonuna ve sosyal etkileşimle öğrenmeye yöneliktir (Durmuş vd., 2022: 220). “Hangisi Peygamber?” etkinliği ise öğrencinin Kur'an'da adı geçen peygamberleri ayırt etmesini sağlayan, hatırlama ve kavram pekiştirmeye yönelik basit ama işlevsel bir etkinliktir (Durmuş vd., 2022: 222). Ünitenin sonunda

yer alan iki soruluk değerlendirme bölümünde öğrenciden hicret kavramının davranışsal yönünü yorumlaması ve seçtiği bir peygamberin özelliklerini Kur'an ayetlerine dayanarak listelemesi istenmektedir. İşte bu tarz etkinlikler öğrencinin konuyu içselleştirme ve hayatıyla ilişkilendirme düzeyini ölçen biçimlendirici değerlendirme niteliği taşımaktadır (Durmuş vd., 2022: 225).

Dolayısıyla yöntemsel açıdan ünite; Kur'an merkezli öğretim, örneklik temelli değer aktarımı, yapılandırmacı hazırlık çalışmaları, somutlaştırıcı örnekler ve tartışma sorularını birlikte kullanan bütüncül bir dinî öğrenme yaklaşımını yansıtmaktadır (Durmuş vd., 2022: 220–225). Herhangi bir mezhebe özgü tartışmaya yer verilmemesi, konunun itikadî çerçevede ortak kabul gören çizgide ele alındığını göstermektedir. Dilin sadeliği, kavramların açık tanımlarla verilmesi ve örneklerin öğrencinin günlük hayatıyla kurulabilir bir ilişki içinde sunulması, ünitenin pedagojik uygunluğunu artıran temel unsurlardır.

4.1.6. Ahirete İman

Ahirete iman, insanın dünya hayatıyla sınırlı olmayan bir varoluş sürecine inancını ifade etmektedir. Ahiret bilinci, Allah'a karşı bir sorumluluk duygusu oluşturmakla birlikte bireyin toplumla ve çevresiyle olan ilişkilerinde de sorumlu davranmasını sağlamaktadır. Zira bu inanç, her davranışın ilahi karşılığının olduğuna dair bir farkındalık içermektedir (Toprak, 2018: 24-26)

“Dinim İslâm” kitabının 4. kur 1. ünitesi olan ‘Ahirete İman’ ünitesi, konuyu hem duyuşsal hem bilişsel hem de davranışsal boyutlarıyla ele alan bütüncül bir yapıya sahiptir (Durmuş vd., 2022: 322–327). Ünite, öğrencinin konuya duygusal olarak hazırlanmasını sağlayan bir “Hazırlık çalışması” ile başlamakta; ölüm deneyimi üzerine düşünme ve ahiret inancının teselli boyutunu fark etmeye yönelik bu giriş, yapılandırmacı bir başlangıç niteliği taşımaktadır (Durmuş vd., 2022: 321). Ana metinde ahiret inancının temel unsurları -ölüm, kabir hayatı, yeniden diriliş, hesap, mizan, cennet ve cehennem- sade, açık ve öğrencinin seviyesine uygun bir anlatımla sıralanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 322-326). Kavramlar soyut teolojik tartışmalara girilmeden açıklanmakta; kabir hayatının “bahçe” veya “çukur” benzetmeleriyle anlatılması gibi kısa ve somut imgeler kullanılarak öğrencinin zihinsel temsil oluşturması kolaylaştırılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 325). “Ölüm ve sonrası...” başlığında ölümle ilgili terimler hikâye formatında anlatılmaktadır. Dolayısıyla bu anlatım tekniği soyut olan bu terimlerin somutlaştırılmasını sağlamaktadır.

Ünite boyunca Kur'an meallerinin öğretimin aktif bir unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir. En'âm 6/160 ayeti adalet ilkesiyle ilişkilendirilmekte; A'râf 7/42 ve Mü'minûn 23/99–100 ayetleri ise cennet, cehennem ve berzah kavramlarının anlaşılmasını desteklemek üzere yerleştirilmektedir (Durmuş vd., 2022: 324–327). Konu, tartışma sorularıyla birlikte verilerek

öğrencinin düşünmesine, yorum yapmasına ve kendi yaşamıyla ilişki kurmasına zemin hazırlanmaktadır. Ünite hadisi kullanılmaması, konunun yoğun biçimde ayet merkezli bir çerçevede ele alındığını göstermektedir (Durmuş vd., 2022: 324-327). Bunun yanı sıra kavramsal içerik hem kapsamlı hem de düzenli biçimde işlenmektedir. Yeniden diriliş, mahşer, amel defteri, mizan, sırat ve ebedî hayat gibi konular birbirini tamamlayan kısa açıklamalarla sunulmakta, öğrencinin temel kavramları net bir şekilde anlaması amaçlanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 324-325). Cennet ve cehennem tasvir edildiği bölümde kullanılan etkileyici ve imge gücü yüksek ifadeler hem duyuşsal hem bilişsel alana hitap etmektedir (Durmuş vd., 2022: 325). Ünitenin sonunda reenkarnasyonun ele alınması ise kavramsal karşılaştırma tekniğiyle yanlış inanışların ayıklanmasını ve doğru bilgiye ulaşılmasını sağlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 327).

Kazanımlar açısından ünite, öğrencinin ahiret inancının temel kavramlarını tanımasını, bu inancın davranışlara ve kişisel sorumluluğa etkisini fark etmesini ve doğru-yanlış inanç ayrımını yapabilmesini hedeflemektedir. “Ahirete İman Eden İnsan...” bölümünde sabır, adalet bilinci, iyilik yapma isteği ve sorumluluk duygusu gibi davranış örneklerinin verilmesi, ünitenin değer aktarımı boyutunu güçlendirmektedir (Durmuş vd., 2022: 323). Etkinlikler ünitenin yapısına uygun şekilde hem girişte hem sonda yer almaktadır. Başlangıçtaki tartışma sorusu duyuşsal alanı harekete geçirirken (Durmuş vd., 2022: 321), son sayfadaki boşluk doldurma etkinliği temel kavramların bireyin zihnine yerleşip yerleşmediğini ölçmektedir (Durmuş vd., 2022: 326). Ayrıca reenkarnasyon sorusu öğrenciyi karşılaştırmaya ve eleştirel düşünmeye yöneltmektedir (Durmuş vd., 2022: 327). Bu yönüyle ünite, biçimlendirici değerlendirme odaklı bir yaklaşım kullanmaktadır.

Bu bağlamda genel olarak ünite; ayet temelli anlatımı, öğrencinin hayatıyla ilişki kuran giriş bölümü, kavramların düzenli sıralanışı, somutlaştırıcı örnekleri ve etkinlikleriyle dinî öğrenme yaklaşımı ile yapılandırmacı öğelerin dengeli bir birleşimini sunmaktadır. Konu hem akademik hem pedagojik açıdan sade, anlaşılır ve öğrencinin seviyesine uygun biçimde işlenmektedir (Durmuş vd., 2022: 321–327).

4.1.7. Kader ve Kazaya İman

Kader ve kazaya iman, İslâm inanç sisteminin en çok tartışılan ve üzerine düşünülmesi gereken alanlarından biri olmaktadır. Bu inanç, Allah’ın geçmişten geleceğe her şeyi bilip bir ölçüye göre takdir ettiğine ve bu takdirin zamanı geldiğinde gerçekleştiğine dair bir kabulü içermektedir. Kader, Allah’ın ezeli bilgisi ve ilahi hikmetiyle ilgiliyken; kaza, bu bilgide yer alan olayların gerçekleşmesini ifade etmektedir (Karadaş, 2015: 13). Kur’an’daki “Her şeyin bir ölçüsü vardır” (Kamer, 54/49) ayeti, bu anlayışın ilahi kaynaklı temelini açıkça ortaya koymaktadır.

Dinim İslâm kitabının 4. kur 2. ünitesi olan ‘Kader ve Kazaya İman’ ünitesi, öğrencinin hem inanç hem de hayat tecrübesi açısından doğru bir kader anlayışı geliştirmesini hedefleyen, güçlü bir pedagojik düzenlemeye sahiptir (Durmuş vd., 2022: 328-335). Ünitenin ilk sayfasında yer alan Yunus Emre’nin şiiri, dünya nimetlerinin geçiciliğini vurgulayarak öğrenciyi konuya duyuşsal olarak hazırlayan bir giriş niteliği taşımaktadır. Bu durum konunun soyut yapısını anlamlandırma açısından etkili bir estetik giriş olarak görülebilir (Durmuş vd., 2022: 328). Ünite, “Hazırlık Çalışması” ile başlayarak Bakara 2/286 ayeti üzerine düşünme görevi vermektedir. Bu etkinlik, insanın yükümlülüğünün gücüne göre belirlendiği ilkesini merkeze alan ve öğrencinin kendi deneyimlerini tartışma yoluyla öğrenmesini sağlayan yapılandırmacı bir hazırlık işlevi görmektedir (Durmuş vd., 2022: 329). Bu bölüm öğrenciyi aktif düşünmeye sevk ederken konuya değer temelli bir giriş yapmaktadır.

Ana anlatım “Allah’ın Şaşmaz Ölçüsü: Kader ve Kaza” başlığıyla sunulmaktadır. Burada kader, “Allah’ın her şeyi bilmesi ve her varlık için bir ölçü takdir etmesi”, kaza ise “bu bilginin zamanı geldiğinde gerçekleşmesi” olarak kısa, açık ve öğrencinin seviyesine uygun tanımlarla verilmektedir (Durmuş vd., 2022: 330). Furkân 25/2 ve Ahzâb 33/62 ayetlerinin kenar kutucukta yer alması, kader kavramının Kur’an merkezli temellendirilmesini sağlamakta ve öğrencinin ayet mealleri üzerinde düşünmesine imkân tanımaktadır (Durmuş vd., 2022: 330). “Kader ve İnsan” başlığında ise insanın akıl, özgür irade ve sorumluluk sahibi oluşu üç ayrı kavramla açık biçimde açıklanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 332). Bu bölüm, kader inancının yanlış anlaşılabilirlik algısını düzeltmek amacıyla düzenlenmiş olup, insanın tercih özgürlüğünü öne çıkarmaktadır. Kavramların açıklayıcı bir dille verilmesi, öğrencinin kader kavramını günlük yaşam kararlarıyla ilişkilendirmesine yardımcı olmaktadır. Olası yanlış anlamaların önüne geçmek için anlatımda özellikle “İnsan tercihlerinden sorumludur” vurgusu yapılmaktadır.

Sonraki bölümde “Kaderle İlgili Bazı Kavramlar” başlığı altında tevekkül, rızık, başarı, afet ve hastalık ile ecel kavramları tek tek açıklanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 333–335). Bu bölüm, ünite içinde kavram öğretiminin en güçlü bölümünü oluşturmaktadır. Tevekkülün tembellik olmadığını özellikle altının çizilmesi, rızık maddî anlamından daha geniş bir anlam alanına sahip olduğunun belirtilmesi, ecelin ertelenemez oluşu gibi ifadeler; öğrenciyi hem bilgi hem de doğru bir dinî tutum kazandırmayı amaçlayan bir içerik sunmaktadır. Ayrıca Tirmizî’den aktarılan “Deveni bağla, sonra tevekkül et” hadisinin kullanılması, bu ünitenin diğer ünitelerden farklı olarak hadis verisine de yer verdiğini göstermektedir (Durmuş vd., 2022: 333–334). Bu hem Kur’an hem hadis bütünlüğünü gözetilen dinî öğrenme yaklaşımının bir yansımasıdır. Nitekim ayet mealleri bu üniteye öğretimin temel yapı taşlarından biridir. Furkân 25/2, Ra’d 13/8, Hicr 15/19 ve Talâk 65/3 gibi ayetler; farklı sayfalarda öğrenciden düşünme, yorumlama ve değerlendirici

bağlantılar kurmasını sağlayan sorularla birlikte verilmektedir (Durmuş vd., 2022: 330–335). Ayetler bilgi sunmanın ötesinde, öğrenciyi anlam kurmaya yönlendiren bir pedagojik araç olarak kullanılmaktadır.

Bunun yanı sıra etkinlikler ünitenin geneline dengeli biçimde yerleştirilmektedir. Kader-kaza kavramlarıyla ilgili ayet analizine dayanan sınıf içi etkinlik (Durmuş vd., 2022: 332), öğrencinin kavramı farklı ayet bağlamlarıyla ilişkilendirmesine yardımcı olmaktadır. Ünitenin sonunda yer alan tevekkül ayetleri üzerine düşünme etkinliği ise öğrencinin kader anlayışını davranışsal düzeyde içselleştirmesini amaçlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 335). Ayrıca “ecel” konusu altında verilen tartışma sorusu, öğrenciyi etik-sorumluluk ilişkisini değerlendirmeye çağıran üst düzey bilişsel bir etkinlik niteliğindedir (Durmuş vd., 2022: 335).

Genel olarak ünite de kullanılan yöntem; kavram öğretimi, ayet ve hadis temelli açıklamalar, örneklendirme, öğrenciyi düşünmeye sevk eden sorular, davranışa yönlendiren değer vurguları şeklinde bütüncül bir dinî öğrenme yaklaşımını yansıtmaktadır. Dil yalın, içerik dengeli ve pedagojik olarak seviyeye uygundur. Kavramlar, yanlış anlamaları önleyecek açıklıkta verilmekte, ayetler anlamlandırma merkezinde kullanılmakta, etkinlikler ise hem bilişsel hem duyuşsal öğrenmeyi pekiştirecek biçimde düzenlenmektedir (Durmuş vd., 2022: 328–335).

4.2. İbadet

“Dinim İslâm” kitabında ibadet konuları itikat ünitelerinden hemen sonra 4 kurda sistematik bir şekilde yer almaktadır. İlk kurda ‘İbadet ve Mükellef’ ve ‘Temizlik’ üniteleri yer almaktadır. 2. kurda ‘Namaz’ ünitesiyle ibadet konularına kapsamlı giriş yapılmaktadır. 3. kurda ‘Oruç’, ‘Zekât ve Sadaka’ konularıyla devam edilmektedir. 4. kurda ise ‘Hac ve Kurban’, ‘Dua ve Tövbe’ üniteleriyle ibadet konuları tamamlanmaktadır. İbadet konuları bu kısımda sırasıyla analiz edilecektir.

4.2.1. İbadet ve Mükellef

Kur’an’ı Kerim’de ibadet kavramının yalnızca tevhit, itaat ve kulluk anlamlarıyla sınırlı olmadığı bunlara ek olarak ilah edinme, dua etme, boyun eğme ve salih amel gibi anlamları da içerdiği ifade edilmektedir (Altun, 2020: 34). Bu bağlamda “Dinim İslâm” kitabının 1. kur 3. ünitesi de ‘İbadet ve Mükellef’ başlığıyla öğrencilere İslâm’ın en temel kavramlarından ikisini bir arada sunmaktadır. Ünite, ibadetin ne olduğu, niçin yapıldığı, bireye ve topluma kazandırdıkları ile mükellefiyetin kapsamını ve davranışların dini hükmünü sistematik bir şekilde işleyişle ele almaktadır. Kitap bu konuları yalın, anlaşılır ve aynı zamanda Kur’an-ı Kerim ayetleri ile zenginleştirerek işlemektedir. Hem teorik bilgi vermekte hem de öğrencinin kendi hayatıyla ilişkilendirmesini sağlayacak etkinlikler ve tartışma soruları içermektedir (Durmuş vd., 2022).

“Dinim İslâm” kitabı ibadet kavramını dar bir ritüel anlayışıyla sınırlı tutmamakta, aksine hayatın tamamını kuşatan geniş bir kulluk bilinci olarak tanımlamaktadır. Kitapta yer alan “Bir Müslüman hayatın her anında Allah’ın kendisini gördüğü, hep yanında olduğu bilinci ile yaşmalıdır.” (Durmuş vd., 2022: 26) ifadesiyle birlikte ibadet yalnızca namaz, oruç gibi belirli vakitlerde yapılan eylemlerden ibaret görülmemekte, güler yüz göstermekten yoldaki taşı kenara atmaya kadar her faydalı davranışın ibadet kapsamına girebileceği vurgulanmaktadır. “Dinim İslâm” kitabının bu ünitesinde ibadetin, varlıkların Allah’a sevgi ve saygı temelli bir boyun eğişi ile O’na itaat yönelimini ifade ettiği belirtilmektedir. Buna göre ibadet Allah’a yakınlaşma amacıyla bilinçli bir kulluk anlayışıyla gerçekleştirilmekte ve bedenî veya malî nitelikte davranışları kapsamaktadır. Aynı zamanda Allah’ın emirlerini yerine getirip yasaklarından uzak durmayı ve salih ameller aracılığıyla kulluk bilincini görünür kılmayı içine alan geniş bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Durmuş vd., 2022: 26).

Ünitede, ibadetin tek gayesinin “Allah’ın rızasını kazanmak” olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu amacı desteklemek için ünite “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım” (Zariyat 51/56) ayetine yer verilmektedir. Aynı sayfada ibadetin bireysel ve toplumsal faydaları madde madde sıralanmakta ancak liste şeklinde değil akıcı metin içinde açıklanmaktadır. Metin “İnsanın Allah ile ilişkisini güçlendirir... İç huzuru sağlar... İnsanı kötülüklerden alıkoyar... Toplumsal kaynaşmaya katkıda bulunur...” şeklinde devam etmektedir. Bu faydalar soyut bırakılmamakta, namazın kişiyi huzura kavuşturması, orucun sabır ve diğerkamlık öğretmesi, zekatın toplumsal yardımlaşmayı teşvik etmesi gibi somut örneklerle desteklenmektedir. Ayrıca “Biliniz ki kalpler ancak Allah’ı anmakla huzur bulur” (Ra’d 13/28) ayetiyle de ibadetin önemi hem akıl hem kalp hem de toplumsal boyutlarıyla işlenmektedir.

Ünite “Başlıca İbadetlerimiz” başlığı altında namaz, oruç, zekat ve hac ibadetlerini sırasıyla ele almaktadır. İbadetler bedenle yapılanlar, malla yapılanlar ve hem beden hem malla yapılanlar şeklinde şemayla görselleştirilmektedir. Her ibadet ayrı başlık altında işlenmekte ve mutlaka bir ayetle desteklenmektedir. Namaz için Ankebût Sûresi 45. ayet, oruç için Bakara Sûresi 183. ayet, zekat için Bakara Sûresi 265. ayet, hac için Al-i İmran Sûresi 97. ayet verilmektedir. Bu kategorizasyon öğrencinin zihninde net bir yapı oluşturmaktadır. Aynı zamanda ünite hac ibadetinin “taze bir başlangıç, daha sonrasında bütün hayata yansımaları beklenen bir arınma” gibi tasavvufî ifadelerle desteklenmesiyle duygusal derinlik kazandırılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 30-33).

Mükellef kavramı ise “ergenlik çağına gelen ve akıl sağlığı yerinde olan; dinin belirlediği hükümlerle sorumlu tutulan kişi” şeklinde tanımlanmakta ve ardından Hanefî mezhebinin sekizli tasnifi (farz, vacip, sünnet, müstehap, mubah, haram, mekruh, müfsit) ayrıntılı olarak

verilmektedir. Şafî mezhebinin beşli tasnifi de aynı sayfada karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. Bu karşılaştırma, mezhepler arası farkındalık oluşturması açısından oldukça değerlidir. Ayrıca “Farzı inkâr edenin durumu nedir?”, “Farz-ı ayın ve farz-ı kifaye ne demektir?” gibi araştırma soruları sorularak öğrencinin merakı canlı tutulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 33-34).

Ünite baştan sona öğrenciyle etkileşimli bir yapıya sahiptir. Örneğin ilk sayfada hazırlık çalışması olarak “Hayatınızdan örnekler çerçevesinde ibadetin size neler kazandırdığı üzerine düşününüz...” denilmektedir. Benzer şekilde “Allah’a kulluk bilinciyle, ihlasla yapılan her şey ibadettir” sözü değerlendirilmesi istenmektedir. Ra’d Sûresi 28. ayet üzerine arkadaşlarla müzakere edilmesi önerilmekte ve bir başka etkinlikte “Allah’ın bir insanı dost edinmesi ne demektir?” sorusu tartışmaya açılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 25-35). Bu etkinlikler, sadece bilgi aktarmakla yetinmeyen, öğrencinin kendi hayatıyla, arkadaşlarıyla ve metinle diyaloga girmesini sağlayan etkinliklerdir. Ünite ek olarak ibadetlerin kategorizasyonu için ibadet tasnifi şeması ve namaz kılan cemaat fotoğrafı görseli kullanılmaktadır. “Yüce Rabbimiz buyuruyor ki” başlıklarıyla bilgi kutucukları içinde ayet meallerine de yer verilmektedir. Bunun yanı sıra etkinlik başlıkları dikkat çekici renklerle ayrılmaktadır. Bu tasarım, görsel okur yazarlığı yüksek olan yeni nesil öğrencilerin metni daha dikkat çekici bulmasını sağlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 27-35).

Genel olarak bakıldığında “Dinim İslâm” kitabı ‘İbadet ve Mükellef’ ünitesinde konuyu yalın bir dille anlatmakta, ancak bu yalınlığı ayetlerle, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) uygulamalarıyla ve günlük hayattan örneklerle derinleştirmektedir. İbadeti hayatın her anına yayarak dar ritüel anlayışını aşmakta, mükellefiyet bilinci göstererek zenginleştirmektedir. Etkinlikler öğrenciyi pasif alıcı olmaktan çıkarıp aktif katılımcı haline getirmekte, tartışma ve paylaşım kültürü oluşturmaktadır. Kullanılan ayetler, görseller ve kutucuk içi vurgular metni canlı tutmakta, öğrencinin hem zihninde hem kalbinde tesir bulmasını sağlamaktadır.

4.2.2. Temizlik

Temizlik, İslâm’ın ilk dönemlerinden itibaren özel bir öneme sahiptir. İmanın bir parçası ve bazı ibadetlerin zorunlu unsuru olarak görülmektedir (Şavlı, 2024: 16). Bu bağlamda “Dinim İslâm” kitabının 1. kur, 4. ünitesi olarak ‘Temizlik’ konusu yer almaktadır. Ünite, “temizlik” kavramını ibadetlerin teknik bir şartı olmasının yanı sıra, fert ve toplum sağlığının, manevî yükselişin ve Allah’a kulluğun temel unsurlarından biri olarak çok katmanlı ve bütüncül bir şekilde ele almaktadır. Ünite, konuyu yalın ve sistemli bir üslupla ele almakta; Kur’an ayetleri ile hadislerden yararlanarak anlatımı sürekli desteklemekte; Hz. Peygamber’in (s.a.v.) günlük hayatından verdiği somut örneklerle soyut kavramları somutlaştırmakta ve hazırlık çalışmaları ile etkinlikler aracılığıyla öğrenciyi öğrenme sürecine aktif biçimde katmaktadır (Durmuş vd., 2022:

36-53).

Ünite temizlik konusuna, “Temiz İnsan, Temiz Müslüman, Temiz Toplum” ara başlığıyla başlamakta; insanın aklı, ruhu ve bedeniyle bütüncül bir yapıya sahip olduğu ve bu bütünlüğü korumasının hem fiziksel hem de ruhsal iyilik halini desteklediği belirtilmektedir. Bu bağlamda temizlik bireysel sağlığın sürdürülmesinin yanı sıra toplumsal düzenin ve huzurun devamı için de önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Durmuş vd., 2022: 38). Bu bakış açısı temizliği sadece dinî bir hüküm olmaktan çıkarıp modern sağlık, psikoloji ve sosyoloji bilimleriyle de örtüşen evrensel bir değer haline getirmektedir. Ardından ünite temizliğin İslâm’daki önceliği üç temel hadisle pekiştirilmektedir: “Allah temizdir, temizi sever” (Tirmizî, Edeb, 41), “Müslüman asla pis olmaz” (Buharî, Gusül, 23) ve en önemlisi “Temizlik imanın yarısıdır” (Müslim, Taharet, 1). Bu hadisler, temizliğin imanla doğrudan ilişkisini kurmakta ve öğrenciyi temizlik olmadan iman tamam olmaz mesajını vermektedir (Durmuş vd., 2022: 38).

Ayrıca ünite Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hayatından verilen örnekler oldukça zengin ve etkilidir. Kitaptaki; topluluğa çıkarken temiz ve güzel elbise giyinmesi, misvak kullanması, tarağını yanından ayırmamasının yanı sıra haramdan da uzak durarak manevî temizliğe önem vermesi gibi örnekler, temizliği suyla yıkanmaktan öte hayat tarzı haline getirdiğini ortaya koymaktadır. Nitekim ünite temizlik üç ana başlıkta sınıflandırılmakta ve her biri ibadetle ilişkilendirilmektedir: “Maddî temizlik (necasetten taharet)”, “hükmî temizlik (hadesten taharet)” ve “manevî temizlik (kalbin kötülüklerden arındırılması)” (Durmuş vd., 2022: 39). Bu üçlü ayırım, öğrencinin konuyu sistematik olarak kavramasını sağlamak ve “Namaz kılacağı zaman hem elbisesinin, bedeninin ve çevresinin temiz olmasına hem abdestli olmaya hem de kalbini manevî kirlilerden uzak tutmaya dikkat eder” cümlesiyle üç temizlik türünün ibadetin vazgeçilmez parçaları olduğunu vurgulamaktadır. Bakara Sûresi 222. Ayet mealiyle desteklenen bölüm, “Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever” ayetini merkeze almakta ve ardından “Ayat mealini, bildiğiniz benzer mesaja sahip farklı ayetler ışığında değerlendiriniz” etkinliğinde öğrenciyi kendi bilgi birikimiyle bağlantı kurmaya yönlendirmektedir (Durmuş vd., 2022: 39). Bu yaklaşım, pasif bilgi aktarımından ziyade aktif düşünmeyi teşvik etmektedir.

Bunun yanı sıra abdest ve gusül anlatımları, kitabın en güçlü yönlerinden biridir. Abdest, 11 adet renkli fotoğraf eşliğinde adım adım gösterilmekte, her hareket numaralandırılmakta ve abdestin farzları ayrı bir kutucukta belirtilmektedir (Durmuş vd., 2022: 42- 43). Bu görsel destek, konunun kalıcı olmasına katkı sağlamaktadır. Abdesti bozan durumlar madde madde verildikten sonra gusül konusu işlenmekte ve gusül abdesti de farzları verilerek anlatılmaktadır. Kitap, Şafî mezhebine göre farklılıkları da dipnot şeklinde vermek suretiyle mezhepler arası farkındalık oluşturmakta, ancak ana anlatımı Hanefî mezhebine göre yapmaktadır. Bu denge, öğrencinin

kendi mezhebini öğrenirken diğer mezheplere saygı duymasını da sağlamaktadır. Su bulunmadığında veya kullanılmadığında teyemmümün detaylı anlatımı ve yine görsel destekle adım adım gösterilmesi, kitabın pratik hayata dönük yüzünü ortaya koymaktadır. Mest üzerine mesh süresi ve sargı üzerine meshin süre sınırlaması olmaması gibi detayların sunulması, günlük hayatta karşılaşılabilecek durumlara çözüm sunması bakımından değerlidir (Durmuş vd., 2022: 42-50).

“Hayız, Nifas ve İstihaze” konuları, son derece hassas ve ilmî bir üslupla işlenmektedir. Hayız veya nifas halindeki kadının ibadet olarak neleri yapıp neleri yapamayacağı net olarak ifade edilmektedir. Ancak hayız ve nifas halindeki kadının hacla ilgili tavaf dışındaki diğer bütün işleri ve ibadetleri yapabileceği belirtilerek kadının ibadet hayatından tamamen koparılmadığı vurgulanmaktadır. “Özürünün Temizliği” bölümü ise kronik rahatsızlığı olan öğrencilerin kendini dışlanmış hissetmemesi için büyük önem taşımaktadır. “Özürü kimse her namaz vakti için abdest alır... dilediği kadar farz, vacip, sünnet, eda ve kaza namazı kılabilir” hükmünün ünitelerde verilmesi, dinin kolaylık dini olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca sayfaların yan sütunlarında yer alan “Abdestsiz yapılamayan şeyler nelerdir? Araştırınız.”, “Gusül abdesti olmadan yapılamayan şeyler nelerdir? Araştırınız.” gibi sorular, öğrenciyi araştırmaya sevk etmekte ve konunun derinleşmesini sağlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 44-53).

Dolayısıyla temizlik ünitesinde kitap, temizliği fikhî bir konu olmaktan çıkarıp insanî, ahlâkî ve toplumsal bir değer haline getirmektedir. Kur’an ayetleri ve hadislerle temellendirdiği konuyu, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hayatından somut örneklerle zenginleştirmekte, görsel materyallerle kalıcılığı artırmakta, etkinlik ve tartışma soruları ile öğrenciyi aktif hale getirmekte ve mezhepler arası farklılıkları da belirtmek suretiyle kapsayıcı bir yaklaşım sergilemektedir.

4.2.3. Namaz

Namaz Hz. Adem’den itibaren tüm ümmetlerde farklı şekillerde varlık göstermiştir. Kur’an ve sünnette en çok işlenen ibadetlerden biri namaz olmuştur. Bu merkezi konumu nedeniyle fıkıh literatüründe en geniş bölümleri oluşturmakta ve vaaz ile ahlak kitaplarında da önemine dair güçlü vurgu yapılmaktadır (Yüksek, 2018, s.111). “Dinim İslâm” kitabının 2. kur 3. ünitesinde de ‘Namaz’ konusu yer almaktadır. Kitap, konuyu genel olarak dengeli, sistematik, görsel açıdan zengin, mezhepler üstü ve öğrenci merkezli bir yaklaşımla ele almaktadır. Namaz, İslâm’ın beş şartından biri ve dinin direği olarak konumlandırılmakta; hem hareketlerin sıralandığı teknik bir ibadet öğretimi sunulmakta hem de ibadetin ruhsal, ahlâkî ve toplumsal anlamına yer yer dikkat çekilmektedir. Öğrencinin konuya yabancılaşmasını engellemek ve ibadetin manevî yönünü kavratmak amacıyla sade bir dil kullanılması, ünitenin girişinden itibaren olumlu bir

zemin oluşturmaktadır. Ünite, namazın farziyetini, vakitlerini, kılınış şekillerini, farz–vacip–sünnet ayrımını, özel namaz türlerini ve teşrik tekbirini ele almakta; yer yer Kur’an ayetleri ve hadislerle desteklemekte, görsel şemalarla öğrenmeyi kolaylaştırmakta, etkinlik ve değerlendirme sorularıyla da kalıcı öğrenmeyi hedeflemektedir. Kitap, namazı hem biçimsel bir ritüel olarak hem de anlam ve işlev boyutlarıyla birlikte sunmaktadır. Böylece ünite, öğrencinin zihninde hem ibadetin sürekliliğini hem de Müslüman toplumların ortak ibadet tecrübesini görünür kılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 113-149).

Namazın önemine ayrılan bölümde, ibadetin hem zihinsel hem de duyuşsal hazırlık gerektiren bir boyutu olduğu vurgulanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 114). Namazın kul ile Allah arasında doğrudan bir bağ kurduğu, kişinin iç huzurunu güçlendirdiği, günlük yaşamı disipline ettiği ve manevî farkındalığı artırdığı ifade edilmektedir. Üslup sade olmakla birlikte, ibadetin ahlâkî, psikolojik ve sosyal etkileri dolaylı biçimde sezdirilmektedir. Bu bakımdan kitabın yaklaşımı teorik literatürle uyumludur. Ünite bu derinliği doğrudan işlemese de namazı bireyin iç âlemine yöneldiği bir farkındalık alanı olarak konumlandırmaktadır. Ayet ve hadise bu başlıkta doğrudan yer verilmemesi, kavramsal yönü önceleyen sadeleştirilmiş bir öğretim tasarımını tercih ettiğini göstermektedir. Bölümün vurgu düzeni bu anlayışla da uyum içinde görülmektedir.

Namaz çeşitleriyle ilgili kısımda; farz, vacip, sünnet ve nafil namazlar öğrencinin seviyesine uygun kısa tanımlarla sunulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 114–115). Bu yalın anlatım, ibadet türlerinin zihinde hızlı ve düzenli biçimde sınıflandırılmasına katkı sağlamaktadır. Bu bölümün de ayet veya hadisle doğrudan ilişkilendirme yapılmamış olması, içeriğin özellikle kavramsal öğretimi öncelediğini göstermektedir. Öğrenci açısından anlatım yeterli görünmekle birlikte, bu başlıkta herhangi bir etkinlik veya değerlendirme sorusunun bulunmaması, bölümün daha çok bilgi düzeyini hedeflediğini ve kazanım pekiştirme boyutunun sınırlı kaldığını göstermektedir. Buna rağmen kısa ve yoğun bilgi aktarımı, kitabın genel öğretim yaklaşımındaki yalınlıkla tutarlıdır. Namazın farzları ve vaciplerinin ele alındığı bölümde ise farzlar rükünler, vacipler ise ibadetin düzen ve bütünlüğünü sağlayan tamamlayıcı unsurlar olarak tanımlanmakta; maddeli sıralama yöntemiyle açıklanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 115-117). Bu yöntem, kavramlar arası hiyerarşinin açık biçimde görülmesini sağladığı için yapılandırmacı öğrenme açısından işlevsel bir tercih olarak konumlanmaktadır. Kitaptaki teknik tanımların ardında yatan pedagojik gerekçe bu bağlamla uyumludur. Örnek verilmemesi soyut kavramların somutlaştırılmasını bir ölçüde sınırlandırsa da metnin temel kavram öğretimine odaklanma amacıyla örtüşmektedir.

Namazı bozan durumların anlatıldığı bölümde, konuşmak, gülmek, abdestin bozulması gibi günlük hayatta karşılaşılabilecek davranışlar sade bir üslupla sıralanmakta; bunların ibadeti

geçersiz kıldığı belirtilmektedir (Durmuş vd., 2022: 117). Yalın anlatım, öğrencinin yanlış davranışları doğru olanlarla karşılaştırarak zihinsel ayırım yapmasını kolaylaştırmaktadır. Kitabın bu ünitesinde doğrudan fikhî hükümlere odaklanması, söz konusu bilinç boyutuna dolaylı biçimde işaret etmektedir. Sehv secdesi konusu ise öğrencinin yanlış yaptığı bir ibadeti nasıl telafi edebileceğini somut biçimde kavrayabilmesi için madde madde anlatılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 118). Konunun hemen devamında verilen etkinlikte de “Hangi durumda namaz bozulur, hangi durumda sehv secdesi gerekir?” öğrenciden işaretlemesi istenerek konu pekiştirilmek istenmektedir. Sehv secdesinin namazın sonunda iki secde olarak yapılmasının açıkça belirtilmesi, öğrencinin hata telafisi kavramını doğru anlamasını sağlayan net bir çerçeve sunmaktadır. Namazın kılınışını ele alan bölümde ise kıyam, kıraat, rükû, secde ve ka’de gibi temel aşamalar, hareket dizisinin zihinde canlandırılabilmesi için akıcı bir akışla anlatılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 121–123). Ünitenin bu kısmı, söz konusu anlatım tarzıyla özellikle yeni öğrenen öğrenciler için sade ve doğrudan bir uygulama rehberi sunmaktadır. Adım adım açıklamalar psikomotor beceri kazanımını desteklediği için öğrenimi kolaylaştırması açısından ünitenin işlevsel bölümlerinden biri olmaktadır.

Namaz çizelgeleri, ünitenin en görsel ve en işlevsel kısımlarından birini oluşturmaktadır. Tüm namazların sünnet ve farzlarının kılınışının öğrenilebileceği tablolar, çizelge şeklinde renkli ve ayrıntılı olarak verilmektedir (Durmuş vd., 2022: 124-129). Her hareketin altında okunacak dua veya zikir tam olarak yazılmakta; “Sübhâne Rabbiye’l-azîm”, “Semiallâhü limen hamideh”, “Rabbena leke’l-hamd” gibi ifadeler tablo içinde vurgulanmaktadır. Namazların kılınışının şematik olarak gösterilmesi, bu metnin işlevsel bir tamamlayıcı olmasını desteklemektedir. Bu sunum, öğrencinin namazın temel yapısını karmaşaya düşmeden kavramasını sağlamakta ve hangi namazın hangi çizelgeye göre kılınacağı altta not olarak yer aldığından pratik bir rehberlik işlevi görmektedir.

Namaz vakitleri bölümü de ünitenin en güçlü içeriklerinden biridir (Durmuş vd., 2022: 130). Vakitler; sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı şeklinde sınıflandırılmakta, her bir vaktin oluşumu gölge boyu, güneşin konumu ve fecrin doğuşu gibi astronomik ölçütlerle ilişkilendirilmektedir. Kitapta akşam vaktine dair Hanefî–Şafîî ayırımına yer de verilmekte; Şafîî mezhebine göre kızılık kaybolduğunda, Hanefî mezhebine göre ise gökyüzündeki beyazlığın kaybolmasıyla akşam vaktinin sona erdiği belirtilmektedir. Bu düzeydeki sadeleştirme, öğrenci seviyesi açısından anlamlıdır. Bölüm, Nisâ 4/103 ayetinin mealiyle sona ermekte ve “Ayete mealinde işaret edilen belirli vakitler hangileridir? Arkadaşlarınızla birlikte bunları sıralayınız”, sorusuyla öğrenciyi düşünmeye sevk etmektedir (Durmuş vd., 2022: 130). Bu yaklaşım, namaz vakitlerini ezberletmekten çok, gökyüzü hareketlerini dikkate alarak kavratmayı amaçlamaktadır.

Bu vurgu, kitabın vakit öğretimini salt teknik bilgi düzeyinde bırakmadığını, yaşam becerileriyle ilişkilendirdiğini göstermektedir.

Cuma namazı bölümünde ise ibadetin farz oluş şartları “akıl sağlığı, ergenlik, erkek olmak, özgür olmak, seferî olmamak, sağlıklı olmak ve camiye gitmeye engel bir durumun bulunmaması” şeklinde maddeler hâlinde sıralanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 131–132). Cuma namazının geçerlilik şartları arasında imam dışında en az üç erkek cemaatin (Şafî’de imamla birlikte kırk kişi) bulunması gerektiği belirtilmektedir. Cuma namazının kılınışının anlatılması; hutbe esnasında konuşulmaması gerektiği, Şafî mezhebinde hata düzeltmek için konuşulabileceği ayrıntısıyla birlikte verilmesi gibi farkındalık düzeyini artırıcı bilgiler ünitenin titizlikle hazırlandığını göstermektedir. Namaz konusuyla ilgili bölüm, Cum’a 62/9 ayetinin tam metni ve mealıyla son bulmaktadır. Öğrenciden ayetin kimlere hitap ettiğini düşünmesi ve anlamı üzerine düşüncelerini arkadaşlarıyla paylaşması istenmektedir. Ayrıca “Bir Cuma namazı kılınız, duygu ve düşüncelerinizi paylaşınız” etkinliği ile öğrencinin cami deneyimi yaşaması da teşvik edilmektedir. Bu yapı, Cuma namazını hem bilgisel hem de yaşantısal boyutuyla ele alan, dengeli bir öğretim örneği ortaya koymaktadır.

Cenaze namazı kısmında ise cenaze namazının farz-ı kifâye olduğu vurgusu yapılmaktadır. Kılınış, dört tekbir şemasıyla görselleştirilmekte; her tekbirde okunacak dualar tam olarak yazılmakta, bilmeyenler için Rabbena dualarından birinin okunabileceği alternatifleri sunulmaktadır. Şafî mezhebinde ellerin her tekbirde kaldırılması, cenaze duası yerine kısa bir dua okunabilmesi gibi mezhebe özgü farklar parantez içinde belirtilmektedir (Durmuş vd., 2022: 134). Ayrıca bu bölümün, ölümü ve ahireti hatırlatan duygusal bir tona sahip olduğu; öğrencinin ölüm karşısındaki sorumluluğunu hissetmesine imkân verdiği görülmektedir. Bayram namazı da iki rekât vacip (Şafî’de sünnet) bir ibadet olarak tanımlanmaktadır. Kılınışı Hanefî ve Şafî mezheplerine göre iki sütun hâlinde karşılaştırmalı tabloyla verilmekte; Hanefî’de üç tekbir, Şafî’de birinci rekâta yedi, ikinci rekâta beş tekbir olduğu net biçimde gösterilmektedir. Bu karşılaştırma, mezhep farklarını çatışma değil zenginlik olarak sunmakta; öğrencinin hoşgörüyü içselleştirmesine katkı sağlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 134-136).

Teravîh namazı ise Ramazan ayının sünneti olarak tanıtılmakta; oruç tutamayanların da bu namazı kılabilmesinin özellikle belirtilmesi, ibadetin kapsayıcı niteliğini vurgulamaktadır. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “Kim Ramazan’ın faziletine inanarak ve sevabını Allah’tan bekleyerek teravîh namazını kılsa geçmiş günahları bağışlanır.” hadisi tam metin hâlinde verilmekte ve “Bu hadisle verilen mesaj nedir?”, sorusuyla öğrencinin duyuşsal kazanımı hedeflenmektedir (Durmuş vd., 2022: 137). Ünitenin sonunda yer alan boşluk doldurma etkinliğinde, “rükû ve secde yapmadan kılınan namazdır (cenaze)”, “yılda sadece iki defa kılınan namazdır (bayram)”, “üç

rekâtlik vacip bir namazdır (vitir)” gibi maddelerle tüm namaz türlerine dair boşlukları öğrenciden doldurması istenmektedir (Durmuş vd., 2022: 137). Bu özetleme etkinliği ünitenin ana kavramlarını kısa, hedef odaklı cümlelerle pekiştiren bir ölçme–değerlendirme işlevi görmektedir.

Ünite boyunca kullanılan etkinlik ve değerlendirmelerin, ünitenin öğretim hedeflerini destekleyecek biçimde kısa, uygulanabilir ve kazanım odaklı olarak tasarlandığı ifade edilebilir (Durmuş vd., 2022: 125; 134–136). Namazın şart ve rükünlerini ayırt etmeye yönelik sınıflandırma etkinliği (Durmuş vd., 2022: 117) de kavramlar arası ayırım yapma becerisini geliştirmeyi hedeflemektedir. Bayram namazındaki tekbir farklılıklarının tablo üzerinden analiz edilmesi, öğrencinin mezhep farklılıklarının zenginlik olarak algılamasına yardımcı olması düşünülmektedir. Ünitenin sonunda yer alan kısa cevaplı sorular ve boşluk doldurma etkinliği de bu bağlamda öğrencinin bilgi ve kavrama düzeyindeki kazanımlarını sistematik biçimde yoklayan ölçme araçları olarak kullanılmaktadır.

Genel olarak bakıldığında, “Dinim İslâm” kitabının ‘Namaz’ ünitesi; kavramsal açıklamalar, görsel şemalar, mezhep farklılıklarını tanıtmaya yönelik etkinlik ve değerlendirme yapısı ile birlikte hem bilişsel hem duyuşsal hem de psikomotor hedefleri gözetilen bütüncül bir öğretim tasarımı ortaya koymaktadır. Namazın anlam derinliğine ilişkin bazı boyutlar ima düzeyinde kalsa da ünite genel olarak öğrencinin namaza karşı olumlu tutum geliştirmesini, ibadet bilincini yapılandırmasını ve mezhepler arası farklılıkları rahmet ve zenginlik çerçevesinde görmesini destekleyen dengeli bir yapı sunmaktadır.

4.2.4. Oruç

Ramazan orucu, ayet ve hadislerle temellendirilmiş olup mükellefiyet vasfı taşıyan tüm Müslüman bireylerin üzerine farz bir ibadettir (Çelikkaya, 1969:11). “Dinim İslâm” kitabı, 3. kur 3. üniteye ‘Oruç’ ibadeti yer almaktadır. Ünite, “Bireyin Allah’ı Bütün Varlığıyla Anması: Oruç” başlığıyla başlamakta ve bu başlık, konunun yalnızca fikhî bir hüküm değil, derin bir kulluk bilinci olduğunu ilan etmektedir. Kitap, orucu asla kuru bir yasaklar ve izinler listesi halinde sunmamakta; aksine onu bireysel dönüşüm, toplumsal dayanışma, şükür ve samimiyet ekseninde bütüncül bir ibadet olarak konumlandırmaktadır. Bu yaklaşım, öğrencinin orucu yapılması gereken bir görev olarak görmesinin ötesinde, hayatı anlamlı kılan bir tecrübe olarak algılamasını hedeflemektedir (Durmuş vd., 2022: 226-233).

Oruç ünitesi, görsel bir girişle başlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 226). Ahşap zemin üzerinde adeta sahur ve iftarı hatırlatan tabak ve kaşıkla yapılmış bir tasarım kullanılmakta ve hemen altında “Bu bölümde aşağıdaki konular ele alınmaktadır” başlığıyla üç ana madde sıralanmaktadır. Bunlar oruç ibadetiyle ilgili kavramlar, oruç çeşitleri, orucu bozan ve bozmayan

şeyler şeklinde verilmektedir. Bu sıralama, konunun sistematik bir şekilde işleneceğinin işaretini vermektedir.” Sayfanın alt kısmında yer alan hazırlık çalışması ise pedagojik açıdan son derece değerlidir: “Ramazan aylarında oruç ile birlikte hayatımızda neler değişmektedir? Niçin? Gözlem ve anılarınızı sınıfta paylaşınız.” Bu soru, öğrenciyi konuya kendi yaşam deneyiminden dahil etmekte, duyuşsal alanı harekete geçirmekte ve ramazanın sadece bireysel değil ailevî-sosyal bir atmosfer olduğunu hatırlatmaktadır. Öğrencinin “bizde iftarda şu olur, sahurda böyle yaparız” gibi kişisel anıları paylaşması, konunun soyut olmaktan çıkıp yaşanır hale gelmesini sağlamaktadır.

Ünitenin “Bireyin Allah’ı Bütün Varlığıyla Anması: Oruç” alt başlığıyla, orucun yükümlü erkek ve kadınların Allah’ın rızasını gözeterek imsak vaktinden iftara kadar bilinçli bir şekilde yeme içme ve cinsel ilişkiden uzak durmalarını gerektiren bir ibadet olarak tanımlandığı belirtilmektedir (Durmuş vd., 2022: 228). Bu tanım, orucun yalnızca bedensel bir perhiz değil, bilinçli ve Allah merkezli bir eylem olduğunu vurgulamaktadır. Tanımdan hemen sonra kitapta, orucun bireysel ve toplumsal faydaları madde madde sıralanmakta ve her madde derinlemesine açıklanmaktadır. Orucun nefsi disipline ederek iradeyi güçlendiren, bireyin sabır ve tahammül sınırlarını geliştiren bir ibadet olduğu ifade edilmektedir. Bu ibadetin, kişinin Allah için olumsuz davranışlardan uzak durulabileceğini fark etmesine katkı sağladığı belirtilmektedir. Böylece kulluk bilinciyle samimiyetini pekiştirdiği de ifade edilmektedir. Burada özellikle samimiyet vurgusu çok güçlü verilmektedir. Orucun toplumsal faydalarının anlatımında; “Oruç, insanlar arasında dayanışma ve yardımlaşma ruhunun güçlenmesini sağlar” denilmektedir. Kur’an-ı Kerim’in Ramazan ayında indirilmeye başlanmış olması da bir şükür vesilesi olarak sunulmakta, ayrıca bedenî sağlık faydası “On bir ay boyunca durmaksızın çalışan bedenimizi oruç sayesinde bir ay bakıma almış oluruz” cümlesiyle oldukça yalın bir şekilde ifade edilmektedir (Durmuş vd., 2022: 228-229).

Ünitede, kavramlar son derece sistematik bir şekilde tanımlanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 229-230). Her kavram hem açıklanmakta hem de ayet veya hadislerle desteklenmektedir. Sahur için “Sahura kalkın, sahurda bereket vardır” (Müslim, Sıyâm, 45) hadisi, iftar için Bakara Sûresi 187. ayetin meali, fitre için “Ramazan ayına ve onda elde ettiğimiz berekete bir teşekkür ifadesi olarak” tanımı, mukabele için ise ramazanın Kur’an ayı olduğu vurgusu yapılmaktadır. Bu bölüm, öğrencinin Ramazan’ı açlık ayı değil; bereket, teşekkür ve Kur’an ayı olarak algılamasını sağlamaktadır. Ünitede yer alan mavi-beyaz renkli şema, oruç çeşitlerini görsel olarak başarılı şekilde sunmaktadır (Durmuş vd., 2022: 230). Şema farz oruç, vâcip oruç, nâfile oruç ve mekruh oruç olmak üzere dört ana kategoriye ayrılmaktadır. Mekruh oruçlar kısmında “Ramazan Bayramının birinci günü ile Kurban Bayramının dört günü” ve “Yalnız cuma ve cumartesi günlerinde tutulan oruçlar” örnekleri verilmekte, ardından “Mekruh olan diğer oruçlar nelerdir?

Araştırınız” sorusuyla öğrenci araştırmaya teşvik edilmektedir. Bu soru, kitabı pasif bir kaynak olmaktan çıkarıp aktif öğrenme aracına dönüştürmektedir. Benzer şekilde üniteye yer alan tablo, ünitenin pedagojik açıdan en güçlü unsurlarından biridir (Durmuş vd., 2022: 231). İki sütun halinde “Orucu Bozan Durumlar” ve “Orucu Bozmayan Durumlar” karşılaştırmalı olarak verilmekte ve nohut tanesi ölçüsü gibi çok ince detaylar bile ihmal edilmemektedir. Dolayısıyla tablo, hüküm öğrenimini ezberden çıkarıp kavrayışa dayandırmaktadır. Sayfanın altında Ramazan pidesi ve hurma resmi yer almakta; bu resim, metni somutlaştırmakta ve öğrencinin Ramazan atmosferini hissetmesini sağlamaktadır.

Üniteye “Oruç Hakkında Bazı Bilgiler” başlığı altında bayramlarda oruç tutmanın tahrimen mekruh oluşu, hayız-nifas halindeki kadınların oruç tutmasının haramlığı, kefarek kuralları ve niyet vakitleri gibi konular da detaylı bir şekilde işlenmektedir (Durmuş vd., 2022: 232). Kitap, Şafiî mezhebine göre farklılıkları da açıkça belirtmekte ve bu durum, öğrenciye İslâm fihında meşru içtihat farklılıklarının varlığını öğretmektedir. İftar duası hem Arapça hem Türkçe olarak verilmekte ve dua, Ramazan’ın yarınki orucuna niyet cümlesini de içermektedir. Bu, öğrencinin orucu günlük bir ibadet döngüsü içinde yaşamasını teşvik etmektedir. Benzer şekilde başka bir etkinlik, tam bir pekiştirme ve değerlendirme aracı olarak kullanılmaktadır. “Aşağıdaki durumlardan hangisi orucu bozar, hangisi bozmaz? İşaretleyiniz.” başlığıyla on madde sıralanmakta ve her biri için “Bozar / Bozmaz” kutucukları bulunmaktadır (Durmuş vd., 2022: 233).

Genel olarak “Dinim İslâm” kitabı, ‘Oruç’ ünitesini kuru bir fıkıh dersi olmaktan çıkarıp, samimiyet, irade gücü, empati, şükür ve toplumsal dayanışma gibi değerleri merkeze alan zengin bir kulluk tecrübesi haline getirmektedir. Ayet ve hadislerle desteklenen açıklamalar, görsel şema, kişisel deneyim soruları ve uygulama etkinliğiyle öğrenci hem bilişsel hem duyuşsal hem de devinişsel olarak tam anlamıyla kuşatılmaktadır. Kitap, orucu “Allah’ı bütün varlığıyla anma” olarak tanımlayarak başladığı yolculuğu, öğrencinin kendi hayatında bu anmayı gerçekleştirebileceği bir bilinç ve heyecanla tamamlamaktadır.

4.2.5. Zekat ve Sadaka

Kur’an ve sünnetin, ilk dönemlerden itibaren zekatla aynı bağlamda değerlendirilecek çeşitli ilkelere vurgu yaptığı belirtilmektedir (Yılmaz ve Sırım, 2017: 76). “Dinim İslâm” kitabında 3. kur 4. ünite olarak yer alan ‘Zekat ve Sadaka’ başlıklı bölüm de İslâm’ın mali ibadetler boyutunu kapsamlı ve pedagojik açıdan başarılı şekilde işleyen kısımlardan biri olarak dikkat çekmektedir. Bölüm; zekatın farz oluşunu, sadakanın gönüllü ama teşvik edilen niteliğini, bu ibadetlerin bireysel arınma ve toplumsal dayanışma fonksiyonlarını sistematik bir şekilde ele

almaktadır. Ünite, konuyu teorik çerçeveye ilave olarak Kur'an-ı Kerim ayetleri, hadisler, etkinlikler ve değerlendirme soruları ile desteklemektedir. Böylece öğrencinin hem bilişsel hem de duyuşsal kazanımlara ulaşması hedeflenmektedir (Durmuş vd., 2022: 234-247)

Sadakanın da düzenli bir toplumsal yapıda farklı kesimler arasında yardımlaşma bilincini güçlendirmeyi ve bu yolla sosyal barışın sağlanmasına katkıda bulunmayı amaçlayan bir ibadet olarak değerlendirildiği belirtilmektedir (Öztürk, 2001:482). Bölüm, zekat ve sadaka kavramlarını birbirini tamamlayan iki ibadet olarak sunmaktadır. Zekat, İslâm'ın beş şartından biri olarak farz oluşuyla ön plana çıkarılmakta, sadaka ise farz olmayan ancak sevabı çok büyük olan bir iyilik olarak konumlandırılmaktadır. Ünite de zekat konusunun ana temaları “zekatın mahiyeti ve önemi, zekat vermesi gereken kişiler, zekat verebilecek kişiler, zekatı verilecek mallar, sadaka” şeklinde sıralanmaktadır. Bu başlıkların içinde, zekatın bireysel ve toplumsal faydaları, sadaka çeşitleri (sadaka-i fitır ve sadaka-i cariye dahil), infak kavramı ve mali ibadetlerin ahiretteki karşılıkları gibi konulara da temas edilmektedir. Kitap, bu temaları birbirine sıkı sıkıya bağlı bir zincir halinde işlemektedir; önce zekatın farziyeti anlatılmakta, ardından sadaka ile genişletilmekte, son olarak her iki ibadetin de kalbi temizlediği ve toplumsal dengeyi sağladığı vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra bölümün genel yapısı son derece yalın ve akıcıdır; teknik terimler anında açıklanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 234-247).

“Dinim İslâm” kitabında, ‘Zekat ve Sadaka’ konusu son derece sade ve anlaşılır bir Türkçe ile açıklanmaktadır. Üslup boyunca hükmî ifadeler yerine teşvik edici ve motive edici bir dil tercih edilmektedir. “Zekatını veren kişinin malı temizlenir” cümlesi sıkça tekrarlanmakta, okuyucunun ibadete karşı olumlu bir duygu geliştirmesi hedeflenmektedir. Ayrıca zekâtın insanda güzel nitelikler geliştirdiği, kişiyi manevî kirlilerden arındırdığı ve ruhen temizlenmenin mutluluğuna ulaştırdığı vurgulanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 236-237). Ayrıca bölüm, hemen her alt başlıkta Kur'an ayetleri ve hadislerle desteklenmektedir. Ayetler meal olarak verilmekte, ardından kısa sorular sorulmaktadır. Tevbe Sûresinin 60. ayeti tam metin olarak aktarılmakta; bu ayette kimlere zekat verileceği tek tek zikredilmektedir. Bu yönüyle ayet zekatın kimlere verileceğini açıklayan en temel delil olarak sunulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 246). Bunun yanı sıra ünite de “Veren el, alan elden daha iyidir” (Buhari, Zekat, 18) gibi hadislerle de yer verilmektedir. Ayrıca Zariyat 51/19, Rum 30/39, Bakara 2/77, Tevbe 9/34 ayetleri konu bağlamında zikredilmektedir. Böylece zekatın dinin iki temel kaynağıyla bağlantısı vurgulanmaktadır. Ünite, zekat ve sadakanın önemini hem bireysel hem toplumsal boyutuyla çok güçlü bir şekilde işlemektedir. “Toplumsal barışın, toplumsal paylaşmadan” geçtiği belirtilmektedir (Durmuş vd., 2022: 236-246).

Bölüm içinde ve sonunda da çok sayıda etkinlik yer almaktadır. Örneğin öğrencilerden zekatla ilgili verilen bilgi cümlelerini doğru ya da yanlış şeklinde işaretlemeleri istenmektedir.

Yalnız bu etkinliğin henüz “Zekatı Verilecek Malla İlgili Şartlar” konusunun anlatımına geçmeden verilmiş olması öğrencilerin etkinliği yapmasını zorlaştırma ihtimali taşımaktadır. Bir diğer etkinlikte ise sahip olunan mal ve karşılığında ne kadar zekat verileceği kısmını öğrencinin dolduracağı bir tablo sunulmaktadır. Öğrencinin konuyu ne kadar anladığının ölçülmesi hedeflenen bu etkinlikte konunun ezberletilmekten ziyade özümsemesi istenmektedir (Durmuş vd., 2022: 241-245). ‘Zekat’ ünitesi sonunda da öğrencinin; zekatın farz olduğunu, nisap miktarını, zekata tabi malları, zekatın verileceği sekiz sınıfı öğrenmesi kazanımlarına ulaşması beklenmektedir. Yine öğrenciden bu ünite sonunda sadaka çeşitlerini kavraması, mali ibadetlerin bireyi cimrilikten kurtardığını anlaması, sadakanın toplumu dayanışma içinde tuttuğunu fark etmesi, zekat ve sadaka vermeye istek duyması gibi kazanımları edinmesi amaçlanmaktadır. Bu kazanımlar, sadece bilgi düzeyinde kalmamakta, duyuşsal ve davranışsal boyuta da taşınmaktadır. Ünite, “Zekatını veren kişi hem malını hem kalbini temizlemiş olur” ifadesiyle duyuşsal kazanımı pekiştirmektedir.

Bu bağlamda genel olarak “Dinim İslâm” kitabının ‘Zekat ve Sadaka’ bölümünün, İslâm’ın mali ibadetlerini pedagojik, kapsamlı ve motive edici şekilde işlendiği kısımlardan biri olduğu söylenebilir. Yalın dil, zengin ayet-hadis delilleri, tarihi ve güncel örnekler, duyuşsal yüklü hikâyeler, kazanımlara tam uygun etkinlikler ve kapsamlı değerlendirme soruları ile bölüm, bilgi aktarmakla kalmamakta, öğrencinin kalbine ve davranışlarına da dokunmaktadır. Bu bölümün, okuyucuda zekat ve sadaka vermeye karşı bir arzu uyandırmayı amaçladığı söylenebilir.

4.2.6. Hac ve Kurban

“Dinim İslâm” kitabında 4. kur 3. ünite olarak yer alan ‘Hac ve Kurban’ ünitesi; hac, umre ve kurban ibadetlerini birbirini tamamlayan bir yapı içerisinde ele almaktadır. Özellikle Kâbe merkezli ibadet bilincini ve hac yolculuğunun manevî yönlerini ön plana çıkarmaktadır. Ünitenin girişinde üç ibadetin birbiriyle ilişkili biçimde sunulduğu açıkça belirtilmekte; bu yapı ibadetlerin birbirinden kopuk olmayan bütüncül bir çerçevede işlendiğini göstermektedir. Kâbe’nin hem Müslümanların kiblesi oluşu hem de birlik ve güven gibi değerlerin sembolik merkezi niteliği güçlü tasvirlerle aktarılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 336-338).

‘Hac ve Kurban’ ünitesinde kullanılan dil öğrencilerin seviyesine uygun, sade ve doğrudan bir yapıya sahiptir. Hac, “Allah’ın insanlar üzerindeki hakkı olan bir ziyaret” şeklinde yalın biçimde tanımlanmakta ve böylece teknik fikhî detaylara girmeden kavramın temel yönü açıklanmaktadır. Mikat, ihram ve vakfe gibi ibadetle ilişkili kavramlar da kısa, anlaşılır ve pedagojik açıdan destekleyici biçimde sunulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 338-339). Anlatımdaki bu ayrıntılandırma, öğretim sürecinde öğrenciyi kavramsal karmaşadan uzaklaştıracak biçimde

yapılandırılmaktadır. Bölümde ayet ve hadisler salt bilgi aktarmaktan ziyade öğrencinin metin üzerinde düşünmesini sağlayacak tartışma malzemeleri olarak kullanılmaktadır. Haccın farziyeti aktarılırken Âl-i İmrân 97. ayetin meali sunulmakta ve ardından öğrencinin ayeti değerlendirmesi istenmektedir. Bu yaklaşım, metni yorum odaklı bir öğrenme süreci hâline getirmektedir. Benzer şekilde, “Hac Arafat’tır” hadisi aktarıldıktan sonra kavramın anlamı kısa bir açıklamayla desteklenmektedir (Durmuş vd., 2022: 338- 341). Bu yapı hadis metninin pedagojik işlevini güçlendirmektedir.

Kurban ibadetinin anlam boyutu da ayet mealleri üzerinden derinleştirilmekte ve öğrenciden ayetin ifade ettiği değerleri kendi hayatıyla ilişkilendirmesi istenmektedir. Anlatım, özellikle hac bölümünde betimleyici unsurlarla zenginleştirilerek öğrencinin duyuşsal katılımı artırılmaktadır. Kâbe’nin “siyah örtüsüyle sade fakat görkemli bir yapı” olarak tasvir edilmesi, öğrencinin zihninde güçlü bir imge oluşturmayı amaçlamaktadır. Benzer biçimde, “Kâbe’yi ilk görüşün unutulmazlığı” şeklindeki ifadeler hac ibadetinin manevî yoğunluğunu yansıtmaktadır (Durmuş vd., 2022: 338-351). Bunun yanı sıra sa’y ibadeti anlatılırken Hacer kıssasına yapılan gönderme, ibadetin sembolik yönünün öğrenci tarafından kavranmasını kolaylaştırmaktadır (Durmuş vd., 2022: 341). Kurban bahsinde ise hayvanın incitilmemesi, hayvanın gözünün bağlanması gibi uygulama esasları merhamet ve ahlâkî duyarlılığa dayalı somut örneklerle açıklanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 351-352).

Ünitede açık bir kazanım tablosu olmamakla birlikte içerik incelendiğinde öğrenme hedeflerinin üç boyutta şekillendiği görülmektedir. Hac, umre ve kurban kavramlarının tanımları ve uygulama basamakları yalın ve sistematik bir dille anlatılarak öğrencinin temel bilgi kazanımı amaçlanmaktadır. Örneğin umre tanımı oldukça açık biçimde sunulmakta; bu sunum bilişsel düzeyi desteklemektedir. Kâbe’nin ilk görünüşü, hac yolculuğunun anlamı ve kurban ibadetinin Hz. İbrahim ile ilişkisi gibi unsurlar öğrencide hayranlık ve dini motivasyon uyandıracak şekilde kurgulanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 339-349). Bu sunum duyuşsal düzeyi desteklemektedir. Kurban edilecek hayvan türleri ve kurban kesiminde uyulması gereken kurallar öğrenciye davranış örüntüleri kazandıracak şekilde somutlaştırılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 350-352). Dolayısıyla ‘Hac ve Kurban’ ünitesindeki etkinlikler öğrenciyi tartışma, değerlendirme ve uygulama süreçlerine dahil edecek şekilde düzenlenmektedir. Hac konusunun başında öğrencilerin duygularını paylaşmalarına yönelik hazırlık çalışması yapılması, öğrenmenin öğrencinin deneyim alanına yerleştirilmesini sağlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 336-337). Ayet ve hadislerin yorumlanmasına yönelik sorular kavramsal anlayışı derinleştirmekte; kurban edilebilir hayvanların seçildiği sınıflama etkinliği ise uygulama düzeyinde bir değerlendirme örneği sunmaktadır (Durmuş vd., 2022: 353). Bu yaklaşım, öğrenme sürecini ölçen ve devam ettiren bir

yapı hâline getirmektedir.

Genel olarak bakıldığında ‘Hac ve Kurban’ ünitesi; hac, umre ve kurban ibadetlerini hükmî bilgiler çerçevesinde sunmakla yetinmeyip ibadetlerin anlam dünyasını, manevî yönlerini ve ahlâkî boyutlarını bütüncül biçimde işleyen bir yapıya sahiptir. Sade fakat derinlikli dil, ayet ve hadislerin işlevsel kullanımı, duyuşsal öğrenmeyi destekleyen hikâyeleştirme yöntemi ve uygulama temelli etkinlikler, bölümün pedagojik değerini artırmaktadır. Bu özellikler, öğrencinin hem bilişsel hem duyuşsal hem de davranışsal açıdan desteklenmesine katkı sağlayan nitelikli bir öğretim yaklaşımının benimsendiğini göstermektedir.

4.2.7. Dua ve Tövbe

Dua ve tövbe, bireyin manevî arayışı ve içsel dünyasıyla doğrudan ilişkili olan ibadet türlerindedir. Dua, insanın Allah’la kurduğu en samimi bağlardan biridir; zira hiçbir aracı olmaksızın, doğrudan ve içten bir yakarıştır. Kur’an’da, “Bana dua edin, size cevap vereyim” (Mü’min, 40/60) buyruğu bu ilişkinin karşılıklı doğasını yansıtmaktadır. Tövbe ise, insanın hatalarıyla yüzleşme, pişmanlık duyma ve yeniden doğru yola yönelme iradesidir. Dua ve tövbe, hem dinî bir yükümlülüğün yerine getirilmesi hem de psikolojik bir rahatlama, vicdan temizliği ve içsel huzurun yeniden inşasıdır (Taylan, 2015: 112).

“Dinim İslâm” kitabının 4. kur 4. ünitesi olarak yer alan ‘Dua ve Tövbe’ konusu, ibadet alanının en temel iki unsuru olan dua ve tövbe kavramlarını derinlemesine işlemektedir. Ünite, öğrencilerin manevî gelişimini hedeflemekte, soyut İslâmî kavramları somut örnekler, Kur’an ayetleri, hadisler ve günlük hayat uygulamalarıyla destekleyerek hem bilişsel hem de duyuşsal kazanımlara odaklanmaktadır. Ünite, konuları yalın bir dil ile sunarken aynı zamanda öğrencinin eleştirel düşünme, öz değerlendirme ve pratik uygulama becerilerini geliştirecek etkinlikler ve tartışma soruları içermektedir. Ünite, dua ve tövbe arasındaki iç içe geçmiş ilişkiyi vurgulayarak öğrenciye Allah ile kul arasındaki sürekli iletişimin iki yönünü bütüncül bir şekilde öğretmektedir (Durmuş vd., 2022: 355-371).

Ünite, hazırlık çalışmasıyla başlamakta ve öğrencileri öğrenmede aktif hale getirmektedir. “Kur’an-ı Kerim’de geçen dua ayetlerinden birkaçını arkadaşlarınızla hep birlikte yüksek sesle okuyunuz” (Durmuş vd., 2022: 355) talimatı; ünitenin, işlenmeden önce öğrencinin zihinsel ve duygusal olarak hazır olmasını sağlamakta, aynı zamanda toplu tilavet ile manevî atmosfer oluşturulmaktadır. Bu hazırlık, konunun yaşantısal bir boyutu olduğunu vurgulamaktadır. Ünite boyunca görsel unsurlar (örneğin dua eden eller resmi), kutucuk içinde ayet ve hadisler, etkinlik kutuları ve tartışma soruları pedagojik çeşitliliği artırmakta, öğrencinin sıkılmadan konuyu içselleştirmesine katkı sağlamaktadır.

Ünitede dua, bireyin Allah'a yönelerek ondan maddi veya manevî nitelikte birtakım taleplerde ve niyazda bulunması olarak tanımlanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 356). Dua bu yönüyle kul ile Allah arasında kurulan özel bir iletişim biçimi, en doğrudan bağ olarak sunulmaktadır. Ardından ibadetlerin genel manasıyla bir dua olduğu vurgulanmakta, namaz, oruç, zekat ve hac gibi farz ibadetlerin dahi birer dua niteliği taşıdığı belirtilmektedir. Bu geniş tanım, öğrenciye duanın hayatın her anında var olduğunu hissettirmektedir. Bunun yanı sıra duanın Allah'a verdiği nimetler için şükür, hatalardan ve günahlardan dolayı af dilemeyi ifadede bir araç olduğu üzerinde de durulmaktadır. Bu yaklaşımda insanın sınırlı gücüne karşın ilahi kudretin enginliği ön planda tutulmakta; bunun oluşturduğu manevî ve psikolojik etki vurgulanmaktadır. Duanın önemi, Furkan Sûresi 77. ayetle vurgulanmakta (Durmuş.vd.,2022: 356); bu ayet verilerek öğrencide derin bir tefekkür uyandırmak ve insanın Allah katındaki değerinin dua ile doğrudan ilişkili olduğunu kavratmak hedeflenmektedir.

Bu bağlamda ünite Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Dua, ibadetin özüdür" (Tirmizi, Dua, 1) hadisine yer verilerek ise duanın tüm ibadetlerin çekirdeği olduğu ifade edilmekte, öğrenciye duanın vazgeçilmezliği hissettirilmektedir. Dolayısıyla ünite duanın bireysel, toplumsal ve evrensel bir eylem olduğu vurgulanmaktadır. "Kendimiz için dua ettiğimiz gibi başkaları için de dua ederiz. Hatta sadece insanlar için değil, canlı cansız bütün varlıklar için dua ederiz" diyerek merhamet duygusunu güçlendirilmektedir. Ünite günlük hayattan "Bereket versin!", "Allah şifa versin!", gibi ifade örnekleriyle, soyut kavramın günlük dile nüfuz ettiğini göstermekte ve öğrencinin farkındalığını artırmaktadır. Ünite geçen "Dua etmek, hiçbir şey yapmadan... sadece istemek değildir. Elimizden gelenleri yapmak, imkanlarımızı kullanmak da fiili bir duadır. Duada hal ve kal bir olmalı." (Durmuş vd., 2022: 356-357) şeklindeki ifade, kadercilik veya tembellik gibi yanlış anlayışların önüne geçmekte, öğrenciye sorumluluk bilinci aşılanmaktadır.

"Bir İletişim Biçimi Olarak Dua" başlığı altında dua adabı sistematik olarak sıralanmakta, her madde ayet ve hadisle desteklenmektedir. Helal şeyler istenmesi, esma-i hüsnâ ile dua edilmesi, kesinlik ifade edilmesi, alçakgönüllüce yapılması gibi kurallar, öğrenciye duanın hem istek hem de kulluğun gereği olduğunu öğretmektedir. Kur'an'dan seçilen dua örnekleri (Bakara 201, 250, 286; Al-i İmran 8) hem Arapça hem Türkçe olarak verilmektedir. Bu durum ezberlemeyi ve içselleştirmeyi kolaylaştırmaktadır (Durmuş vd., 2022: 359-361). Bu dualar dünya-ahiret dengesi, sabır, af ve hidayet talebi gibi temel İslâmî değerleri içermekte ve öğrenciye model sunmaktadır.

Geçmişteki yanlışlarından dolayı derin bir pişmanlık duyan bireyin Allah'a yönelmesini konu edinen tövbe, dinî bir eylem olarak değerlendirilmenin ötesinde, kişinin ruhsal, psikolojik ve toplumsal boyutlarda yenilenmesini içeren kapsamlı bir manevî süreç olarak görülmektedir

(Güller, 2025: 987). Bu bağlamda ünite, dua bölümünden sonra tövbe kavramını da aynı derinlikte işlemekte ve tövbeyi, kişinin bilerek ya da bilmeyerek açıkça yahut gizli biçimde işlediği günah, hata ve kusurlarından dolayı içten bir pişmanlık duyması, bunları tekrar etmemeye kesin bir iradeyle yönelmesi ve aynı yanlışlara düşmemek için çaba göstermesi şeklinde tanımlanmaktadır. Tövbe, Allah'tan af talep etme ve hatalardan uzaklaşarak yeniden O'na yönelme şeklinde ifade edilmektedir (Durmuş vd., 2022: 366). Bu tanım; tövbenin dil, kalp ve amel bütünlüğü gerektiren bir dönüşüm olduğunu vurgulamaktadır.

“Tövbe etme imkanı, Allah'ın kullarına bir armağanıdır” ifadesiyle tövbenin Allah'ın rahmetinin bir tecellisi olduğu belirtilmekte, öğrenciye ümitsizliğe kapılmaması mesajı verilmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “Tövbe pişmanlıktır” (İbn Mace, Zühd, 30) hadisi tövbenin özünde samimi pişmanlığın yattığını ifade etmekte, tartışma sorusuyla bu ilişki derinleştirilmektedir. Nasuh tövbe şartları detaylı olarak sıralanmakta ve bu kapsamda pişmanlık duymak ve günahı terk etmek; bir daha yapmamaya samimi niyet, kul hakkı varsa helalleşmek, tövbenin ölüm gelmeden yapılması şeklinde açıklanmaktadır. Genel olarak bu şartlar, tövbenin kuru bir sözden ibaret olmadığını, ciddi bir irade ve çaba gerektirdiğini öğrenciye öğretmektedir. Ünite Tahrir Sûresi 8. ayet örneğiyle tövbenin cennet müjdesi içerdiği vurgulanmaktadır. Bu noktada Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'den tövbe örnekleri verilmesi, öğrenciye somut model sunmaktadır. Tüm bunlarla beraber ünite boyunca etkinliklerin oldukça işlevsel olduğu görülmektedir. Ünite “Dilimize yerleşmiş dua cümlelerine üç örnek siz yazınız.” etkinliği düşünmeyi teşvik etmekte, tövbe kısmındaki “Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'den aktarılan tövbe örnekleriyle kendi tövbelerinizi karşılaştırınız.” etkinliği ise öz değerlendirme ve muhasebe kültürü oluşturmaktadır. “Duanın ibadetin özü olmasıyla ne kastedildiğini yorumlayınız”, gibi tartışma soruları öğrencinin eleştirel düşünmesini sağlamakta; grup çalışmasıyla sosyal öğrenmeyi desteklemektedir (Durmuş vd., 2022: 358-371).

Bu inceleme doğrultusunda “Dinim İslâm” kitabının ‘Dua ve Tövbe’ ünitesinin öğrenciye duayı ve tövbeyi teorik bilginin ötesinde, yaşanması gereken bir kulluk bilinci olarak sunduğu söylenebilir. Ayet ve hadislerle zenginleştirilen, günlük hayattan örneklerle somutlaştırılan, sistematik şartlarla derinleştirilen, etkinliklerle pekiştirilen bu yaklaşım, din eğitiminin başarılı örneklerinden birini oluşturmaktadır. Ünite, öğrencide hem Allah'a karşı sürekli yakarış hem de günahlara karşı sürekli pişmanlık ve dönüşüm bilinci oluşturarak manevî olgunlaşmaya katkı sağlamakta, aynı zamanda helal dairede sorumluluk, samimiyet ve ümit gibi değerleri aşılamaktadır. Bu bütüncül pedagojik yapı, konunun öğrencinin hayatına nüfuz etmesini sağlamakta ve din eğitiminin dönüştürücü gücünü ortaya koymaktadır.

4.3. Ahlak

“Dinim İslâm” kitabında ahlak konuları 3 kurda ibadet ünitelerinden hemen sonra sistematik bir şekilde yer almaktadır. 4. kurda ahlak konularına yer verilmemektedir. İlk kurda ‘İslâm’da Ahlak’ ünitesi yer almaktadır. 2. kurda ise ‘İslâm Ahlakının Öngördüğü Model İnsan’ ünitesiyle ahlak konuları derinlik kazanmaya başlamaktadır. 3. kurda ‘İslâm’ın Temel Haklara Yaklaşımı’, ‘Görev ve Sorumluluklarımız’ konularıyla ahlak konuları tamamlanmaktadır. Bu kısımda sırasıyla ahlak konuları analiz edilecektir.

4.3.1. İslâm’da Ahlak

Ahlak, bireysel ve toplumsal yaşamı düzenleyen temel ilkeler bütünüdür ve İslâm ahlakının ilahi kaynaklara dayanması insan için hem doğal bir ihtiyaç hem de düzenli bir hayatın şartıdır (Onay, 2022: 3756). İslâm düşüncesinde ise ahlak, iman ve ibadetle birlikte bireyin dindar kimliğinin ayrılmaz bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sünneti, ahlâkî davranışların belirleyicisi olup insanın Allah’la, kendisiyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen ilkeleri barındırmaktadır (Saruhan, 2014: 61). Bu bağlamda “Dinim İslâm” kitabında da 1.kur 5. ünite, ‘İslâm’da Ahlak’ başlığıyla yer almaktadır. Kitapta, ‘İslâm’da Ahlak’ konusu hem teorik hem de pratik boyutlarıyla kapsamlı bir şekilde işlenmektedir. Ünite, ahlaki soyut bir değerler sistemi olmaktan öte; imanla, ibadetle ve toplumsal hayatla iç içe geçmiş, hayatın her alanını kuşatan bir bütünlük içinde ele almaktadır. Ünite, yalın ve anlaşılır bir dil kullanılmaktadır. Kur’an ayetleri ve hadislerle konu sürekli desteklenmekte, konuyu öğrencinin zihninde somutlaştıracak etkinlikler ve değerlendirme soruları ile ünite pekiştirilmektedir (Durmuş vd., 2022: 55-64).

Kitap, ahlaki tanımlarken oldukça yalın ve etkileyici bir üslup benimsemektedir. Üniteye yer verilen “Ahlak, insanın içinde kökleşmiş değerler bütünüdür. Kişinin söz ve davranışları da onların dışı yansıması, ete kemiğe bürünmesidir.” (Durmuş vd., 2022: 56) şeklindeki tanım; ahlaki, vicdanla ve günlük davranışlarla ilişkilendirerek öğrencinin konuyu kendi hayatında hissetmesini istemektedir. Bu yaklaşım, ahlaki salt kurallar dizisi olmaktan çıkarıp, kişinin iç dünyasından dış dünyaya uzanan canlı bir süreç haline getirmektedir. Hemen ardından iyi ahlak ve kötü ahlak ayrımı yapılmakta, güzel ahlakın imanın mükemmelliğinin göstergesi olduğu vurgulanmaktadır. İslâm’ın ahlaka verdiği önem, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hadisleriyle güçlü bir şekilde ortaya konmaktadır. Hatta 57. sayfada “Müminlerin iman açısından en mükemmel olanı, ahlaki en iyi olanıdır.” (Buhari, Edeb, 39) “Aranızdan en çok sevdiğim ve kıyamet günü en yakınımda bulunacak kimseler, güzel ahlak sahibi olanlarınızdır.” (Tirmizi, Birr, 71) “Mizana konan ameller arasında güzel ahlaktan daha ağır gelecek hiçbir şey yoktur.” (Tirmizi, Birr, 62) Bu

üç hadis peş peşe sıralanmaktadır. Bu hadisler, güzel ahlakın sadece dünyevi değil, uhrevi açıdan da en ağır basan amel olduğunu göstermektedir. Ünite, bu hadisleri sıraladıktan sonra öğrenciye “Güzel ahlak neden Peygamberimiz (s.a.v.) tarafından mizana konulacak ameller arasında en ağır gelecek olanı diye nitelendirilmiştir?” sorusunu yönelterek düşünme ve tartışma fırsatı sunmaktadır (Durmuş vd., 2022: 56-57).

Dolayısıyla ünite, ahlakı iman ve ibadetten ayrı düşünmenin mümkün olmadığını güçlü bir şekilde vurgulamaktadır. Ahlak; üniteye namaz örneğiyle ilişkilendirilerek, namazın yalnızca belirli vakit ve şekillerde yerine getirilen bir ibadet olmadığını, iman sahibi kişi için kötü ve çirkin davranışlardan uzaklaştıran ahlâkî bir yönlendirme işlevi de taşıdığını ve ibadetin ahlâkî bir dönüşüm aracı olduğunu vurgulamaktadır (Durmuş vd., 2022: 57-58). Yine aynı sayfalarda “dinî açıdan ahlaklı olabilmek dinî hükümlere uymakla mümkündür” denilerek ahlakın, dinin ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilmektedir. Kitap, güzel ahlakın öğrenileceği kaynakları çok net bir hiyerarşi içinde sunmaktadır. Üniteye yer alan “Alimler nebilerin varisleridir” (Ebû Davûd, İlim, 1) hadisiyle ahlak eğitiminin yalnızca bireysel çaba değil, aynı zamanda ilim ehline müracaat gerektirdiği öğrenciye öğretilmektedir (Durmuş vd., 2022: 58-59).

Aynı zamanda ünite, ahlak eğitiminin en etkili yollarından birinin “model alma” olduğunu detaylı bir şekilde açıklamaktadır (Durmuş vd., 2022: 60-61). Sosyal öğrenme kuramına uygun olarak, öğrenciye davranışların nasıl içselleştirildiği adım adım anlatılmaktadır. Bu etkinlik, üniteye soyut kavramları somutlaştıran en güçlü araçlardan biri olarak görülebilir (Durmuş vd., 2022: 58-61).

Ayrıca ahlakın toplumsal boyutu da üniteye ele alınmakta, örf ve adetlerin sorgulanması gerektiği vurgulanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 62-63). Bakara Sûresi 170. ayet tam metin olarak verilmekte ve “Peki ama ataları bir şey anlamayan, doğru yolu bulamayan kimseler olsalar da mı (onların yoluna uyacaklar)?” sorusuyla öğrencinin zihninde güçlü bir sorgulama başlatılmaktadır. Ardından Bakara Sûresi 177. ayet uzun bir şekilde aktarılmakta ve gerçek iyiliğin tanımı yapılmaktadır. Dolayısıyla bu ayet, ahlakın toplumsal sorumluluklarla iç içe olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim ünite ahlakın bireysel eylemler kadar toplumsal alışkanlıkların da akıl vicdan ve din ölçüleriyle değerlendirilmesini gerektirdiğini belirtmektedir.

Bu bağlamda, “Dinim İslâm” kitabının ‘İslâm’da Ahlak’ ünitesi, ahlak eğitiminin başarılı örneklerinden biri olarak görülebilir. Kitap; yalın dil, bol miktarda ayet ve hadis, model alma yöntemi, toplumsal eleştirel bakış, etkili etkinlikler ve kapsamlı değerlendirme soruları bir araya gelerek, konuyu hem kalbe hem de akla hitap eden bir bütünlük içinde işlemektedir. Öğrenci, üniteyi bitirdiğinde “Ahlak nedir?” sorusunun cevabının yanı sıra, “Ben nasıl daha ahlaklı bir

insan olurum?” sorusunun cevabını da almış olmaktadır. Ünite, ahlakı soyut bir ders olmaktan çıkarıp, yaşanabilir, içselleştirilebilir ve sorgulanabilir bir hayat tarzı haline getirmektedir. Bu yönüyle ünitenin pedagojik açıdan öğrenciyi aktif kılan, değerleri deneyimleyerek öğrenmeyi teşvik eden bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

4.3.2. İslâm Ahlakının Öngördüğü Model İnsan

İslâm dini, insanlara dünya ve ahiret saadetini kazandırmayı amaçladığından onların davranışlarını düzenleyen çeşitli emir ve yasaklar getirmiştir. Kur’an ve sünnette ayrıntılı biçimde ele alınan bu hükümler ayet ve hadislerde ameli ve ahlâkî ilkelerin dayandığı temel esaslara işaret etmektedir (Güneş, 2011: 94). “Dinim İslâm” kitabının 2. kur 4. ünitesi, ‘İslâm Ahlakının Öngördüğü Model İnsan’ başlığıyla, İslâm ahlak sisteminin ideal insan tipini Kur’an-ı Kerim ve sünnet merkezli bir çerçevede ele almaktadır. Ünite, iyi Müslüman’ın güzel ahlaklı insan olduğunu vurgulamakta ve bu ahlakı doğruluk, infak, iffet, emanete riayet gibi temel erdemler üzerinden somutlaştırmaktadır. Kitap, konuyu yalın, sistematik ve pedagojik açıdan zengin bir üslupla işlemekte; her erdemi önce tanıtmakta, ardından Kur’an ayetleri ve hadislerle desteklemekte, önemini vurgulamakta, olumsuz davranışları karşılaştırmalı olarak göstermekte ve etkinliklerle pekiştirmekte ve not alma alanlarıyla öğrenciyi aktif kılmaktadır. Bu yaklaşım, ahlak eğitiminin duygu ve davranış düzeyinde özümsemesini hedeflemektedir (Durmuş vd., 2022: 151-189).

Ünite, “İyi Bir Müslüman Nasıl Biridir?” sorusuyla başlamakta ve hemen ardından “İyi bir Müslüman, güzel ahlaklı bir insandır” cümlesiyle temel tezini ortaya koymaktadır. Bu tez, ünite boyunca tekrarlanmakta ve her erdem bu çerçeveye oturtulmaktadır. Ünite, konuyu yalın bir dille anlatmakta, ancak yalınlık sadeliğe değil, erişilebilirliğe dayanmaktadır. Her başlık altında erdem önce kavramsal olarak tanımlanmakta, ardından Kur’an ayetleri ve hadislerle delillendirilmekte, olumlu ve olumsuz davranış örnekleri verilmekte, şiir veya atasözü ile pekiştirilmekte ve etkinlik bölümüyle öğrenci katılımı sağlanmaktadır. Bu yapı, ahlak eğitiminde teorik bilginin pratik davranışa dönüşmesini amaçlamaktadır. Doğruluk, ünitenin ilk ve en geniş işlenen erdemi olarak öne çıkmaktadır. Kitap, doğruluğu; insanın sözünün ve eyleminin uyum içinde olmasına bağlamaktadır. Bu durumun kişiyi istenilen olgun Müslüman haline kavuşturması beklenmektedir. Doğruluğun getirileri maddi-manevî olarak sıralanmakta, iç huzur, saygınlık, günahların bağışlanması ve cennet gibi sonuçlar vurgulanmaktadır. Olumsuz davranışlar ise “yalan, hile, aldatma, batıl, güvensizlik, sahtekarlık, iki yüzlülük, riya, samimiyetsizlik, ihanet” şeklinde karşılaştırmalı olarak verilmektedir. Mevlana’nın “Ya olduğun gibi görün ya görüldüğün gibi ol!” sözü ve Ziya Paşa’nın “İnsana sadakat yaraşır görse de ikrah, yardımcısıdır doğruların Hazreti Allah” beytiyle duygusal pekiştirme yapılmaktadır. Bunun yanı sıra etkinlik kısmında da on bir maddelik ayet listesi verilerek öğrenciden not alması istenmektedir. Bu yöntem, öğrencinin

doğruluğun bir erdem olmaktan öte, imanla doğrudan ilişkili bir hayat tarzı olduğunu derinlemesine kavramasını sağlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 152-154)

Genel olarak infak, “Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak amacıyla kişinin başkaları için gönülden yaptığı harcama ve bağıştır.” şeklinde tanımlanmakta ve maddi yardım, kıyamet günü için yatırım olarak sunulmaktadır. Kitap, infak edenin “düşünceli, diğerkam, yardımsever, şefkat ve merhamet ehli” olduğunu belirtirken, infak etmeyenden “hor görme, incitme, başa kakma, gösteriş” gibi davranışların bekleneceğini ifade etmektedir. Al-i İmran Sûresi 3/92 ayetiyle “Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz” vurgusu yapılmakta; toplumsal denge, kıskançlığın önlenmesi, hırsızlık ve rüşvetin engellenmesi gibi sosyal getiriler sıralanmaktadır. Etkinlikte yine geniş ayet listesi ve not alma alanı bulunmaktadır. Bu bölüm, infakı bireysel ibadet olmaktan çıkarıp toplumsal sorumluluk haline de getirmektedir. Bu çerçevede iffet, günahlardan uzak durarak ruhu temiz tutmaya çalışmak olarak değerlendirilmekte ve hayanın, iffetin en önemli şartı olduğu vurgulanmaktadır. Kitap, “Utanmazsan dilediğini yap” hadisiyle hayanın koruyucu kalkan işlevini ortaya koymaktadır. Nûr Sûresi 30-31 ayetleri örneğiyle, gözlerin haramdan sakınılması, ırzın korunması gibi somut davranışlar belirtilmekte; iffetsizliğin ise “güvensizlik, ikiyüzlülük, riya, samimiyetsizlik, ihanet, yalan ve aldatma” gibi davranışlara yol açacağı ifade edilmektedir. Ayrıca etkinlikte on bir ayet grubu verilerek derinlemesine düşünme istenmektedir. Bu yaklaşım, iffeti hem cinsel ahlak hem de kişinin kendine ve başkalarına saygısının temeli olarak konumlandırmaktadır. “Emanete riayet” ve “emin insan” tanımlarından yola çıkılarak Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “Muhammedü’l-emîn” unvanı örnek olarak verilmektedir. Ünite, emanetin eşya olma özelliğine ek olarak; söz, sır, can ve hatta insanın kendisi olduğunu vurgulayarak konuyu genişletmektedir. Emanete riayet etmeyenden yalan, hile vb. gibi kötü davranışların bekleneceği belirtilmektedir. Enfal Sûresi 27. ayetle Allah’a ve Peygamber’e hainlik etmemek emanet bilinciyle bağdaştırılmaktadır. Bu bölüm, güvenin İslâm toplumunun temel taşı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Durmuş vd., 2022: 155-160).

Her erdem sonrasında gelen etkinlik bölümleri, ilgili ayetlerin mealden bulunup okunmasını ve üç başlıkta (anlam, beklenen davranışlar, iki dünyada kazandıracakları) not alınmasını istemektedir. Bu etkinlikler, pasif okumayı aktif içselleştirmeye dönüştürmekte ve öğrencinin kendi ahlâkî muhasebesini yapmasını sağlamaktadır. Hazırlık çalışması ve ünite başındaki “Sizce iyi bir insan hangi özelliklere sahiptir?” sorusu da tartışma ortamı oluşturarak duyuşsal kazanımları hedeflemektedir. Ünite, değerlendirme sorusu yerine sürekli “Ayet ışığında gözden geçiriniz”, “Arkadaşlarınızla değerlendiriniz” gibi ifadelerle öğrenciyi kendi hayatıyla yüzleştirmektedir. Bu yöntem, ahlak eğitiminin en zor kısmı olan davranışa dönüşümü

gerçekleştirmek için oldukça etkili bir pedagojik strateji olarak görülebilir.

Genel olarak bakıldığında “Dinim İslâm” kitabının ‘İslâm Ahlakının Öngördüğü Model İnsan’ ünitesi, İslâm ahlakını soyut bir ideal olmaktan çıkarıp yaşanabilir, ölçülebilir ve içselleştirilebilir bir hayat tarzı haline getirmektedir. Her erdemi Kur’an ve sünnetle temellendirmekte, olumlu-olumsuz karşılaştırmalarıyla ahlâkî tercihi netleştirmekte, şiir ve atasözleriyle duygusal bağ kurmakta, geniş ayet listeleri ve not alma etkinlikleriyle derin düşünme sağlamakta ve öğrenciyi sürekli kendi hayatıyla yüzleştirmektedir. Bu yönüyle, salt bilginin ötesinde, karakter inşa eden bir pedagojik rol sergilemektedir. Ünite, iyi Müslüman’ın güzel ahlaklı insan olduğunu belirtip, bunu öğrencinin kalbine ve davranışlarına işlemeyi hedeflemektedir.

4.3.3. İslâm’ın Temel Haklara Yaklaşımı

İnsanı diğer canlılardan ayıran başlıca niteliklerden biri olan özgürlük, irade serbestliği ve tercih hakkını ifade etmektedir. Günümüzde temel hak ve özgürlüklerin ahlâkî ve hukukî değeri açıktır ve bu haklar, insan onurunun korunması bakımından farklı kültürlerde ortak bir talep haline gelmektedir (Göz, 2006: 177). Bu haklar hem özgürlükler ve demokrasi açısından hem de insanın değeri ve onurunu koruma bakımından belirleyicidir. Bu nedenle insan haklarını ele alırken Kur’an’ın ortaya koyduğu ahlâkî ve teolojik ilkeleri dikkate almak büyük önem taşımaktadır (Ardoğan, 2025, 4). Bu bağlamda “Dinim İslâm” kitabının 3. kur 5. ünitesi, ‘İslâm’ın Temel Haklara Yaklaşımı’ başlığıyla insan haklarını tamamen İslâmi bir perspektiften sunmaktadır. Ünite; insan haklarını, modern insan hakları beyannamelerini, doğrudan Allah’ın insana verdiği emanetler ve fitri haklar olarak konumlandırmaktadır. Bu hakları Kur’an ayetleri ve hadislerle temellendirmektedir. Ünite, hakları birbiriyle bağlantılı, bölünmez ve vazgeçilmez bir bütün olarak ele almakta, her bir hakkı hem teorik hem de pratik boyutuyla işlemekte, aynı zamanda sürekli ayet ve hadislerle destekleyerek konuyu dinî bir şuurla pekiştirmektedir. Ünite boyunca yalın bir dil kullanılmakta ancak bu yalınlık yüzeysellik anlamına gelmemektedir. Aksine her cümle bir ayetin, bir hadisin veya bir ilke açıklamasının uzantısı şeklinde ilerlemektedir (Durmuş vd., 2022: 248-261).

Ünite, “Temel İnsan Hak ve Özgürlükleri” başlığıyla başlamakta ve tanım ile konuyu açmaktadır. Bu bağlamda insan hak ve özgürlüklerini şartsız koşulsuz “insanın sırf insan olduğu için kazandığı hak ve özgürlükler” olarak ifade etmektedir (Durmuş vd., 2022: 250). Bunun yanı sıra modern insan hakları anlayışı İslâmi çerçeveye oturtulmakta, hakların kaynağı “Allah vergisi” ve “tabii” olarak nitelendirilmektedir. Ünite; hakların dokunulmaz, vazgeçilmez, devredilmez, bölünmez ve birbirine bağlı olduğunu akıcı bir anlatımla vermektedir. Böylece öğrenci, hakları

bir liste olmaktan öte, birbirini tamamlayan bir bütün olarak kavramaktadır. Bu bütünlük vurgusu, özellikle “Birinin yitirilmesi, diğerlerini de zayıflatır; birinde sağlanan gelişme, diğerlerini de destekler.” cümlesiyle güçlü bir şekilde pekiştirilmektedir. Bu vurgu, ünite hakların kaynağını açıklayan yaklaşımı güçlendirmekte; özellikle insan onuru, adalet, eşitlik ve emanet bilinci gibi kavramların fitri temellerini görünür kılmaktadır. “İnsan Hakları ve İslâm” başlığı altında hakların İslâmi temeli iki ana prensip üzerine oturtulmaktadır. Bunlar insanların Allah katında eşit olması ve adalettir. Ünite, Nisa Sûresi 58. ayeti tam meal olarak vermekte (Durmuş vd., 2022: 251) ardından Hz. Adem’in yaratılış kıssasını (Bakara 2/30-34) uzun uzun aktararak Allah’ın insana verdiği değeri somutlaştırmaktadır. Bu kısım, öğrenciye “İnsan neden değerlidir?” sorusunun cevabını doğrudan Kur’an’dan vermektedir. Etkinlik kısmında öğrenciden bu ayetleri okuyup Allah’ın insana bahsettiği değeri düşünmesi istenmektedir. Böylece teorik bilgi hemen tefekküre dönüştürülmektedir (Durmuş vd., 2022: 250-253).

Yaşama ve sağlık hakkı bölümü ise “Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür...” (Maide 5/32) ayetinin tam mealini merkeze alarak ilerlemektedir. Ünite, bu ayeti sadece bir ceza hükmü olarak değil, bütün bir kainata yayılmış ilahi ayetlerin farkındalığıyla canlıya saygı bilinci olarak yorumlamaktadır. “Yaşama ve sağlık hakkına saygılı olmak, canlıya saygının çok daha ötesinde bir anlam taşır.” cümlesi ise konuyu ekolojik bir duyarlılığa kadar genişletmektedir. Etkinlik olarak ayetin günlük hayattaki uygulamalarının arkadaşlarla paylaşılması istenmektedir. Bu yaklaşım, öğrenciyi pasif alıcı olmaktan çıkarıp konuyu kendi hayatıyla ilişkilendirmeye yönlendirmektedir (Durmuş vd., 2022: 254-255).

Eğitim hakkı bölümü de ilmin İslâm’daki merkezi konumunu çok güçlü bir şekilde vurgulamaktadır. “Eğitim, diğer bütün insan hak ve özgürlüklerinin tanınması, korunması ve geliştirilmesine katkıda bulunur.” cümlesi, eğitimin bireyselliğin yanında toplumsal bir zorunluluk olduğunu ifade etmektedir. Tirmizi’de geçen “Bir kimseye bildiği bir konu sorulduğunda cevap vermezse kıyamet gününde ağzına ateşten bir gem vurulur.” hadisi verilmekte ve “Peygamberimiz (s.a.v.) niçin bu kadar ağır bir cezayla hepimizi uyarılmış olabilir?” sorusuyla öğrenci derin bir düşünmeye davet edilmektedir. Suffa örneği verilerek öğretme ve öğrenme hakkının tarihi bir modeli sunulmaktadır. Bu kısım, eğitimi bir okula gitme hakkı ve ilmi paylaşma ödevi olarak konumlandırmaktadır (Durmuş vd., 2022: 255-257).

İnanma ve ibadet hakkı bölümü ise Kehf Sûresi 29. ayetinin “De ki: ‘Hak, Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin’” mealini merkeze almakta ve din özgürlüğünün İslâm’daki en köklü temellerinden birini ortaya koymaktadır. Ünite, “Allah, insanların birtakım

zorlamalarla değil, kendi iradeleri ile inanmalarını ister” cümlesiyle zorlama ile olacak imanın makbul olmadığını net bir şekilde belirtmektedir. Bu bölüm, günümüzün en tartışmalı konularından biri olan din özgürlüğünü doğrudan Kur’an’dan delillendirmesi açısından son derece güçlüdür (Durmuş vd., 2022: 256-257).

Özel hayatın korunması hakkı kısmı da Hucurat Sûresi 12. ayetinin tam mealini ve Nur Sûresinin 27-28. ayetlerini vermektedir. “Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın” emriyle zanna, gıybet ve tecessüse karşı kesin bir tavır konulmaktadır. Ayrıca eve girerken üç defa izin isteme hadisi de tam olarak aktarılmaktadır. Etkinlik kısmında da bu ayet ve hadisin günlük hayattaki yansımaları üzerine arkadaşlarla konuşulması istenmektedir. Bu yaklaşım, mahremiyet eğitiminin erken yaşta başlaması gerektiğini göstermektedir. Ekonomik haklar bölümü, yeryüzündeki nimetlerin paylaşımını ve helal kazanç yollarını vurgulamakta, “Hesap verme bilinciyle...” ifadesiyle konuyu uhrevi bir sorumluluğa bağlamaktadır. Çalışma, üretme, sahip olma, hediye etme ve miras bırakma hakları sıralandıktan sonra, bütün bunların hesap şuuruyla yapılması gerektiği belirtilmektedir. Ünitenin sonunda yer alan okuma parçası, şiirsel bir üslupla bütün konuları toparlamakta ve öğrenciye şu mesajı vermektedir: “Var Rabbinin huzuruna akça pakça. Ver hesabını kolayca.” Bu final, ünitenin ahlak ve takva terbiyesi vermeyi de hedeflediğini ortaya koymaktadır (Durmuş vd., 2022: 258-259).

Tüm bu incelemelerin neticesinde ‘İslâm’ın Temel Haklara Yaklaşımı’ ünitesinin, insan haklarını modern seküler söylemden ziyade, doğrudan Kur’an ve sünnetin ışığında ele aldığı ifade edilebilir. Ünite her hakkı ayet ve hadisle temellendirmekte, etkinliklerle öğrenciyi düşünmeye ve tartışmaya sevk etmekte, okuma parçasıyla da duygusal ve manevî bir final yapmaktadır. Metin hiçbir yerde soyut kalmamakta, sürekli “günlük hayatta uygulamalarınızı ayet ışığında gözden geçiriniz” gibi ifadelerle öğrenciyi kendi hayatıyla yüzleştirmektedir. Bu yaklaşım, hakları sadece teorik bir konu olmaktan çıkarıp yaşanması gereken bir iman ve ahlak meselesi haline getirmektedir.

4.3.4. Görev ve Sorumluluklarımız

Bireyin, özgürce gerçekleştirdiği davranışlarının sonuçlarından sorumlu tutulması gerekmektedir. İnsan seçimlerinde özgür olduğuna göre bu özgürlüğe anlam kazandıran unsur sorumluluk bilincidir (Yeşilyurt, 2005: 41). Bu bağlamda “Dinim İslâm” kitabının 3. kur 6. ünitesi de ‘Görev ve Sorumluluklarımız’ başlığıyla ahlak eğitiminin en kapsamlı ve en sistemli konularından birini işlemektedir. Ünite, Allah’a kulluğu merkeze alarak bireyin kendisine, ailesine, sosyal çevresine, doğal çevreye, devlete, mesleğine ve toplumsal ilişkilerine uzanan geniş bir sorumluluk zinciri kurmaktadır. Konu, teorik bir ahlak dersi olmaktan öte, hayatın her alanında

pratik karşılıkları olan bir kulluk bilinci olarak sunulmaktadır. Kitap, konuyu yalın bir dille anlatırken Kur'an ayetleri, hadisler, kısa hikâyeler ve gerçek hayattan örneklerle zenginleştirmekte; öğrencinin zihninde soyut kavramları somutlaştırmaktadır. Dolayısıyla etkinlikler, düşünme ve paylaşma odaklı tasarlanmış olup kazanımları pekiştirmeye yönelik güçlü araçlar olarak işlev görmektedir (Durmuş vd., 2022: 262-281).

Ünite, konuyu temel sorumluluk anlayışıyla ele almakta ve insanın en öncelikli görevinin Allah'a iman edip O'na kulluk etmek olduğunu vurgulamaktadır. Ünite insanın yerine getirmesi gereken diğer bütün sorumluluklarını ise Allah'a imanın doğal bir sonucu ve kulluk bilincinin bir yansıması olduğu ifade edilmektedir. Ünitedeki açıklamalar son derece yalın ve akıcı olsa da yüzeysel kalmamaktadır. Zariyat Sûresinin 56. ayetiyle yaratılış gayesinin yalnızca Allah'a kulluk olduğu hatırlatılmakta, ardından Bakara Sûresi 186. ayetle Allah'ın yakınlığı ve duaya icabeti, Yasîn Sûresi 60-61. ayetlerle şeytana kulluktan sakındırma konuları işlenmektedir. Öğrenciye, Allah'a kulluğun diğer bütün görevleri kapsadığı sorusu sorulmakta ve arkadaşlarıyla tartışması istenmektedir. Böylece soyut bir kavram hem ayetlerle temellendirilmekte hem de öğrencinin kendi hayatıyla ilişkilendirmesi sağlanmaktadır. Ünite yer alan etkinliklerden birinde ise öğrencilerden Allah'a karşı görev ve sorumluluklarını maddeler halinde özetlemeleri istenmekte, verilen dört maddeyi tamamlamak üzere boşluklar bırakılmakta, bu da öğrencinin aktif katılımını artırmaktadır (Durmuş vd., 2022: 264-265).

Peygamberlere karşı sorumluluklar kısmı da üç ana başlıkta işlenmektedir. Bunlar hürmet ve muhabbet, yolunda olmak ve tanımak şeklindedir. Ünite peygamberlerin insan oluşunu vurgulayarak "Diğer insanların sıkıntılarına benzer sıkıntılar, sevinçlerine benzer sevinçler yaşamışlar." ifadesiyle yakınlık kurmakta, ardından En'am Sûresi 48. ayetiyle müjdeleyici ve uyarıcı yönlerini hatırlatmaktadır. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) "Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim." hadisiyle örnekliliği pekiştirilmektedir. Ünite yer alan başka bir etkinlik, metnin her paragrafının birer cümleyle özetlenmesini istemekte ve bir paragraf örneği verilerek rehberlik edilmektedir. Bu yaklaşım, okuduğunu anlama becerisini geliştirmekte ve özetleme alışkanlığı kazandırmaktadır (Durmuş vd., 2022: 266-267).

Kendimize karşı sorumluluklar ise dört temel üzerine kurulmaktadır. Bunlar "düşünmek ve yaratılış hikmetine uygun yaşamak, şükretmek ve ibadet etmek, doğru ve dürüst yaşamak, korumak ve geliştirmek" şeklindedir. Ünite, insanın emanet olduğunu En'am 6/104 ve Nisa 4/124 ayetleriyle desteklemekte, emanet kavramını genişleterek bedeni, eş-çocuğu ve akrabayı da içine almaktadır. Düşünme soruları ve ayetlerin paylaşılması, konunun hem bireysel hem toplumsal boyutunu derinleştirmektedir. Aile bölümü en geniş ve en zengin kısımlardan biri olarak dikkat

çekmektedir. Haklara riayet, birliği korumak, ilkelere uymak, tanımak ve uygun davranmak alt başlıklarıyla işlenmekte olup her başlıkta hem Kur'an hem sünnet hem de gerçek hayattan örnekler bir arada verilmektedir. Hz. Aişe'nin anlattığı üç hurma hikâyesi (Müslim, Birr, 148) ile anne şefkati üzerinden cennet müjdesi aktarılmakta, “En hayırlınız ailesine en çok faydalı olanınızdır” (İbn Mace, Nikah, 50) hadisiyle hayırlı olma ölçüsünün aileye faydayla şekillendiği vurgulanmaktadır. Üniteadaki “Onlar Şöyle Yaparlar” etkinliğinde öğrencilerden üç örnek cümle yazmaları istenmekte, “Sayesinde...” etkinliği ise görev-sorumluluk-sonuç ilişkisini kurdurarak sebep-sonuç düşüncesini yerleştirmeyi amaçlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 268-275).

Doğal çevre bölümü ise “Ayetlere Bakmak, Derinlemesine Bakmak, Ayetleri Koruyup Geliştirmek” başlıklarıyla oldukça şiirsel bir üslupla yazılmıştır. Yağmurla toprağın diriltilmesi, anne şefkati, rüzgarların seyahati gibi örnekler üzerinden Allah'ın ayetlerinin hem kitapta hem kainatta okunabileceği vurgulanmakta, çevre bilinci kulluğun bir parçası olarak sunulmaktadır. Devlet konusu ise devlet kurmak, denetlemek, desteklemek, korumak şeklinde dört başlıkta ele alınmaktadır. Adaletin mülkün temeli olduğu vurgulanmakta; vergi vermek, devlet malını korumak gibi vatandaşlık görevleri açıkça ifade edilmektedir. Halifelerin yanıldığında uyarılmasını isteyen tavırları da örnek gösterilmektedir. Meslekî sorumluluklar “Mesleği Öğrenmek”, “Kemal Yolculuğunu Sürdürmek” ve “Adil Olmak” başlıklarıyla işlenmekte olup hileden uzak durmamanın zulüm olduğu vurgulanmakta, “aynı gemiyi delen yolcu” metaforuyla toplumsal zararı anlatılmaktadır. Son kısım ise adab-ı muaşeret kurallarını “güzel başlangıç, toplumsal ayar, güzel ahlakın tezahürü” şeklinde üç boyutlu olarak ele almakta, “Kendine nasıl davranılmasını istiyorsan karşındakine öyle davran!” prensibini merkeze almaktadır (Durmuş vd., 2022: 276-281).

Genel olarak bakıldığında ‘Görev ve Sorumluluklarımız’ ünitesi, Allah merkezli bir kulluk bilincini bireyin tüm yaşam alanlarına taşıırken Kur'an ayetleri, hadisler, hikâyeler ve gerçek hayat örneklerini dengeli biçimde kullanmaktadır. Düşünme soruları, özetleme etkinlikleri, tamamlama çalışmaları ve paylaşım yönlendirmeleri sayesinde öğrencinin öğrenme sürecine aktif katılımı teşvik edilmektedir. Bu yaklaşım, ahlâkî bilgilerin yalnızca kavramsal düzeyde kalmasını engelleyerek duygu ve davranış boyutunda içselleştirilmesini desteklemekte; soyut değerleri somut bir öğrenme deneyimine dönüştürmektedir.

4.4. Siyer

“Dinim İslâm” kitabında siyer konuları 4 kurda ahlak ünitelerinden hemen sonra sistematik bir şekilde yer almaktadır. İlk kurda ‘Peygamberlik öncesi Hz. Muhammed’ ünitesi yer almaktadır. 2. kurda ‘Hz. Muhammed’in Peygamberliği Mekke Dönemi’ ünitesiyle siyer

konularına kapsamlı bir giriş yapılmaktadır. 3. kurda ‘Hz. Muhammed’in Peygamberliği Medine Dönemi’ konularıyla devam edilmektedir. 4. kurda ise ‘Hz. Muhammed’in Kişiliği ve Örnekliliği’, ‘Hz. Peygamber’den Davranış Örnekleri’ üniteleriyle siyer konuları tamamlanmaktadır. Bu bölümde sırasıyla siyer konuları analiz edilecektir.

4.4.1. Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed

Hz. Muhammed’e (s.a.v.) vahiy gelmeden önceki dönem, literatürde cahiliye dönemi olarak adlandırılmaktadır. Sözlükte bilgisizlik anlamına gelen cahiliye kavramı, ıstılahî olarak Arap Yarımadası’ndaki putperestlik dönemini ifade etmektedir. Genel olarak peygamber gönderilen toplumların böylesi bir cehalet ortamında yaşadığı kabul edilmekte; Allah da onları doğru yola yönlendirmek amacıyla peygamberler göndermektedir. Kur’an ise bu toplulukların uyarılması gerektiğini çeşitli ayetlerde dile getirmektedir (Boyacıoğlu, 2001:5). Bu bağlamda “Dinim İslâm” kitabı da 1. kur 6. ünitesini tamamen “Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed” konusuna ayırmaktadır. Ünite, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) doğduğu ortamı, doğumunu ve çocukluğunu, gençlik yıllarını, evliliğini ve çocuklarını kronolojik bir sıra içinde ele almaktadır. Ünite bu dönemi sadece biyografik bir anlatının ötesinde, ahlâkî açıdan örnek insan portresi çizerek işlemektedir. Konu yalın, akıcı ve duygusal bir üslupla anlatılmakta; ayetler, Mehmet Akif Ersoy’un dizeleri, tarihi anekdotlar ve canlı hikâye anlatımıyla desteklenmektedir. Ünite boyunca öğrencinin duygusal bağ kurması, empati geliştirmesi ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) zorluklar içindeki hayatından ders çıkarması hedeflenmektedir. Hazırlık çalışmasıyla başlayan, etkinlikler ve okuma parçalarıyla pekiştirilen ünite, kazanımları hem bilişsel hem de duyuşsal boyutta gerçekleştirecek şekilde yapılandırılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 67-79).

Ünite, konuya “Peygamberimiz Nasıl Bir Ortamda Doğdu?” başlığıyla başlamakta ve Mekke’nin coğrafi, iklimsel, ekonomik ve dini yapısını detaylı bir şekilde tasvir etmektedir. Çöldeki zorlu hayat şartları, develerin ve atların önemi, ticaret kervanları, panayırlar, şiir yarışmaları, Kabe’nin merkezi konumu gibi unsurlar canlı bir tablo halinde sunulmaktadır. Ancak anlatım sadece betimleyici kalmamakta, dönemin ahlâkî çöküşü güçlü ifadelerle vurgulanmaktadır. “İçki, kumar ve fuhuş çok yaygındı. Bazı kimseler kız çocuklarını küçük yaşta diri diri toprağa gömebilecek kadar insanlıktan çıkmıştı” gibi ifadeler, okuyucunun o dönemi zihninde canlandırmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber’in (s.a.v.) böyle bir ortamda doğmuş olmasının manevî ağırlığını hissettirmektedir. Mehmet Akif Ersoy’un “Buhranlar içindeydi, bugünden de betardi” dizeleriyle dönemin karanlığı bugünkü dünyayla karşılaştırılarak daha çarpıcı hale getirilmektedir. Böylece kitap, “Asr-ı Saadet öncesi karanlık” temasını güçlü bir şekilde işlemektedir (Durmuş vd., 2020: 68-69).

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) nübüvvet öncesi hayatında meydana gelen olaylara dair rivayetlerde genellikle olağan üstülükler hakimdir. Üniteye Fil Olayı, en çarpıcı anekdotlarından biri olarak detaylı bir aktarımla sunulmaktadır. Ebrehe'nin fillerle Kabe'yi yıkmaya gelişi, filin Kabe yönünde durması, ehabil kuşlarının mucizesi dramatik bir şekilde anlatılmaktadır. Olay, doğrudan Fil Sûresine atıf yapılarak Kur'an dayanağına oturtulmaktadır. Ünite burada "Bu olay size hangi mesajları vermektedir? Arkadaşlarınızla değerlendiriniz" sorusuyla öğrenciyi düşünmeye sevk etmekte ve olayı sadece tarihi bir olay olmaktan çıkarıp tefekkür konusu yapmaktadır. Bu yaklaşım, konunun zihinlerde derinlik kazanmasını sağlamaktadır (Durmuş, vd., 2020: 69).

"Doğumu ve Çocukluk Yılları" bölümünde ise Hız. Peygamber'in (s.a.v.) yetimliği ve öksüzlüğü dramatik bir üslupla anlatılmaktadır. "571 yılının Nisan ayı... Fil Olayı'ndan elli gün kadar sonrası... Mekke'de bir bebek doğdu. Annesi Amine, babası Abdullah..." Cümlesiyle başlayan anlatım, okuyucuyu o ana götürmektedir. Babasının ticaret yolculuğunda vefat etmesi, süt anneye verilmesi, 4 yaşında annesinin yanına dönüşü, annesinin Medine dönüşü vefatı, dedesi Abdulmuttalib'in şefkati ve ardından onun da vefatı gibi olaylara çok kısa temas edilmektedir. Hız. Peygamber'in (s.a.v.) hayatında önemli yere sahip bu yılların detaylarına ise girilmemektedir. Duha Sûresi 6-11. ayetlerin tamamının meal olarak verilmesi ve "Seni yetim bulup da barındırmadı mı?" sorusuyla Hız. Peygamber'in (s.a.v.) hayatıyla birebir örtüştürülmesi, anlatımın güçlü taraflarından biri olmaktadır. Ünite, yetimlik acısını anlatırken, Allah'ın yetimi korumasını da bir lütuf olarak sunmaktadır. Bu bölüm, öğrencinin Hız. Peygamber'e (s.a.v.) karşı sevgi ve merhamet duygularını da geliştirmektedir (Durmuş, vd., 2020: 70-71).

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) gençlik yılları anlatılırken de çobanlık yaptığı, amcasıyla ticarete gittiği belirtilmekte, ardından Hilfü'l-fudûl cemiyetine katılımı detaylı işlenmektedir. Ünite, "Hız. Peygamber İslâm'dan sonraki yıllarda da Hilfü'l-fudûl'dan övgüyle bahsetmiştir. Bu antlaşmanın kendisi için kızıl tüylü bir deve sürüsünden daha kıymetli olduğunu söylemiş ve "Eğer bugün Hilfü'l-fudûl adına davet edilsem icabet ederdim" buyurmuştur. Ünite hadisi doğrudan aktarmaktadır. Bu aktarım, Hız. Peygamber'in (s.a.v.) henüz peygamber olmadan önce bile adalet ve mazlum savunuculuğunun zirvesinde olduğunu göstermektedir. "Güvenilir Muhammed Aleyhisselam" başlığı altında Muhammedü'l-emin unvanının nasıl kazanıldığı, Hız. Hatice'nin ticaret ortaklığı ve evlilik teklifi anlatılmakta, Kalem Sûresi 4. ayet "Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin" ayetiyle ahlâkî zirvesi vurgulanmaktadır. Bu bölümler, Hız. Peygamber'in (s.a.v.) peygamberlik öncesi dönemde de en güzel örnek oluşunu ispat niteliğinde kullanılmaktadır (Durmuş vd., 2020: 73-74).

Ünitenin en uzun ve etkileyici anekdotu ise "Kabe'de Bir Hakem" başlıklı okuma

parçasıdır. Yangın ve sel felaketiyle Kabe'nin yıkılışı, Hacerülesved'in yerine konulması krizi, kabileler arası savaş çıkaracak boyuta ulaşınca Hz. Muhammed'in önerdiği örtü çözümü dramatik bir şekilde anlatılmaktadır. Hikâye, "Bana bir örtü getirin, dedi. Hz. Muhammed örtüyü yere serdi ve Hacerülesved'i üzerine koydu. Sonra kabile reislerini çağırdı. Her birinin örtünün bir tarafından tutmasını istedi" gibi canlı ifadelerle aktarılmaktadır. Bu anlatım hem gerilim hem de çözüm anındaki rahatlamayı hissettirmekte, Hz. Peygamber'in hikmetini, adaletini ve barışçı kişiliğini güçlü bir şekilde aşılarmaktadır. Okuma parçasının sonunda gelen üç soru ise konunun kavranmasını ve ahlâkî çıkarımlarını pekiştirmektedir (Durmuş vd., 2020: 76-78).

Nitekim ünite boyunca sık sık etkinlik ve değerlendirme araçları kullanılmaktadır. Hazırlık çalışması öğrenciyi ön bilgiyle konuya ısındırmakta, Mehmet Akif dizeleri üzerine tartışma soruları duyuşsal kazanımları hedeflemekte, doğru-yanlış testi ve okuma parçası soruları bilişsel kazanımları ölçmektedir. Özellikle doğru-yanlış sorularında "Hz. Muhammed altı yaşındayken babası Abdullah vefat etti" gibi ifadelerle kronolojik bilgi kontrol edilmekte, ancak yanlış seçenekler de konularak dikkat artırılmaktadır. Etkinlikler, kazanımları gerçekleştirecek nitelikte hazırlanmış olup öğrencinin hem ezber yapmasını hem anlamasını hem de duygusal bağ kurmasını sağlamaktadır (Durmuş vd., 2020: 72-78).

Tüm bu incelemeler doğrultusunda "Dinim İslâm" kitabının, 'Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed' ünitesinin kuru bir siyer anlatısından öte olduğu görülmektedir. Yalın ama duygu yüklü bir dil kullanılmakta; Kur'an ayetlerine ve hadislere yer verilmektedir. Mehmet Akif'in dizeleriyle dönemin karanlığı, Fil Olayı ve Kabe hakemliği gibi anekdotlarla Hz. Peygamber'in (s.a.v.) nuru karşılaştırmalı olarak gösterilmekte; Hilfü'l-fudûl ve Muhammedü'l-emin unvanıyla ahlâkî zirvesi ortaya konmaktadır. Etkinlikler ve değerlendirme soruları, kazanımları hem bilişsel hem duyuşsal boyutta gerçekleştirmekte; öğrenci sadece bilgi değil, sevgi, hayranlık ve örnek alma duygusu edinmektedir. Ünite, peygamberlik öncesi dönemi "Asr-ı Saadet'in hazırlık safhası" olarak sunmakta ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) henüz vahiy gelmeden önceki hayatının bile mucizevî bir güzellikte olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, öğrencinin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) karşı derin bir muhabbet ve bağlılık geliştirmesini sağlamakta ve konuyu en etkili şekilde aktarmaktadır.

4.4.2. Mekke Dönemi

"Dinim İslâm" kitabının 2. kur 5. ünitesi, "Hz. Muhammed'in Peygamberliği: Mekke Dönemi" başlığıyla Hz. Peygamber'in (s.a.v.) nübüvvetinin başlangıcından hicrete kadar geçen yaklaşık 13 yıllık süreci ele almaktadır. Ünite, siyer alanının temel konularını kronolojik bir sıra içerisinde ve pedagojik açıdan oldukça dengeli bir şekilde işlemektedir. Hem tarihi gerçekliğe

sadık kalmakta hem de öğrencinin yaş ve algı düzeyine uygun bir sadelik ve akıcılık sergilemektedir. Ünite anlatım yalın, akıcı ve hikâye edici bir üslup taşımaktadır. Olaylar dramatik bir kurguyla değil, sahih siyer kaynaklarına dayalı olarak sade ve etkileyici bir dille aktarılmaktadır. Bu özellikleriyle ünitenin, öğrencinin zihninde kalıcı izler bırakması beklenmektedir.

Ünite, Mekke döneminin tüm önemli dönüm noktalarını sistematik bir şekilde sıralamaktadır. İlk vahiy ile başlayıp Akabe biatlarıyla sonlanan süreç “İlk Vahiy, Gizli ve Açık Davet Dönemleri, İlk Müslümanlar, Müşrik Tepkileri ve Kur’an’ın Cevapları, Müslümanlara Uygulanan İşkenceler ve Sosyal Baskılar, Taif Yolculuğu, İsrâ ve Mi‘rac Hadisesi, Habeşistan Hicreti, Boykot, Hüzün Yılı ve Akabe Antlaşmaları” başlıkları altında işlenmektedir (Durmuş vd., 2022: 191-207). Bu başlıkların tamamı, ünitenin giriş sayfasında açıkça listelenmekte ve ünite bu sırayı bozmadan ilerlemektedir. Kronolojik akış hiçbir zaman kopmamakta, olaylar birbirinin doğal sonucu olarak sunulmaktadır. Böylece öğrenci, Mekke döneminin zorluklarla dolu ama bir o kadar da mucizevi bir süreç olduğunu rahatlıkla kavramaktadır. Bunun yanı sıra ünite, konuyu son derece yalın bir Türkçe ile anlatmaktadır. Karmaşık teolojik tartışmalara girmeden, öğrencinin kolayca anlayabileceği bir dil tercih edilmektedir. Özellikle ilk vahiy sahnesi şu cümlelerle aktarılmaktadır: “Yine, Hira’da bulunduğu sırada, 610 yılının Kadir gecesinde işittiği bir sesle irkildi. Karşısında, adının Cebrail olduğunu söyleyen bir melek duruyordu. Melek, Allah’ın peygamberi olarak seçildiği müjdesini verdi ona. Ardından “Oku!” dedi.” (Durmuş vd., 2022: 192). Bu anlatım hem dramatik gerilimi korumakta hem de öğrenciyi sıkıkmamaktadır. Benzer şekilde Taif yolculuğu, taşlanma sahnesi ve Addas’ın Müslüman oluşu gibi detaylar canlı bir şekilde işlenmektedir. Bu hikâyeleştirici üslup, öğrencinin olayları bir film gibi zihninde canlandırmasını sağlamaktadır.

Ünite, önemli dönüm noktalarında ilgili Kur’an ayetlerini ve mealini doğrudan metin içerisine almaktadır. Ünite ilk vahiyde Alak Sûresinin ilk beş ayeti, davet emri için Müddessir Sûresinin ilk dört ayeti, İsrâ ve Mi‘rac için İsrâ Sûresinin 1. ayeti gibi temel ayetler eksiksiz yer almaktadır. Ayetler, olayla doğrudan ilişkilendirilerek sunulmakta, ardından “Okuduğunuz ayet meal hakkında düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız” gibi yönlendirmelerle öğrencinin ayetle bağ kurması sağlanmaktadır. Hadis kullanımında ise daha temkinli davranılmakta, doğrudan hadis metni yerine sahih siyer rivayetleri tercih edilmektedir. Bu yaklaşım, hadis ilminin teknik detaylarına girmeden konunun özünü vermeyi amaçlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 193-201).

Ünite, Mekke döneminde müşriklerin Hz. Peygamber’e (s.a.v.) yönelttiği dört ana iddiayı (mecnun, kahin, sihirbaz, şair olduğu; Kur’an’ın Allah kelamı olmadığı; peygamberlik için uygun

özelliklere sahip olmadığı; mucize istemeleri) ayrı ayrı ele almakta ve her birine Kur'an'ın verdiği cevapları ilgili ayetleri listeleyerek sunmaktadır. Ardından “Mekkeli müşrikler Peygamberimizin mecnun, kahin, sihirbaz ve şair olduğunu iddia etmişlerdi. Kur'an-ı Kerim'in bu iddialara cevabı için aşağıdaki ayetlerin meallerini bularak okuyunuz” denilen etkinlik verilmekte ve toplam 18 ayet referansı sunulmaktadır. Bu etkinlik, öğrenciyi bizzat Kur'an'la yüzleştirmekte ve savunmacı bir tebliğ bilincini erken yaşta kazandırmaktadır. Kitap, soyut anlatımdan uzak durmakta, somut ve etkileyici anekdotlarla konuyu zenginleştirmektedir. Bilal-i Habeşi'nin kızgın kumlar üzerindeki işkencesi, Yasir ve Sümeyye ailesinin şehadeti, Hz. Hamza'nın Müslüman oluşu, Ömer b. Hattab'ın kız kardeşinin kanlı dudağına bakıp yumuşaması gibi sahneler aktarılmaktadır. İlave olarak Taif yolculuğunun anlatıldığı bölüm de öğrencide derin bir duygusal etki bırakmaktadır. Bu anekdotların, Mekke döneminin ahlâkî ve manevî bir mücadele olduğunu güçlü bir şekilde hissettirebilmesi öngörülmektedir (Durmuş vd., 2022: 195-200).

Ünitede üç ana etkinlik bulunmaktadır. Birinci etkinlik, müşrik iddialarına Kur'an'ın cevaplarını ayetlerini buldurarak araştırmaya sevk etmekte; ikinci etkinlik kronolojik sıralama yaptırmakta; üçüncü etkinlik ise Mus'ab b. Umeyr'in hayatını okutup örnek şahsiyet kazandırmayı hedeflemektedir. Etkinlikler, ünitenin hedef kazanımlarını doğrudan desteklemekte ve öğrenciyi pasif okuyucu olmaktan çıkarıp aktif katılımcı yapmaktadır. Özellikle sıralama etkinliği, öğrencinin Mekke döneminin zorluk sıralamasını zihninde oturtmasını sağlamakta; boykot, Hüzün Yılı, Taif yolculuğu, İsrâ ve Mi'rac gibi olayların doğru sırayla kavranması açısından son derece işlevsel görünmektedir (Durmuş vd., 2022: 202-205).

Genel olarak ünite, klasik test soruları yerine düşünme ve yorumlama odaklı etkinliklerle konuyu pekiştirmektedir. “Bu durumu nasıl yorumluyorsunuz? Arkadaşlarınızla konuşunuz” veya “Okuduğunuz ayet meali hakkında düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız”, gibi yönlendirmeler öğrencinin eleştirel düşünmesini ve grup içinde paylaşım yapmasını teşvik etmektedir (Durmuş vd., 2022: 199). Bu yaklaşım, günümüz pedagojisinde oldukça değer verilen iş birlikli öğrenme modeline uygundur. Dolayısıyla “Dinim İslâm” kitabının ‘Hz. Muhammed'in Peygamberliği: Mekke Dönemi’ ünitesi, öğrenciler için Mekke dönemini etkili şekilde anlatmaktadır. Kronolojik akışın bozulmaması, yalın ve hikâyeleştirilen dil, Kur'an ayetlerinin olayla iç içe verilmesi, duygusal derinliği yüksek anekdotlar, araştırmaya yönelten etkinlikler ve yorum odaklı değerlendirme soruları bir araya geldiğinde ortaya oldukça güçlü bir pedagojik yapı çıkmaktadır. Ünitenin, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sabır, merhamet, tebliğ azmi gibi üstün ahlakını öğrencinin kalbine işlemeyi hedeflediği görülmektedir. Bu yönüyle hem tarihî bilinç hem de manevî şuur kazandırmakta, öğrenciyi “Ben olsam ne yapardım?” sorusunu sorduracak etkileyici bir anlatım sunmaktadır. Mekke dönemi gibi zor bir konunun bu kadar akıcı ve içten işlenebilmesi,

kitabın başarısı olarak değerlendirilebilir.

4.4.3. Medine Dönemi

“Dinim İslâm” kitabının 3. kur 7. ünitesi, ‘Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Medine Dönemi’ başlığıyla öğrencilerin Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hayatının en kritik ve dönüştürücü evresini anlamalarını hedeflemektedir. Ünite, Medine’ye hicretle başlayıp Mekke’nin fethi, Veda haccı ve vefatla sona eren dönemi kapsamaktadır. Bu ünite, tarihî olayları aktarmakla yetinmemekte; Medine döneminin İslâm toplumunun teşekkülündeki kurucu rolünü, çok kültürlü bir şehirde barış içinde yaşama modelini ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) devlet başkanı, komutan, hakim ve öğretmen kimliklerini vurgulamaktadır. Ünite, konuyu hikâyeleştirerek anlatmakta, kronolojik akışı korumakta, ayet ve hadislerle desteklemekte, anekdotlarla zenginleştirmekte ve etkinliklerle pekiştirmektedir (Durmuş vd., 2022: 283-317).

Ünitede karmaşık tarihî olaylar, öğrencinin eğitim düzeyine uygun bir sadelikle sunulmaktadır. Örneğin hicret sahnesi “Akabe biatlarının ardından Mekkeli Müslümanlar Medine’ye göç etmeye başladılar. Hz. Muhammed de kendisi için Rabbinden hicret izni beklemekteydi. Nihayet beklenen izin geldi.” anlatımıyla başlamaktadır. Bu anlatım, okuyucuyu olayın içine çekmektedir. Suikast planı, mağaradaki üç gün, örümcek ağı ve güvercin yuvası mucizesi, Kuba’da ilk mescidin inşası, devenin çökmesiyle misafir olunacak evin belirlenmesi gibi detaylar tamamen hikâyeleştirilmektedir. Böylece öğrencide derin bir duygusal bağ kurulması istenmektedir. Bu yaklaşım, özellikle öğrenciler için kuru tarih anlatımından sıkılmadan konuyu içselleştirmelerini sağlamaktadır. Ünite, tarihî olayları kuru bir kronoloji olmaktan çıkarıp manevî bir derinlik kazandırmak için Kur’an-ı Kerim ayetlerini ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sözlerini ustalıkla yerleştirmektedir. Örneğin Sevr Mağarası’ndaki olayın hemen ardından Tevbe Sûresi 40. ayet tam metin olarak verilmekte ve “Okuduğunuz ayet meali hakkında düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız” denilmektedir. Bu, öğrencinin olayın arkasındaki ilahi yardımı hissetmesini sağlamaktadır. Kardeşlik uygulaması ise şu cümlelerle anlatılmaktadır: “Bu, bir kardeşlik antlaşması idi. Kardeş aileler birlikte çalışacaklar ve her şeyi paylaşacaklardı. Böylece 186 Mekkeli aile, Medineli kardeşlerinin evlerine yerleştirildi.” Bu anlatım, dayanışma, fedakarlık, misafirperverlik ve toplumsal bütünleşme değerlerini somutlaştırarak, bu prensiplerin günümüz toplumları için de geçerli evrensel prensipler olduğunu hissettirmektedir (Durmuş vd., 2022: 284-289).

Bunun yanı sıra Hz. Muhammed (s.a.v.) Medine’de din ve etnik köken ayrımı yapmadan herkesin temel ihtiyaçlarını güvence altına alan kapsayıcı bir toplumsal düzen kurduğu ifade edilebilir. Bu kapsamda farklı inanç gruplarını da ümmetin parçası saydığı ve gayrimüslimleri de

birlikte yaşama modeline dahil ettiği görülmektedir (Dinçer, 2020: 1256). Ünite bu konudan “Medine Vesikası” olarak bahsedilmektedir. Bu belge tarihte Müslümanlarla başka toplumların yaşam şartlarını düzenleyen ilk yazılı belgedir. Kitapta bu konuyla; çok kültürlülük, sözleşme hukuku ve barış içinde bir arada yaşama hususu vurgulanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 288).

Ünite tarihî olaylar salt bilgi olarak değil insani ve duygusal boyutlarıyla da aktarılmaktadır. Hz. Rukıyye’nin Bedir sırasında vefat etmesi ve Hz. Osman’ın savaşa katılamaması, Hz. Hasan’ın doğumu ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) torununun kulağına ezan okuyarak “Hasan” ismini vermesi gibi anekdotlar; Hz. Peygamber’in (s.a.v.) devlet başkanı kimliğinin ötesinde bir baba, dede ve insan olduğunu göstermektedir. Mağarada Hz. Ebû Bekir’in korkusu üzerine Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir” (Tevbe 9/40) demesinin ve Allah’ın ona sakinlik vermesinin, öğrencide derin bir güven duygusu uyandırması beklenmektedir. Bu anekdotlar, öğrencinin Hz. Peygamber’i (s.a.v.) sevmelerini ve örnek almalarını sağlamakta, tarihi içerikli bir konuyu ahlâkî ve manevî bir tecrübe haline getirmektedir. Ünite, ayetlerin olayın anlamının tamamlayıcısı olarak kullandığı görülmektedir (Durmuş vd., 2022: 285-291).

Ünite kullanılan etkinlikler ise kazanımları gerçekleştirecek nitelikte tasarlanmaktadır. Ünitenin başında yer alan hazırlık çalışması “Tecrübelerinizden hareketle, kişinin yaşadığı yerden ayrılıp başka bir yere göç etmesinin etkileri üzerine düşününüz. Görüşlerinizi sınıfta paylaşınız.” şeklindedir. Bu etkinlik, öğrencinin empati kurmasını ve hicretin psikolojik-sosyal boyutlarını kavramasını sağlamaktadır. Mağara ayetinden sonra “Okuduğunuz ayet meali hakkında düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız” etkinliğiyle, “Hicretten sonraki günlerde muhacirin ve ensarın göğüsledikleri sıkıntılar üzerinde düşününüz” etkinliği öğrencinin analitik düşünmesi ve değerler eğitimi açısından son derece etkili olmaktadır. Böylece etkinlikler, duygu ve düşünce üretmeyi hedeflemektedir. Ek olarak ünite konuyu pekiştirmek için görsel-işitsel unsurları da kullanmaktadır. Hicret yolunda Hz. Peygamber’in (s.a.v.) deve üzerindeki resmi, mağara görseli, Uhud savaşındaki sahabelerin resmi gibi görseller, öğrencinin zihninde kalıcı imgeler oluşturmaktadır. Bedir ve Uhud savaşları anlatılırken harita veya kroki kullanılmamasına rağmen metnin anlatım biçimi neticesinde öğrenci savaşın seyrini gözünde canlandırabilmektedir. Ünite, kronolojik sırayı bozmadan ilerlemekte, her olay bir sonrakine doğal bir geçişle bağlanmaktadır. Bu akış, öğrenci tarafından Medine döneminin bir bütün olarak kavranmasını sağlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 283-292).

Genel olarak bakıldığında “Dinim İslâm” kitabının ‘Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Medine Dönemi’ ünitesi, pedagojik açıdan son derece başarılı bir şekilde tasarlanmaktadır. Ünite

konuyu yalın, hikâyeleştirilmiş, ayet ve hadisle desteklenmiş, anekdotlarla zenginleştirilmiş bir üslupla anlatmakta; öğrencinin hem bilgi edinmesini hem de sevgi, empati, dayanışma, adalet ve barış içinde yaşama gibi değerleri içselleştirmesini sağlamaktadır. Medine Vesikası ve muhacir-ensar kardeşliği gibi uygulamalar günümüz çok kültürlü toplumları için hala geçerli bir model olarak sunulmakta, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) liderlik vasıfları somut örneklerle ortaya konmaktadır. Etkinlikler düşünmeye, paylaşmaya ve değer üretmeye yönlendirmekte, kullanılan görseller duygusal bağ kurmayı kolaylaştırmaktadır.

4.4.4. Hz. Muhammed'in Kişiliği ve Örnekliliği

“Dinim İslâm” kitabının 4. kur 5. ünitesi olan ‘Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Kişiliği ve Örnekliliği’ bölümü, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hem insanî hem de ahlâkî yönlerini öğrencinin anlayabileceği şekilde sunan bütüncül bir yapı sergilemektedir. Üniteye kişilik özellikleri; peygamberlik görevi, insan olarak yaşamı ve ahlâkî örnekliliği çerçevesinde sistemli biçimde ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, kişiliğin bireysel bir özellik olmasının yanı sıra davranışa ve ilişkilere yansıyan bir bütünlük olarak gören çağdaş din eğitimi anlayışıyla örtüşmektedir. Ünite sade, açık ve öğrencinin seviyesine uygun bir dile sahiptir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) özellikleri ağır kavramlarla değil, doğrudan anlaşılabilir ifadeler ve örneklerle sunulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 374–375). Hz. Peygamber'in (s.a.v.) görevlerini yerine getirirken insanları kırmayan, ölçülü ve yumuşak bir iletişim kurduğu sıkça vurgulanmaktadır. Bu üslup, metinde sade konuşmanın, gereksiz süsten uzak bir anlatımın insanları daha derinden etkilediği ne dair yaklaşımlarla güçlü bir paralellik içindedir (Yağcı 2017: 2).

Ünite, ayet ve hadisleri yoğun akademik açıklamalarla değil, konuyu destekleyici kısa ve etkili bir çerçevede kullanmaktadır. Ayetlerin seçimi (Furkan 25/7-10, Ahzâb 33/21, Zümer 39/11-14) peygamberlik misyonu, merhamet, sabır, rehberlik ve örnek davranış gibi temel kavramlarla doğrudan ilişkilidir (Durmuş vd., 2022: 374–380). Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tebliğde sabırlı davranması, insanları incitmeyen bir dil kullanması ve farklı kişiliklere göre yaklaşım sergilemesiyle ilgili bilgiler üniteye dengeli bir şekilde yerleştirilmektedir.

‘Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Kişiliği ve Örnekliliği’ ünitesi, öğrencinin soyut kavramları somutlaştırmasını kolaylaştıracak hikâyeler, kısa örnekler ve davranış betimlemeleri ile zenginleştirilmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sabrı, merhameti, hoşgörüsü, affediciliği, sade yaşamı ve insanlara yaklaşımı günlük hayattan sahnelerle anlatılmaktadır. Üniteye kazanımlar da bu ahlâkî farkındalığı geliştirecek şekilde hazırlanmaktadır. Böylece öğrencinin bu özellikleri kendi yaşamıyla ilişkilendirmesi hedeflenmektedir (Durmuş vd., 2022: 376–383). Örneğin üniteye yer alan kişilik özellikleri listesi, öğrencinin gördüğü ahlâkî vasıfları kendi hayatıyla

karşılaştırmasına imkân tanımaktadır (Durmuş vd., 2022: 382). Bu tür somut örnekler, kişiliğin davranış üzerinden öğrenilmesi gerektiğini savunan yaklaşımlarla uyumludur. Bu kazanımlar, kişiliğin doğuştan gelen yönlerinin yanı sıra öğrenilebilen, geliştirilebilen ve davranışla görünür hâle gelen bir yapı olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada etkinliklerin öğrencinin metni hem okumasını hem de kendi hayatını yorumlamasını amaçladığı ifade edilebilir. Sorular bilgi ölçmekten çok değer farkındalığını artırmaya yöneliktir. Ünite öğrenciden, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir özelliğini kendi hayatıyla ilişkilendirmesinin, aynı özelliği geliştirmek için neler yapabileceğini düşünmesinin beklenmesi buna örnek gösterilebilir. Benzer şekilde ünite Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir gününü nasıl geçirdiği anlatılarak, onun sade ve mütevazi hayatıyla peygamberliğinin yanı sıra insan oluşuyla beraber her alanda örnekliliği üzerinde durulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 377-379).

Genel olarak bakıldığında “Dinim İslâm” kitabının ‘Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Kişiliği ve Örnekliliği’ ünitesi; sade anlatımı, örneklerle desteklenmiş yapısı, ayet ve hadislerin dengeli kullanımı, öğrenci merkezli etkinlikleri ve güçlü ahlâkî çerçevesi ile din eğitimi açısından başarılı bir içerik sunmaktadır. Bu bağlamda ünite, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kişiliğini sadece tanıtmakla kalmayıp öğrenciyi bu özellikleri kendi yaşamına aktarmaya teşvik eden bir yapıdadır.

4.4.5. Hz. Peygamber'in Davranış Örnekleri

Kur'an'ın bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) hayatı boyunca örnek bir ahlâkî tutum sergilemiş ve bu ilkelere aykırı hiçbir davranışta bulunmamıştır. Sahip olduğu yüksek ahlak sayesinde insanların sevgisini kazanmış ve hem ümmetin hem de insanlığın en çok ilgi duyduğu şahsiyet olmuştur (Yenibaş, 2011: 140). Bu bağlamda “Dinim İslâm” kitabının 4. kur 6. ünitesi ‘Hz. Peygamber'den Davranış Örnekleri’ başlığıyla Hz. Peygamber'in (s.a.v.) insan ilişkilerindeki örnekliliğini çok boyutlu bir şekilde ele almaktadır. Ünite, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eş, baba, dede, komşu, akraba, arkadaş ve eğitimci rollerindeki tutum ve davranışlarını sistematik olarak incelemektedir (Durmuş vd., 385-404). Böylece ünite, öğrencilerin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kişiliğini günlük hayata aktarılabilir bir model olarak kavramaları hedeflenmektedir. Bu yaklaşım, soyut bir iyi insan tasavvurundan ziyade somut ve yaşanabilir bir örnek insan portresi çizmektedir.

Ünite, yalın bir anlatım dilini benimsemekle birlikte, ayet (Nisa 4/36, Nahl 16/90, Zümer 39/9,) ve hadislerle desteklenmekte, zengin anekdot ve biyografik detaylarla zenginleştirilmiş bir yapı sergilemektedir. Hazırlık çalışmasıyla duygusal bağ kurmayı, metin içinde verdiği örneklerle zihinsel ve ahlâkî içselleştirmeyi, görsel unsurlarla da estetik ve duygusal pekiştirmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla ünite, öğrenciyi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatından alınmış örneklerle karşı karşıya bırakmaktadır.

Ünitedeki, “Hazırlık Çalışması” başlığı altındaki “Sevgili Peygamberimiz’ in komşunuz olduğunu hayal ediniz. Düşüncelerinizi sınıfta paylaşınız” etkinliği ünitenin en güçlü pedagojik araçlarından biridir. Nitekim öğrenci, soyut bir tarihi şahsiyeti “komşum olsaydı ne hissederdim?” sorusuyla canlı bir insan olarak algılamaktadır. Bu durum empati ve hayranlık duygusu uyandırmakta, böylece tüm ünitenin kalan kısmını duygusal bir hazırlıkla karşılamaktadır. Bu durum, öğrencinin derse yönelik olumlu tutum geliştirmesini sağlayan süreç anlamına gelen “duygusal giriş” olarak adlandırılan tekniğin başarılı örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir (Yıldırım ve Güzver, 1982: 15).

Ünite “Eş Olarak Hz. Muhammed” başlığını attıktan sonra doğrudan “Hz. Peygamber sevecen, ilgili, hassas, adil, merhametli, düşünceli, sakin... bir eşi”, cümlesiyle başlamaktadır. Bu cümle, bir tanım cümlesinden ziyade, adeta bir övgü niteliğindedir. Ardından madde madde - ev süpürmesi, koyun sağması, elbise tamir etmesi, şakalaşması, mehir ödemesi, akşamları bütün hanımları toplayıp sohbet etmesi gibi- somut örnekler sıralanmaktadır. Bu detaylar, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) evlilik hayatını yaşanabilir bir gerçeklik olarak sunmaktadır. Ünite, bu örnekleri verdikten sonra “En hayırlınız, ailesi için en hayırlı olandır. Bense aranızda ailesine karşı en hayırlı olanınızım.” (İbn Mâce, Nikâh, 50) hadisini tam metin olarak aktarmaktadır: Hadisin hemen altında gül resmi ve pembe zeminli kutu içinde sunulması, görsel pedagojinin başarılı bir uygulamasıdır. Öğrenci hadisi hem okumakta hem de görsel olarak hafızasına kaydetmektedir (Durmuş vd., 2022: 386-387).

Ünite, “Müminlerin Anneleri” alt başlığıyla Hz. Peygamber’in (s.a.v.) eşlerini tek tek tanıtmakta ve her birinin hayat hikâyesini birer kısa roman tadında aktarmaktadır. Ünite, Hz. Peygamber’in (s.a.v.), Hz. Hatice’yi hayatı boyunca en çok değer verdiği eş olarak gördüğünü, Onun vefatından sonraki yıllarda da Onun göstermiş olduğu fedakarlığı ve samimiyeti sık sık andığını ve Ona dua ettiğini aktarmaktadır. Hz. Âişe’nin “Hz. Peygamber’in vefatından sonra Kur’an’ı ve sünneti en iyi bilen sahâbilerin başında yer alan Hz. Âişe...” ifadesiyle ilimdeki yerini vurgulamakta, Hz. Zeynep bint Cahş’ın evliliğiyle ilgili Ahzâb Sûresi 37. ayetin iniş sebebinin detaylıca anlatılmaktadır. Ünite Hz. Cüveyriye’nin evliliğinin bir kabilenin tamamının hürriyetine vesile olduğu için Hz. Âişe’nin övgüyle anlattığına dikkat çekmektedir (Durmuş vd., 2022: 388-390). Bu anlatım tarzı, öğrenciye sadece “Peygamberimizin hanımları” bilgisini değil, her bir annemizin ayrı bir kişilik, ayrı bir fedakârlık ve ayrı bir bereket olduğunu hissettirmektedir.

Ünite Hz. Peygamber’in (s.a.v.) baba olarak çocuklarına şefkat, sabır, anlayış ve güven aşıladığına, onları incitmemeyi, yalan vaatte bulunmamayı ve doğru davranışla eğitmeyi esas aldığına, Hz. Fâtıma hakkında söylediği “O benim bir parçamdır” ifadesiyle aile bağlarının derinliğini ortaya koyduğuna dikkat çekilmektedir (Durmuş vd., 2022: 392). Hz. Enes’in “on yıl

hizmet ettim, bir kere olsun öf bile demedi”, ifadesi çocuklara yalan vaat etmenin haram olduğunu vurgulayan uyarısı da üniteye konu edilmektedir. Bunun yanı sıra üniteye dede olarak da torunlarıyla oyun oynadığı, onları omzuna aldığı, sevgi ve ilgiyle büyüttüğü, böylece çocukların kişilik gelişiminde sevginin temel belirleyici oluşunun pratiğe döküldüğü görülmektedir. Komşu olarak da hakkaniyeti, yardımlaşmayı ve zarardan uzak durmayı öncelendiği, “Allah’a ve ahiret gününe iman eden, komşusuna iyilik etsin.” hadisiyle toplumsal duyarlılığı güçlendirdiği ifade edilmektedir (Durmuş vd., 2022: 395-404).

Üniteye, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) akrabalık ilişkilerinde bağları canlı tuttuğu, akrabalık görevlerini ihmal etmediği ve vefa ile hısımların hukuku gibi kavramları günlük hayatın doğal akışı içinde uyguladığı ifade edilmektedir. Arkadaşlık ilişkilerinde sadakat, güvenilirlik, nezaket ve inceliği öne çıkardığı; dostluğun sözden ziyade davranışla anlam kazandığını gösterdiği belirtilmektedir. Ayrıca üniteye, onun bir eğitmeni olarak bireyleri bilgiyi davranışa dönüştüren bir anlayışla yetiştirdiği, öğretimden çok terbiyeye odaklanan bir rehberlik sergilediği ve Kur’an’ın “Muhakkak ki sen en yüce ahlak üzeresin” hitabını yaşamının her safhasında somutlaştırdığı vurgulanmaktadır. Bütün bu niteliklerin, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) rollerinin birbiriyle uyumlu bir ahlak sistemi oluşturduğunu gösterdiği ifade edilmektedir (Durmuş vd., 2022: 395-404).

Tüm bu incelemeler doğrultusunda “Dinim İslâm” kitabının ‘Hz. Peygamber’den Davranış Örnekleri’ ünitesinin, pedagojik açıdan başarılı bir yapı sergilediği görülmektedir. Yalın ama duygu yüklü bir dil kullanılmakta; ayet ve hadisler dozunda verilmektedir. Özellikle İbn Mâce hadisinin görsel kutu içinde tekrarlması, Ahzâb Sûresi 37. ayetin iniş sebebinin anlatılması gibi uygulamalarla metin zenginleştirilmektedir. Her rol için önce sıfatları sıralayıp sonra somut örneklerle desteklenmekte, böylece soyut ahlakı somut davranışa dönüştürmek hedeflenmektedir. Müminlerin annelerine ayırdığı geniş yer ve her birinin hayatından seçilen çarpıcı anekdotlar, öğrencide her anne bizim annemiz duygusunu pekiştirmektedir. Hazırlık çalışmasıyla duygusal bir bağ oluşturulmakta; örnekler, biyografik anlatım ve görsel unsurlar yoluyla öğrencinin zihinsel, duyuşsal ve estetik yönlerden aynı anda etkilenmesi amaçlanmaktadır. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “yaşanabilir bir örnek” olarak sunulması, ünite sonunda öğrencide “Ben de böyle bir eş, böyle bir baba olmak istiyorum.” şeklinde bir yönelim ve ideal oluşturma ihtimalini ortaya çıkarmakta; bu durum ünitenin en önemli kazanımlarından biri olarak değerlendirilebilmektedir.

5. Dinim İslâm Kitabı ile İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programının Bir Karşılaştırması

Bu başlıkta üçüncü bölümde söz edilen her bir üniteyle İOKK Öğretim Programı'nın

uyumu sırayla analiz edilecektir.

“Dinim İslâm” kitabının ‘İnsan ve Din’ ünitesi (Durmuş vd., 2022: 11-16), içerik kapsamı, kavramsal bütünlüğü ve pedagojik yaklaşımı bakımından İOKK Öğretim Programı’nın amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-I/İtikat öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. Programın Dini Bilgiler-I/İtikat öğrenme alanında “İnsan ve Din” başlığını dört ana ögeyle yapılandığı görülmektedir: İnsanın evrendeki konumu, dinin tanımı, dinin kaynağı ve dinin insan hayatındaki yeri ve önemi (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 18). Kitapta bu dört başlığın tamamı, programla aynı sırayı takip edecek biçimde ele alınmakta; böylece programın öngördüğü kazanımlar hem kapsam hem de içerik düzeni açısından eksiksiz şekilde karşılanmaktadır. Ünite, insanın yaratılış düzeni içindeki konumunu ele almakla başlamakta, insanın akıl ve irade sahibi oluşu, sorumluluk yüklenişi ve diğer varlıklara üstün kılınışı Ahzâb 33/72 ve İsrâ 17/70 gibi ayetler üzerinden temellendirilmektedir (Durmuş vd., 2022: 12–13). Bu yaklaşım, programın öğrencinin Allah–insan ilişkisini anlamasına, yaratılış gayesini kavramasına ve sorumluluk bilinci geliştirmesine yönelik vurgusuyla uyumludur (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 7). Ünite de insanın eşref-i mahlûkat olarak konumlandırılması ve yeryüzündeki imtihan sorumluluğunun bilinç boyutuyla ele alınması, programın itikadî konuların bilginin yanı sıra değer boyutuyla işlenmesi gerektiğine ilişkin ilkesini desteklemektedir (Durmuş vd., 2022: 12).

“Din nedir?” bölümünde de kitabın dinin tanımını çok boyutlu şekilde ele aldığı görülmektedir. Din; insanın Allah, tabiat ve diğer insanlarla ilişkilerini düzenleyen, ilahî öğretiye dayalı ve bireysel-toplumsal hayata anlam kazandıran bir ilke sistemi olarak tanımlanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 13–14). Programın sahipsiz bilgiye dayalı din anlayışını öncelemesi, yanlış inanışlardan uzak durulması gerektiğini açıkça belirtmesi (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 18), kitabın dinin kaynağını vahiy temelli açıklamasıyla örtüşmektedir. Bununla birlikte, programda itikat alanında din istismarına dair özel bir kazanım bulunmasına rağmen (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 18), bu ünite de bu konulara yer verilmemektedir. Ancak bu durum, ünitenin kapsam sınırı göz önünde bulundurulduğunda eksiklikten ziyade kitabın konu dağılımından kaynaklanan bir tercih olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla ‘İnsan ve Din’ ünitesinde dinin insan hayatındaki yeri, bireysel ve toplumsal boyutlarıyla ele alınmaktadır. Dinin kişiye özgürlük duygusu kazandırdığı, yaratılış gayesi konusunda yön gösterdiği, anlam arayışına cevap verdiği, güven ve sığınma ihtiyacını karşıladığı; toplumda ise hak, adalet, iyilik, sorumluluk ve huzur ortamının oluşmasına katkı sunduğu maddeler hâlinde açıklanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 14–15). Bu içerik, programın “bireyin sağlıklı bir dinî hayat için itikadî ilkelerin hayata yön veren işlevini fark etmesi” hedefine tam olarak karşılık gelmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6). Ayrıca dinin bireyin davranışlarını şekillendiren bir değer sistemi olarak sunulması, programın

inanç–ahlak ilişkisine yaptığı vurguyla da uyumludur.

Kitapta yer alan “ayet meali üzerine düşünme”, “fitrat kavramını aileyle tartışma”, “dinin tanımını kendin yap”, “insanın sorumluluğu nedir?” gibi etkinlikler ise (Durmuş vd., 2022: 11–15), öğrenci merkezli etkinlikler olup programın temel yaklaşımlarından olan “öğrenen merkezli yöntemle” birebir uyum sağlamaktadır. Öte yandan, ünite kapsam açısından programla uyumlu olmakla birlikte, bazı başlıkların derinlik bakımından sınırlı işlendiği söylenebilir. Özellikle dinin kaynağı konusu kısa tutulmaktadır. Programın sahipsiz bilgi–hurafe ayırımına ilişkin hassasiyeti düşünülürse, bu bölümde yanlış inanışlara kısaca değinilmesi öğrencide daha güçlü bir farkındalık oluşturabileceği fikrini düşündürmektedir. Benzer şekilde, insanın evrendeki konumu anlatılırken ayet temelli açıklamalar güçlü olmakla birlikte, programın “öğrencinin gerçek hayattaki ihtiyaçlarıyla örtüşmesi” ilkesini (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 7) destekleyecek güncel yaşam örnekleri veya görsel unsurlar sınırlı kalmaktadır. Ayrıca bazı etkinlikler soyut kavramları içerdiği için belirli yaş gruplarında kavramsal güçlük oluşturabilmekte; somutlaştırıcı ek sorular veya kısa örnekler bu noktada öğrenmeyi daha erişilebilir kılabilirdi. Bununla birlikte ‘İnsan ve Din’ ünitesi, programda öngörülen kapsamı tam olarak karşılayan, ayet ve hadis temelli açıklamalarla sahipsiz bilgiye dayalı bir din anlayışını destekleyen, etkinliklerle öğrenciyi sürece aktif biçimde katan ve hem bilişsel hem duyuşsal boyutları içeren bir yapı sunmaktadır. Dolayısıyla ünite hem içerik hem pedagojik yaklaşım hem de değer yönelimi bakımından programla yüksek düzeyde bir bütünlük ve uyum sergilemektedir; geliştirilmesi önerilen noktalar ise kapsam-eksen dengesini güçlendirmeye yönelik iyileştirmeler olarak değerlendirilebilir.

“Dinim İslâm” kitabının ‘İman ve İnsan’ ünitesi de (Durmuş vd., 2022: 18–22) içerik kapsamı, kavramsal derinlik ve pedagojik yaklaşım bakımından İOKK Öğretim Programı’nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-I/İtikat öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. Programın bu ünite için belirlediği kazanımlar; iman mahiyeti ve önemi, kelime-i tevhid ve kelime-i şehâdet, taklidî–tahkikî iman ayırımı, mümin–münafık–kâfir–müşrik kavramları ve âmentüde yer alan iman esaslarıdır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 18). Dinim İslâm kitabında bu alt başlıkların tamamının programdaki sıralamayla ele alınması, ünitenin kapsam bütünlüğünü güçlendirmekte ve program hedeflerinin içerik düzeyinde eksiksiz karşılandığını göstermektedir. Bunun yanı sıra ünite, iman mahiyetini açıklayarak başlamaktadır. İmanın kişiye huzur, güven, istikamet ve anlam kazandırdığı; insanın varoluşsal kaygılarını gidererek ona dayanma gücü verdiği belirtilmektedir (Durmuş vd., 2022: 18). Taklidî ve tahkikî iman ayırımı ise sade bir dille verilmekte; taklidî iman çevreden duyulan, fakat temellendirilmeyen bir kabul olduğu; tahkikî iman ise bilgi, araştırma ve bilinç üzerine kurulu olduğu vurgulanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 18). Dolayısıyla bu bölüm programın sahipsiz bilgiye

dayalı inanç oluşturma ilkesini destekleyen güçlü bir bölümdür (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 7).

Pedagojik açıdan ünitenin, İOKK Öğretim Programı'nın öğrenme-öğretme ilkeleriyle yüksek uyum taşıdığı görülmektedir. Program, öğrencinin aktif katılımını, kavramların somutlaştırılmasını ve günlük hayatla ilişkilendirilmesini önemsemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 7). Üniteye yer alan ayet yorumlamaya ve öğrenciyi düşünmeye sevk eden etkinlikler bu yaklaşımı desteklemektedir. “Müminin özelliklerini listeleyiniz. Günlük yaşantınız üzerine düşünerek bu özellikleri kendi uygulamalarınızda karşılaştırınız” etkinliği öğrencinin kendi yaşamıyla bağ kurmasını kolaylaştırmakta; metni bilişsel düzeyin ötesine taşıyarak duyuşsal alanı da harekete geçirmektedir (Durmuş vd., 2022: 21). Ünite genel olarak programla yüksek uyum sergilese de bazı başlıklar derinlik bakımından geliştirilebilir görünmektedir. İmanın, bireyin hayatındaki karşılığını somutlaştıracak kısa örneklere yer verilmesi, taklidî-tahkikî iman ayırımının bir örnek üzerinden açıklanması ve münafık-müşrik kavramlarının güncel yanlış kullanımları üzerine kısa bir uyarı notunun eklenmesi hem kavramsal hem pedagojik derinliği artırabilecektir. Bu noktalar, ünitenin bütünlüğünü bozmayan; ancak öğrenme etkisini güçlendirecek iyileştirme alanları olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak, ‘İman ve İnsan’ ünitesi; içeriğin kapsamı, kavramların açıklığı, iman-davranış ilişkisine yaptığı vurgu, etkinliklerin niteliği ve programla kurduğu güçlü ilişki bakımından oldukça bütüncül bir yapı sunmaktadır. Ünite, programın öngördüğü kazanımları hem içerik hem pedagojik yaklaşım hem de değer aktarımı açısından başarıyla karşılamakta; geliştirilebilir görünen noktalar ise ünitenin akademik ve uygulama derinliğini artırmaya yönelik öneriler olarak değerlendirilebilmektedir.

“Dinim İslâm” kitabının ‘Allah’a İman’ ünitesi, konu bütünlüğü, kavramların sunumu ve ayet mealleriyle desteklenen anlatım yapısı bakımından İOKK Öğretim Programı'nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-I/İtikat öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. Programda “Allah’a İman” konusunun alt başlıkları, “Dinim İslâm” kitabındaki ‘Allah’a İman’ ünitesinin alt başlıklarıyla aynı planlanmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 18). Bu çerçevede programda, Kelime-i Şehadet ile Kelime-i Tevhidin anlamlarının ele alındığı, bu ifadelerin bir müminin hayatındaki merkezi konumuna özellikle vurgu yapıldığı görülmektedir. Tasdik bakımından insanların konumu açıklanırken “mümin, münafık, kâfir ve müşrik” kavramları arasındaki farkların ayırt edici yönleriyle değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca programda, itikat alanında tarih boyunca ortaya çıkan ancak öğrencinin manevî gelişimine doğrudan katkı sunmayan teorik tartışmalardan özellikle uzak durulduğu ifade edilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 18). Üniteye Allah'ın sıfatlarının açıklanışı ise programın “soyut tartışma ve polemiklerden kaçınma, öğrencinin ihtiyacı kadar bilgiye yer verme” ilkesine (Diyanet İşleri

Başkanlığı, 2019: 11) uygun olarak ayrıntılara girmeden, öğrenen düzeyine uygun kısa tanımlar ve ilgili ayet mealleriyle desteklenmektedir (Durmuş vd., 2022: 88-90).

‘Allah’a İman’ ünitesinin kavramlarının yalın sunumu, ayet mealleriyle desteklenmiş açıklamalar ve öğretim düzeyine uygun örnekler kullanılması, programın inanç konularında, “sade ve anlaşılır bir dil kullanılması, muhatabın hazırbulunuşluğunun göz önünde bulundurulması” ilkesiyle uyum göstermektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 8). Bununla birlikte ‘Allah’a İman’ ünitesindeki bazı noktaların program açısından geliştirilebilir olduğu görülmektedir. Program, iman konularında öğrencinin günlük hayatından örneklerle somutlaştırmaya özellikle önem verilmesi gerektiğini belirtmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11). Ancak ünite Allah’ın sıfatlarının günlük yaşama nasıl yansıdığına dair örnekler sınırlı kalmakta; öğrenenin sıfatları kendi hayatında anlamlandırmasını destekleyecek uygulama ya da soru bölümleri yeterince yer almamaktadır (Durmuş vd., 2022: 88-90). Buna rağmen ünite genel olarak programın temel kazanımlarını karşılayan, içeriği düzenli, dili sade ve öğretim düzeyine uygun bir yapıya sahiptir; geliştirilebilir yönler daha çok derinlik boyutunda sınırlı kalmaktadır.

“Dinim İslâm” kitabında yer alan diğer bir ünite ‘Meleklerle İman’, 98-111. sayfalar arasında sunduğu içerikle İOKK Öğretim Programı’nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-I/ İtikat öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. İOKK Öğretim Programı, meleklerle iman konusunu, “Meleklerin yaratılışı ve temel özellikleri, meleklerin görevleri, cin ve şeytan gibi görünmeyen varlıklarla farkları, bu varlıklarla ilgili yanlış inanışların ayıklanması” başlıklarıyla ele alınmasını istemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 18-19). Bu şekilde sistematik bir öğretim zorunluluğu “Dinim İslâm” kitabında ‘Meleklerle İman’ konusunun anlatımıyla daha somut bir öğretim konusu haline gelmektedir. İOKK Öğretim Programı, meleklerle dair temel inanç unsurlarının sahih kaynaklara dayalı bir biçimde aktarılmasını, görünmeyen varlıklarla ilgili yanlış inanışların ayıklanmasını ve öğrencinin inanç–davranış ilişkisinde bilinçli bir duruş geliştirmesini amaçlamaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 7-8). Ünite, bu çerçeveyi hem içerik boyutunda tamamen karşılamakta hem de programın pedagojik ilkeleriyle örtüşen bir anlatım düzeni oluşturmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 98–111).

Program, itikat konularının soyut kavramlardan oluştuğunu hatırlatarak karmaşık tartışmalardan uzak durulmasını istemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019:11). “Dinim İslâm” kitabında da ‘Meleklerle İman’ konusu işlenirken programla uyumlu olacak şekilde felsefi, kelâmî tartışmalara girilmediği, gereksiz ayrıntılar yerine temel bilgi ve değerler verildiği ve öğrencinin ihtiyacı kadar bilgi sunulduğu görülmektedir. Meleklerin özelliklerine yer verilen bölümde,

meleklerin nurdan yaratıldığı, yeme-içme ve uyuma gibi fiziksel ihtiyaçlardan uzak oldukları, Allah'a isyan etmeyecek biçimde yaratıldıkları ve müminlere yardım ettikleri bilgisi açık ve anlaşılır örneklerle verilmektedir (Durmuş vd., 2022: 100). Program, konuların sade bir dille öğretilmesini istemekte (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 8); kitabın bu bölümü ise yalnızca bu temel bilgileri vermekle kalmayıp meleklerin güzel koku ve güzel söze meyilli oluşu gibi öğrencinin ilgisini artırabilecek ayrıntılara da yer vererek programdaki çerçeveyi zorlamayan ama zenginleştiren bir yaklaşım sunmaktadır (Durmuş vd., 2022: 100).

Meleklerin görevlerine ilişkin açıklamalar ise kapsam açısından programla tam bir örtüşme göstermektedir. Programda, öğrencinin meleklerin görevlerini açıklaması hedeflenmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 19). “Dinim İslâm” kitabında ise, Cebrail’in vahiy getirmesi, Mikail’in rızkı düzenlemesi, İsrâfil’in sûra üflemesi ve Azrail’in canları alması gibi yaygın olarak bilinen görevleri 100–102. sayfalar arasında sistematik biçimde işlemektedir. Bunun yanı sıra Kirâmen Kâtibîn, Münker–Nekir, Hazene-i Cennet ve Hazene-i Cehennem melekleri gibi görevli meleklerin de tanıtılması, öğrenci seviyesine uygun fakat içeriksel olarak daha geniş bir perspektif sunmakta; programın “ihtiyacı kadar bilgiye başvurulur (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019:11)” ilkesini ihlal etmeden konuyu anlam yönünden pekiştirmektedir. “Dinim İslâm” kitabının 102. sayfadaki eşleştirme etkinliği ise programın öğrenme sürecinde “öğrenen merkezli” anlayış benimseme yaklaşımını somut biçimde desteklemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6).

Cinler konusunun ele alınışı da programın içerik bütünlüğüyle uyumludur. Cinlerin ateşten yaratıldığı, insanlar gibi akıl ve irade sahibi oldukları, mümin ve kâfirlerinin bulunduğu ve insanların onları göremeyeceği bilgisi 104–105. sayfalarda sade ve açıklayıcı bir üslupla verilmektedir. “Dinim İslâm” kitabının bu bölümünde Hz. Peygamber’in (s.a.v.) korunma amacıyla Âyetü'l-Kürsî ile Felak ve Nâs Sûrelerini okumasına değinilmektedir. Bu yönüyle ünite, programın “Kur’an ve sünnet temelinde İslâm’ı anlama” ve “bilgileri davranışa dönüştürme” amacına uygundur (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6). Bunun yanı sıra ünitenin önemli bir bölümü olan hurafe ve bâtil inançlarla ilgili açıklamalar, programla güçlü bir uyum sergilemektedir. Program, dinî konuların hurafelerden ayıklanmasını ve öğrencinin yanlış inanışlara karşı bilinçlendirilmesini hedeflemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 18). Kitapta ruh çağırma, büyü, falcılık, burç yorumları ve çeşitli kehanet uygulamalarının hem dinî hem aklî bakımdan geçersiz olduğu net bir üslupla anlatılmaktadır. Bu bölüm, hurafelerle mücadeleyi teorik bir uyarıdan çıkarıp davranışsal farkındalığa dönüştüren güçlü bir içerik sunmaktadır (Durmuş vd., 2022: 105-107).

Metnin genel bütünlüğü değerlendirildiğinde ünitenin hem kapsam hem de derinlik açısından programı başarıyla karşıladığı, hatta bazı yönlerden programın öngördüğü öğretim

çerçevesini zenginleştirdiği görülmektedir. Bununla birlikte, içerik güçlü olsa da bazı sınırlı geliştirme alanları bulunmaktadır. Cin ve şeytanla ilgili ifadelerin bazı öğrencilerde korku uyandırmaması için yer yer daha yumuşatılmış bir üslupla takviye edilmesi ve hurafeler bölümünün günümüz dijital ortamında yaygınlaşan yeni tür bätıl inanış örnekleriyle desteklenmesi ünitenin programla uyumunu daha da güçlendirebilir. Buna rağmen ünitenin mevcut hâli (Durmuş vd., 2022: 98-111) programın sahih bilgi, bilinçli iman ve hurafelerden uzak durma hedefleriyle oldukça tutarlıdır ve öğrenci düzeyine uygun, dengeli, anlaşılır ve pedagojik olarak işlevsel bir içerik sunmaktadır.

“Dinim İslâm” kitabının 212–218. sayfalarında ele alınan ‘Kitaplara İman’ ünitesi ise içerik bütünlüğü ve temel kavramların sunumu açısından İOKK Öğretim Programı’nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-II/İtikat öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. Programa göre, Kur’an’daki bütün emir ve yasakların temel amacı bireyin ve toplumun huzur ve mutluluğunu tesis etmektir. Bu çerçevede abdest, namaz, oruç ve zekat gibi ibadetlerin yanı sıra doğruluk, merhamet, adalet ve temizliğin teşvik edildiği; içki, hırsızlık ve gıybet gibi davranışların ise yasaklandığı ifade edilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 23). Ünite de vahyin tanımı yapılırken ilâhî kitapların doğruyu ve yanlışı gösteren birer rehber olduğu vurgulanmakta ve bu açıklama ayet mealiyle desteklenmektedir (Durmuş vd., 2022: 212). Bu yönüyle ünite, İOKK Öğretim Programının “ayetlerden örneklerle temellendirme” ilkesine (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019:11) uygun bir içerik düzeni benimsemektedir.

Ünite de kitapların gönderiliş amacı, tarihî nitelikleri ve muhatap oldukları toplumlar hakkında verilen bilgiler Tevrat, Zebur, İncil ve Kur’an’ın temel özelliklerini öğrenen düzeyinde netleştirecek şekilde sunulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 213-214). Program, konuların “sade ve açık bir dille ifade edilmesini, ayrıntılı tartışmalardan kaçınılmasını ve öğrenenin temel farkındalığa ulaşmasını” esas almaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11). Ünite de bu yaklaşım korunmakta, Kur’an dışındaki kitapların insanlar tarafından değiştirildiği bilgisi doğrudan ve yorum eklenmeden verilmektedir (Durmuş vd., 2022: 213-214). Bununla birlikte ünitenin program açısından geliştirilebilir yönleri de bulunmaktadır. Program, İtikat konularının öğrenenin günlük hayatıyla ilişkilendirilerek verilmesini önemsemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11). Ancak ünite de vahyin rehberliğinin bireysel yaşantıya etkisine ilişkin açıklamalar bulunmakla birlikte, bu ilişkinin günlük hayata aktarılmasını destekleyen yönlendirici sorular ve uygulamaya dönük örnekler sınırlı kalmaktadır (Durmuş vd., 2022: 212-214). Kur’an’ın muhtevasının işlendiği bölüm program kazanımlarını karşılarsa da ünite de mesaj-yaşam ilişkisini pekiştirecek kısa uygulamalar veya sorulara daha fazla yer verilebileceği görülmektedir (Durmuş vd., 2022: 216). Ayrıca tahrif konusunun aktarımı programın sade anlatım ilkesine (Diyanet İşleri

Başkanlığı, 2019: 11) uygun olmakla birlikte, öğrenenin bu bilgiyi içselleştirmesine yardımcı olacak küçük etkinliklerin eklenmesi, üniteyi program açısından daha da güçlendirebilir.

Dinim İslâm kitabının 220–225. sayfalarında yer alan ‘Peygamberlere İman’ ünitesi, İOKK Öğretim Programı’nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-II/İtikat öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. “Dinim İslâm” kitabının ‘Peygamberlere İman’ ünitesinde, “peygamberlerin özellikleri, görevleri, mucize–keramet kavramları ve peygamber örnekliliği” gibi temel başlıkları sıralanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 219). Dini Bilgiler-II/İtikat öğrenme alanında ‘Peygamberlere İman’ konusu alt başlıkları arasında “Peygamberlik ve Peygamberlere olan İhtiyaç” başlığı, üniteye olmayan sadece İOKK Öğretim Programı’nda “Peygamberlere İman” konusunda olan bir başlıktır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 23). Üniteye Bakara 2/151 ayetinin mealiyle peygamberin ayetleri okuması, hikmeti öğretmesi ve insanları arındırması anlatılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 221). Böylece programın “ayetlerden örneklerle temellendirme” ilkesi korunmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019:11). Peygamberlerin görevlerinin işlendiği bölümde ise tebliğ, öğretme, arındırma, rehberlik etme, güzel davranışların yayılmasını sağlama ve insanları uyarma gibi sorumluluklar açık ifadelerle sunulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 222). Bu sunuşa benzer ifadeler programda da yer almaktadır. Peygamberlerin Allah tarafından iyiyi ve doğruyu öğretmek için görevlendirilmiş örnek şahsiyetler olduğundan, insanların peygamberlere ihtiyaç duyduklarından söz edilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 23). Ek olarak Dinim İslâm kitabının 223. sayfasında açıklanan mucize ve keramet kavramlarının programın “konular işlenirken sade ve anlaşılır bir dil kullanılması” ilkesine uygun olduğu görülmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 8). Dolayısıyla ‘Peygamberlere iman’ ünitesinin genel yapısı programla yüksek uyum göstermektedir. Bu noktada geliştirilebilir yönler ünitenin bütünsel uyumunu zayıflatmamakta, sadece bazı kazanımların daha derin sunulabileceğini göstermektedir.

“Dinim İslâm” kitabının 322–327. sayfaları arasında yer alan ‘Ahirete İman’ ünitesi, İOKK Öğretim Programı’nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-II/İtikat öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. Program, öğrencinin; “ölüm, diriliş, mahşer, hesap...” gibi ahiretle ilgili temel kavramları tanımasını ve bu inancın dinî yaşantı bakımından önemini kavramasını hedeflemektedir. Ünite, ölümün bir yok oluş olmadığı; insanın dünyada yaptıklarının karşılığını göreceği ve hayatın bir imtihan alanı olduğu yönündeki temel inancı Kur’an ayetlerinden seçilmiş meallerle desteklemektedir (Durmuş vd., 2022: 322). Bu durum, temel kavramlar öğretilirken İOKK Öğretim Programının “ayet ve hadis örnekleriyle temellendirme” ilkesiyle örtüşmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11). Diriliş ve mahşer konuları ise 323–324. sayfalarda sade ve anlaşılır biçimde sunulmakta; insanların yeniden

diriltileceği, bir araya toplanacağı ve Allah'ın adaletinin tecelli edeceği açıklanmaktadır. Bu yaklaşım, programın ahiret sürecinin aşamalarına ilişkin temel bilgilerin açık bir dille verilmesi yönündeki kazanımlarıyla uyumludur. Hesap verme, sorumluluk ve ilahî adalet kavramlarının kısaca ama net ifadelerle açıklanması; programın insanın yaptıklarından, Allah'a ve insanlara karşı her davranışından sorumlu olacağı açıklamalarını yansıtmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 23-24).

Amel defteri, mizân ve sırat gibi konular da üniteye özlü ifadelerle aktarılmaktadır. Kişinin dünyadaki davranışlarının kaydedileceği, mizânın bir adalet ölçüsü olduğu ve sıratın ahiret sürecinin bir aşaması olduğu belirtilmektedir (Durmuş vd., 2022: 325). Program, bu kavramların detaylı tartışmalar olmadan temel düzeyde öğretilmesini öngördüğünden (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11), üniteye yaklaşım programla örtüşmektedir. Açıklamalar, öğrencinin konuları tanınmasını sağlayacak netlikte verilmektedir. 'Ahirete İman' ünitesinde, ahiret inancının insan davranışları üzerinde etkili olduğuna dair ifadeler yer almaktadır (Durmuş vd., 2022: 326–327). Bu durum programın ahiret bilincinin bireysel sorumlulukla ilişkilendirilmesi yönündeki açıklamasını karşılamaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 23-24). Ek olarak İOKK Öğretim Programı'nda; iman ile ilgili konuların soyut kavramlardan oluşması sebebiyle ders anlatımında bu hususun göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilmektedir. Bu sebeple üniteye öğrencinin ihtiyacı kadar bilgi verilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11). Ünite genel olarak değerlendirildiğinde programdaki bu hususa dikkat edildiği görülmektedir. Derinlik bakımından ise üniteye gereksiz ayrıntıya girilmemekte, programın öngördüğü sade ve doğrudan anlatım yöntemi tercih edilmektedir. Böylece konu, öğrenenin seviyesine uygun şekilde sunulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 322–327).

Bununla birlikte ünitenin bazı yönleri geliştirilebilir görünmektedir. Programda "sağlıklı dinî ve ahlâkî gelişim göstermelerine katkı sağlanması" amacına (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 10) binaen 'Ahirete İman' ünitesinde ahiret inancı ve dinî yaşantı ilişkisinin temel düzeyde ifade edilmesinin (Durmuş vd., 2022: 322–327) yeterli olmadığı; dinî ve ahlâkî yaşantıya etkilerin ayrıntılandırılmasının gerekliliği ifade edilebilir. Ancak bu durum, ünitenin programla genel uyumunu zedelememekte; programın bazı kazanımlarının daha güçlü desteklenebileceğine işaret etmektedir.

"Dinim İslâm" kitabında 'Kader ve Kazaya İman' ünitesi; İOKK Öğretim Programı'nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-II/İtikat öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. Üniteye kavramların sade biçimde tanımlandığı, ayet ve hadislerle desteklendiği ve öğrencinin seviyesine uygun bir anlatımla işlendiği bütünlüklü bir bölüm olarak

sunulduğu görülmektedir (Durmuş vd., 2022: 328–335). Kitabın bu üslubu, programda yer alan “öğrencinin hazırbulunuşluk düzeyinin dikkate alınması ve sade–anlaşılır dil kullanılması” ilkesini yansıtmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 8). Bölümün girişinde kader ve kazanın tanımı gayet net ifadelerle yapılmaktadır. Allah’ın her şeyi bir ölçü ve hikmete göre takdir etmesi kader, kaza ise bu takdir edilenlerin zamanı geldiğinde gerçekleşmesi şeklinde açıklanmakta, bu tanım öğrencinin soyut bir konuyu daha rahat kavramasına yardımcı olmaktadır (Durmuş vd., 2022: 328–329).

Aynı zamanda “Dinim İslâm” kitabı; ‘Kader ve Kazaya İman’ ünitesinde insanın iradesini ele alırken, bireyin iyiyi ve kötüyü seçebilecek akla sahip olduğunu ve yaptığı tercihlerden sorumlu tutulduğunu vurgulamaktadır (Durmuş vd., 2022: 332). Bu vurgu, programın “sorumluluk bilincinin geliştirilmesi” yönündeki yaklaşımıyla örtüşmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 24).

Tevekkül, rızık ve başarı gibi kavramların açıklanması da bölümün önemli yönlerindedir. Aynı konular İOKK Öğretim Programı’nda da açıklanması istenen bölüm olarak geçmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 24). Tevekkülün yanlış yorumlanmasını önlemek için çabanın gerekliliği, sonucun ise Allah’a bırakılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda “deveni bağla” hadisinin kullanılması, örneğe dayalı öğrenmeye katkı sağlamaktadır. Rızık konusunun helâl yoldan çalışmanın önemine bağlanması ve başarıda insan gayreti ile ilahî yardım arasındaki dengeyi açıklaması, bölümün didaktik yönünü daha da güçlendirmektedir (Durmuş vd., 2022: 333). Bu yaklaşım, programda konuların günlük yaşamla ilişkilendirilmesi ve insan hayatına kattığı kazanımlara vurgu yapılması gerektiğini belirten ilkeyle uyum içindedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 7). “Dinim İslâm” kitabı, musibetler, hastalıklar ve afetleri kader bağlamında işleyerek imtihan bilincini pekiştirmektedir. Musibetlerin hikmeti, insanın olgunlaşması ve sabır gibi kavramlar dengeli bir şekilde ele alınırken, tedbirsizliğin kadere bağlanamayacağına vurgu yapılarak yanlış kader algılarına dikkat çekilmektedir (Durmuş vd., 2022: 334–335). Bu yönü, programın “yanlış ya da eksik dini bilgilerin pedagojik bir dille düzeltilmesi” ilkesine uygundur (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 8). Böylece ünite hem bilişsel hem duyuşsal açıdan bütüncül bir yapı oluşturmakta ve öğrencinin kader inancını günlük yaşamla ilişkilendirmesine imkân tanımaktadır.

Buna karşın bölümde geliştirilebilecek yönler de mevcuttur. İçerik sahih ve nettir ancak öğrenciyi düşünmeye sevk edecek uygulama temelli etkinlikler ile tartışma soruları bulunmamaktadır. Oysa program, din öğretiminde soru–cevap, tartışma, örnek olay gibi öğrenci merkezli yöntemlerin kullanılmasını teşvik etmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 8). İOKK Öğretim Programı’nda, kadere inanan insanın olaylar karşısında dayanıklı olacağına dikkat

çekilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 24). Bu sebeple güncel hayatta sık karşılaşılan hatalı kader yorumları -trafikte ihmali kadere bağlama, doğal afetlerde tedbirsizliği ilahî takdirle ilişkilendirme gibi- durumlara “Dinim İslâm” kitabının ilgili konularında daha fazla yer verilmelidir. Bu tür örneklerin eklenmesi öğrencinin yanlış inanç kalıplarını daha net fark etmesine katkı sağlayabilir. Bölümde kaygı, kontrol duygusu ve musibet sonrası baş etme gibi psikolojik boyutların dolaylı biçimde ele alınması da dikkat çeken bir diğer noktadır.

Sonuç olarak “Dinim İslâm” kitabında yer alan ‘Kader ve Kazaya İman’ ünitesi; kavram bütünlüğü, ayet ve hadis temelli anlatımı, sorumluluk–irade dengesini gözeten yaklaşımı ve sade diliyle güçlü bir içerik sunmaktadır (Durmuş vd., 2022: 328-335). Ünite, sahit bilgiye dayalı anlatım, anlaşılır dil kullanımı ve içeriğin öğrencinin yaşamıyla ilişkilendirilmesi gibi eğitim ilkeleriyle programın hedefleriyle yüksek düzeyde uyumludur (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 8-24). Bununla birlikte etkinlik temelli öğrenmenin sınırlı olması, modern hayatla daha yoğun ilişkilendirilebilecek örneklerin azlığı, psikolojik boyutun daha belirgin hâle getirilebilmesi ve güncel bätül inanışlara yönelik bilinçlendirmenin artırılması gibi yönler, ünitenin geliştirilebilir alanlarını oluşturmaktadır. Bu sınırlı iyileştirmelerle birlikte ünitenin hem kapsam hem derinlik bakımından daha zengin, öğrencinin ihtiyaçlarına daha duyarlı ve çağın pedagojik beklentilerine daha uygun bir yapıya kavuşacağı; mevcut hâliyle ise kader inancını bilişsel ve tutumsal boyutlarda anlaşılır kılan dengeli bir anlatı sunduğu söylenebilir.

İtikat ünitelerinin uyum analizinden hemen sonra sırasıyla ibadet ünitelerinin öğretim programıyla uyum analizinden söz etmek yerinde olacaktır. “Dinim İslâm” kitabının ibadet konularından ‘İbadet ve Mükellef’ ünitesi (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 25-33), İOKK Öğretim Programı’nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-I/İbadet öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. Ünite ibadet kavramı; tanımı, amacı, önemi ve insan hayatına kattığı bireysel ve toplumsal kazanımlar üzerinden geniş bir perspektifle ele alınmakta; ibadetin ruh terbiyesi, iç huzur, ahlâkî gelişim, sorumluluk bilinci, dayanışma ve toplumsal kaynaşma gibi olumlu etkileri ayrıntılı şekilde açıklanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 26–29). Bu anlatım programda yer alan “ibadetlerin insanı erdeme ve mutluluğa götüren yönlerine dikkat çekilir” ilkesini (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 19) doğrudan karşılamakta; ibadet öğretiminin bilgi aktarımını değer ve davranış boyutlarıyla bütünleştiren yaklaşımıyla örtüşmektedir. Ünite temel ibadetlerin kavramsal çerçevesi verilmekle birlikte ibadetlerin anlam ve hikmetlerinin de açıklanması, programın değer merkezli öğretim anlayışını desteklemektedir. Ayrıca öğrencinin ibadetleri bilinçle yerine getirmesine yönelik bir zemin oluşturmaktadır. Mükellef kavramının ve “farz, vacip, sünnet, ...” gibi teklifi hükümlerin Hanefi sistematığına uygun biçimde sunulması (Durmuş vd., 2022: 33–34), programın bu başlıktaki hedeflerini

karşılamanın bir içeriğin bütünlüğü sağlamaktadır.

Ünitede ayet mealleri, günlük yaşamla ilişki kuran örnekler ve etkinliklerin bulunması; programın “öğrenen merkezli öğretim” ilkesiyle uyumlu, sorgulamaya dayalı ve hayatla bağlantılı bir öğretim sürecini ortaya koymaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6–8). Bununla birlikte ünite mezhepler arası farklılıklara yalnızca “Şâfiî mezhebine göre vitir ve bayram namazları sünnettir” örneğiyle sınırlı biçimde değinilmesi (Durmuş vd., 2022: 33–34), programdaki mezhepler arası görüş farklılıklarını tüm yönleriyle yansıtılmasını sınırlamaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 20). Bu durum, ünitenin içeriğinde bir eksiklik olmaktan ziyade öğreticinin programın beklentilerini karşılamak üzere bu başlığı derinleştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Genel olarak ünite, kapsam genişliği, değer odaklı yaklaşımı ve pedagojik yapısıyla programın öngördüğü kazanımları büyük ölçüde karşılayan ve öğretim sürecine anlamlı katkı sağlayan bütünlüklü bir içerik sunmaktadır.

“Dinim İslâm” kitabının ‘Temizlik’ ünitesi de (Durmuş vd., 2022: 37-53) İOKK Öğretim Programı’nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-I/İbadet öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. İOKK Öğretim Programı (2019) incelendiğinde, öğretim sürecinin öğrencinin ihtiyaçları temelinde şekillenmesi gerektiği, bu nedenle programın esnek bir çerçevede yürütülmesinin önem kazandığı görülmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6–8). Programın özellikle ibadet öğrenme alanındaki yaklaşımı, temizlik konusunu hem ibadetlerin geçerli olması açısından zorunlu bir ön koşul hem de günlük hayatın doğal bir parçası olarak değerlendirmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 18–23). ‘Temizlik’ ünitesinin 36–53. sayfalarında yer alan içerik, bu temel yaklaşımı destekleyen niteliktedir. Dolayısıyla temizlik–ibadet ilişkisinin bütün boyutlarıyla işlendiği anlaşılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 36–53).

‘Temizlik’ ünitesinin giriş bölümünde temizlik kavramı bireysel sağlık, toplumsal uyum ve dinî sorumluluk açısından ele alınmakta; temizlik davranışının dinî kaynaklardaki yerine dikkat çekilmektedir (Durmuş vd., 2022: 36–40). Bu yaklaşım, programın temizlik konusunu hem ibadet öncesi bir hazırlık hem de değerlerle bağlantılı bir davranış alanı olarak ele alan yönüyle uyumludur (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 18–21). Temizlik türlerinin maddî, hükmî ve manevî boyutlarıyla açıklanması (Durmuş vd., 2022: 39–40), programın temizlik–ibadet ilişkisini çok yönlü bir çerçevede değerlendiren yapısıyla doğrudan örtüşmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 18–23). Manevî temizlik vurgusu ise, programın ahlak öğrenme alanında yer alan davranış ve değer odaklı kazanımlarla bütünleşmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 20–22).

Abdestin farzları, uygulanışı ve abdesti bozan durumların ayrıntılı biçimde açıklanması (Durmuş vd., 2022: 42–44), programın abdest öğretimini uygulamalı yöntemlerle ele alınması

gereken temel bir konu olarak tanımlamasıyla uyum içindedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 18–23). Mezhepler arasındaki farklılıklara ilişkin kısa bilgiler, programın mezhep farklılıklarını pedagojik bir dille aktarma ilkesini desteklemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11). Gusül ve guslü gerektiren durumlara ilişkin içerik (Durmuş vd., 2022: 44–46) de programın zorunlu görülen temel ibadet bilgileri arasında yer aldığı için programla tam uyum göstermektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 18–23). Kadınlara mahsus hâllerin (hayız, nifas, istihâze) ayrıntılı biçimde ele alınması (Durmuş vd., 2022: 51–52), doğrudan programda başlık halinde verilmemiş olsa da temizlik–ibadet ilişkisinin bütüncül değerlendirilmesini öneren yaklaşımın bir parçası niteliğindedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 18–22).

Teyemmüm konusu da üniteye adım adım açıklanmakta ve görsellerle desteklenmektedir (Durmuş vd., 2022: 46–48). Programın abdest ve guslün tamamlayıcı bir unsuru olarak teyemmüme özel vurgu yapması, bu bölümü programla tam uyumlu kılmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 18–23). Mest üzerine mesh ve sargı üzerine mesh bölümleri ise programın zorunlu içeriğinde doğrudan yer almamakla birlikte, programın esnek yapısı öğreticinin öğrencinin ihtiyacına göre ek konular işleyebilmesine imkân tanımaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6–7). Bu nedenle bu iki konu programla kısmen uyumlu kabul edilebilir. Özürlü kimselerin temizlik ve abdest uygulamalarına yönelik açıklamalar da aynı esneklik ilkesi çerçevesinde değerlendirilebilir (Durmuş vd., 2022: 49-53).

Etkinlikler açısından da program, öğrencinin derse aktif katılmasını, konuların günlük hayatla ilişkilendirilmesini ve tartışma-soru-cevap gibi yöntemlerle ele alınmasını önermektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 7–8). Temizlik ünitesinde yer alan tablo doldurma, sınıflandırma ve ayet–hadis yorumuna dayalı etkinlikler (Durmuş vd., 2022: 41- 48), programın bu ilkeleriyle uyumludur. Ünite boyunca kullanılan tartışma soruları, öğrencinin düşünme becerisini geliştirmeyi amaçlamakta ve programın öğrenen merkezli yaklaşımını desteklemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 7–8). Değerlendirme boyutunda ise program, ölçme ve değerlendirmenin sürece yayılması, öğrenciyi yargılayıcı değil geliştirici bir biçimde yönlendirmesi gerektiğini belirtmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 8). Temizlik ünitesinde doğrudan sınav niteliğinde ölçme araçları bulunmamakla birlikte, sınıflandırma ve tablo doldurma etkinlikleri kavramsal anlama düzeyini; ayet ve hadis yorumları ise üst düzey düşünme becerilerini değerlendirme işlevi görmektedir (Durmuş vd., 2022: 41–48). Ancak programın vurguladığı uygulama temelli değerlendirmenin, öğretici tarafından sınıf ortamında abdest ve teyemmüm uygulamaları üzerinden yapılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde ‘Temizlik’ ünitesi (Durmuş vd., 2022: 36–53),

programın amaç, içerik, yöntem ve değerlendirme ölçütleriyle büyük ölçüde uyumludur. Temizlik konusunun kapsamlı biçimde ele alınması, ünitenin programın temel beklentilerini karşıladığını göstermektedir. Bununla birlikte mest üzerine mesh ve özürünün temizliği gibi bazı konular, programın esnek yapısı çerçevesinde ek bilgi niteliğinde olup kısmi uyum olarak değerlendirilebilir. Program, temizlik konusunun öğrencinin yaşamıyla güçlü bağ kurmasını ve güncel ihtiyaçlara cevap vermesini hedeflerken; su tasarrufu, çevre bilinci, sürdürülebilir temizlik, güncel hijyen uygulamaları ve dijital temizlik gibi boyutların üniteye yer almaması, içerik derinliği açısından geliştirilebilir bir alan olarak öne çıkmaktadır. Buna rağmen ünitenin genel bütünlüğünün programla yüksek düzeyde örtüştüğü söylenebilir. Ayrıca ‘Temizlik’ ünitesi, kapsam itibarıyla programla çok yüksek düzeyde uyumlu; derinlik itibarıyla ise güçlü yönleri belirgin, geliştirilmesi gereken noktaları ise modern yaşamın gerektirdiği yeni temizlik anlayışlarıyla ilişkilendirilmesi gereken bir yapıdadır. Ünitenin hem fikhî hem manevî hem de pedagojik açıdan dengeli bir içerik sunması, programın hedefleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Bununla birlikte ünite; bilimsel, sosyolojik ve çağdaş temizlik pratiklerine yönelik örneklerle zenginleştirildiğinde, programın “ihtiyaç odaklı, yaşamla bağlantılı, davranış geliştiren” öğretim anlayışıyla daha üst düzeyde bir uyum yakalayabilir.

“Dinim İslâm” kitabındaki ‘Namaz’ ünitesi (Durmuş vd., 2022: 114-149) ise içerik örgüsü ve öğretim yaklaşımı bakımından İOKK Öğretim Programı’nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-I/İbadet öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. Programın “bilişsel, sosyal ve duygusal yönden gelişimi önceleyen öğrenen merkezli” yaklaşımı (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6), üniteye açıklanmalar, çizelgeler, kılınış şemaları, etkinlikler ve değerlendirme uygulamalarıyla sistemli bir biçimde desteklenmektedir (Durmuş vd., 2022: 114-149). Namazın önemi, anlam dünyası ve farzîyetine ilişkin giriş bölümü, programın “dinî farkındalık oluşturma” hedefiyle (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6) doğrudan örtüşmektedir. Bu çerçevede namazın huzur, disiplin ve manevî bütünlük sağlayan yönüne yapılan vurgular, öğrencinin derse duyuşsal hazırlığını destekleyen bir içerik sunmaktadır (Durmuş vd., 2022: 114).

‘Namaz’ ünitesinde, namaz çeşitlerinin açık, kısa ve sınıflandırılmış biçimde verilmesi (Durmuş vd., 2022: 114–115), programın “sade bir dille öğretme” yaklaşımı ve “teşvik edici” ilkeleriyle uyum göstermektedir. Benzer şekilde namazın farz ve vaciplerinin maddeli açıklamalarla sunulması (Durmuş vd., 2022: 115–117), İÖKK Öğretim Programı’nın “öğrenen merkezli araştıran sorgulayan öğrenme ortamı oluşturmak” yaklaşımıyla (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6) uyumludur. İbadetin bozulmasına sebep olan durumların günlük hayattan örneklerle verilmesi (Durmuş vd., 2022: 117), öğrencinin davranış–sonuç ilişkisini kavramasını kolaylaştırarak programın dini davranışların bilinçle uygulanması ilkesini desteklemektedir.

Bunun yanı sıra ünitedeki görsel materyal kullanımı, programla örtüşen en güçlü yönlerden biridir. Namazın kılınışının adım adım hareket şemalarıyla verilmesi (Durmuş vd., 2022: 122–123), İÖKK Öğretim Programı'nın “ibadetle ilgili bilgilerin davranışa dönüşmesi” hedefiyle uyumludur (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6). Ayrıca ünite namaz çizelgelerinin vitir ve diğer sünnet namazları için rekât düzenini şematik biçimde sunmaktadır. Bu görseller, özellikle ilk kez öğrenen öğrenciler için ibadet akışının zihinsel olarak modellenmesine büyük kolaylık sağlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 124–129). Bu durumu programda “ibadetlerin uygulamalı olarak öğretilmesi gerekliliği” ifadesi karşılamaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 18-19).

Akşam vaktine dair Hanefî–Şafîî görüşleri, Cuma namazındaki cemaat sayısına ilişkin mezhepsel farklar ve bayram namazındaki tekbir farklılıkları açık ve karşılaştırmalı bir biçimde aktarılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 130–136). Mezhep farklılıklarının sunulmuş biçimi de programın; hoşgörü, mezhepler üstü yaklaşım ve kolaylaştırıcılık değerleriyle uyumludur (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 8) Mezhep farklarının çatışma unsuru olarak değil, zenginlik olarak sunulması öğrencide hoşgörü ve esneklik bilincini oluşturmaktadır.

Aynı zamanda üniteye yer alan etkinlik ve değerlendirme uygulamaları (Durmuş vd., 2022: 117-120), programın ölçme–değerlendirme yaklaşımıyla güçlü bir uyum göstermektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 8). “Cuma namazı duygu paylaşımı” uygulaması, programın öğrenciyi aktif kılma, uygulama becerisi geliştirme ve öğrenmeyi pekiştirme anlayışıyla (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6-8) örtüşmektedir. Özellikle ünite sonu değerlendirme kısmı, tüm namaz türlerini özetleyerek öğrencinin bilişsel bütünlüğünü güçlendiren işlevsel bir ölçme örneği sunmaktadır.

İÖKK Öğretim Programı'nda ‘Namaz’ konusu işlenirken cami ve cemaatle namazla ilgili çeşitli alt başlıklara yer verilmektedir. Bu kapsamda camilerin toplumsal işlevi, cami adabı ve cemaatle kılınan namazın önemi ele alınmaktadır. Ayrıca caminin iç ve dış bölümlerinin tanıtılması iç mekana ait unsurların açıklanması ve cami adabına ilişkin öğrencilere bilinç kazandırılması programını vurgulanan temel noktalarındandır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 20). Buna karşın bu konuların “Dinim İslâm” kitabının ‘Namaz’ ünitesinde yer almadığı görülmektedir. Öte yandan ‘Namaz’ ünitesi genel olarak programla uyumlu olsa da bazı yönlerinin güçlendirilebileceği görülmektedir. Özellikle namaz çeşitleri, farz–vacip ayrımı ve ibadeti bozan durumlara ilişkin bölümlerde (Durmuş vd., 2022: 114–117) uygulamaya dönük örneklerin artırılması, öğrencinin kavramsal bilgiyi somut yaşantılarla ilişkilendirmesini kolaylaştırabilir.

Programın ibadet öğretiminde vurguladığı “anlam–hikmet temelli yaklaşım” (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6–7) üniteye yer alsa da bu vurgu çoğunlukla kısa açıklamalarla sınırlıdır;

namazın bireyin duygu dünyasıyla, sosyal ilişkileriyle, aile ortamıyla veya gençlerin güncel yaşam pratikleriyle nasıl ilişkilendirilebileceğine dair somut örneklerin eklenmesi öğrenme sürecini derinleştirebilir. Ayrıca üniteadaki etkinliklerin büyük kısmı bilgi düzeyini ölçen kısa sorulardan oluştuğu için (Durmuş vd., 2022: 117-120), “namazın ruhî etkileri üzerine düşünme”, “namaz deneyimini betimleme” gibi öğrenciyi düşünmeye, hissetmeye ve ibadeti kişisel bir tecrübe olarak yorumlamaya yönlendiren daha açık uçlu sorular ve yaşantı temelli etkinliklerin artırılması programın “öğrenen merkezli” yaklaşımını daha etkili biçimde karşılayacaktır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 20). Bu iyileştirmelerle, ünitenin programın “dinî bilgiyi günlük hayatla ilişkilendirebilme” ilkesine (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 10) daha güçlü uyum göstermesi sağlanabilir.

Ayrıca bazı alt başlıkların ayet–hadis desteği olmadan verilmesi pedagojik açıdan anlaşılır olsa da İÖKK Programı’nın “ayet ve hadislerle temellendirme” ilkesini (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11) güçlendirmek adına seçilmiş birkaç metinsel dayanak eklenebilir. Cuma, cenaze ve bayram namazları gibi özel ibadetlerde (Durmuş vd., 2022: 131–136), görsel çeşitliliğin artırılması öğrencinin psikomotor öğrenmesini daha da destekleyebilir. Üniteadaki değerlendirme araçları işlevsel olmakla birlikte, açık uçlu sorular veya kısa yansıtıcı etkinliklerin zenginleştirilmesi programın “üst düzey düşünme becerileri” hedefini daha da güçlendirebilir.

‘Namaz’ ünitesi ile İOKK Öğretim Programı arasındaki uyum genel olarak değerlendirildiğinde, ünitenin programın hedeflediği bilişsel, duyuşsal ve psikomotor kazanımları dengeli bir şekilde desteklediği görülmektedir. Ünite, namazın anlam boyutunu tanıtan girişten başlayarak kılını, vakitler, mezhep farkları ve özel namaz türlerine kadar tüm başlıklarda programın “sade, uygulanabilir ve öğrenciyi aktif kılan öğretim” ilkesini başarıyla yansıtmaktadır. Grafikler, çizelgeler ve şemalar psikomotor becerileri desteklerken; etkinlikler, ayet-hadis yorumlamaları ve değerlendirme soruları öğrencinin kavrama ve içselleştirme düzeyini güçlendirmektedir. Mezhep farklarının hoşgörü merkezli bir tutumla sunulması ise programın mezhepler üstü yaklaşımına doğrudan katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, bazı başlıklarda örneklerin artırılması veya ayet-hadis desteğinin güçlendirilmesi gibi geliştirmeye açık alanlar bulunsa da genel çerçevede ‘Namaz’ ünitesinin programın amaçlarıyla yüksek düzeyde örtüştüğü ve yetişkin öğrenenlerin ihtiyaçlarına uygun bütüncül bir ibadet öğretimi sunduğu söylenebilir.

“Dinim İslâm” kitabında yer alan ‘Oruç’ ünitesi ise, içerik yapısı, kavramsal bütünlüğü ve değer merkezli yaklaşımı bakımından İOKK Öğretim Programı’nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-II/İbadet öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. İOKK Öğretim Programı’nda; oruç konusunda, ibadetlerin Allah’a sevgi, saygı ve şükür duygusunu ifade etmenin yanı sıra bireyin ruhsal ve bedensel sağlığını desteklediği, insanlar

arasında sevgi, saygı yardımlaşma ve dayanışmayı güçlendirdiği vurgulanmaktadır. Böylece ibadetlerin toplumsal ilişkilerin düzenli işlemesine katkı sunan ve bireyi erdemli davranışlara yönelten bir işlev taşıdığı belirtilmektedir. Oruç ibadetinin yalnızca yeme içmeden uzak durmak olmadığı; sabrı, şükürü ve kanaati öğreten ahlâkî gelişimi destekleyen bir nitelik taşıdığı ifade edilmektedir. Ayrıca toplumsal huzur ve birlik için nimetlerin paylaşılmasına ve yardımlaşmanın önemine dikkat çekilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 29).

“Dinim İslâm” kitabında ‘Oruç’ ünitesi bu yaklaşımı destekleyecek biçimde ele alınmaktadır. İbadetin nefsi terbiye eden yönü, sabır ve irade geliştirme potansiyeli, paylaşma ve dayanışmayı güçlendiren sosyal boyutu, açlık deneyimi sayesinde ihtiyaç sahiplerinin hâlini anlama becerisi ve ibadetin gösterişten uzak oluşuyla samimiyet duygusunu pekiştirmesi gibi hususlar açık ve sade bir anlatımla sunulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 227-233). Bu yaklaşım, İOKK Öğretim Programı’nın öngördüğü değer ve anlam merkezli ibadet öğretimi anlayışıyla doğrudan örtüşmektedir.

Ünite, kavram temelli bir öğretimi benimsemesi yönüyle de programın hedefleriyle uyumludur. Sahur, imsak, iftar gibi temel kavramlar net tanımlarla aktarılmaktadır. Özellikle “orucu bozan-bozmayan durumlar” tablosu, öğrencinin bilgiyi sınıflandırmasına, karşılaştırmasına ve zihninde yapılandırmasına yardımcı olmakta; bu yönüyle programın pedagojik uygunluk ilkesiyle (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 8) paralellik sergilemektedir. Ayrıca sahur, iftar duası, yardımlaşma bilinci ve Ramazan ahlakı gibi uygulamaya dönük unsurların yer alması, İOKK Öğretim Programı’nın davranış kazandırma hedefini desteklemekte; öğrencinin ibadeti yaşamla ilişkilendirmesine katkı sunmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6). Bununla birlikte, ünitenin programla yüksek uyumuna rağmen geliştirilebilecek yönleri de bulunmaktadır. Öncelikle, içerikte oruç ibadetinin bireysel ve toplumsal faydaları güçlü biçimde vurgulansa da öğrencilerin güncel yaşam pratikleriyle ilişkilendirilebilecek çağdaş örnekler sınırlı kalmaktadır. Uzun yaz günlerinde oruç tutmanın zorlukları, sağlıkla ilgili istisnaların bilinçli değerlendirilmesi veya dijital ortamda Ramazan bilincinin korunması gibi çağdaş pedagojik örneklerin üniteye eklenmesi, programın yaşantı temelli öğretim yaklaşımını daha görünür kılabilir.

Ayrıca mezhepler arası farklılıklara yer verilmesi olumlu olmakla birlikte, bu farklılıkların yalnızca sonuç bildiren kısa ifadelerle sunulması, öğrencinin konuyu derinlemesine kavrayabilmesini sınırlayabilir. Özellikle Hanefî-Şafîî farklılıklarının belirgin olduğu bölgelerde öğrenim gören öğrenciler açısından, bu ayrımların temel gerekçelerinin kısa bağlam açıklamalarıyla desteklenmesi kavramsal bütünlüğü artırabilir. Bunun yanında, bazı kavramların

oldukça özet verilmiş olması da geliştirmeye açık bir diğer noktadır. Örneğin kefâretin şartları, mekruh oruçların gerekçeleri veya niyet vaktine ilişkin ayrıntılar kısa tutulduğundan, öğreticinin ek açıklama yapma ihtiyacı doğmaktadır. Programın “öğrenenin merkezde olduğu” temel yaklaşımı dikkate alındığında, bu kavramlara yönelik kutu bilgi, not bölümü veya açıklayıcı mini metinler eklenmesi, ünitenin kendi kendine yeterliliğini güçlendirebilir. Bunun yanında üniteye etkinlik boyutunda sınırlılık daha belirgindir. Üniteye yalnızca bir etkinlik ve bir tablo bulunması, programın önerdiği etkinlik temelli öğrenme yaklaşımını tam olarak yansıtamamaktadır. Problem çözme senaryoları, kısa metin analizleri, karşılaştırmalı düşünme soruları veya grup tartışmalarına imkân veren etkinliklerin eklenmesi hem öğrencinin aktif katılımını artıracak hem de programın öngördüğü pedagojik derinliği güçlendirecektir.

Tüm bu değerlendirmeler ele alındığında, “Dinim İslâm” kitabının ‘Oruç’ ünitesi; kapsam, içerik, öğrenme alanı hedefleri, değer odaklı yaklaşım ve kavramsal bütünlük açısından İOKK Öğretim Programı’yla yüksek düzeyde uyumlu bir yapı sunmaktadır. Eleştirilen noktalar ise ünitenin niteliğini düşüren unsurlar değil, geliştirildiğinde içerik–program uyumunu daha da güçlendirecek pedagojik geliştirme alanları olarak görülmelidir. Bu hâliyle ünite, programın amaçladığı bütünsel ibadet eğitimi anlayışını büyük ölçüde yansıtmakta ve öğrenenlere hem bilgi hem bilinç hem de davranış düzeyinde anlamlı kazanımlar sunmaktadır.

“Dinim İslâm” kitabının ‘Zekât ve Sadaka’ ünitesi ise zekatın mahiyeti, verilecek mallar, zekât verilebilecek kimseler ve sadakanın maddî–manevî boyutları üzerinden sistematik bir yapı sunmakta ve İOKK Öğretim Programı’nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-II/İbadet öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. Üniteye zekatın insanın cimrilik, bencillik ve benmerkezcilik gibi olumsuz özelliklerden arınmasına vesile olan bir ahlâkî dönüşüm süreci olduğu vurgulanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 236-237). Zekatın paylaşma, dayanışma, merhamet gibi değerleri güçlendirdiğine ilişkin açıklamalar, İOKK Öğretim Programı’nın ibadet eğitimini davranış değişikliği ve değer aktarımıyla birlikte ele alma ilkesini doğrudan desteklemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 7).

Programda, toplumsal birlik ve huzurun sürdürülebilmesi için Allah’ın lütfettiği imkanların paylaşılması ve yardımlaşmanın taşıdığı önem vurgulanmaktadır. İslâm’ın paylaşma anlayışının maddî unsurlarla sınırlı olmadığı, sevinç ve üzüntülerin paylaşılmasının da toplumsal bütünleşmeyi güçlendirdiği ifade edilmektedir. Vakıf medeniyetinin tarihsel birikimi hatırlatılarak, DİB ve Türkiye Diyanet Vakfı’nın küresel ölçekte yürüttüğü hayır faaliyetlerine değinilmektedir. Ayrıca zekat ve sadakanın sosyal dayanışmaya katkıları belirtilmektedir. İslâm’da her güzel davranışın sadaka değeri taşıdığı gerçeği, günlük hayattan örneklerle desteklenmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 24-25). Böylece öğrenci, ibadetin hem

bireysel hem toplumsal anlamını “ahlâkî olgunlaşma” bağlamında kavrama imkânı bulmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 10).

‘Zekât ve Sadaka’ ünitesi, zekât verilecek malları altın-gümüş, ticaret malları, toprak ürünleri ve hayvanlar şeklinde sınıflandırmakta; nisap miktarları ve zekât oranlarını örnek tablolarla açıklamaktadır (Durmuş vd., 2022: 243-245). Bu bölümlerin somut ve uygulanabilir olması, programın “uygulama temelli öğrenme” yaklaşımıyla güçlü bir uyum taşımaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019:7). Öğrencinin zekâtı soyut bilgilerden oluşan bir konu olarak değil, günlük hayatta hesaplanabilir ve uygulanabilir bir ibadet olarak anlamasına imkân vermektedir. Aynı şekilde, zekat verilebilecek sekiz sınıfın Tevbe Sûresi 60. Ayet çerçevesinde sade bir dille açıklanması (Durmuş vd., 2022: 239–241), programın “ayet merkezli değer öğretimi” yaklaşımıyla doğrudan örtüşmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11). Bu anlatım, öğrencinin hem ibadetin delil boyutunu hem de toplumsal sorumluluk alanlarını görmesini sağlayarak programın bilişsel ve duyuşsal hedeflerini aynı anda karşılamaktadır.

Sadaka bölümünde ise maddî yardımların yanı sıra güzel söz söylemek, iyiliği teşvik etmek, yoldan eziyet verici bir şeyi kaldırmak gibi davranış örneklerinin de sadaka olarak değerlendirildiği belirtilmektedir (Durmuş vd., 2022: 245–246). Bu yaklaşım, İOKK Öğretim Programı’nın ibadet ve ahlak bütünlüğünü esas alan pedagojik çerçevesiyle yüksek düzeyde uyumludur. Öğrenci sadakanın sadece ekonomik imkânla sınırlı bir ibadet olmadığını, günlük yaşamda iyilik üretmenin ve insanlara fayda sağlamanın da ibadet bilinciyle de ilişkili olduğunu fark etmektedir. Bu durum, programın ibadetlerin yaşantıya taşınmasını hedefleyen kazanımlarıyla tam olarak örtüşmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6).

Ünitede yer alan örnek tablolar ve açıklamalar oldukça işlevsel olmakla birlikte, İOKK Öğretim Programı’nın önerdiği probleme dayalı öğrenme yaklaşımını destekleyecek senaryo, vaka analizi veya öğrenci merkezli tartışma soruları sınırlı düzeydedir. Bu eksiklikler metnin değerini azaltmasa da bunların artırılması ünitenin mevcut güçlü yapısının zenginleşmesine katkı sunulabilir. Özellikle sadakanın davranışsal boyutunun psikolojik temellerine (empati, prososyal davranış, toplumsal duyarlılık) örnekler gösterilmesi, programın duyuşsal gelişimi destekleyen boyutu daha görünür hâle getirebilir.

Sonuç olarak "Dinim İslâm" kitabının 234-247 sayfaları arasında yer alan ‘Zekat ve Sadaka’ ünitesi, İslâm’ın mali ibadetlerinin pedagojik, kapsamlı ve motive edici şekilde işlendiği kısımlardan biridir. Ünitede yalın dil, zengin ayet-hadis delilleri, tarihi ve güncel örnekler, duygu yüklü hikâyeler, kazanımlara tam uygun etkinlikler ve kapsamlı değerlendirme soruları kullanılmaktadır. Ayrıca ünite ibadet–ahlak bütünlüğü, toplumsal sorumluluk bilinci, paylaşma

kültürü, maddî–manevî yardımlaşma ve değer aktarımları bakımından İOKK Öğretim Programı ile kapsamlı bir uyum sergilemektedir. Birkaç pedagojik dokunuşla (yansıtıcı etkinlikler, güncel örnekler, problem durumları) daha güçlü hâle gelebilecek yönleri bulunsa da ünite mevcut hâliyle programın hem bilişsel hem duyuşsal hem de davranışsal hedeflerini destekleyen nitelikli ve dengeli bir içerik sunmaktadır.

“Dinim İslâm” kitabının ‘Hac ve Kurban’ ünitesi de İOKK Öğretim Programı’nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-II/İbadet öğrenme alanıyla içerik, kapsam ve derinlik bakımından yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. Program, hac ve kurban konularının anlam, hikmet, değer ve yaşam bağlantılarıyla birlikte işlenmesini hedeflemektedir. Ünitenin hac konusunu Kâbe’nin sembolik anlamı, birlik ve kardeşlik bilinci, kulluk şuuru ve hac yolculuğunun manevî dönüşüm boyutlarıyla ele alması, programın değer odaklı öğretim yaklaşımını doğrudan karşılamaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6). Aynı şekilde kurban ibadetinin paylaşma, yardımlaşma, merhamet, sorumluluk ve toplumsal dayanışma bağlamında açıklanması; İOKK Öğretim Programı’nda yer alan ibadetin bireysel ve toplumsal faydalarını fark etme kazanımıyla örtüşmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019:11).

Programda öğrenciye kazandırılması amaçlanan temel ibadet kavramları (mikât, ihram, vakfe, tavaf vb.) üniteye açık ve öğrenci seviyesine uygun tanımlarla sunulmaktadır. Bunun yanında ayet ve hadislerin, programın öngördüğü şekilde öğrenciyi düşünmeye sevk eden ve anlamlandırma sürecine katkı sağlayan pedagojik araçlar biçiminde kullanılması dikkat çekicidir. Üniteye yer alan etkinliklerin (kavram eşleştirme, tartışma soruları, ayet-hadis değerlendirmeleri, uygulama temelli kurban etkinliği) programda öngörülen “öğrenen merkezli süreç, sorgulama ve yorum temelli” yaklaşımıyla uyum içinde olduğu görülmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019:6). Bu bütünlük, söz konusu ünitenin hem programın hedeflediği bilişsel düzeyi hem de duyuşsal ve davranışsal kazanımları aynı anda destekleyen nitelikli bir içerik sunduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla “Dinim İslâm” kitabındaki ‘Hac–Kurban’ ünitesinin kapsamı, derinliği ve öğretim yaklaşımı, İOKK Öğretim Programı’nın ibadet alanına ilişkin öğrenme çıktılarıyla güçlü bir uyum göstermektedir.

Sonuç olarak “Dinim İslâm” kitabının ‘Hac ve Kurban’ ünitesinde ele alınan konuların yalın ve içerik bakımından derinlikli bir biçimde işlendiği görülmektedir. Hac, umre ve kurbanla ilgili temel kavramlar hem tanımsal düzeyde hem de anlam boyutuyla birlikte sunulmakta, böylece öğrencinin bilgi edinmesinden ziyade, ibadetlerin arka planındaki hikmet ve amaçları kavraması hedeflenmektedir. Kabe, hac, arafat, sa’y, umre ve kurban gibi kavramlar açık, doğrudan ve öğrencinin düzeyine uygun ifadelerle açıklanmakta, bu yönüyle metnin dil ve üslup açısından anlaşılır ve öğretici bir yapı sergilediği söylenebilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 8).

“Dinim İslâm” kitabında yer alan ibadet konularının diğer ünitesi ‘Dua ve Tövbe’, içerik yapısı, kavramsal çerçevesi ve değer merkezli yaklaşımı bakımından İOKK Öğretim Programı’nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-II/İbadet öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. Ünite; dua ve tövbenin anlam, hikmet ve manevî yönlerini ele alış biçimiyle programın ibadet öğretimine yüklediği anlam merkezli ve değer temelli eğitim anlayışını doğrudan karşılamaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019:11). Ünitedeki dua konusu 356–365. sayfalar arasında oldukça kapsamlı biçimde ele alınmaktadır. Dua; kulun Allah’a yönelişi, aczini fark etmesi, niyazda bulunması ve teslimiyet bilinci kazanması gibi yönleriyle açıklanmakta, hayatın her alanını kuşatan bir ibadet olarak sunulmaktadır. Üniteye duanın belirli zamanlarda yapılan bir ibadet olmasının yanı sıra, “kulun her hâlinde Allah ile iletişim hâlinde olması” anlamına geldiği de vurgulanmaktadır. Ayrıca günlük hayatta yaygın biçimde kullanılan doğal dua ifadelerine (“Allah şifa versin”, “Eline sağlık” vb.) üniteye yer verilmesi, öğrencinin kendi yaşam deneyimleriyle ünite arasında bağ kurmasını kolaylaştırmaktadır (Durmuş vd., 2022: 356–357). Bu yaklaşım, İOKK Öğretim Programı’nın ibadet eğitiminde hedeflediği anlam merkezli ve yaşantı temelli öğretim anlayışıyla doğrudan uyum içindedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6).

Dua konusunun teorik çerçevesi güçlü olmasına rağmen, içeriğin öğrencilerin günlük hayatta karşılaşılabileceği somut durumlarla daha belirgin biçimde ilişkilendirilebileceği görülmektedir. Örneğin duanın psikolojik dayanıklılığı artıran yönüne dikkat çekilse de öğrencilerin yaşayabileceği kaygı yönetimi, sınav stresi, sosyal kırgınlıklar, öfke kontrolü veya başarısızlık duygusu gibi durumlara yönelik daha açık örneklere yer verilmesi ünitenin pedagojik etkililiğini artırabilir. Bunun yanı sıra üniteye duanın kültürel yönüne sınırlı düzeyde değinildiği görülmektedir. Oysa Anadolu’nun zengin dua kültürü -bölgesel dua kalıpları, aile içi dua gelenekleri, sözlü kültürde kuşaktan kuşağa aktarılan dua söyleyişleri- öğrencinin kültürel kimliği ile ibadet bilinci arasında güçlü bir bağ kurma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle kısa folklorik örneklerin veya aile büyüklerinden öğrenilen dua pratiklerinin üniteye görünür kılınması, programın sosyo-kültürel çeşitliliği dikkate alan yaklaşımıyla uyumlu olarak içeriği daha zengin hâle getirebilir. Ayrıca ayetlerin dua bölümünde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Örneğin Bakara Sûresi 186. Ayet dua konusunun merkezine alınmaktadır. Furkân Sûresi 25/77 ayeti duanın kulun değerini artıran bir ibadet olduğunu vurgulamaktadır (Durmuş vd., 2022: 356-358). Ayet ve hadislerin metinde yoğun biçimde kullanılması üniteyi güçlü bir referans zeminine oturtmakla birlikte, bazı bölümlerde konunun pedagojik açıdan nasıl temellendirildiği daha açık ifade edilebilir. Böylece öğrencinin ayetlerin mesajını hem ezber yoluyla hem de anlamlandırma yoluyla içselleştirmesi desteklenebilir.

Tövbe konusu ise ünite 366-369. sayfalar arasında ele alınmakta; tanımı, içsel arınma boyutu ve davranışların düzeltilmesine yönelik yönleriyle sistemli biçimde sunulmaktadır. Tövbe, bireyin işlediği hatayı fark etmesi, pişmanlık duyması, Allah'tan bağışlanma dilemesi ve yanlış davranışların yerine doğru olanı koyma kararlılığı şeklinde açıklanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 366). Bu yaklaşım, İOKK Öğretim Programı'nın ibadetin ritüel boyutunun ve davranışsal dönüşüm boyutunun birlikte öğretilmesini hedefleyen anlayışıyla büyük ölçüde örtüşmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6). Ünite ayrıca "Adım Adım Tövbe" başlığıyla pişmanlık, bağışlanma dileme, kul hakkını telafi etme, doğruya yönelme ve kararlılık gibi aşamaların öğretici bir sırayla verilmesi, konunun öğrenci tarafından daha kolay kavranmasına katkı sağlamaktadır. Tahrim 66/8 ayetinin ve "Tövbe pişmanlıktır" hadisinin (Durmuş vd., 2022: 367-368) yer alması ise ünitenin referans temelli yapısını güçlendirmektedir.

Bununla birlikte ünite tövbenin toplumsal boyutunun daha sınırlı düzeyde ele alınması dikkat çekmektedir. Oysa İOKK Öğretim Programı, ibadetlerin hem bireysel hem toplumsal yönlerinin kavratılmasını hedeflemektedir. Bu nedenle tövbenin bireyin iç dünyasında gerçekleşen bir duygu ve dönüşüm hâlinde öte; toplumsal ilişkilerde onarım, sorumluluk alma, zarar verilen kişiden özür dileme ve kul hakkını telafi etme süreci olduğu daha geniş biçimde ele alınabilir. Örneğin arkadaşla yaşanan bir kırgınlığın giderilmesi, aile içinde yapılan kırıcı bir davranışın düzeltilmesi, okul ortamında bir haksızlığın telafi edilmesi veya topluma zarar veren davranışların sonucunun onarılması gibi örnekler eklenerek tövbenin toplumsal işlevi daha görünür hâle getirilebilir. Ayrıca öğrencilerin tövbe davranışını içselleştirmesine katkı sağlayacak kısa etkinliklerin (örneğin "tövbenin davranışsal göstergeleri" üzerine hazırlık çalışmaları) eklenmesi ünitenin öğrenen merkezli yapısını daha da güçlendirebilir.

"Mübarek Gün ve Geceler" konusu ise İOKK Öğretim Programı'nda dini-manevî hayatımız için önemli ve fırsat niteliğinde olan zaman dilimleri olarak zikredilmesine karşın, (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 26) "Dinim İslâm" kitabının 'Dua ve Tövbe' ünitesinde yer almamaktadır. Toplum olarak dinî gün ve gecelere önem verildiği göz önünde bulundurulursa bu konunun ünite işlenmesi kitap adına bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Genel olarak 'Dua ve Tövbe' ünitesi; teorik bütünlüğü, ayet ve hadis temelli yaklaşımı, anlam merkezli yapısı ve öğrencinin günlük hayatıyla ilişki kuran içeriği bakımından İOKK Öğretim Programı'nın amaçlarıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. Dua bölümü (Durmuş vd., 2022: 356-365) anlam, niyet ve teslimiyet boyutlarıyla öğrencinin manevî gelişimine katkı sağlamaktadır. Tövbe bölümü (Durmuş vd., 2022: 366-369) içsel arınma ve davranış dönüşümü boyutlarını güçlü biçimde işlemektedir. Bununla birlikte ünite; dua konusunun öğrencilerin somut yaşam deneyimleriyle ilişkilendirilmesi, Anadolu dua kültürüne

sınırlı değinilmesi, tövbenin toplumsal boyutunun daha görünür hâle getirilmesi ve öğrenci merkezli etkinliklerin artırılması gibi alanlarda geliştirilebilir yönler bulunmaktadır. Bu geliştirme alanları, içeriğin program hedefleri doğrultusunda daha kapsamlı ve etkili hâle gelmesine katkı sağlayabilecek niteliktedir.

İbadet ünitelerinin uyum analizinin ardından, sırasıyla ahlak ünitelerinin öğretim programıyla uyum analizinden söz etmek yerinde olacaktır. “Dinim İslâm” kitabının ahlak konularından ‘İslâm’da Ahlâk’ ünitesi, İOKK Öğretim Programı’nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-I/Ahlak öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. Programın genel amaçları arasında öğrencilerin inanç, ibadet ve ahlak bütünlüğü içinde davranmanın önemini fark etmeleri ve İslâm ahlakını yansıtan davranışlar geliştirmeleri açık şekilde yer almaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 10). ‘İslâm’da Ahlâk’ ünitesinin merkezinde de ahlakın davranışa yansıyan yönü, iman–ahlak ilişkisi ve ahlakın insanın iç dünyasındaki dönüştürücü etkisi yer almaktadır. Ünite, insanın bu dünyada ortaya koyduğu tutum ve sözlerin ahiret yaşamına yansıdığına dair yaklaşımın yer aldığı görülmektedir (Durmuş vd., 2022: 58). Bu bakış açısı, programın öğrencilere değer temelli bir bilinç kazandırma hedefiyle uyumlu bir çizgide durmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 20-21). Dolayısıyla amaçlar, kavramlar ve vurgular aynı doğrultuda birleşmektedir.

İOKK Öğretim Programı’nın temel yaklaşımında, öğrenenin bilişsel ve duygusal gelişimini dikkate alan, araştırmaya ve sorgulamaya dayalı yöntemlerin merkeze alındığı vurgulanmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6). Bu yönüyle ünite, ahlâkî davranışların nasıl öğrenildiğini açıklayan bölüm, programın pedagojik anlayışıyla birebir örtüşmektedir. Ünite, öğrenmenin temel yollarından biri olarak model alma ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır. Nitekim üniteye göre insan, çoğu davranışı doğrudan denemekten ziyade çevresindekileri gözlemleyerek öğrenmektedir. Kişi, dikkatini çeken ve kendi yaşamına uygun bulduğu davranışları zihninde tutmakta ve zamanla günlük hayatına yansıtmaktadır. Tekrar edilen bu davranışlar alışkanlığa dönüşerek bireyin kişiliğinde yer edinmektedir. Bu durum, sosyal çevrenin tutum ve davranış gelişimindeki belirleyici etkisini göstermektedir (Durmuş vd., 2022: 60). Dolayısıyla ünite, “Dinim İslâm” kitabının ‘İslâm’da Ahlâk’ ünitesi ve İOKK Öğretim Programı’nın öğrenen merkezli yaklaşımıyla örtüşmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11).

Kapsam bakımından ünite, ahlakın kaynağı olarak Kur’an ve Sünnet vurgulanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 58). Bu da programdaki “Kur’an ve sünnet temelinde İslâm’ı bir bütün olarak doğru anlamalarına katkı sağlanması” amacına karşılık gelmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı,

2019: 6). Programın öğrencilerde Kur'an'ın temel mesajlarına yönelik farkındalık oluşturma hedefi (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 7), üniteye yer alan Bakara 2/177 ayeti üzerinden sabır, ahde vefa, infak ve dayanışma gibi değerlerin ele alınmasıyla somutlaşmaktadır (Durmuş vd., 2022: 63). Bu durum ünite ve program arasında değer temelli yaklaşım açısından da güçlü bir uyum bulunduğunu göstermektedir. 'İslâm'da Ahlak' ünitesinde öğrenciyi düşünmeye ve gerekçe üretmeye yönelten doğru-yanlış etkinlikleri de yer almaktadır (Durmuş vd., 2022: 64). Bu yapı, programın öğrenciyi araştıran, sorgulayan ve yorumlayan bir özne hâline getirme amacına uygundur (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6). Yine üniteye ahlâkî davranışlarla ilgili örnek kişi seçme etkinliği (Durmuş vd., 2022: 61), programın, "eğitim sürecinde uygun ölçme-değerlendirmelere yer verileceği" ilkesiyle uyumludur. Bu bağlamda üniteye etkinliklerin yapısı, programın öngördüğü kazanım ve ölçme ilkeleriyle uyumludur (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 8).

Bunun yanı sıra "Dinim İslâm" kitabının 'İslâm'da Ahlak' ünitesi ile İOKK Öğretim Programı'nın üstlendiği işlevlerden kaynaklanan doğal bir ayırım da göze çarpmaktadır. Nitekim program, öğreticiye öğrencinin düzeyine göre içeriği uyarlama ve konu sınırlarını esnek biçimde belirleme imkânı tanıyan bir çerçeve sunarken (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6), ünite daha açıklayıcı ve metne dayalı bir anlatım üzerinden ilerlemektedir. Aslında bu fark, yapısal bir çelişki değildir. Program ile kitabın üstlendiği rollerin niteliğinden kaynaklanan doğal bir ayırım olarak görülmelidir. Dolayısıyla programın sunduğu esneklik içinde rahatlıkla uygulanabilir ancak bunun için öğreticinin sınıfın düzeyine uygun gerekli uyarlamaları yapması önemlidir.

Sonuç olarak, 'İslâm'da Ahlak' ünitesinin içeriğiyle İOKK Öğretim Programı'nın amaç, yaklaşım ve değer yapısı arasında yüksek düzeyde bir bütünlük bulunduğu görülmektedir. Üniteye iman–ahlak ilişkisi, davranışın kaynağı, model alma, Kur'an ve Sünnet temelli rehberlik gibi temel kavramlar, programın hedefleriyle uyumlu bir biçimde işlenmektedir. Etkinlikler de programın öğrenen merkezli anlayışını desteklemektedir. Bu nedenle iki metin arasında kapsam ve derinlik bakımından bütüncül ve pedagojik açıdan tutarlı bir uyum görülmektedir.

"Dinim İslâm" kitabının 151–189. sayfaları arasında yer alan 'İslâm Ahlakının Öngördüğü Model İnsan' ünitesi hem içerik yapısı hem de ahlâkî erdemlerin ele alınış biçimi bakımından İOKK Öğretim Programı'nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-I/Ahlak öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. Programda bu konu, ahlak öğrenme alanı içinde "İslâm ahlakında iyi ve övülen tutum ve davranışlar" başlığı altında yapılandırılmıştır; doğruluk, iffeti koruma, sabır, yardımlaşma gibi davranışlar açık bir şekilde listelenmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 21). Programın bu vurgusu, üniteye ayrıntılı biçimde açıklanan erdem listesiyle birebir örtüşmektedir. Üniteye her bir erdem, öğrencinin hem duyuşsal hem

bilişsel düzeyde kazanım elde etmesini sağlayacak şekilde örnekleriyle birlikte sunulmaktadır. Emanet bilincinin hem toplumsal güven hem bireysel sorumluluk bağlamında açıklanması (Durmuş vd., 2022: 161); iffet, sabır ve yardımlaşma gibi erdemlerin hem ayetlerle hem de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) örneğiyle temellendirilmesi, programın Kur'an kıssaları, sahabe hayatından örneklerle anlatım yaklaşımıyla tamamen uygundur (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 21). Bu açıdan bakıldığında ünite, programın belirlediği temel kazanımları hem içerik hem de anlatım yönünden güçlü bir biçimde karşılamaktadır.

'İslâm Ahlakının Öngördüğü Model İnsan' ünitesindeki etkinlikler de programın öğrenen merkezli yaklaşımıyla uyumludur. Ahlâkî erdemlere ilişkin ayet meali inceleme, çıkarım yapma ve sonuç değerlendirme etkinlikleri (Durmuş vd., 2022: 168–179), programın "ahlâkî gelişim göstermeye katkı" amacını desteklemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11). Bununla birlikte, ölçme-değerlendirme bölümü daha çok bilgi temelli etkinliklerle sınırlı kalmaktadır. Öğrencinin kendi davranışlarını değerlendirmesine yönelik kısa durum soruları vb. üniteyi programın ölçme yaklaşımıyla daha da uyumlu hâle getirebilir. Ünitenin dikkat çeken yönlerinden bir diğeri, iman-ahlak bütünlüğünü güçlü biçimde kurmasıdır. Programda, ahlâkî erdemlerin kazanılması ve geliştirilmesinde iman esaslarının etkili olduğu vurgulanmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 21). Üniteye doğruluk, emanet bilinci, sabır ve hoşgörü gibi erdemlerin ibadet ve imanla ilişkilendirilmesi (Durmuş vd., 2022: 153–161) bu açıdan programın beklentisini karşılayan önemli bir yaklaşımdır. Bununla birlikte bazı erdemlerde (özellikle infak, görgü, emanete riayet gibi konularda) güncel hayatla ilgili daha çeşitli örneklerin verilmesi, öğrencinin modern yaşamdaki karşılıkları daha iyi kavramasına katkı sağlayabilir.

Programda, sorumluluk bağlamında önem arz eden kan bağıışı, organ bağıışı konusu yer aldığı halde 'İslâm Ahlakının Öngördüğü Model İnsan' ünitesinde bu konulardan bahsedilmemiştir. Bu durum "Dinim İslâm" kitabı adına bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Ünitenin sonlarına doğru İslâm ahlakında kötü görülen davranışların tanımı verilmektedir. Bunların birey ve toplum hayatındaki olumsuz sonuçları anlatılmakta fakat örneklendirilmemektedir (Durmuş vd., 2022: 186). Programın bu yöndeki yaklaşımı düşünüldüğünde, üniteye küçük eklemelerle bu boyutun güçlendirilmesi mümkün olabilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 'İslâm Ahlakının Öngördüğü Model İnsan' ünitesi programın amaç, değer vurguları ve pedagojik yaklaşımıyla güçlü bir uyum göstermektedir. İyi ve övgüye değer davranışların tanıtılması, iman-ahlak ilişkisi, toplumsal boyut, örneklerle somutlaştırma ve etkinlik yapısı programdaki karşılıklarıyla tutarlıdır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6-21). Bununla birlikte ölçme-değerlendirme araçlarının çeşitlendirilmesi, bazı erdemlerin

güncel yaşantıyla daha çok ilişkilendirilmesi ve nadiren de olsa kötü davranışların sonuçlarının görünür kılınması üniteyi programın hedeflerine daha da yaklaştıran, daha dengeli bir yapı hâline getirebilir. Tüm bu değerlendirmeler ışığında ünite hem kapsam hem derinlik hem de değer aktarımı bakımından İOKK Öğretim Programı'nın beklentilerini büyük ölçüde karşılamakta; birkaç küçük dokunuşla çağdaş pedagojik ihtiyaçlara daha bütünlüklü bir cevap verebilecek niteliktedir.

“Dinim İslâm” kitabının 249-261. sayfaları arasında yer alan ‘İslâm’ın Temel Haklara Yaklaşımı’ ünitesi, içerik yapısı, kavramsal bütünlüğü ve değer merkezli yaklaşımı bakımından İOKK Öğretim Programı'nın (2019), amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-II/Ahlak öğrenme alanıyla yüksek düzeyde bir uyum göstermektedir. İOKK Öğretim Programı ahlak öğrenme alanında haklar konusu; bireyin temel hak ve özgürlüklerinin İslâmi dayanaklarla birlikte kavratılmasını, bu değerlerin günlük hayatta içselleştirilmesini ve özellikle insan onuru, adalet ve emanet bilinciyle ilişkilendirilmesini hedeflemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 26). Ünite de giriş bölümünden itibaren insan haklarının tanımı, evrensel nitelikleri ve İslâm’ın insan onuruna verdiği değer üzerinden konuyu temellendirerek programın bu temel yaklaşımını doğrudan karşılamaktadır (Durmuş vd., 2022: 250–252).

Kapsam açısından bakıldığında, programın ele aldığı tüm hak kategorilerinden “Kul Hakkını Gözetmek” başlığı hariç, diğer konu başlıklarının “Dinim İslâm” kitabında yer aldığı görülmektedir. ‘İslâm’ın Temel Haklara Yaklaşımı’ ünitesinde, “İnsan Hakları ve İslâm, Yaşama ve Sağlık Hakkı, Eğitim-Öğretim Hakkı, İnanma ve İbadet Hakkı, Özel Hayatın Korunması Hakkı ve Ekonomik Haklar” başlıkları ayrıntılı biçimde ele alınmakta; her bir hak türü Kur’an ayetleri, peygamber örnekliliği ve ahlâkî sorumluluk açısından temellendirilmektedir (Durmuş vd., 2022: 250–261). Bu yönüyle ünite, programın öngördüğü içerik kapsamını büyük oranda karşılamakta; hatta hakların fitrî, dokunulmaz ve devredilmez oluşuna dair güçlü kavramsal vurgularla öğrenme alanını desteklemektedir (Durmuş vd., 2022: 251–252). Derinlik açısından değerlendirildiğinde ise ünitenin kullandığı anlatım tarzı, değer ve anlam merkezli öğretim yaklaşımına önemli ölçüde uygunluk göstermektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019:10). Program, hak konularının günlük hayattaki karşılıklarının fark edilmesini ve sorumluluk bilinci geliştirmesini hedeflemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019:26-27). Ünite de her hak başlığının ardından verilen ayet ve hadis mealleri (Mâide 5/32, Kehf 18/29, Hucurât 49/12 vb.), düşünmeye sevk eden etkinlik soruları ve günlük hayattan örneklemeler bu amaca doğrudan hizmet etmektedir (Durmuş vd., 2022: 254–259). Bu yönüyle uyum oldukça güçlü görünmektedir.

İOKK Öğretim Programı’nda ahlak öğretiminde konuların soyut düzeyde kalmaması için öğrencilerin gündelik yaşantılarından örnekler paylaşımlarına imkan tanınması öğrenme

sürecinin somutlaştırılması ve daha kalıcı hale getirilmesi ayrıca ahlâkî tutum ve davranışların oluşumunda ibadetlerin ve inanç ilkelerinin belirleyici rolü sürekli olarak öne çıkarılmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 26). Programın bu yaklaşımı “Dinim İslâm” kitabının ‘İslâm’ın Temel Haklara Yaklaşımı’ ünitesindeki ayet mealleri üzerinde düşündürerek günlük hayata dair etkinlikleriyle karşılanmaya çalışılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 251-259). Bununla birlikte, üniteye geliştirilebilecek bazı noktalar da bulunmaktadır.

İOKK Öğretim Programı özellikle mahremiyet konusunda sosyal medya, dijital gizlilik ve çağdaş mahremiyet ihlallerini içeren örneklere yer verilmesini önerirken (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 27), kitap mahremiyet konusunu daha klasik bir çerçevede ele almakta; teknoloji ve dijital çağ bağlamına doğrudan temas etmemektedir (Durmuş vd., 2022: 258-259). Bu durum, programın çağdaş sorunlara duyarlılık beklentisiyle karşılaştırıldığında kısmi bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde programın önerdiği örnek olay, drama, problem çözme gibi aktif öğrenme yöntemleri kitabın bu ünitesinde oldukça sınırlı yer bulmaktadır. Kitapta etkinlikler bulunmakla birlikte bunlar daha çok ayet meali üzerine düşünme ve tartışma odaklıdır; aktif öğrenmeye uygun daha zengin uygulamalar ünitenin derinliğini artırabilir.

Üniteye ekonomik haklar, adalet, eşitlik ve insanın Allah’ın halifesi olarak sorumluluğu gibi kavramların Kur’an merkezli bir yaklaşımla ele alınması ise İOKK Öğretim Programı’nın içerik hedefleriyle örtüşmektedir. Programa göre öğrencilerin ekonomik ilişkilerde helal-haram bilinci, emek ve alın teri, israf ve kul hakkı gibi kavramları öğrenmesi hedeflenmektedir. Üniteye de “Ekonomik Haklar” başlığı altında bu çerçeveye uygun bir içerik sunulmaktadır (Durmuş vd., 2022: 260). Ayrıca ünitenin sonunda yer alan okuma parçası, insanın yaratılışı, sorumluluk bilinci ve kul hakkı temaları üzerinden öğrencinin değer farkındalığını artırmayı hedeflemekte ve programla örtüşen bir duyuşsal bütünlük sağlamaktadır (Durmuş vd., 2022: 261).

Genel olarak değerlendirildiğinde, “Dinim İslâm” kitabının ‘İslâm’ın Temel Haklara Yaklaşımı’ ünitesi, İOKK Öğretim Programı’nda yer alan öğrenme alanının hem kapsamını hem de temel hedeflerini yüksek oranda karşılamaktadır. Hakların fitrîliği, insan onuru, adalet, eşitlik, mahremiyet, ibadet özgürlüğü, eğitim hakkı ve ekonomik haklar gibi başlıkların tümü hem içerik hem de Kur’an-sünnet temelli dayanaklarıyla birlikte işlenmekte; öğrencinin hak bilinci geliştirmesine dönük pedagojik yapı büyük ölçüde korunmaktadır. Sınırlı kalan tek yön, çağdaş mahremiyet örneklerine ve aktif öğrenme uygulamalarına daha fazla yer verilmemiş olmasıdır. Bunun dışında ünite, programın amaçladığı değer merkezli, anlam bütünlüklü ve hayatla bağlantılı öğretim yaklaşımını son derece tutarlı bir biçimde yansıtmaktadır.

Ahlak konusunun “Dinim İslâm” kitabının 263-281. sayfaları arasında yer alan son ünitesi

‘Görev ve Sorumluluklarımız’; içerik yapısı, kavramsal bütünlüğü ve değer merkezli yaklaşımı bakımından İOKK Öğretim Programı'nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-II/Ahlak öğrenme alanıyla uyum göstermektedir. İOKK Öğretim Programı, bireyin Allah'a, Peygambere, kendisine, ailesine, çevresine, topluma ve devlete karşı sorumluluklarını bütüncül bir ahlak perspektifiyle kavramasını hedeflemekte ve kitapta bu temaların tamamı işlenmektedir. Yalnız İOKK Öğretim Programı'nın (2019) 26-27. sayfalarında ‘Görev ve Sorumluluklarımız’ konusu alt başlıklarında “Adab-ı Muaşeret Kuralları, Mahremiyet Bilinci, Kültür ve Medeniyetimizde Sevinç ve Üzüntülerin Paylaşılması (hasta ziyareti, taziye, düğün, cenaze vb.) ve Örnek Şahsiyetlerden Davranış Modelleri” alt başlıkları bulunmasına rağmen “Dinim İslâm” kitabının ‘Görev ve Sorumluluklarımız’ ünitesinde bu alt başlıklara yer verilmemektedir (Durmuş vd., 2022: 263). Bu anlamda ünite içeriğinin programda yer alan tüm başlıklarla örtüşmemesi hem kapsam yönünden hem içerik bütünlüğü bakımından tam uyum olmadığını göstermektedir.

“Allah’a Karşı Görev ve Sorumluluklarımız” bölümünde ünite, yaratılışın temel amacını “yalnızca O’na kulluk etmek” şeklinde ifade ederek, inanç–ahlak–ibadet bütünlüğünü güçlü biçimde kurmaktadır. “Bütün diğer görevlerin Allah’a kulluğun bir tezahürü olduğu” vurgusu (Durmuş vd., 2022: 264) programda davranışın kaynağının iman olduğu yaklaşımıyla örtüşmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 26-27). Kur’an’ın hayat rehberi oluşu ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) en güzel örneği (Durmuş vd., 2022: 265) ise programın “Öğrencilerin Peygamberimizi tanımaları ve model almaları” hedefini doğrudan desteklemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11). Bununla birlikte ünite, modern hayatın ortaya çıkardığı inanç–davranış çatışmalarına veya güncel dinî sorulara sınırlı yer verdiğinden genişletilmeye açıktır. Peygamber’e karşı sorumluluklar kısmında ise sevgi, saygı, örnek alma ve sünnet bilinci gibi kavramların net biçimde aktarılması (Durmuş vd., 2022: 265–266), programın duyuşsal kazanımlar ve örneklik ilkesine uygun bir yapı sunmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11).

İOKK Öğretim Programı’nda, İslâm’ın hak ve kul hakkı anlayışı çerçevesinde sosyal ve ticari hayat dahil olmak üzere tüm ortak yaşam alanlarında karşılıklı haklara riayet edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Programda özel hayatın gizliliği ve sosyal medyanın bilinçli kullanımı ele alınarak doğrulanmamış bilgilerin paylaşımının doğuracağı olumsuzluklara dikkat çekilmekte; ahlâkî erdemlerin birey ve toplum üzerindeki etkilerinin Kur’an kıssaları, hadisler ve tarihî örneklerle açıklanması istenmektedir. Sosyal ilişkilerde nezaket ve saygı ilkeleri ile cami adabı ve görgü kuralları öğretimine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca programda bireyin Allah’a, peygambere, ailesine, topluma ve çevreye karşı sorumlulukları hatırlatılarak tarihi şahsiyetlerin örnek davranışlarının model olarak sunulması yer almaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 26-28).

Sonuç olarak; ‘Görev ve Sorumluluklarımız’ ünitesi, değer temelli ve davranış merkezli yapısıyla bütüncül bir içerik sunmaktadır. Geleneksel ahlâkî zemini korumakla birlikte, modern yaşamın sosyal, psikolojik ve teknolojik boyutlarına daha fazla yer verilmesi, ünitenin ihtiyaç odaklı program anlayışıyla uyumunu güçlendirebilir. Aile, çevre, meslek ve vatandaşlık alanlarına yönelik görev ve sorumlulukların ele alınışı, güncel pedagojik yaklaşımlarla desteklendiğinde hem programın hem de öğrencilerin gerçek gereksinimlerine daha etkili biçimde karşılık verebilir. Programdaki günlük hayatla ilişkilendirme ve öğrencinin çağdaş ihtiyaçlarını gözetme vurgusu göz önüne alındığında ünitedeki aile ve toplumsal sorumluluklarımız kısmının güncellenmeye açık olduğu görülmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 5-8).

Ahlak ünitelerinin uyum analizinden sonra sırasıyla siyer ünitelerinin öğretim programıyla uyum analizini incelemek yerinde olacaktır. Siyer konusu “Dinim İslâm” kitabının son ünitelerini muhteva etmektedir. “Dinim İslâm” kitabının 67-79. sayfaları arasında yer alan ‘Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed’ ünitesi, içerik yapısı, kavramsal bütünlüğü ve değer merkezli yaklaşımı bakımından İOKK Öğretim Programı'nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-I/Siyer öğrenme alanıyla uyum göstermektedir. Programın, dini bilgiler öğrenme alanında öngördüğü konu başlıklarından “Kur’an-ı Kerim’e Göre Vahiy Öncesinde Hazreti Muhammed” konusu, “Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed” ünitesi konu başlıkları arasında yer almamaktadır. Diğer konu başlıkları ise programla örtüşmektedir. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) doğduğu toplumun sosyal, kültürel ve ahlâkî yapısı, çocukluk ve gençlik dönemi, Hilfû'l-Fudûl’e katılımı, Kâbe hakemliği ve aile hayatına ilişkin örnekler, programın kazandırmayı amaçladığı bilgi ve değer alanlarıyla birebir örtüşmektedir (Durmuş vd., 2022: 67-79).

Derinlik açısından değerlendirildiğinde ünitedeki anlatım, İOKK Öğretim Programı'nın değer temelli öğretim yaklaşımına uygun bir yapı sunmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 8). ‘Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed’ ünitesinde yer alan “Fil Olayı”, “Kâbe hakemliği” gibi temalar tarihsel bir bilgi olarak verilmektedir. Ayrıca öğrenciye somut örnekler üzerinden ahlak öğretimi ve değer aktarımı yapılmaktadır. Konu duygusal bağ kurarak Hz. Peygamber’i (s.a.v.) rol-model olarak içselleştirmesini sağlayacak biçimde ele alınmaktadır. Duha Sûresi, Kalem Sûresi ve Fil Sûresi’ne yapılan göndermeler (Durmuş vd., 2022: 69-74) ayetlerin bağlam içinde kullanılmasına ve Kur’an merkezli bir pedagojinin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle ünite, programın “ayet-hadis temelli” öğretim ilkesini desteklemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11). Ayrıca hazırlık çalışmaları, doğru-yanlış etkinlikleri, okuma parçası soruları ve tartışmaya dayalı yönlendirmeler, öğrenciyi derse aktif olarak dahil edecek biçimde tasarlanmaktadır. Bunun yanı sıra içerik-program uyumu genel olarak güçlü olmakla birlikte, ünite bazı yönleriyle eleştirel olarak değerlendirilmeye de açıktır. Öncelikle içerikteki bazı bölümler -

özellikle Fil Olayı ve Kâbe hakemliği- oldukça detaylı ve dramatik bir üslupla ele alınmakta; buna karşın, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gençlik dönemi, sosyal ilişkileri ve toplumsal rollerine dair açıklamalar daha kısa tutulmaktadır. Bu durum, programın öngördüğü “muhtevanın sınırlarının belirlenmesi” ilkesinin öğreticinin takdirine bırakılmasını gerekli kılmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6-7).

‘Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed’ ünitesindeki hazırlık çalışmasında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) çocukluk ve gençlik yıllarının hatırlanıp öğrenciyi en çok etkileyen durumu paylaşması istenerek duygusal bir giriş yapılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 67). Sonra art arda gelen ve yüksek duygusal yoğunluğa sebep olması muhtemel olan Mehmet Âkif'in dizeleri, dramatik betimlemeler ve hikâyeleştirilmiş sahnelerin öğrencide değer oluşturma açısından etkili olması beklenmektedir. Bu durum sebebiyle bilişsel öğrenme hedefleri zaman zaman duyusal vurguya göre geri planda kalmaktadır. Dolayısıyla programın; bilgi, duygu ve beceri alanlarını dengeli geliştirme yaklaşımı dikkate alındığında kısmen tek yönlü bir derinlik oluşturduğu görülmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6).

Etkinlikler incelendiğinde, programın öngördüğü “öğrenen merkezli” yaklaşımın temel düzeyde karşılandığı görülmekle birlikte, etkinliklerin çoğunun bilgi ölçmeye yönelik olduğu söylenebilir (Durmuş vd., 2022: 72-78). Nitekim üniteye doğru-yanlış bulmaya yönelik etkinlik ve Kabe hakemliği olayının sonunda açık uçlu sorular verilmektedir. Üst düzey düşünme basamaklarını (analiz, değerlendirme, çıkarım, problem çözme) harekete geçirecek etkinlik açısından sınırlı olması, ünitenin pedagojik derinliğini kısmen azaltmaktadır. Ayrıca değerlerin modern yaşam bağlamıyla ilişkilendirilmesi -örneğin güvenilirlik, adalet, merhamet ve sosyal sorumluluk kavramlarının günümüz gençliğinin karşılaşılabileceği durumlarla bağdaştırılması düşük düzeyde kalmaktadır. Oysa İOKK Öğretim Programı'nda, değerlerin güncel hayata aktarımı özellikle vurgulanmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6).

Sonuç olarak ‘Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed’ ünitesi, İOKK Öğretim Programı ile hem içerik kapsamı hem pedagojik yaklaşım bakımından genel bir uyum göstermektedir. Bununla birlikte, içerik yoğunluğunun bazı bölümlerde aşırı dramatikleşmesi, etkinliklerde üst düzey bilişsel süreçlerin yeterince temsil edilmemesi ve değerlerin modern bağlamla ilişkilendirilmesinin zayıf kalması gibi noktalar, programın pedagojik beklentileri açısından geliştirilebilir alanlar olarak dikkat çekmektedir. Bu çerçevede ünite hem güçlü uyum unsurları hem de iyileştirmeye açık yönleriyle, programın amaçlarını büyük ölçüde karşılayan, ancak pedagojik olarak daha dengeli hâle getirilebilecek bir yapı sunmaktadır.

“Dinim İslâm” kitabının 191-207. sayfaları arasında yer alan “Hz. Muhammed'in

Peygamberliği: Mekke Dönemi” ünitesi de konu bütünlüğü, olayların kronolojik ilerleyişi, ayet odaklı anlatım biçimi ve değer merkezli yaklaşımı bakımından İOKK Öğretim Programı'nın (2019), amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-I/Siyer öğrenme alanıyla uyum göstermektedir. Program, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatının kronolojik, sebep-sonuç ilişkisi içinde ve bütüncül bir bakış açısıyla öğretilmesini hedeflemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 7). Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğinin ilk yıllarını kapsayan Mekke dönemi, ünite de vahyin gelişyle başlayan yoğun bir tebliğ ve direniş süreci olarak sunulmaktadır. Bu evre, İslâm'ın temel inançlarının ilan edildiği ve müşrik toplumun sert muhalefetiyle karşılaşıldığı bir dönemdir. Ünite de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tebliğ sürecinde, sabır ve mücadele azmi öne çıkarılırken, aynı zamanda Müslümanların maruz kaldığı sosyal ve ekonomik baskılar da vurgulanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 192-205). İOKK Öğretim Programı'nda ‘Hz. Muhammed'in Peygamberliği: Mekke Dönemi’ ünitesinde; Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatı, ahlakı ve örnek kişiliği merkeze alınarak öğrencilerin onu tanımaları ve model almaları hedeflenmektedir. Bu bağlamda onun müminler için oluşturduğu “üsve-i hasene” örnekliliği ile insanlığın kurtuluşuna yönelik evrensel ilkeleri ve bu ilkelere duyulan ihtiyaç vurgulanmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 23).

Programın merkezinde yer alan duyuşsal gelişim ve ahlâkî farkındalık hedefleri de ünite tarafından güçlü biçimde desteklenmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6-8). Nitekim Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'i (s.a.v.) teselli eden sözleri, sabır, sadakat ve destek olma gibi değerlerin içselleştirilmesine imkan tanırken; Hz. Hamza ve Hz. Ömer'in Müslüman oluş hikâyeleri, Ashame'nin adaleti ve Cafer b. Ebu Talib'in Habeşistan'daki açık ve cesur konuşması, Mus'ab b. Umeyr'in tüm imkânlarını geride bırakma kararlılığı (Durmuş vd., 2022: 193–206) öğrenciye güçlü rol model örnekleri sunmaktadır. Bu yönüyle ünite, programın “Hz. Peygamber'i (s.a.v.) tanıma ve model alma” hedefini etkili biçimde desteklemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11). Dolayısıyla İOKK Öğretim Programı'yla “Hz. Muhammed'in Peygamberliği: Mekke Dönemi” ünitesi arasında, Kur'an merkezli yaklaşım açısından da güçlü bir uyum söz konusudur. İlk vahyin Alâk 1-5 ayetleriyle verilmesi, davet görevinin Müddessir 1-4 ayetleriyle ilişkilendirilmesi ve müşriklerin ithamlarına Kur'an'ın verdiği cevapları araştırmaya yönlendiren etkinliklerin yer alması (Durmuş vd., 2022: 192–197), programın “ayetlerin anlamı üzerinde durma ve Kur'an'ın rehberliğini görünür kılma” ilkesiyle örtüşmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 11). Böylece öğrencinin siyer bilgisini sadece tarihsel bir çerçeveye sınırlamayıp, vahyin yönlendirici boyutuyla birlikte kavraması sağlanmaktadır.

Öğrenci merkezli yaklaşım açısından da programla içerik arasında belirgin paralellikler bulunmaktadır. Programın benimsediği “öğrenen merkezli yöntem ve teknikler” (Diyanet İşleri

Başkanlığı, 2019: 6), ünitedeki ayet bulma, olay sıralama, yorum soruları ve düşünmeye dayalı etkinliklerle karşılık bulmaktadır. Bu durum, öğrencinin bilgiyi pasif şekilde almaktan ziyade metinle etkileşim kurmasını ve sürece aktif katılımını desteklemektedir. Bununla birlikte, içerik programla büyük ölçüde uyumlu olsa da geliştirilebilecek yönler bulunmaktadır. Program, öğrenenlerin farklı sosyo-kültürel geçmişlerini dikkate alan esnek bir yaklaşımı vurgulamaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 7). Ünite bu açıdan eksiklik taşımamakla birlikte, modern hayatın zorlukları, sabır, dayanışma veya mücadele gibi temaların güncel yaşantılarla ilişkilendirildiği kısa açıklamaların eklenmesi, öğrenenlerin konuya daha güçlü bağ kurmasını sağlayabilir. Bu tür ilişkilendirmeler hem öğrenmenin kalıcılığını artırabilir hem de programın “öğrenenin bilişsel, sosyal ve duyuşsal yönlerini dikkate alma” ilkesine daha fazla yaklaşılmasına katkı sunabilir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6).

Genel olarak değerlendirildiğinde, Mekke Dönemi ünitesi; kapsam, yöntem, değer aktarımı, Kur'an merkezli yaklaşım ve pedagojik uyum bakımından İOKK Öğretim Programı ile güçlü bir bütünlük sergilemektedir. Geliştirilebilir yönler ise ünitenin niteliğini artırmaya yönelik küçük dokunuşlar olup bütünlüğü bozmayacak niteliktedir.

“Dinim İslâm” kitabının 283-317. sayfaları arasında yer alan ‘Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Medine Dönemi’ ünitesi; konu bütünlüğü, olayların kronolojik ilerleyişi, ayet odaklı anlatım biçimi ve değer merkezli yaklaşımı bakımından İOKK Öğretim Programı'nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-II/Siyer öğrenme alanıyla uyum göstermektedir. İOKK Öğretim Programı'yla “Dinim İslâm” kitabında yer alan ‘Hz. Muhammed’in Peygamberliği: Medine Dönemi’ ünitesinin konu başlıkları birebir örtüşmese de içerik uyumunun aynı olduğu görülmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 28).

Üniteye sırasıyla; Medine'ye hicret, yolculuğun aşamaları, ilk mescidin inşası ve ilk hutbenin okunması, hicretin sosyal ve kültürel yansımaları ile ensar-muhacir dayanışmasının toplum yapısına katkıları, Medine Vesikası'nın çok dinli bir toplumda adalet ve düzen temelli bir ortak yaşam oluşturma amacı, müşrikler ve Yahudi kabileleriyle ilişkiler, Bedir, Uhud ve Hendek gibi temel savaşların neden-sonuç ilişkisi içinde ele alınması, Hudeybiye Antlaşması'nın barış sürecini güçlendiren yönleri, İslâm'a davet mektupları, Mekke'nin fethi, Veda Haccı ve evrensel değerler içeren Veda Hutbesi'nin aktarımı ile Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatı gibi tüm ana konular ayrıntılı bir biçimde yer almakta ve programın belirlediği kapsamı eksiksiz karşılamaktadır (Durmuş vd., 2022: 284-310). Hikâyeleştirici ve sade bir dil kullanılması konuları anlaşılır kılmakta; bu durum İOKK Öğretim Programı'nın genel ilkeleriyle uyum sağlamaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 8). Ünite içerisinde yer alan “göç etmenin etkileri üzerine düşününüz” yönlendirmesi, ensar-muhacir arasındaki yardımlaşma ve destek örnekleri, Medine

Vesikası'nın birlikte yaşama kültürüne ilişkin ilkeleri ve Veda Hutbesi'nde ifade edilen adalet, insan onuru, kul hakkı ve aile hukukuna dair evrensel mesajlar (Durmuş vd., 2022: 283–310), programın öngördüğü biçimde öğrencinin güncel hayatla doğal bağlantılar kurmasına imkân tanımakta; metnin tarihsel anlatımından çağdaş yaşama yönelik anlam çıkarımını destekleyen unsurlar sunmaktadır.

Ünite ağırlıklı olarak kronolojik bir akışta ilerlemekle birlikte, hicret sürecinden toplumsal düzenlemelere, diplomatik ilişkilere ve savaşların gerekçelerine kadar pek çok konunun neden-sonuç mantığıyla ele alınması, programın öğrenilen bilgiyi anlamlandırma ve hayata uygulama yaklaşımıyla uyumlu bir yapı sergilemektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6). Savaş bölümlerinde yer yer artan bilgi yoğunluğunun metnin akışını zaman zaman ağırlaştıracağı yorumu yapılabilse de bu durum Medine döneminin doğal tarihsel yoğunluğundan kaynaklanan bir özellik olup ünitenin genel uyumunu zayıflatmamakta; öğrencinin dönemi bütüncül biçimde kavramasına katkıda bulunmaktadır. Genel olarak bu ünite, programın içerik ve derinlik beklentilerini tam olarak karşılayan, tarihsel bütünlük ile güncel yaşama temas eden anlam noktalarını dengeli biçimde bir araya getiren sağlam bir içerik sunmaktadır.

“Dinim İslâm” kitabının 373-383. sayfaları arasında yer alan ‘Hz. Muhammed’in Kişiliği ve Örnekliliği’ ünitesi; konu bütünlüğü, olayların kronolojik ilerleyişi, ayet odaklı anlatım biçimi ve değer merkezli yaklaşımı bakımından İOKK Öğretim Programı'nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-II/ Siyer öğrenme alanıyla uyum göstermektedir. Ünite; Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tebliğ görevi, insanî yönü ve ahlâkî örnekliliği çerçevesinde ele alınan kapsamlı bir içerik sunmakta ve İOKK Öğretim Programı'nın değer odaklı yönelimiyle yüksek düzeyde uyum göstermektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6). İOKK Öğretim Programı'yla “Dinim İslâm” kitabında yer alan ‘Hz. Muhammed’in Kişiliği ve Örnekliliği’ ünitesinin konu başlıkları birebir örtüşmese de içerik uyumunun aynı olduğu görülmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 28-29).

Ünitede; Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vahyi insanlara yumuşak bir üslupla ulaştıran, müjdeleyici ve uyarıcı bir rehber olduğu açıkça belirtilmektedir. Aynı şekilde, onun dünyaya karşı mütevazî tutumunu gösteren örnekler -hurma lifinden yapılmış yaygı, basit eşyalar, hasır üzerinde uyuması ve kendisine verilen minderi başkasına vermesi gibi sahneler- öğrencinin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kişiliğini soyut anlatımlardan ziyade somut davranışlar üzerinden kavramasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, Hz. Ömer'in, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşyalarını görünce duygulanması ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “Onların dünyayı, bizim de ahireti almamız hoşuna gitmez mi?” buyurması ünitedeki, tevazu ve kanaatkârlığı derinlemesine hissettiren

kısımlar arasındadır (Durmuş vd., 2022: 376-401). Dolayısıyla bu içerik, İOKK Öğretim Programı'nın Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatını kavramaları ve onun örneklüğünden ahlâkî ve insanî değerler çıkarabilmeleri genel hedefleriyle doğrudan örtüşmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 7).

“Dinim İslâm” kitabının 385-404. sayfaları arasında yer alan son ünitesi ‘Hz. Peygamber’den (s.a.v.) Davranış Örnekleri’; konu bütünlüğü, olayların kronolojik ilerleyişi, ayet odaklı anlatım biçimi ve değer merkezli yaklaşımı bakımından İOKK Öğretim Programı'nın (2019) amaçlarıyla, temel ilkeleriyle ve Dini Bilgiler-II/Siyer öğrenme alanıyla uyum göstermektedir. Bunun yanı sıra ‘Hz. Peygamber’den (s.a.v.) Davranış Örnekleri’ başlığı “Dinim İslâm” kitabında müstakil bir ünite iken (Durmuş vd., 2022: 385-404), programda “Hz. Muhammed’in Kişiliği ve Örnekliliği” konusunun içinde alt başlık olarak yer alması dikkat çeken bir husustur (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 28-29).

“Dinim İslâm” kitabında yer alan ‘Hz. Peygamber’den (s.a.v.) Davranış Örnekleri’ ünitesi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) aile, sosyal çevre ve toplumsal ilişkilerindeki tutumunu somut ve anlaşılır örneklerle ele alarak İOKK Öğretim Programı'nın ahlâkî gelişimi ve model davranış temelli hedefleriyle yüksek düzeyde uyum sağlamaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 28-29). Ünite, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) aile ve sosyal rollerine ilişkin yaklaşımı bütüncül bir biçimde sunulmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) eş olarak, sevgi, adalet, merhamet ve ev işlerine katılımıyla aile içi sorumluluğun paylaşılmasına örnek teşkil etmektedir. Baba ve dede olarak, çocuklara gösterdiği sevgi, şefkat, oyun oynama ve duygusal duyarlılık örnekleri; çocukların kişilik gelişiminde güven, iletişim ve sevginin önemini yansıtmaktadır. Aynı zamanda ünite, O'nun tüm çocuklara karşı merhametli ve sabırlı olduğu vurgulanmaktadır (Durmuş vd., 2022: 386-396).

Komşu olarak, ilişkilerin yakınlık ve ihtiyaç temelinde şekillenmesi gerektiğini gösteren örnekler verilmekte, Hz. Âişe'ye “en yakın komşuya hediye ver” yönlendirmesi buna kanıt olarak sunulmaktadır. Ünite, akraba olarak da vefakârlığı, sılayı rahime verdiği önem ve akrabaların ihtiyaçlarını gözetmesi öne çıkarılmaktadır. Arkadaş olarak, güvenilirliği, hediyeleşmeyi teşvik etmesi, aşırı saygıya izin vermemesi ve birlikte iş yapma anlayışı; nezaket, tevazu ve ortak sorumluluk değerlerini güçlendirmektedir. Koyunun paylaşımında herkesin görev üstlenmesi ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) işe yardımcı olmak için çalışma isteği, bu yaklaşımı somutlaştırmaktadır. Eğitimci olarak, sabır, hikmet, incelik, bireysel farklılıklara dikkat ve davranışla öğretme ilkeleri öne çıkarılmaktadır (Durmuş vd., 2022: 397-404). Ünite, anlatılan bu konular ve kazandırılmak istenen davranışlar, İOKK Öğretim Programı'nın değer temelli ve “öğrenenlerin duygusal yönden gelişimlerini dikkate alan öğrenen merkezli yöntem” ile tam uyumludur (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6).

Bununla birlikte ünitenin genel yapısı incelendiğinde, içeriklerin çok zengin ve örneklendirici olmasına rağmen etkinlik sayısının sınırlı olduğu görülmektedir. Ünitenin başlangıcında yer alan “Hazırlık çalışması” (Durmuş vd., 2022: 397) dışında öğrenci merkezli uygulamaların az olması göze çarpmaktadır. Programın etkileşim, problem durumu ve günlük yaşam bağlantısı yaklaşımı (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019: 6) göz önüne alındığında, mevcut güçlü yapının daha da zenginleştirilebilmesi için bu ünitenin de birkaç kısa yansıtıcı soru, akran tartışması ya da örnek olay çözümüyle güçlendirilmesi yararlı olabilir.

Genel olarak bakıldığında ‘Hz. Peygamber’den Davranış Örnekleri’ ünitesi, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) farklı sosyal rollerdeki davranışlarını canlı örneklerle sunarak, öğrencinin duyuşsal ve sosyal gelişimini destekleyen güçlü bir öğrenme içeriği sağlamaktadır. Aile içinden toplumsal ilişkilere, akrabalıktan arkadaşlığa kadar geniş bir davranış yelpazesi sunması, İOKK Öğretim Programının değer kazandırma hedefleriyle yüksek düzeyde uyum içerisindedir. Ünitenin birkaç pedagojik dokunuşla daha da etkili hâle gelebilecek bir yapı sunduğu söylenebilir.

Tüm bu konular ve üniteler genel olarak değerlendirildiğinde, “Dinim İslâm” kitabının ünitelerinin tematik bütünlük göstermesi ve kazanım düzeyi açısından programın temel ilkelerini karşılaması, kitabın program çerçevesini içerik benzerliğinin ötesinde yapısal bütünlükle desteklediğini ortaya koymaktadır. Ünitelerin, inanç esaslarından ibadet uygulamalarına; ahlâkî değerlerden Hz. Peygamber’in (s.a.v.) örneğine uzanan geniş bir çerçeveyi öğrenci düzeyine uyarlanmış biçimde sunması, kitabın konuları birbirine bağlayan bütüncül bir yaklaşım oluşturduğunu göstermektedir. Programın bilişsel, duyuşsal ve davranışsal alanlarda öngördüğü öğrenme çıktılarının önemli bir bölümünün karşılanması, kitabın bilgi aktarımıyla sınırlı kalmadığını; değer, tutum ve davranış geliştirme amacıyla da uyumlu bir yapıda olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda kitap, bilgi boyutuyla değer ve davranış boyutunu dengeli biçimde bütünlükten bir öğrenme deneyimi sunmaktadır. Bununla birlikte, bazı kısımların güncel ihtiyaçlarla daha güçlü ilişkilendirilmesi gerektiği yönündeki bulgular, kitabın içerik tasarımında geliştirme alanlarının da bulunduğu işaret etmektedir. Ancak bu noktalar, genel çerçevede kitabın içerik örgüsünün programın hedefleriyle büyük ölçüde örtüştüğü gerçeğini değiştirmemektedir. Bu açıdan bakıldığında, kitap programın amaçlarıyla uyumlu bir yapıyı sürdürmekte ve ilgili öğretim alanlarında işlevsel bir bütünlük sunmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de din eğitimi, tarihsel süreçte farklı kurumlar ve anlayışlar çerçevesinde şekillenmiş, özellikle 2000’li yılların ortalarından itibaren yapısal ve içeriksel dönüşümlerle yeni bir yön kazanmıştır. Bu dönüşümün en belirgin aktörlerinden biri olan Diyanet İşleri Başkanlığı, din eğitiminin niteliğini artırmayı hedefleyen kapsamlı programlar geliştirmektedir. İlgili programlar Kur’an kursu faaliyetlerinin daha etkili yürütülmesine, verimliliğin artırılmasına ve hizmetlerin daha geniş bir öğrenci kitlesine ulaştırılmasına katkı sağlama amacına hizmet etmektedir. Bu programlardan biri de yaygın din eğitiminde uygulanmak için hazırlanan İOKK Öğretim Programı’dır.

Bu araştırma da “Dinim İslâm” ders kitabı ile İOKK Öğretim Programı’nı; yaklaşım, yöntem, içerik, kazanımlar, değerler ve dil-üslup açısından karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada kitap ile programın Dinî Bilgiler Öğrenme Alanında (itikat, ibadet, ahlak ve siyer) kapsam ve derinlik bakımından uyumu incelenmiştir. Kitaptaki dilin, anlatım ve öğretim etkinliklerinin, programın yaklaşımıyla uyum seviyesi analiz edilmiştir. “Dinim İslâm” kitabının ele aldığı konuların ayet ve hadis temelli olup olmadığı değerlendirilmiştir. Çalışmada “Dinim İslâm” kitabının din eğitimi pratiğine katkısını ortaya koyan bütüncül bir çerçeve sunulmuştur.

Bu çerçevede, “Dinim İslâm” ders kitabına yönelik yapılan değerlendirmeler, kitabın hem içerik hem pedagojik yaklaşım hem de değer aktarımı bakımından İOKK Öğretim Programı ile yüksek düzeyde uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır. Kitabın genel olarak Kur’an merkezli, ayet-hadis temelli sahih bilgiye dayalı ve açıklayıcı bir anlatım benimsemesi; itikat, ibadet, siyer ve ahlak konularını sade, anlaşılır bir dille sunması; ayet ve hadisleri dengeli biçimde kullanması kitabın temel hedef kitlesiyle örtüşen bir yapı sunduğunu göstermektedir. Ayrıca kitabın yanlış inanışların ayırt edilmesine imkân tanıyan bir içerik düzeni sunması ve mezhepsel göndermelerde Hanefiliğin öne çıkması, DİB’in kurumsal din eğitimi yaklaşımıyla paralellik arz etmektedir.

Öğretim yaklaşımı açısından ise kitabın, öğrenci merkezli öğrenme anlayışını esas aldığı, anlamlandırma ve düşünme süreçlerine vurgu yaparak bireyin öğrenme sorumluluğunu desteklediği görülmektedir. İOKK’nın farklı yaş ve gelişim dönemlerinden bireyleri bir araya getiren heterojen yapısı dikkate alındığında, kitabın temel düzeyde ve sade bir içerik sunması bu çeşitliliğe uygun bir çözüm üretmektedir. Bununla birlikte bu ortamlarda öğretici rehberliğinin öğrenme sürecini yönlendirmede belirleyici bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Görsel unsurların kullanımı, günlük hayatla ilişkilendirmeler, değer yönelimli açıklamalar ve ibadet-ahlak bütünlüğünü vurgulayan yaklaşım; kitabın din öğretimine yönelik içeriğinin nasıl yapılandırıldığını ortaya koymaktadır.

Bunun yanı sıra araştırmadaki değerlendirmeler, kitabın bazı alanlarında geliştirilebilir yönler bulunduğuna da işaret etmektedir. Özellikle kitaptaki güncel yaşamla ilişkilendirmelerin artırılması, aktif öğrenme etkinliklerinin çeşitlendirilmesi, üst düzey düşünme becerilerini destekleyen uygulamaların güçlendirilmesi önerilebilir. Modern pedagojik unsurlara daha fazla yer verilmesi de bu anlamda önemlidir. Dijital kültür ve mahremiyetle ilgili konuların derslerde daha belirgin biçimde ele alınması ve öğrencilere bu alanlarda farkındalık kazandırılması ilgili konunun etkisini artırabilecek alanlar olarak görülebilir. Ayrıca bazı ünitelerdeki içerik yoğunluğunun azaltılarak daha uygulanabilir hâle getirilmesi, örneklendirmelerin zenginleştirilmesi ve duyuşsal aktarımı destekleyen yansıtıcı soruların çoğaltılması kitabın pedagojik gücünü artıracak niteliktedir.

Araştırma bulguları, “Dinim İslâm” kitabının (itikâat, ibadet, siyer ve ahlak) konularının öğretiminde sunduğu esnek yapı; kitabın öğrencilerin yaş, birikim ve sosyo-kültürel özellikleri dikkate alınarak daha işlevsel hâle getirilebileceğini göstermektedir. Bu doğrultuda, ders içeriklerinin öğrencilerin bireysel farklılıklarına göre uyarlanması ve özellikle tartışma, yorum yapma ve ayetler üzerinde derinlemesine düşünmeyi teşvik eden etkinliklere daha fazla yer verilmesi önem taşımaktadır. Hâlihazırda kitapta ağırlıklı olarak kullanılan ayet meali ve temel düzeydeki etkinliklerinin; farklı öğrenme ihtiyaçlarına karşılık verebilecek pedagojik uygulamalarla çeşitlendirilmesinin, öğrenme sürecini hem zenginleştireceği hem de öğrencinin anlam inşasını destekleyeceği ifade edilebilir.

İOKK'nın, yaş ve gelişim düzeyleri bakımından heterojen bir yapıya sahip olması, öğreticilerin rehberlik becerilerinin güçlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede, öğretim sürecinin bireylerin hazırbulunuşluk düzeylerine göre planlanması ve rehber öğretici rolünün gerektirdiği pedagojik yeterliliklerin sahadaki karşılığının incelenmesi önem arz etmektedir. Bu nedenle alan araştırmalarına ağırlık verilmesinin, öğreticilerin yönlendirme ve öğrenme sürecini yönetme kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik veriler sağlayacağı söylenebilir. Derslerde güncel yaşamdan örneklere, dijital kültürün etkilerine ve modern yaşam pratiklerine ilişkin durumlara yer verilmesinin; “Dinim İslâm” kitabının ihtiyaç odaklı program anlayışıyla daha tutarlı bir ilişki kurmasını mümkün kılacağı ifade edilebilir. Böyle bir yaklaşımın, öğrencinin derse katılımını artırarak etkinlik temelli öğrenmeyi daha görünür ve işlevsel hâle getireceğinden söz edilebilir.

Araştırmacılar açısından ise kitabın farklı yaş gruplarında oluşturduğu öğrenme etkilerinin karşılaştırılmasının, duyuşsal kazanımların kapsamlı biçimde ölçülmesinin ve etkinlik temelli uygulamaların başarı düzeyinin incelenmesinin yeni çalışmalara kapı aralayabileceği söylenebilir. Bunun yanında, İOKK Öğretim Programı ile “Dinim İslâm” kitabının uyumunun öğretici

tutumlarına ve sınıf içi uygulamalara yansımalarını analiz eden araştırmaların alana anlamlı katkılar sunacağı öngörülebilir. Aynı zamanda ünite bazlı öğretim tasarımlarının geliştirilmesi kitabın sınıf içi kullanımını daha etkili hâle getirebilecek yeni modeller ortaya konmasını mümkün kılabilir. Öğrencilerin, bireysel gelişimlerini izleyebilecekleri ve öğreticilerin düzenli geri bildirim verebileceği bireysel takip sistemlerinin kurulması da önerilebilir. Bu sistemler sayesinde öğrencilerin hem kendi gelişimlerini görebilecekleri hem de eksik kaldıkları alanlara daha bilinçli şekilde yönlenebilecekleri söylenebilir.

Bunun yanı sıra yaygın din eğitimi kapsamında İOKK'ya gelen kadınların daha çok orta yaş ve yetişkin olduğu bilinmektedir. Yetişkin kadınların öğrenme süreçleri, genellikle geçmiş yaşantıları, aile sorumlulukları ve manevî arayışlarıyla yakından ilişkilidir. Bu nedenle, “Dinim İslâm” kitabında yer alan konuların, bu yaş grubunun sosyal ve duygusal ihtiyaçlarına hitap edecek biçimde yeniden kurgulanması önerilebilir. Özellikle kadınların aile içi rollerine, ibadet alışkanlıklarına, ahlâkî değerlerine ve toplumsal sorumluluklarına yönelik somut örnekler sunulması önem arz etmektedir. Kitapta yer alan görsellerin ve örnek metinlerin, kadınların ilgisini çekecek temalarla yeniden düzenlenmesi; ev, ibadet, çocuk eğitimi, toplumsal ilişkiler gibi alanlarda daha fazla anlatım ve içerik sunulması düşünülebilir. Ayrıca “Dinim İslâm” kitabında abdest ve namaz görsellerinin olduğu sayfalara eklenecek QR kodları aracılığıyla abdest ve namazın uygulamalı ve video destekli biçimde sunulması önerilebilir. Bunun yanı sıra namaz sûreleri ve duaları sayfalarına yerleştirilecek QR kodlar sayesinde bu içeriklerin sesli materyaller haline getirilerek dijital ortamda erişilebilir kılınması, konunun somutlaştırılmasına, öğrenme sürecinin kolaylaştırılmasına ve kalıcılığına katkı sağlayabilir.

Sonuç olarak “Dinim İslâm” ders kitabının, programın sahih bilgiye dayalı öğretim, değer kazandırma, bütüncül gelişim ve etkinlik temelli yapı gibi temel ilkeleriyle büyük ölçüde uyumlu bir materyal niteliği taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda hem bilişsel hem duyuşsal hem de davranışsal boyutları gözetken anlatım biçimi, kitabı yaygın din eğitimi açısından işlevsel ve nitelikli bir kaynak hâline getirmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde; bu çalışma, “Dinim İslâm” ders kitabı ile İOKK Öğretim Programı arasındaki bütünsel uyumu ortaya koyarak din eğitimi alanında hem içerik geliştirme hem de pedagojik uygulamalar açısından önemli bir katkı sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adanalı, A. H. (2004). Ziya Gökalp'in eğitim felsefesi ve yüksek eğitim hakkındaki görüşleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45(1), 57-70.
- Aktepe, V. (2010). Etkinlik temelli değer eğitiminin öğrencilerin yardımseverlik tutumlarına etkisi. *Researcher: Social Science Studies*, 2(2), 17-49.
- Akyürek, S. (2004). *Din öğretiminde kavram öğretimi (doğruluk kavramı örneği)*. Dem Yayınları, Türkiye.
- Altaş, N. (2002). Türkiye'de örgün öğretimde dinin yeri (1924-1980 arası din öğretimi anlayışı üzerine bir değerlendirme). *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 219-229.
- Altun, T. (2020). Kur'an'da ibadet kavramı. *Genç Mütefekkirler Dergisi*, 1(1), 34-68.
- Ardoğan, R. (2025). *İslâm'da insan haklarının temelleri*. Klm Yayınları, Türkiye.
- Ay, M. E. (1994). *Problem ve beklentileriyle Türkiye'de Kur'an kursları*. Düşünce Kitabevi Yayınları, Türkiye.
- Aydeniz, N. (2024). Kullanılan yöntem, teknik ve materyal açısından ortaöğretim DKAB dersi. *The Journal of Academic Social Science*, 41(41), 329-353.
- Baltacı, C. (1999). Cumhuriyet döneminde Kur'an kursları. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (6), 181-186.
- Bayraktar, M. F. (1984). *İslâm eğitiminde öğretmen-öğrenci münasebetleri*. Dergah Yayınları, Türkiye.
- Billington, R. (2021). *Yaşayan felsefe: Ahlak düşüncesine giriş* (Çev. K. Tanrıyar). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eser 1997'de yayımlanmıştır).
- Bloom, B. S. (1956). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. *Handbook I: Cognitive Domain*, B. S. Bloom (Ed.), David McKay Company, New York, s. 89-91.
- Boyacıoğlu, R. (2001). Hz. Muhammed'in vahiy öncesi dönemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1); 5-22.
- Bulut, M. (1993). Yaygın din eğitimi. *Diyanet İlmi Dergi*, 29(3), 3-9.
- Bulut, M. (1997). *Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Buyrukçu, R. (2001). *Kur'an kurslarında din eğitimi ve öğretiminin verimliliği üzerine bir araştırma (Göller Bölgesi örneği)*. Fakülte Kitabevi, Türkiye.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, E., Akgün, Ö. E., ve Karadeniz, Ş. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayınları, Türkiye.
- Cebeci, S. (2005). *Din eğitimi bilimi ve Türkiye'de din eğitimi*. Akçağ Yayınları, Türkiye.
- Ceylan, T. (2023). Yapılandırmacı yaklaşıma dayalı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde öğretim uygulamaları: Öğretim materyalleri örnekliliği. *Bitlis İslâmiyat Dergisi*, 5(2), 76-97.
- Çapcıoğlu, F. (2006). *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çelebi, İ. (2018). *Kitaplara iman*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Türkiye.
- Çelikkaya, H. (1969). Ramazan ve oruç. *İslâm Medeniyeti Dergisi*, 2(24), 11-14.
- Çelikkaya, H. (1991). Eğitimin anlamları ve farklı açılardan görünüşü. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (3), 73-85.
- Çınar, S. (2012). *Kur'an Kurslarında Bayanlara Yönelik Din Eğitimi (Samsun Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Çinemre, S. (2023). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın devlet, toplum ve dünya kamuoyu ile ilişkileri: Başkan'ın resmî olarak yayınlanan etkinlikleri üzerinden bir inceleme. *İlahiyat Akademi*, (18), 153-192.
- Çuhadar, M. (2025). Dijital dönüşümün Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarına etkisi: Diyanet Aylık

- Dergi'ye yönelik bir içerik analizi araştırma makalesi. *Diyanet İlmî Dergi*, 61(3), 1309-1340.
- Dam, H. (2002). *Yetişkinlerin Din Eğitimi*. (Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Demirci, M. (2015). *Kur'an tarihi*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, Türkiye.
- Diñcer, S. (2020). Hz. Muhammed döneminde çok kültürlü toplumsal yapısıyla Medine'de birlikte yaşama modelinin temelleri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1248-1259.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2018). *2018 İdare Faaliyet Raporu*. Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2019). *İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programları*. [Erişim: 25.10.2025, <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/%C4%B0htiya%C3%A7%20Odakl%C4%B1%20Kur%27an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Programlar%C4%B1%20-%202019.pdf>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2021). *İşitme Engellilere Yönelik Kur'an Kursları Özel Öğretim Programı*. [Erişim: 24.10.2025, <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/%C4%B0%C5%9Fitme%20Engelliler%20Y%C3%B6nelik%20Kur%27an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96zel%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1-2025.pdf>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2022). *4-6 yaş grubu Kur'an kursları öğretim programı*. [Erişim: 23.10.2025, <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/4-6%20Ya%C5%9F%20Grubu%20Kuran%20kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1-2022.pdf>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2023). *Görme Engellilere Yönelik Kur'an Kursları Özel Öğretim Programı*. [Erişim: 24.10.2025, <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Görme%20Engellilere%20Yönelik%20Kuran%20Kursları%20Özel%20Öğretim%20Programı%20-%202023.pdf>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2024a). *2024 2025 Eğitim Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esasları*. [Erişim: 13.10.2025, <https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/2024-2025%20Eğitim%20Öğretim%20Yılı%20Uygulama%20Esasları.pdf>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2024b). *7-10 yaş grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı*. [Erişim: 23.10.2025, <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/7-10%20Yaş%20Grubu%20Kur%27an%20Kursları%20Öğretim%20Programı-2024.pdf>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2024c). *Hafızlık Eğitim Programı*. [Erişim: 24.10.2025, <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Hafızlık%20Eğitim%20Programı%20-%202024.pdf>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025a). *11-14 Yaş Grubu Kur'an Kursları Öğretim Programı*. [Erişim: 24.10.2025, <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/11-14%20Yaş%20Grubu%20Kur%27an%20Kursları%20Öğretim%20Programı-2025.pdf>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025b). *2025 2026 Eğitim Öğretim Yılı Uygulama Esasları: Yaygın Din Eğitimi ve Çocukluk Dönemi Yaygın Din Eğitimi*. [Erişim: 24.10.2025, <https://hukukmusavirligi.diyanet.gov.tr/Documents/2025-2026EĞİTİMÖĞRETİM%20YILI%20UYGULAMA%20ESASLARI-Yaygın%20Din%20Eğitimi%20ve%20Çocukluk%20Dönemi%20Yaygın%20Din%20Eğitimi-.pdf>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (2025c). *Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı- İçerik: Uzun Süreli Kur'an Kursları*. [Erişim: 13.10.2025, <http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi---icerik-uzun-sureli-kur-an-kurslari-131.aspx>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı (t.y.). *İstatistikler*. [Erişim: 24.10.2025, <https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/sayfa/57/istatistikler>]
- Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Görevleri (t.y.). *Görevler*. [Erişim:

- 22.10.2025,
<https://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/sayfalar/Gorevleri.aspx>]
- Doğan, R., & Ege, R. (Eds.). (2017). *Din eğitimi el kitabı*. Grafiker Yayınları, Türkiye.
- Doğan, Y., & Aşıkoğlu, N. Y. (2024). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında kıssalar yoluyla kazandırılmaya çalışılan ahlâkî davranışlar. *Tokat İlmîyat Dergisi*, 12(1), 88-114.
- Durmuş, A., Işılak Durmuş, H., Ekinci Demir, D., Aslan, İ., Kandemir, A., Karatekin, N. & Karataş, V. (2022). *Dinim İslâm: Temel bilgiler*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Türkiye.
- Dünya Sağlık Örgütü (2011). *World Report on Disability*. [Erişim: 24.10.2025, <https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability>]
- Erkul, E. (2010). *Kur'an Kurslarında Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi Yöntem ve Teknikleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Göz, K. (2006). *İslâm'da ve milletlerarası belgelerde hürriyetler*. Aysu Ofset Yayınları, Türkiye.
- Gül, F., & Soysal, B. (2025). Eğitim felsefesinin problemleri üzerine. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12(1), 1-20.
- Güller, H. H. (2025). Mânevî arınma imkânı olarak tövbe ve psikososyal yansımaları: Hadisler ışığında bir analiz. *Diyanet İlmî Dergi*, 61(3), 983–1014.
- Gün, A. (2011). *Yaygın Din Eğitimi Kapsamında Kadının Eğitimi*. (Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Gündüz, M. M. (2020). Gelişim özellikleri doğrultusunda gençliğin din eğitimi. *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 12(4), 1092-1117.
- Gündüz, O. (2022). Eğitim. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Ansiklopedisi*. TÜBİTAK Yayınları, Türkiye.
- Gündüz, T., & Kızıltan, G. (2021). İman öğretilir (mi?) James Michael Lee'nin sosyal bilimsel din öğretim yaklaşımı bağlamında bir inceleme. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30(2), 361-387.
- Güneş, F. (t.y.). *Örgün ve Yaygın Eğitim*. TÜBİTAK Bilim ve Teknik Ansiklopedisi. [Erişim: 24.10.2025, https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/orgun_ve_yaygin_egitim]
- Güneş, K. (2017). *Meleklerle İman*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Türkiye.
- Güneş, Y. (2011). İslâm ahlakının temel özellikleri. *Ekev Akademi Dergisi*, 15(49), 93-104.
- Gürses, İ., & Kılavuz, M.A. (2016). Kuşakların ahlâkî değerleri birlikte öğrenmesi: Kohlberg'in ahlâkî gelişim kuramı açısından bir değerlendirme. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25(1), 97-117.
- İnce, A. (2017). Kur'an kurslarının danışmanlık ve rehberlik fonksiyonu: Öğretici görüşlerine dayalı sosyo-psikolojik bir analiz (Sakarya ili örneği). *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(35), 121-149.
- İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi. (t.y.). *7 10 Yaş Grubu Din Eğitimi Alanında Görev Yapan Öğreticiler İçin Uygulamalı Pedagojik Yetkinlik Sertifika Programı*. [Erişim: 23.10.2025, <https://izusem.izu.edu.tr/7-10-yas-grubu-din-egitimi-alaninda-gorev-yapanlar-icin-pedagojik-yetkinlik-sertifika-programi-hakkinda>]
- Kaplan, Y. (2014). *Kurucu Bir Eğitim Modeli Geliştirmeliyiz*. İslâm ve İhsan. [Erişim: 25.10.2025, <https://www.İslâmveİhsan.com/kurucu-bir-egitim-modeli-gelistirmeliyiz.html>]
- Karacelil, S. (2013). Kur'an kursu öğreticilerine göre Kur'an kurslarının eğitim problemleri: Şırnak ili örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(3), 274-295.
- Karagöz, İ. (2003). *Ülkemizde engelliler gerçeği ve İslâm*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Türkiye.
- Karahan, F. (2012). İnsani varlığın hakikat arayışı. *Felsefe Dünyası*, (55), 166-182.
- Karadaş, C. (2015). *Kadere iman*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Türkiye.
- Karataş, M. (2020). İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları Öğretim Programlarında Hz. Muhammed

- imajı -Dinim İslâm kitabı özelinde-. *Antakiyat*, 3(2), 279-291.
- Karataş, M., (2022). Yaygın din eğitimine katkısı açısından camiler. *Bitlis İslâmiyat Dergisi*, 4(1), 1-21.
- Karlı, İ. H. (2019). *İslâm'da Allah'a iman*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Türkiye.
- Kaya, M., Bilgü, A. H., & Kuşakcı, S. (2020). İmam-Hatip liseleri üzerine kapsamlı bir literatür taraması. *Talim*, 4(1), 79-113.
- Kaymakcan, R., & Arslan, Z. Ş. (Ed.). (2011). *Türkiye'de okullarda din öğretimi*. Dem Yayınları, Türkiye.
- Kaymakcan, R., ve Meydan, H. (2011). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programları ve öğretmenlerine göre değerler eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(21), 29-55.
- Keyifli, Ş. (2013). Eğitim ve din eğitimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 31-54.
- Kocaoğlu, H. (2014). *Kur'an Kursları Öğretim Programının Eğitimde Program Geliştirme İlkelerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Koç, A., & Özkan, E. (2019). Örgün din eğitimi veren kurumlarda Kur'an-ı Kerim'in anlamının öğretilmesi üzerine bir araştırma. *Yakın Doğu Üniversitesi İslâm Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 5(2), 187-232.
- Koçoğlu, B. (2024). Çocukların dinî gelişimine katkısı yönünden Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları. *Turkish Academic Research Review*, 9(4), 364-388.
- Korkmaz, M. (2013). *İhtiyaç odaklı yaygın din eğitimi: Kur'an kursları-Kayseri örneği*. Tez-Mer Yayınları, Türkiye.
- Korkmaz, M. (2020). 4-6 yaş grubu Kur'an kursu öğretmenlerinin eğitim-öğretim yeterlikleri üzerine bir araştırma. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, (53), 237-261.
- Kutluer, İ. (2012). *Engelli Olmak Üzerine Etik Düşünceler*. Din Felsefe ve Bilim Işığında Engelli Olmak ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, Türkiye, s. 132-146.
- Maşalı, M. E. (2019). Küreselleşmenin payandalığında dijital dünya ve ahlak. *TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 39(6), 4-11.
- Nas, M. (2023). Gençlik dönemi din, ahlak ve değerler eğitimiyle ilgili sorunlar. *Talim*, 7(2), 178-198.
- Okumuş, N. K. (2015). Din eğitim-öğretimi özgür bireylerin yetiştirilmesinde etkin bir rol üstlenebilir mi?. *Kelam Araştırmaları*, 13(1), 213-288.
- Onay, H. (2022). İslâm ahlak felsefesi üzerine kavramsal bir inceleme. *Journal of History School*, 15, 3756-3773.
- Orkun, M. A., & Bayırlı, A. (2019). Öğrenme stilleri modellerinin incelenmesi. *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 71-83.
- Oruç, C. (2010). Okul öncesi dönemde dini duygunun kökenleri ve gelişimi. *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(1), 75-96.
- Önder, M. (2008). Teorik ve pratik açıdan yaz Kur'an kursları öğretim programına bir bakış. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 275-295.
- Özdemir, S., & Gıynaş, A. Y. (2022). Metaverse ve din eğitimi. *Turkish Academic Research Review*, 7(4), 1080-1112.
- Özsarı, İ. (2015). *İlkokul Birinci Sınıf Öğrencilerine Yönelik Görsel Okuma Eğitim Programı Geliştirilmesi ve Etkililiğinin Sınanması*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, M. (2001). "Sadaka" kavramının Kur'an'daki anlam çerçevesi: Semantik bir tahlil denemesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(12-13), 457-487.
- Özyurt, A. (2009). *Kur'an Kurslarında Kadınlara Yönelik Din Eğitimi (Kartal Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü, İstanbul.
- Saruhan, M. S. (2014). İslâm düşüncesinde ahlâk ilmi. *Eskiyeni*, (28), 53-66.

- Savaş, A. (2019). Yapılandırmacı yaklaşım ve din eğitimi kitabının değerlendirilmesi. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (7), 254-258.
- SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (2018). *Türkiye’de Yetişkin Kadınlara Yönelik Kur’an Kursları: Politika ve Uygulama Önerileri*. [Erişim: 24.10.2025, <https://media.setav.org/tr/dosya/2018/08/turkiyede-yetiskin-kadinlara-yonelik-kuran-kurslari-politika-ve-uygulama-onerileri.pdf>]
- Sevinç, İ. (2023). İhtiyaç odaklı Kur’an kursu öğretim programının öğretici görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 31-62.
- Sinanoğlu, M. (2018). *Peygamberlere iman*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Türkiye.
- Şavlı, M. (2024). İslâm fikhında gerekli görülen kişisel temizliğin yapılmasında makasıt. *Kur'an ve Sünnet Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 15-40.
- Şimşek, M. E. (2024). Dijital din eğitimi. *İlahiyat Akademi*, (19), 249-283.
- Taylan, N. (2015). *Düşünce tarihinde tanrı sorunu*. Mahya Yayınları, Türkiye.
- Temizkan, M. (2010). Öğrenci merkezli öğrenme yaklaşımına göre düzenlenen Türk Dili II dersinin konuşma becerisine yönelik tutumlarına etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), 86-103.
- Toprak, S. (2018). *Ahirete iman*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Türkiye.
- Torun, B., & Aydeniz, N. (2025). Dinim İslâm kitabının içerdiği itikat konularının din eğitimi açısından incelenmesi. *Din Eğitimi Alanında Uluslararası Araştırmalar-II*, Bayraktar, M. M. (Ed.), Eğitim Yayınevi, Ankara, Türkiye, s. 69-87.
- Tosun, C. (2005). *Din eğitimi bilimine giriş*. Pegem A Yayıncılık, Türkiye.
- Tosun, C., & Çapcıoğlu, F. (2015) 4-6 yaş Kur’an kursları öğretim programının dini gelişim kuramları çerçevesinde incelenmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 5(5), 705-720.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2002). *Türkiye Özürlüler Araştırması*. [Erişim: 24.10.2025, <https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf>]
- Türkiye İstatistik Kurumu (t.y.). *Engelli Bireyler*. [Erişim: 24.10.2025, <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=Engelli%20bireyler>]
- Türkoğlu, S. (2024). *Dinim İslâm Siyer Bölümünün Siyer Yazıcılığı Açısından İncelenmesi ve Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Uçar, R., & Sayın, G. (2017). Türkiye’de laiklik tartışmaları çerçevesinde din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin zorunlu hale gelişi ve din eğitimi uygulamalarına yansması. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 269-298.
- Ünal, A. (2008). *Yetişkinlerde Din Olgusu ve Kur’an Kurslarında Öğretim (Ankara İli Örneğinde Bir Alan Araştırması)*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yağcı, H. (2017). Hz. Peygamber’in insanları etkileyen davranış modelleri. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 1-24.
- Yağcı, S. (2024). *Kur’an Kursu Öğrencilerinin Hafızlık Eğitimine Yönelik Tutumları (Ege Bölgesi Örneği)*. (Doktora Tezi). İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yardımcı, S., & Çoştı, Y. (2022). Kadınların dini sosyalleşme sürecinde Kur’an kurslarının rolü: Kırıkkale örneği. *Kalemname*, 7(13), 125-146.
- Yazıcı, Z. (2024). *İhtiyaç Odaklı Kur’an Kursları Öğretim Programlarının (2019) Eğitimde Program Geliştirme İlkeleri ve Öğretici Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Yenibaş, H. (2011). Peygamberimizin davranışlarının ahlâkî temelleri. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1), 123-142.
- Yeşilyurt, T. (2005). Kur’an ışığında insanın bireysel sorumluluğu günah ve sevap. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 37-50.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınları, Ankara, Türkiye.

- Yıldız, İ. (1998). Hz. Peygamberin Mekke dönemi yaygın eğitim çalışmaları din eğitimi açısından bir temellendirme denemesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2(2), 301-335.
- Yılmaz, H., (2003). *Din eğitimi ve sosyal barış*. İnsan Yayınları, Türkiye.
- Yılmaz, Ö., & Sırım, V. (2017). Zekât-sosyal adalet ilişkisi: Gelir dağılımındaki adaletsizliklere ilişkin teorik yaklaşımlarla mukayeseli bir inceleme. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2017(1), 76-85.
- Yılmaz, Y. (2012). Hz. Peygamber dönemi eğitimine genel bir bakış. *Dini Araştırmalar*, 14(40), 203-221.
- Yüksek, A. (2018). Namaz ibadetinin tarihi süreci. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 111-125.
- Zengin, Z. S. (2011). Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an kurslarının kurulması ve gelişimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), 1-24.